T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİREY VE TOPLUMUN DOĞA İLE DİYALEKTİĞİ ÇERÇEVESİNDE İLETİŞİM VE YÖNETİM SÜREÇLERİNİN SİNEMATOGRAFİK DÜZLEMDE OKUNMASI: "2001 A SPACE ODYSSEY"

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ BARIŞ KAPLAN

ANABİLİMDALI: İLETİŞİM BİLİMLERİ
PROGRAMI: İLETİŞİM BİLİMLERİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. METE ÇAMDERELİ

KOCAELİ-2007

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı; İnsanın psikolojik yapısını psikanalitik bir bakış açısıyla ortaya çıkararak, bunun üzerinden toplumsal davranışların ve grup psikolojisinin işleyiş mekanizmalarını anlamaya çalışmaktır. Böylece; yönetim ve iletişim olgusuna, sinematografik düzlemde bir film örneğinin göstergebilimsel çözümlemesiyle yeni bir yorum getirmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde, ilkel insanın varoluşunda iletişim ve yönetme süreçleri genel hatlarıyla incelenmiş ve insanın antropolojik varoluş koşullarına yeniden dönülerek iletişim ve yönetme fenomenlerinin tarihsel kökleri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde psikolojik ve toplumsal düzlemde, iletişim ve yönetme fenomenlerinin tarihselliği incelenmeye devam edilmiştir. Modern toplum ve kültür ortamında, bireyin benlik ve bilinç durumları ele alınmış ve yönetim olgusu irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise; Göstergebilimsel yöntemle, yönetme ve iletişim olgusu bir film örneğinin psikanalitik (ruhçözümsel) açıdan yorumlanmasıyla ele alınarak, insanın toplumsallaşmasındaki yeri ve önemine vurgu yapılmıştır.

Tezim süresince beni yönlendiren, değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Mete Çamdereli'ye teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I

İÇİNDEKİLER II

ÖZET V

KISALTMALAR VII

GİRİŞ 1

1. İLKEL İNSANIN VAROLUŞUNDA İLETİŞİM VE YÖNETİM SÜREÇLERİ 4

1.1. Antropolojik Açıdan İnsan ve Gezegenimizin Evrimi 4
1.1.1. Dünyanın Evrimine Genel Bir Bakış 5
1.1.2. Evrim ve Hominid Familyasının Kökeni 6

1.2. İlkel Topluluğun Düşünsel ve İletişimsel Yapısı 11
1.2.1. Alet Kullanma ve Ekonomik Etkinlik 13
1.2.2. Ben, Biz ve Öteki Bilincinin Gelişimi 16
1.2.3. Gramer Oluşumu, Sembolik Algı 19
1.2.4. Öncül Sanatsal Faaliyetler 21

1.3. İlkel Topluluğun Sosyolojik ve Yönetimsel Yapısı 24
1.3.1. Mülkiyet ve Aidiyet 25
1.3.2. Ben Psişesinin Doğa ve Hordaya Kayması 29
1.3.2.1. İlkel Toplulukta Doğaüstü Algılar 30
1.3.2.1.1. Kolektif Yanılsama 30
1.3.2.1.2. Animalizm ve Animizim 31
1.3.2.1.3. Totem ve Tabu 36

Özet 43

2. TARİHSEL DÜZLEMDE İLETİŞİM VE YÖNETİM 44

2.1. Uygar Toplumda İletişim ve Yönetim Biçimleri 44
2.1.1. Düşünsel, İnansal ve Ekonomik Etkiler 44
2.1.2. Yönetimde 'Tanrı' Yorum 46
2.1.3. Totem ve Kabile Şefi, Rahip Kral ilişkisi 51
2.1.4. Baba Kompleksi ve Sfenks Muamması 59
2.1.5. Otoriter Yönetim Biçimleri ve Demokrasi 63
2.1.5.1. Oligarşi 63
2.1.5.2. Monarşi 64
2.1.5.3. Demokrasi 64

2.2. Modern İnsanda Ben, Bilinç Temelinde İletişim ve Yönetim Olgusu 65
2.2.1. Ben ve Bilinç 65
2.2.2. İlkel Toplumun Kültür Ortamı ve İletişim 85
2.2.3. Modern Toplumun ve Kültür Ortamı ve İletişim 86
2.2.4. Yönetim ve İç Dünyamızda Yönetişim Problematiği 95

Özet 106

3. İLETİŞİM VE YÖNETİM OLGUSUNUN SİNEMATOGRAFİK DÜZLEMDE OKUNMASI: 2001 A SPACE ODYSSEY ÖRNEĞİ 107

3.1. Göstergebilimin Kısa Tarihçesi ve Sinema Gösterge Bilimi 107
3.1.1. Ferdinand de Saussure 108
3.1.2. Charles Sander Peirce 111
3.1.3. Umberto Eco 114
3.1.4. Christian Metz 116
3.1.5. Görüntü Üzerine 118

3.2. Filmin Çözümlenmesi 119
3.2.1. Çözümlemede Kullanılacak Yöntemsel Çerçeve 120
3.2.2. Filmin Konusu 121

3.2.3. Filmin Öyküsü 122
3.2.4. Stanley Kubrick'in Biyografisi 126
3.2.5. Birinci Ana Düzlem: İnsanın Evrimi
Homo Erectüs'ten Homo Sapiens'e Geçiş 128
3.2.5.1. Birinci Alt Düzlem : Homo Erektüsler ve Doğa 129
3.2.5.2. İkinci Alt Düzlem : Doğa ve Ötekilerle Diyalektik 133
3.2.5.3. Üçüncü Alt Düzlem : Homo Sapiens'e Geçiş 142
3.2.5.4. Sinematografik Teknik Düzlem 155
3.2.5.4.1. Kamera 155
3.2.5.4.2. Işık 157
3.2.5.4.3. Uzam 157

3.2.6. İkinci Ana Düzlem: İnsanın Yolculuk ve Arayış Serüveni 158
3.2.6.1. Birinci Alt Düzlem : Uzay-Zaman ve Uygarlık 159
3.2.6.2. İkinci Alt Düzlem : Uzay Çağı İnsanı ve Uygarlığın Kökenleri 169
3.2.6.3. Üçüncü Alt Düzlem : Yaşama Sanatı Üst Ülküler ve Süper Ego 176
3.2.6.4. Sinematografik Teknik Düzlem 178
3.2.6.4.1. Kamera 178
3.2.6.4.2. Işık 183
3.2.6.4.3. Uzam 185

Özet (Filmde İletişimsel ve Yönetimsel Temanın Psikolojik İzleri) 186

SONUÇ 187

KAYNAK YAYINLAR 194

ÖZET

Bu çalışmada; tarihsel çağlar boyunca insanoğlunun evrimsel gelişim çizgisinde, iletişim ve yönetme olguları psikanalitik bir düzlemde incelenmiştir. Birinci bölümden üçüncü bölüme kadar, kuramsal bir alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler; 2001: A Space Odyssey filminin, sinematografik düzlemde göstergebilimsel yorumla, psikanalitik bir çerçevede ele alınarak çözümlenmesiyle sınanmaya çalışılmıştır.

ABSTACT

İn this study; We searched the comminication and the management phenomenons on the line of evolutional development of mankind along historical eras, based on psychoanalysis processes. Beetwen section one and two, a theorical basis is tried to be installed. In the direction of knowledges and datas comes off theorical basis of study, we tried to use those theorical datas and tried to figure out analogical paralel chorelational reflections and echos on a movie, in which, that we performed and so also examined the datas obtained through the theorical basis on movie named; 2001: A Space Odyssey in semiotic analysis methods on cinematographic terms.

KISALTMALAR

BKZ. : Bakınız
DNA : De-Oksi-Ribonükleik Asit
H. E. : Homo Erectus
H.S. : Homo Sapiens
H.F. : Homo Faber
ING. : İngilizce
M. : Metre
N.N.T. : Homo Erectus Neandertalis
LAT. : Latince
RNA : Ribonükleik Asit
VB. : Ve Bazıları
VD. : Ve Diğerleri
VS. : Ve Sair

GİRİŞ

İnsanın doğa ve toplumu içinde kendini tanıması, tanımlaması ve kimliklendirmesi, onun interiorunun kuruluşuyla dolaysız bağlar içermektedir. İnsanın toplumsal ve bireysel tüm aktları ve edimleri, bu temel yapının dışında düşünülemez. Evrimsel bazda biyolojik ve ruhsal gelişim, insanın doğa ile kurduğu diyalektik iletişimin çift yönlü bir eseri konumundadır. Kültürün insana özgü bir formda biçimlenişi, doğa ile kurduğu bu karşılıklı etki-tepki temelli etkileşimsel alışverişin dual (çift yönlü) bir sonucudur. Bu evrimsel dual etkileşim, 'evrensel' temel bir varoluşun 'doğal' iletişim ve yönetim biçimidir. Bu da, 'içsel' ve 'dışsal' olanın 'çatışma' ve 'uzlaşı' ile birarada olma durumudur. İnsanın kendi benliğini oluşturmasında; 'kendisi adına' ve 'başkalarının onun adına' yaptığı tanımlamaları uzlaştırarak (yöneterek) kimlik edinmesi ve toplum içinde varolması gibi, toplumların yönetiminde de benzer içsel ve dışsal mekanizmaların ambivalent (karşıt çift değerli-çift karşıt değerli) nitelikli etkileşimi söz konusudur.

Güç sahibi olmayı, bir otorite ve yönetici bir figür olarak düşündüğümüzde, başlangıçta dış dünya ve doğa bir yöneten konumundayken; Uygarlık, rollerin değişimine ve insanın doğa karşısında yöneten konumuna geçmesine neden olmuştur. Ancak bu iktidar değişiminde, uzlaşım ve eşitlikçi anlamda yöneten ve yönetilen bir toplum değil, doğanın yerine geçmiş olan birtakım zümreler, sınıflar, gruplar, şirketler, medya otoriter birer yönetenler sınıfı haline gelmiştir. Otoriter yönetici doğanın vekili olarak yerine geçen gruplar, doğanın yönetsel evrim yasalarına benzer anlayışlarla; yani, eşitsizlikleri sürdürerek, zayıfı bastırarak, yok ederek bireysel ve kolektif ambivalent duygulanımlarla toplumları yönetmiş ve şiddet temelinde gelişen bir uygarlık ve insan formu türetmişlerdir. Tıpkı doğanın, evrimsel yasaların şiddetinin türettiği bir varoluş olması gibi. Dış gerçeklik ve doğayı değiştiremeyeceğimize göre, kendi inşa ettiğimiz dünya olan toplumsal ve kültürel figürlerimizi değiştirebiliriz. Bu bağlamda; insanların ve özellikle yönetici durumunda olan birey ve grupların iç dünyalarının rehabilite edilmesi; bastırılmış olanın, yönetilenlerin sesinin çıkarılması; içsel olanın açığa çıkarılması, etkin hale getirilmesi ve yönetime katılması gerekmektedir. Bireysel ve toplumsal düzlemde bastırma ve açığa vurma mekanizmalarının uzlaşımsal bir çerçevede iyileştirilmesi

öncelikli ve yaşamsal bir gerekliliktir. Böylesi bir interiora (iç dünyaya) sahip olan bireylerden oluşan toplumun, bu bireylerden hangileri tarafından yönetildiğinin bir önemi ya da sakıncası kalmayacaktır.

Modern dünyamızın tüketim temelli kültürel formasyonu, bireyi; tüketebildiği ölçüde var eden, varoluşsal bir karikatüre, bir görü nesnesine dönüştürmüştür. Büyü-Sihir, Totem-Tabu zamanlarındaki bireyler boş inanlarıyla doğadan istediklerini özgürce alabildiklerini zanneden bir duyuş içinde, aslında doğaya tamamıyla bağımlı oldukları gibi, günümüz modern bireyi de, kendisine sunulmuş metaları tüketerek, sihirli ve yanılsamalı bir özgürlük ortamı içinde yaşamaktadır.

İnsanların başta fizyolojik isterleri gibi temel isterlerinin, ve bir insan olarak yaşama hususunda daha birçok gereksinimlerinin; çağlar boyunca ve günümüz modern dünyasında, savsaklandığı, bastırıldığı, görmezden gelindiği, iyi düzenlenmediği, iyi yönetilmediği tarihsel ve sosyolojik bir gerçektir. Bu bağlamda; sosyal yaşamın devam ettirilmesinde ve buna bağlı olarak gelişen iletişimsel süreçlerin biçimlenmesinde, belirleyici temel faktörler olarak nitelendirebileceğimiz; ilkel toplulukların avcı lider erkeği, klan şefi, kahinleri ve büyücülerinin metafizik inanlar ve kabuller doğrultusunda belirledikleri ve tabuya dönüştürdükleri değerler; çağımızda, global modern dünyanın yöneticilerince, aynı tarihsel bastırma mekanizmalarının türevlerini, modernite içinde ilericilik söylemiyle çeşitli kültürel ve teknolojik değerler içinde eritmek suretiyle ayinselleştirerek, kılık değiştirmiş (‘uygar’ ve ‘demokratik’) formlarda, birey-insan ve kitle toplumuna enjekte etmektedirler. Freud’un, ‘Uygarlığın Hoşnutsuzlukları’ ve ‘Bir Yanılsamanın Geleceği’ kitabında ve ayrıca Einstein’a, uygarlığın şiddeti, savaş ve bunaltılar üzerine yazdığı uzun mektubunda belirttiği gibi, birey ve toplumlar uygarlığın altında ezilmektedirler. Realiteyi bilinçdışına iten toplumsal ve kültürel davranışlar, insanın kendi gerçekliğine ve potansiyelliğine karşı güvensizliği ve ürküntüsünden dolayı türettiği oyunla gelen tabular, inanlar ve faraziyeler, insanın kendisine ve ötekilere karşı samimiyetini köreltmiştir. Bu durumda insanlık, kolektif bir bunaltı içinde resesif (çekinik-bastırılmış) bir nevroz tablosu arzetmektedir. Freud’un bu öngörüleri daha sonra, Marksist bir bakış açısıyla işlenerek, Frankfurt Okulu üyelerinin modern dünya söylemlerinde ve nihayet Derrida’nın ‘Yapısökümünde’, Baudrillard’ın

‘Simülasyon ve Simülakrlar’ kuramında yankılanmıştır. Bu bağlamda bu tez, aynı düzlemin simetrisinde, benzer hipotetik bir açımlama örgüsü kurmaya çalışmaktadır.

Bu çalışmada, yönetim ve iletişim olgusuna psikanalitik açıdan yaklaşılmaya çalışılmış; ‘yönetim ve iletişim’ olgusunun iyileştirilmesi gereken bir sorunsal olduğu ve bu kavramların anlamlarının tartışılması gerektiği incelenmiştir. Birey ve toplumun, doğa ile diyalektiği çerçevesinde gelişen ‘iletişim ve yönetim’ süreçlerinin sembolik bir anlatımla kompoze edildiği; Stanley Kubrick’in ‘2001: A Space Odyssey’ filmi, sinematografik düzlemde psikanalitik bir yorumla, göstegebilim terminolojisinden faydalanılarak okunmuştur.

Tezin yürütülmesinde; kütüphane araştırması yapılmış, literatür taranmış ve başlıca başvuru kaynağı olarak kitaplardan yararlanılmış; konuya ilişkin dergiler, makaleler ve gazete yazıları incelenmiştir. Ayrıca belgesel filmler ve internet kaynaklarına da başvurulmuştur.

1. İLKEL İNSANIN VAROLUŞUNDA İLETİŞİM VE YÖNETİM SÜREÇLERİ

1.1. Antropolojik Açıdan İnsan ve Gezegenimizin Evrimi

Gerek gezegenimiz ve gerekse üzerinde bulunan canlılar milyon, hatta milyarlarca yıldan bu yana birçok evrimsel süreçten geçmişlerdir. Dünya'nın enerji kayıbı (Entropi) eksenli süren evrimi neticesinde, üzerinde yaşamın gelişmesi için elverişli optimum koşulların ortaya çıkması uzun zamanlar almıştır. Gezegenimiz tenktonik (Kıtaların kayması) hareketliliğiyle, hala evrilmeye devam etmektedir. İnsanoğlunun ve kendisinden türediği atalarının dünya üzerinde belirmeleri ve evrimle bu noktaya gelmeleri, zamansal açıdan dünyanın evrimine göre, son derece küçük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bunu bir örnekle ifade etmek gerekirse; gezegenimizin evrimle değişimi sonucu günümüzdeki halini alması yirmi dört saat sürmüş ise; insanoğlunun evrim sonucu bugünkü halini alması, bir saniyeden daha kısa bir zaman almıştır. Özellikle iklim değişimlerine, coğrafi koşullara, içinde yaşanılan bölgenin florası ve faunasına göre, hayatta kalmaya çalışan birçok hominid (lat. insansı maymun) türü ortaya çıkmıştır. Homo Sapiens'ler (lat. akıllı insan), çevre koşullarına birçok yönden en adaptif ve modifikasyona elverişli, bilişsel süreçleri ve mental kapasitesi en ileri düzeyde olan ve determine bir topluluk/sürü oluşturabilmiş olan hominid soyundan türemişlerdir. Buradaki ata hominid soyu, tüm dünyaya bozulmadan yayılmış olan tek bir topluluk anlamına gelmemektedir. Soyundan geldiğimiz hominidler evrim sürecinde geniş coğrafyalara yayılarak birçok başkalaşımlara uğramış ve kollara ayrılmışlardır. Öyle ki; birbirinden on binlerce yıllar boyu ayrılan ve çok farklı coğrafyalara yerleşen hominidler (bu aşamada, bu hominidler Homo Erektüs'lerdir) başkalaşmışlar ve bu kümeler arasında rastlaşmalar sonucu, doğal ayıklama süreci evrimsel olarak işlemeyi sürdürmüştür. İnsanoğlu varlığını, gerek doğa ile ve gerekse kendi türünden başka topluluklarla iyi savaşım verebilmiş ve galip gelmiş en zeki ve acımasız hominid türüne/türlerine borçludur. İnsanoğlunun hayatta kalması, toplumsallaşması, maddi ve manevi kültür edimleri ve uygarlıklar geliştirerek günümüze gelebilmesi, başta kendi türünden olan 'yabancı' hominid türlerini tahakkümü altına alarak asimile etmesi ya da, daha çok, doğrudan öldürerek yok etmesi ile mümkün olmuştur.

İnsanlık, uygarlığını şiddete borçludur. Daha sonraki bölümlerde bu durum yer yer detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.*

1.1.1. Dünyanın Evrimine Genel Bir Bakış

Gezegenimiz, 4,750-5 milyar yıl yaşındadır. Gezegenlerin oluşumuna dair çeşitli hipotetik görüşler bulunmaktadır. Yaygın kanıya göre; yer küre de dahil diğer gezegenler güneşten kopmuş, savrulmuş gaz ve toz bulutunun zamanla kütle çekim etkisiyle kaynaşarak; taşları, kayaları, meteoritleri ve bu meteoritlerin de birleşmesiyle yavaş yavaş gezegenleri oluşturduğu ön görülmektedir. Diğer varsayımlar da aşağı yukarı benzer bir çözümlemeyle açıklamalar getirmekte ancak gaz ve toz bulutunun kaynağını ya da biçimlenmelerini farklı seneryolarla başka cisimlerin çekim gücüne bağlamaktadırlar. İlk dönemlerde gezegenimizin henüz bir atmosferi yoktu. İki milyar yıllık bir soğuma döneminden sonra ve son derece yoğun volkanik faaliyetler sonucunda, bir gaz-atmosfer tabakası gezegenin etrafını sarmaya başlamıştır. Ancak bu gaz, bir hayli miktarda kükürt oksit salınımı yapan volkanlar nedeniyle su buharı ve diğer gazlarla birleşerek oldukça yanıcı, aşındırıcı ve zerhirleyici gaz bulutlarının oluşmasına yol açımıştır. Nitekim, ilkel dünya şartları ve atmosferinin canlıların temel yapı bileşenlerinden amino asit ve bazı basit şekerleri sentezleyip sentezleyemeyeceğini ortaya çıkarmaya çalışan Stanley Miller, yaptığı ünlü deneyi ile amonyak, metan, su buharı gazları karışımını bir hafta süreyle ark şokuna tabi tutarak; deney sonunda, inorganik maddelerden organik bileşiklerin elde edilebileceğini göstermiştir. Dünyanın ilkel atmosferi amonyak, metan, oksijen, hidrojen, kükürt gazları ve bol miktarda su buharı içermekteydi. Hala soğumaya devam eden yer kürenin merkezi sıvı haldedir. Kıtaların kayma ve yer değiştirme hareketleri, eskisi kadar şiddetli ve geniş çapta olmasa da, hala sürmektedir.

Gezegenimiz birçok buzul dönemler yaşamışsa da, gerçek buzul dönemler 1 milyon yıldan bu yana yaşanmaktadır. İlk buzul dönemi 1,6 milyon yıl önce, ikinci

* Şiddetin psikolojik ve tarihsel gerçekliği hakkında ve ilkel insanlardan günümüze türevsel yansılar ve kılık değiştirmiş biçimlerle, özellikle manevi kültürel elementlerle gelen davranışların, iç istençlerin; toplum, uygarlık ve grup psikopatolojisiyle ilişkisi için özellikle bkz. Sigmund Freud, Uygarlık ve Din: 'Savaş ve Ölüm Zamanları üzerine Düşünceler', 'Grup Ruhbilimi ve Ego Çözümlemesi', 'Bir Yanılsamanın Geleceği', 'Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları', 'Neden Savaş?', çev. Emre Kapkın, 1. basım, Freud Kitaplığı:13, Payel Yayınevi, İstanbul, 2004

buzul dönemi 500-450 bin yıl önce, üçüncü buzul dönemi günümüzden 250-200 bin yıl önce, dördüncü ve son buzul dönemi ise; günümüzden 70 bin yıl kadar önce gerçekleşmiştir. Son buzul yağmurları, günümüzden 30-20 bin yıl öncesine kadar sürmüştür. Bu yağışları izleyen 10 bin yıllık bir ara geçiş döneminden sonra, günümüze kadar geçen 7-8 bin yıllık periyot içinde de gezegenimizin bugünkü iklimi ortaya çıkmıştır.[1]

1.1.2. Evrim ve Hominid Familyasının Kökeni

"İyonya Okulu, Dünya'nın oluşum süreci içinde, maddenin devinimini, sürekli dönüşümü temel alan göreceli maddeci-materyalist görüşlerin temelini atmıştır... Bu okulun ve geleneksel düşünürlerin ilki sayılan Thales, Yaradılışla ilgili olarak, 'herşeyin başlangıçta su olduğunu…' bildirmiştir. Herzen, bu konuda, haklı olarak 'Thales, doğaya başvurduğu andan itibaren Olympos'un yazgısı belli olmuştur' diye vurgulamıştır… Thales'in Okulu'ndan Anaksimender'in, insanların sudan karaya çıkmış balıklardan oluştuklarını söyleyecek kadar dönüşümcü ve maddeci olduğu bilinmektedir. Anaksimender, ilk hayvanların ıslak bir ortam içinde geliştiklerini, var olduklarını savunmuştur. Anaksimender'e göre insan, başlangıçta balığa benzemekteydi…Anaksimender, '…İnsan başlangıçta bir hayvandan gelişmiştir…' diyerek, evrim öğretilerinin başta gelen muştucularından biri olmuştur."[2] Anaksimenes, o döneme göre oldukça ileri bir öngörüyle, bitkilerin de tıpkı hayvanlar gibi canlı yaratıklar olduğunu ileri sürmüş, ve bunlara, 'yerde yaşayan sabit hayvanlar' adını vermiştir. Anaksimenes, ayrıca insanların akıl ve ruhunun diğer canlılardan ayrı olmadığını ve belki bu yüksek akıl ve zekanın '*insanların elleri*' olmasından kaynaklandığını savunmuştur. Herakleitos, günümüzden 2500 yıl öncesinden zıtların birliğini ve çatışmasını ortaya koymuştur.[3]

Hominidler yeryüzünde belireli beri, çeşitli coğrafyalarda çok çeşitli hominid (insansı maymunlar) türemiş, bazen aynı coğrafyayı paylaşan bu hominidler daha az zeki ve zayıf olanların soyunu aralarındaki çeşitli yaşam mücadeleleri nedeniyle yok etmiş, bazıları on binlerce yıllık gelişim süreci içerisinde başarılı bir evrim süreci

[1] Serol Teber, **Doğanın İnsanlaşması**, 3. basım, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1982, s. 40-80
[2] a.g.e., s. 13
[3] a.g.e., s. 14-15

geçirmediklerinden, çevreye uygun bir şekilde adapte olamadıklarından ve zekaları yeterince gelişmediğinden yok olmuşlardır. Soyundan türediğimiz hominid atalarımız, o zamanki dünya üzerinde, çevre koşullarına en adaptif ve modifiye olan, diğer hominidlere nazaran olağanüstü bir zekası olan hominidlerdi. Bundan 70.000 yıl önce büyük bir volkanik ve kıtasal hareketlilik sonucu buzul devrine giren dünyada, hominid populasyonlarının ve cinslerinin birçoğu yok olmuş ve sadece biz insanlar, yani Homo Sapiensler ve atalık yapan türevler hayatta kalabilmiştir. Soyundan türediğimiz bu Homo Erektüs türevi atalarımızın bu felaketle sayısı, yanlız 2000'e inmiştir. Tüm insanlık, işte bu bir kasabayı dahi dolduramayacak, 2000 Hominid'den türemiştir.[4]

Antropolojik açıdan tanımlanmış olan belli başlı hominid türlerine ilişkin antropomorfolojik özellikler aşağıda kısaca belirtilmektedir:

Australopithecus Romidus; kalıntıları tek bir yerde bulunan bu hominidin boyu 1,2 m'dir. Kafatası hacmi bilinmemektedir.

Australopithecus Afarensis; henüz hiçbir alet kalıntısı tespit edilememiş olan ve çoğunlukla otçul bir yaşam biçimine adapte olmuş olan bu hominidin kafatası hacmi 400-500 cm³, boyu 1-1,5 m ve ağırlığı 30-70 kg kadardır.

Australopithecus Africanus; henüz hiçbir alet kalıntısı tespit edilememiş olan ve çoğunlukla otçul bir yaşam biçimine adapte olmuş olan bu hominidin kafatası hacmi 400-500 cm³, boyu 1,1-1,4 m ve ağırlığı 30-60 kg kadardır.

Australopithecus Aethiopicus; bitki ekebilen, boyu ve ağırlığı henüz saptanamamış olan, bu hominid türünün kafatası hacmi 410 cm³'tür.

Australopithecus Boisei; bitki ekebilen bu hominidin kafatası hacmi 410-530 cm³, boyu 1,2-1,4 m ve ağırlığı 40-80 kg.'dir.

[4] **İnsanlığın Kökenleri**, Discovery Channel, 04.06.2006, 15.00-16.00

Australopithecus Robustus; bitki ekebilen bu hominidin kafatası hacmi 530 cm³, boyu 1,1-1,3 m ve ağırlığı 40-80 kg.'dir.

Homo Rudolfensis; omnivor(hem etçil hem otçul) beslenme şekline sahip olan ve basit taş aletler yapabilen, ağırlığı henüz kesin olarak belirlenememiş olan bu hominidin kafatası hacmi 600-800 cm³, boyu 1,55 m'dir.

Homo Habilis; Omnivor beslenme formuna sahip olan bu hominidin kafatası hacmi 500-650 cm³ ve boyu yaklaşık 1.45 m'dir.

Homo Erektüs; Avrupa ve Asya kıtasında birçok kalıntılarına rastlanılan bu hominidin kafatası hacmi 750-1250 cm³ ve boyu 1,65 m'dir.

Archaischer Homo Sapiens; Afrika, Avrupa ve Asya kıtalarında birçok kalıntısına rastlanılan bu hominidin kafatası hacmi 100-1400 cm³ ve boyu 1,65 m'dir.

Homo Sapiens Neanderthalensis; Buzul çağında yaşamış olan, Avrupa kıtasında ve Anadolu'da kalıntılarına rastlanılan bu hominidin kafatası hacmi 1200-1750 cm³ ve boyu yaklaşık 1,60 m'dir.

Homo Sapiens Sapiens; Dünya'nın pek çok yerinde çok çeşitli ve zengin kalıntılarına rastlanılan, ok ve yayı keşfeden ve çok çeşitli aletlermiş olan bu insan atasının kafatası hacmi 1200-1700 cm³ ve boyu 1,60-1,85 arasında değişmektedir.[5]

Evrimin temel iki boyutu zaman ve mekandır. Mekan dünyamız iken, zaman ise canlılığın başlangıcından itibaren geçen zaman dilimidir. En geniş anlamıyla evrimi ele alacak olursak; Biyolojik bir realite olan evrim, canlıların zaman içinde değişen ortama (değişen ortam, bir bakıma fiziksel madde dünyasının evrimi olarak algılanmalıdır) gösterdikleri fiziksel tepkidir. Yalnız insanoğlu, bu evrimsel değişime fiziksel bir vektörle katılmakla kalmayıp; diğer hiçbir canlıda ileri düzeyde

[5] Güven Arsebük, İnsan Evrim Alet, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 332 Ankara (1995), s. 20-21

gözlemlenemeyen bir başka ve özgün vektör, '*kültür*' vektörüyle de evrime katılmakta ve diğer tüm canlılardan ayrılmaktadır. Evrimin temel niteliği, biyogenes kuramı yani, 'Omne vivum ex vivo': 'Her canlı bir canlıdan gelir' hipotezidir.[6] Evrim sürekli bir olgu olmakla beraber, bazı türler için ileri (olumlu +) ya da geri (olumsuz -) gerçekleşmektedir. Hangi yönde ve herhangi biçimde olursa olsun evrimde esas olan; evrimin, değişimin kesin sürekliliğidir.

İnsanın ne olduğu sorunsalına yüzyıllar boyu bir yanıt aranmaya çalışılmıştır. Sokrates'e ait olduğu söylenen bir anlatıya göre; Sokrates bir gün, Agora'daki öğrencilerine 'insan nedir?' diye sormuş ve öğrenciler, bu soruyu hafife alınacak basit bir soru kategorisinde algılayarak ve biraz da küçümser bir tavırla; 'bunu bilemeyecek ne var, insan iki ayaklı ve tüysüz bir canlıdır' diye yanıtlamışlardır. Bunun üzerine; takip eden gün Sokrates, elinde yolunmuş bir tavukla Agora'ya gelmiş ve öğrencilerine elindeki tavuğu göstererek; 'bu da mı insan?', diye sormuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilerleyen teknikler ve aydınlığa çıkarılan birçok arkeolojik bulgular neticesinde; insanın 'ne' olduğunu anlamak için, belirleyici karakteristikler olarak insanın dilinin, alet imal etme ve alet kullanma yeteneklerinin; insanı insan yapan, insana has temel nitelikler oldukları öngörülmekteydi. Ancak, günümüzde insanı insan yapan faktörlerin birkaç nitelikten ibaret olmadığı, çok yönlü özellikler gösterdiği ve birçok parametreye bağlı olduğu gösterilmiştir. İnsanı, diğer insansılardan ayıran etkenlerin birkaç değil, pek çok olduğu anlaşılmıştır. Bu nitelikler, birbiriyle ilişki içinde bağlantılı birçok öğe içermektedir. İnsan için; Konuşan (dili olan), alet yapan, dik yürüyen, araştıran, soyutlama yapabilen (sembol oluşturan), becerikli insan, akıllı insan gibi birçok nitelemeler kullanılmaktadır. Bu niteliklerden hiçbiri, tam anlamıyla hiçbir primatta, Homo Sapiens Sapiens'te olduğu gibi değildir.

İnsan, saydığımız tüm bu kendine özgü niteliklere, hiçbir canlıda bu denli olduğu gözlemlenememiş bir etmen tarafından erişebilmiştir. Bu etmen, 'kültür'den başka bir şey değildir. "kültür doğanın tüm oluşturduklarına karşı, insan tarafından

[6] Serol Teber, **Doğanın İnsanlaşması**, 3. basım, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1982, s. 27

meydana getirilen herşeydir."[7] Kültür, ne kalıtımsal ne de Freud'un yanılsamasında olduğu gibi, iç güdüsel olarak aktarılabilen bir olgudur. Kültür, edinsel bir olgudur ve her birey tek tek içerisinde bulunduğu toplum tarafından biçimlenir-kültürlenir; daha doğrusu, benlik ve kişilik kazanarak bilişsel süreçleri öğrenme ve deneyimleme yoluyla gelişir ve böylece 'insanlaşır', 'insan formu'nu alır, 'insan-birey' olarak kültüründe ve kültürünün toplumsal formasyonunda yerini alır.[8]

İnsan, alet yapan bir canlıdır. En eski atalarımızla ilgili olarak, Arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan aletlerin bir çoğu, on binlerce yıl dayanabilecek güçte fiziksel bileşenler içeren yapıdadırlar. Bunlar, taş ve kemik aletlerdir. Bu eski atalarımız hakkında ancak, aşınıma dayanıklı bu alet kalıntıları aracılığıyla bir fikir sahibi olabilmekteyiz. Oysa insan, milyonlarca yıl öncesinden günümüze dek ulaşabilen taş aletler dışında, günümüze ulaşamayan tahta, kemik vb. aletler de üretmiş ve hatta bunları belki de taş aletlerden önce ya da beraber imal etmiş olabilir. Bu bakımdan prehistoryacıların, insanlığın tarihini taş aletlerin en eskisinin tarihlendiği 2 milyon 200 bin yıl öncesine tarihlemeleri ve insanlığı bu noktadan itibaren başlatmaları sakıncalı olabilir. Zira taş alet dışında pek tabi, onlardan daha önce, kemik ve tahta aletler yapılmış olabilir.

Alet yapmak ve onu kullanmak demek; onu ait olduğu doğadan; mantıksal bir muhakeme ile (düşünmek) amaca yönelik, istençli ve bilinçli bir şekilde seçmek ve işlemek demektir. İnsanın alet üretme özelliği, salt bu niteliklerle belirlenmez. Amaca yönelik, istençli bir seçim sonucu ortaya çıkan ve deneyimlenerek geliştirilen alet ve alet üretme, kullanma bilgisi kuşaklar boyu *aktarılır*. Bundan sonra, yeni nesillerin aleti devamlı keşfetmesine, yeniden deneyimlemesine gerek kalmaz. Kültürel evrimin, insan üzerindeki etkisi bu nedenle biyolojik evrimin önündedir. Doğa'ya ait bir nesneye; belirli bir amaç doğrultusunda istençli ve bilinçli bir seçimle, biçim verilmesi ve onda olmayan bir artı değeri ona ekleyerek dönüştürme faaliyetine; kısacası, 'alet yapmak' denilebilir. 1960'lardan bu yana yapılan birçok araştırma ve gözlem; bize, alet ya da alete benzer fonksiyonlarla bazı nesnelerin kullanımının, ona artı değer katarak alet haline getirmek ve bir amaca hizmet eder

[7] Güven Arsebük, İnsan Evrim Alet, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 332, Ankara, 1995, s. 19
[8] Serol Teber, **Doğanın İnsanlaşması**, 3. basım, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1982, s. 110-112

şekilde kullanmak özelliğinin salt türümüze has bir nitelik olmadığı, bazı primat türlerinin, deniz memelilerinin örneğin, yunusların ve hatta, bazı kuş türlerinin; alet yapabildiği ve belli oranlarda bu basit aletleri kullandıkları gösterilmiştir.[9]

1.2. İlkel Topluluğun Düşünsel ve İletişimsel Yapısı

"Kuşkusuz deneysel bilgilerin, anı birikimlerinin, toplumsal bilincin gelişiminin yeterli olmadığı dönemlerde ortaya çıkan sorunları; insanlar, günlük yaşam pratiğinin uzantısında, yetersiz imgelemlere dayanan ve çoğu kez yanılsamalı yaklaşımlar, çıkarsamalar ile açıklamaya çalışmışlardır."[10]

"İlkel insanlar, eski zamanlarda, her yerde, yani her taşta, her ağaçta ve her hayvanda ruhların yaşadığına inanırlardı…İlkel insan, gerçeği masaldan, bilgiyi kör inançlardan ayıramazdı."[11] İnsan, zamanla doğaya hakim oldukça; türlü tanrı inanışları, cin, kötü ruh gibi boş inanlar, birey ve toplumun gerek fiziksel ve gerekse zihinsel alanından uzaklaşmaya başlamıştır. Topluluk içinde, topluluğun bir bireyi gibi –zarar ya da yarar verici bir bilinçli bir erek olarak- dolaşan ve onlarla yaşayan ve nesnel olarak algılanan mistik güçler; çağlar boyu biriken ve gözlenen deneyimler sonucu, gerçekliğe dair elde edilen bilgiler nedeniyle, imgelemlerden uzaklaşmaya yüztutmuş ve bu metafizik inanların, günlük hayatın, praksisi içinde kapsadıkları alan küçülmeye başlamıştır. Eskiden günlük hayatının her anında; bu mistik güçlerle temasta olan, iletişime geçen ve tüm determinasyonlarını bu güçlere atfederek kurgulayan ve öylece yaşayan insan, gerçekliğe dair deneyimlediği aşikar bilgi edimleri nedeniyle, zamanla bu güçleri belli mekanlara, günlere vb. hapsetmiştir. Törenler, ritüeller böylece türemiştir. Tanrılar ve mistik güçlerin yerleşkesi, zamanla topluluğun içinden çıkarılarak, örneğin, ormanlara, dağlara (Olympos dağı, Tur dağı gibi) ürkütücü, bilinmeyen, tenha yerlere kaydırılmıştır. Bilinmeyen yerlere kaydırlmıştır, çünkü var olmaları için bilinmemeleri gerekir. Bilim ilerleyen çağlar boyu geliştikçe; bu insan tasavvurları, daha da bilinmeyen ve aksi gösterilemez olan

[9] Güven Arsebük, İnsan Evrim Alet, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 332, Ankara, 1995, s. 18-19
[10] Serol Teber, **Doğanın İnsanlaşması**, 3. basım, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1982, s. 11
[11] M. İlin-E. Segal, **İnsan Nasıl insan Oldu**, çev. Ahmet Zekerya, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, 1979, s. 97-99

tasavurlar ve apriori (deneye dayalı olmayan) kabuller içinde varoluşlarını sürdüreceklerdir.

İlkellerin düşün yapısı; topluluk üyeleri ve doğa ile kurdukları yaşamsal mücadelelerle, karşılıklı bir etkileşim ve diyalektik ilişki sonucu gelişmiştir. Hayatta kalma ve bir sürü oluşturma gayeli, yaşamsal tüm praksisler; beyin gelişimi, alet imal ve kullanma biçim ve işlevlerini çok yönlü olarak geliştirmiştir. Fiziksel her durum ve aksiyonda karşılaşılan sorunların üstesinden gelinmesi için gerçekleştirilen, her rastlantısal ya da amaca yönelik istençli tutum ve her deneyim sonucunda, insanın mental süreçleri geliştirmiştir. Bununla beraber; şüphesiz yetkinleşen mental yapı, iç dünya ve bilişsel yetilerin, kısacası bilincin –'ben' ve 'biz' bilincinin- kat ettiği her aşama, dolaylı ya da dolaysız yollarla tabiatı dönüştürme biçimlerine yansıyarak; iç dünyanın dış dünyaya projeksiyonuyla kültürel değerler ve toplumsal formasyonlar farklı teknolojilerin ortaya çıkmasında çok yönlü roller oynamışlardır.

"…Demokritos'a göre, bir nesnenin yüzeyinden dışarı çıkan atomların duyu organlarına yaptıkları etkiyle duyular ve bunlardan da fikirler oluşur…hem duyular hem de fikirler atomların akışlarının bıraktıkları izlenimlerden oluşurlar."[12] Demokritos, 'maddenin gerçek ve bilinçten bağımsız varolduğunu, maddenin kendisinin, duyumları oluşturan ana kaynak-şey olduğunu söylemektedir. O'na göre, duyumlarımız ve fikirlerimiz, duyu organlarımızda maddenin oluşturduğu izlenimlerden ibarettir. Maddenin fiziksel ve kimyasal niteliklerinin yanıda, henüz belirleyememiş olduğumuz (ancak belki de belirleyememiş olsak bile hep varola gelen ve maddenin ayrılmaz temel niteliği olan, göremediğimiz ancak hissedebildiğimiz, maddenin, bir başka yüzü) tinsel bir değeri, mistik nitelikleri var olduğunu öngörebiliriz. Çünkü, onun çıplak fiziksel gerçekliğinin; bizim varoluşumuz ve bizim düşünüşümüzün üzerinde oluşturduğu etki, bize binlerce yıldır bu ve benzer duyumları vermektedir. Bu düşünce, yanılsamanın bir başka yüzü olabilir. Ancak yanılsamalar yokluk ya da hiçlikten çıkmazlar, ortada hiçbir şey yoksa; onun üzerine ne bir doğrusamacı vargı ve bilgi ne de yanılsamacı bir bilgi ya da yanlış ortaya çıkar. Ortada bir şey var ise, onun etkileri ve doğası üzerine de doğrudan gösterilemeyen hiçbir şeye doğru gözü ile bakılamaz, aksi gösterilene

[12] Serol Teber, **Doğanın İnsanlaşması**, 3. basım, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1982, s. 15

kadar yanlış da denemez. Ne o ne bu düşünüş suçludur ya da yanlıştır. Bu, böylesi, yorumlar, determinasyonlar bizim doğamızdır. Diğer durum, iman durumunu bize koşar, imanı gerektirir. Varoluşlumuzun çıplak gerçekliğinin yanında, tam olarak vakıf olamadığımız ve belki de asla olamayacağımız transandantal (İng. Aşkın) hakikati olmasaydı; bu oluşlar, böylesi bir varoluş nasıl olurdu? Bu, boyun eğmeci bir kabullenim değildir. Bu, doğaya, doğasal (doğadan gelen) doğal yaklaşımın, beklenen yorumu, sonucu ve akıl yürütme formudur. Ancak, aksi her zaman iddia edilebilir.

1.2.1. Alet Kullanma ve Ekonomik Etkinlik

İnsanın hayatı üç boyutlu nesnel bir evren ve zaman olgusunun içerisinde süre gitmektedir. Doğa, hayat; bir bütün olarak dış gerçeklik, insanoğlunu içinden çıkılması gereken birçok situation'larla (durumlarla) kaçınılmaz olarak karşı karşıya bırakmaktadır. Bu situationlar -(Doğa olayları gibi genel fenomenler; korunma, beslenme, barınma ve avlanma gereksinimleri ve üreme, doğum, ölüm gibi kontrol edilebilen veya edilemeyen insansal veya doğal situationlar)- çoğu zaman insanın kavrayış, idrak ve anlamlandırma kapasitesi ve yeteneğini aşmaktadır. Böyle bir durumda "çıplak gerçeklik" tüm ürkütücülüğüyle ortaya çıkmaktadır. Dış gerçekliğini huzur, barış ve tam yetkinlikle içselleştirip anlamlandıramayan insan, anlamlandıramadığı ya da kabullenmek istemediği (ölüm ve tabii felaketler gibi) olgu ve fenomenler, yani; genel olarak situationlar nedeniyle korkusuz, kaygısız, endişesiz ve şüphesiz bir yaşam sürdürmekten yoksun kalma tehditi altında ola gelmiştir.

Çıplak realitenin düz etkisi şüphesiz yıkıcıdır.[13] Bu yıkıcılığı indirgemek ve etkilerini minimize etmek ve hatta insanoğluna hizmet eder bir hale getirmek çok uzun bir tekamül (evrim), değişim ve gelişim süreci içerisinde gerçekleşebilmiştir. Çıplak gerçekliğin yıkıcılığı sonucu ümitsizliğe düşen insanoğlunun yaşamını bu kaotik, karamsar ve aciz duygularla sürdürebilmesi şüphesiz olanaklı değildir ki, nitekim öyle de olmamıştır. İnsanoğlunun bunun üstesinden gelmesi; benlik potansiyeline sahip olması, determine topluluklar halinde yaşaması ve bu iki

[13] Takiyettin Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayımları, İstanbul, 1958, s. 4-6

lokomotif öğenin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan gelişmiş benlik duygusu ve bilinci, toplumsal aidiyet hissi, dil olgusu ve alet imal ve kullanma becerisi gibi insansal potansiyelliklerin, başta doğanın zorlamasıyla ortaya çıkıp gelişmesi ile gerçekleşmiştir.

"Doğa insana zorbaca davranır. İnsanlar birbirlerini kurtlar gibi parçalar. Bitkiler ve hayvanlar birbirlerinin üstünde gelişip, birbirlerini boğarlar. Doğa onların gereksindiği bakıma ve özene aldırmaz."[14] Immanuel Kant

İnsanoğlu, daha en baştan kendini; doğa ve dış dünyanın, çıplak realitesinin yıkıcılığına ve kaotik süreçlerine direngen bir hale getirmek, yok olup gitmekten kurtarmak, dış gerçekliğini içselleştirmek için kendini, kendi geliştirdiği; bazen anlamlı bazen anlamsız, gerçeğin yerini tutan veya tutmayan büyük bir kabullenimler ve faraziyeler simülasyonunun içerisine atmış, hiç bitmeyen "*oyun*" una başlamıştır. Çıplak realitenin yıkıcı etkisi altında yaşamını sürdürebilme ve kendini anlamlı kılma amacıyla (zayıf beden yapısındaki insanoğlu için biraraya gelmek, amaçlı olmayabilir, ama "birarada durmak" kaçınılmaz bir gereksinim olmaktadır) sürüler veya determine topluluklar halinde biraraya gelen insanların topluluk içerisinde ortak yaşamları çerçevesinde bireysel şuurları, potansiyelliğinden çıkarak aktifleşmiş ve insanın *benliği*, toplumla beraber ortaya çıkmaya başlamıştır.

Topluluklar halinde yaşamaya çalışan insanoğlu zamanla çıplak dış realitenin eziciliği ve yıkıcılığını sönümlemek ve kendi amaçları çerçevesinde kullanılabilir bir hale getirmek için dış gerçekliği; çeşitli şekillerde anlamlandırarak, farz etmeler, zannetmeler ve hayallerle, faraziyeler halinde iç dünyasında; kendi içerisinde determine ve lojik olan süreçlerle yeniden kurgulamış, yapılandırıp, inşa etmiş, rasyonalize ederek içselleştirmiş, iç dünyasında kurguladığı bu *simülasyon* gerçekliği ve dünyayı; dış dünyaya ve onun çıplak realitesine karşı bir tampon, alternatif ve bir avuntu şeklinde "büyük bir oyun" olarak tasarlamış ve geliştirmiştir. Çünkü gerek bireye ve gerekse topluluklar halinde yaşamaya çalışan insanoğluna; Doğa, ta en baştan beri normal olanı, mutlak ve doğal olan gerçeği; onun (insanın) gerçekten

[14] Immanuel Kant, **Fragmanlar**, der. ve çev. Oruç Aruoba, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2000, s.13

yapa yalnız olduğunu ve diğer tüm doğa yaratıkları gibi aşınıma, değişime ve yok olmaya mahkum olduğunu söylemekte ve anıştırmakta ancak bu, insanoğlu tarafından kabullenilmemekte ve reddedilmektedir. *İnsan, bir şekilde özel olduğuna inanmaktadır*.

İnsanlığın ortak ürünleri olan kültür ve teknoloji, insan türünün ortaya çıkmasını sağlayan doğal seleksiyon (seçilim) sürecinin ve evrimin hızını yavaşlatarak insanın biyolojik evrimini duraksatmış ve önüne geçmiştir. Günümüzden elli bin sene önce yaşamış olan atalarımızın anatomik görünümleri ve yaşam biçimleri modern insanınkinden pek de farklı değildir. Homo Sapiens, kültürü ve aleti üretip kullanarak geliştirdiği teknik ve teknolojisiyle; evrime, farkında olarak veya büyük bir ihtimalle farkında bile olmadan karşı gelmiştir.[15*]

İnsanı insan yapan süreç, elbette salt alet yapım ve kullanım yeteneği ile ortaya çıkmamıştır. Alet yapımı, sürekli kullanımı ve kullanıma bağlı deneyimleri aktarılması; birbirinden ayrılmayan diyalektik bir bütünlük oluşturarak çok yönlü etkileşimlerle; insanın, düşünme-sorgulama-konuşma yetilerini ve dolayısıyla kültürü belirlediği bilinmektedir.[16*]

Burada benlik ve bilincin ne olduğuna ve nasıl geliştiğine dair modern bir varsayımı belirtecek olursak; Povinelli'ye göre, "benlik bilinci önce beden bilinci olarak gelişti. Benlik bilici yapılan araştırmalara (Renk ve Ayna deneyleri) göre, insansı maymunların atalarına kendileri için çok yeni ve o ana değin beceremedikleri tırmanma hareketleri geliştirmelerine olanak tanıyordu."[17] İnsan kendi ilk önce, çıplak realitenin ezici ve yıkıcı etkisi altında bedensel yapısının yetersizliğinin dramatik bir şekilde farkına varmış, bu da benlik bilincini geliştirmiş ve bu eksikliğini gidermek için topluluklar oluşturarak savunma, barınma, avlanma vs. amaçlı yapılar ve aletler geliştirmiştir.

---

[15]Aslı Zülal, 'Teknoloji, Kültür ve İnsan Evrimi Üzerine', Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 408, Ankara, 2001, s. 49-51

[*] Ayrıca bkz. Aynı Dergide, Sultan Tarlacı, 'Beynin, Dilin ve Bilincin Evrimsel Gelişimi', s. 52-56

[16] Bora Ataman, **Kil Tabletten E-Kitaba**, Doktora Tezi, M.Ü Kütüphane Arşivinden, 2005, s. 14-15

[*] Ayrıca bkz. Serol Teber, **Doğanın İnsanlaşması**, Öncü Kitapevi, 3. basım, İstanbul, 1982, s.138-140

[17] Yüzyılların Çözülemeyen Sırrı Bilinç, çev. Ayşegül Yılmaz, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 366, Ankara,1998, 54

Descartes'e göre yalnızca insanın; ruhu, bilinci, benliği ve dolayısıyla iç dünyası vardır ve bu durum hayvanlar ya da diğer doğa yaratıkları için söz konusu değildir.[18] Ancak, günümüzde iyi biliyoruz ki; Orangutan gibi bazı insansı maymunlarda bilinç vardır ve benlik duygusuna kesinlikle sahiptirler. Orangutanların benlik düzeyinin, 2.5-3 yaşındaki bir insan yavrusunun benlik bilincine eşdeğer olduğu bilimsel olarak çok kereler gösterilmiştir. Benlik bilincinin gelişimi; başkalarının iç dünyasını tahmin edebilmek, benliğimizi ve bilişsel süreçlerimizi referans alarak türümüzün özdeş duygu ve düşünüşleri olabileceğini varsaymak ve onların duygu ve düşünüşlerini anlamak, ancak insanoğlunun kendi varlığının bilincinde olması ile gerçekleşebilmektedir.

Almanya'da Frankfurt kentinde hala yaşamakta olan filozof Thomas Metzinger'in belirttiği gibi, "yaşadıklarımızın tümü, beynimiz tarafından kullanmamız için üretilen dünyanın zihinsel şablonundan (mental model) başka bir şey değildir. Öznellik, bilinç ya da benlik, bu şablonda bir görüntümüz, yani bir benlik modeli varsa oluşur".[19] Aslında Metzinger bu görüşüyle, Sokrates'ten pek farklı düşünmemektedir. Kısmen de olsa, bu fikri, Sokrates'in görüşlerinin bir bakıma modifiye edilmiş şeklinden başka bir şey değildir.

1.2.2. Ben, Biz ve Öteki Bilincinin Gelişimi

Eski kavimlerde ve günümüzde, en azından gramatolojik düzlemde dilimizde meteforik anlamları hala sürmekte olan ben, biz ve öteki algısının sosyolojik ve psikolojik yönünün temellerini en iyi eski ilkelleri inceleyerek elde etmekteyiz. Günümüzde hala; uluslarda, bilhassa üçüncü dünya ülkeleri ve başka pek çok yerde ülkenin kendi içinde daha çok folklor barındıran taşra kesiminde bu sosyal değerlere, dil alışkanlıklarına, davranış biçimlerine kolayca rast gelinmektedir. Eski toplum ya da toplulukların imgelemlerinde yer eden ve dışarı sosyal hayata da taşınan inanç ve görüşler; bugün, kültürün daha çok manevi değerlerinin ruhunda ve bilinçdışında yaşamaktadır. Bu izlerin en iyi göstergelerinden biri olan ve uygarlığın manevi kültür öğelerinin bilinçdışında taşıdığı eskilerin toplumsal formasyonlarına en iyi ışık tutan

[18] a.g.e., s. 55
[19] a.g.e., s. 56

parametre şüphesiz toplumların dili olmaktadır. Dilin gramatolojik yapısı ben, biz öteki algılarının insan toplumlarında ne anlama geldiğini gösteren en iyi araçtır. Bu bakımdan ilkellerin sosyolojileri ve psikolojileri ortaya çıkarılmak ve anlaşılmak istendiğinde; geçmişin realitesini içinde en iyi barındıran bir öz bilinç olan dilin, psikanalitik bir çözümlemeye tabi tutulması, dil antroploglarınca sık kullanılan bir yöntem olmaktadır doğal olarak. Bu bağlamda, ilkellerde; ben, biz ve öteki kavramlarının algılanma biçimi ve bu nesnelerle ilişki ilkellerin dilleri incelenerek anlaşılması mümkün olan bir olgudur.

Bu bakımdan, konuyla ilintili olarak doyurucu olabilecek ve ilgili metaforu yaratabilecek birkaç paragrafı, aşağıda belirtmek araştırmamız bakımından yararlı olacaktır. Freud, Totem ve Tabu eserinde egzogami ve totemi incelerken şunları belirtmektedir:

"...Yine, yalnızca kendisini doğuran kadına değil fakat kabilenin adetlerine karşı gelmeksizin gerçekten annesi olabilecek her kadına anne; yalnızca hakiki ana babasının çocuklarına değil, fakat ana bası olabilecek bütün diğer kişilerin çocuklarına da kardeşelerim ya da kızkardeşim der, ve ilh...Şu halde iki Avustralyalının birbirlerine karşılıklı olarak taktıkları akrabalık adları bizim dilimizide olduğu gibi, mutlaka bir kan akrabalığını göstermez. Bunlar fiziksel ilişkilerden çok, toplumsal ilişkileri gösterirler. Bu tanış sistemine benzer bir şeyi bizim çocuk yuvaları (Neusery)'mızda bulabilirz. Buralarda, çocuklar, anne ve babalarının erkek ve kadın bütün dostlarına 'amca' ya da 'teyze'derler. Yahut, bizler mecazi anlamda olmak üzere , 'Apollon biraderleri'nden , ' İsa Hemşireleri'nden söz ederken aynı işi yaparız."[20] Kavramların değişimi hususunda, kavram düzleminin metafizik inanışlara göre yer değişimini gramatolojik düzelemde incelersek, dilimizde halen totem zamanlardan kalan; hemşerim, kız kardeşim gibi; klan fratileri (kolları, dalları) gibi toplumsal örgütlenme biçimlerinden kaynaklanan bilişsel imgelemlerini, psikanalitik bir çerçevede ele almak ve kavramlara psikanaliz uygulamak sanırım bu konuda yararlı olacaktır.

[20] Sigmund Freud, **Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, İstanbul, 2002, s. 9

"Toplumlar hiçbir zaman yalnız kalmamışlardır; en ayrık göründükleri zamanlarda bile topluluklar ya da sürüler halinde olmuşlardır…Ancak bu ayrık insanlık parçası da, kendi aralarında çok sık ilişkileri olan, irili ufaklı birçok topluluğu barındırıyordu. Soyutlamanın sonucu olan farklılıkların yanı sıra, yakınlıktan ileri gelen çok önemli farklılıklar da vardır: kendini gösterme, farklı olma, kendisi olma arzusu. Birçok gelenek, iç gereklilikten ya da birtakım elverişli rastlantılardan değil, kendilerinin koymayı bile düşünmedikleri kuralları başarıyla kullanan komşu topluluğun gerisinde kalmama isteminden doğmuştur. O halde, kültürlerin çeşitlilikği bizi, parçalara ayırıcı ya da parçalara ayrılmış bir incelemeye çekmemelidir. Kültürlerin çeşitliliği insan topluluklarının birbirlerinden yalıtılmasından çok, onları birleştiren ilişkilere bağlıdır."[21]

İnsanın, doğa içinde etki-tepkisel iletişimi çerçevesinde dilin yapısını oluşturan ilk ses etkileri, yansı sesler olarak gelişmiştir. Bazı olay ve olguları ifade ederken çıkarılan sesler, çoğu insan topluluğunda ve farklı dillerde aynı sessel niteliklere sahiptir. Dünyadaki tüm bebekler üç aylık olana kadar aynı sesleri çıkartmaktadırlar. İsteklerini ve tepkilerini aynı sesleri çıkararak göstermektedirler. Din, ırk, kültür, ayrımı henüz yapılmayacak kadar gelişmemiş olan bebekler doğal olarak lisan ayrımı da yapamamaktadırlar. Avusturalyalı Priscilla Dunstan tarafından 8 yıl boyunca sürdürülen bir araştırmanın sonucuna göre, dünya üzerindeki tüm bebeklerin farklı gereksinimleri için belirli ve hepsinde ortak sesler çıkarmakta olduğu saptanmıştır. Dunstan 8 yıl boyunca sürdürdüğü araştırmalarında temel olarak kendisini incelemekle işe koyulmuştur. Kendisi anne olduktan sonra çocuğunu yakından incelemeye başlamış, ve bir süre sonra bebeğinin bazı sesleri sık aralıklarla takrarladığını farketmiştir. Bundan sonra da incelemelerini diğer anneler ve çocukları üzerinde sürdürmüştür. Bu araştırmaların sonucunda "Dunstan bebek dili"[*] geliştirilmiştir. Bebekler açken, yorgunken gazı varken, gaz çıkarırken ve rahatsızken aynı sesleri çıkarmaktadırlar. Örneğin, dünyadaki tüm bebekler için "neh" e

[21] Claude, Lévi-Strauss, '**Irk, Tarih ve Kültür**', çev. Haldun Bayrı-Reha Erdem-Arzu Oyacıoğlu-Işık Ergüden, Metis Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1997, s. 24

[*] Dunstan'ın araştımaları sonucunda saptanan ve tüm bebeklerde aynı gereksinim ve duyumların dışavurumu olarak çıkan ses ve ses öbekleri, sistematik bir şekilde tasnif edilerek klinik çalışmalarla doğrulukları başka biliminsanlarınca da gösterilmiştir. 0-3 aylık tüm bebeklerde ortak olan ses öbeklerinden oluşan bu ilkel dil, bu dili ortaya çıkaran Dunstan'a izafeten, 'Dunstan Bebek Dili' olarak anılmaktadır.

benzeyen bir ses bebeğin aç olduğu anlamına gelmektedir. Bir başka örnek ise, ağzı oval bir şekil alarak çıkan "auv" sesi-sözcüğü bebeğin uykusu olduğu, uykusunun geldiği anlamına gelmektedir.[22]

1.2.3. Gramer Oluşumu, Sembolik Algı

Konu ile ilgili açıklamalara geçmeden önce, Fromm'dan ilginç bir pasaj dikkatlerinize sunulmaktadır:

"Sembol dilinin, herkes tarafından öğrenilmesi gereken tek yabancı dil olduğu inancındayım. Eğer bu dili anlayabilirsek, mitosları da anlayabiliriz. Bence mitoslar, bilgeliğin en önemli kaynaklarından biridir. Ayrıca benliğimizi derinliğine inmemizi ve gizli yönlerimizi anlamamıza yardımcı olduğu da bir gerçektir... gerçekten de mitos ve rüyalar, kendi kendimize gönderdiğimiz mesajlar gibidirler. Eğer bu dili anlayamazsak, insanlığın daha doğaya hükmedemediği çağlardan bize aktarılan önemli bilgileri kavrayamaz ve kendi öz benliğimize giden o gizemli yolu keşfedemeyiz"[23]

Elin kullanımı, alet yapımı ve beynin gelişimi arasında oldukça sıkı bir bağ bulunmaktadır. Elin kullanımı, teknik ve teknoloji, beyin gelişimi, sanat/zanaat ve bunu izleyen görsel, işitsel ve işaretsel dilin gelişimi birbirlerini devamlı besleyerek insanı ortaya çıkarmıştır. İnsanoğlu iki elini senkronize olarak kullanmasına neden olan çok parçalı alet üretimine, günümüzden iki buçuk milyon yıl kadar önce başlamış ve dilin gramer yapısı da üç yüz bin yıl önce şekillenmeye başlamıştır. İllinois üniversitesinden paleoantropolog Stanley Ambrose'a göre; alet yapımı ve kullanımının alışkanlık haline gelmesi, grup halinde avlanma ve pusu avcılığı; beynin belli bölgelerini belli işlevler için özelleştirerek "dil" in evrimleşmesi ve gelişmesinde bir aşama olmuştur. Karmaşık alet yapımının gerektirdiği komplike ve planlanmış hareketler, insan beyninin aynı zamanda konuşma ile ilgili bölümünde gerçekleşmektedir.Alet yapımı, zamanla beynin bu bölümünü geliştirerek insanın konuşma yetisi kazanmasına yolaçmıştır. Alet kullanarak gelişen bu bölge zamanla,

[22] Bebekler Aynı Dili Konuşuyor, Bugün Gazetesi, 06.12.2006
[23] Erich Fromm, '**Rüyalar, Masallar, Mitoslar**', çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 21-22

zaten topluluklar halinde yaşayan insanın konuşmasını tetiklemiştir. Ancak daha sonra konuşma eylemi, alet kullanma ve imal etme faaliyetleri ortaklaşa bir biçimde insan beyninin gelişimine daha hızlı bir biçimde yol açmıştır.[24] İvan Pavlov insan sözünü şöyle nitelendirmektedir; "*İşareti haber veren işaret*"[25] İnsanın kendisi sembol olmuştur.

İnsan teknolojisi karmaşık çeşitli aletler yapabilme yetisini günümüzden yaklaşık iki milyon yıl kadar önce kesin olarak geliştirmiştir. Alet kullanma becerisi sembolik anlatımın, sanatsal faaliyetlerin ve dilin tetikleycisi olmuştur. Günümüzden yüz bin yıl kadar önce; Homo Erektüs baskısı ve buzul devrinin döngüsel yeniden başlaması gibi etmenler nedeniyle dünya sahnesinden silinen, N.N.T.'in (Neandertal insanın) gömü alanlarında sembolik işaretler ve dini törenlere ait izler ve kaya, mağara resimlerine raslanmaktadır. Modern insanın atası olarak kabul edilen H. E. bilindiği kadarıyla, günümüzden kırk bin yıl kadar önce ortak anlamlar içeren ve iç dünyasını başkalarıyla paylaşmasına yarayan görsel imge ve semboller kullanmaya başlamıştır. Homo Sapiens de aynı şekilde bir gelişim izleyerek daha gelişkin iletişim öğeleri kullanmıştır. H. S.'lerde görsel iletişime dair tespit edilen en eski iletişim örneği 15-20 bin yıl öncesine tarihlenen mağara resimleridir.[26]

Büyüsel, animalist ve animist dürtülerle tabiatla iletişime başlayan insanoğlu determine topluluklar halinde yaşarken doğa güçleri ve nesnelerle özdeşleşerek, doğayla tam bir uyum içindeydiler. Doğa ile etkileşim ve iletişim "o olmakla" başlıyordu. Yani, ilk insanlar herşeye empati yapan ve taklit eden insanlardı. Mesela yağmur yağması isteniliyorsa, hemen yağmur olunuveriyordu, yağmur taklit ediliyordu (şeyle bir yönüyle taklit ediliyor, bir yönüyle de olsa 'o olunuyordu'). Daha birçok şeyle iletişim "o ya da onun sembolik/temsili bir parçasının taklidi olmakla" kuruluyordu. İşler büyüsel, sihirsel görülüyordu. Henüz ne ruh (iyi ruh, kötü ruh) ne de tanrı fikri doğmuştu. Dil ve sözcükler "o olmak sıradan olmaktan çıktıkça" gelişmeye başladı. Taklit ve empati törenlerde, ayinlerde yerini almaya başlayınca; iletişim, sözcükler üzerine kaymaya, mekanik hareketlerden ve seslerden

[24] Aslı Zülal, 'Teknoloji, Kültür ve İnsan Evrimi Üzerine', Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 408, Ankara, 2001, s. 50
[25] Bora Ataman, **Kil Tabletten E-Kitaba**, Doktora Tezi, M.Ü Kütüphane Arşivinden, 2005, s. 26
[26] Bezen Çetin, Taş Devrini Gözlemek, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 330, Ankara, 1995, s. 64-66

(dans, fiziksel eylemler ve tek heceli yakarışlardan) ıraksamaya başladı. Konuşma dili gelişmeye başladı. İletişim ve yönetme olguları, insanın zihinsel gelişimi ve toplumsal birikimleri, inanç sistemleri vb. gibi parametrelere bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. Dil'in ortaya çıkması temel iletişim kaynağı olmuştur binlerce yıl. Nesnel, resimsel, ikonsal, sembolik, ve en sonunuda yazınsal iletişim çok daha sonraları gelişmiştir. Kültür felsefesi ve iletişim alanında çeşitli çalışmalar vermiş olan ve "oyun" aksiyomunu geliştiren Johan Huizinga'ya göre; uygarlığın gelişmesine koşut olarak "insana tanrının verdiği en önemli özellik oyun oynayarak yaşamasıdır ve oyun kendinden başka bir şeye indirgenemez."[27] Huizinga'ya göre, arkaik çağda bilgi, mytico-mystical bir nitelikte, aralarında bağlantı olan felsefe (bilgi), kutsal kararlar (göksel ve dünya varlıklarının uyumu) ve ritüeller aracılığıyla evrene bakış ile toplumsal düzene bakış arasında bir senkronizasyon ve ahenk vardır.[28] Huizinga, oyunun kültürden önce geliştiğini söylemektedir ve oyunun ancak tam olarak hür olan bireyler arasında anlamlı ve orijinal olarak işleyebileceğini söylemektedir.

1.2.4. Öncül Sanatsal Faaliyetler

Önce hayatta kalma güdüleriyle av aletlerinin yapımıyla deneme yanılma ve/veya bilinçli ve amaçlı bir şekilde başlayan doğayı değiştirme, yeniden biçimlendirme, benzetme, taklit ve soyutlama yetisi zamanla topluluk ve sosyal hayat içerisinde "süs" eşyalarının üretimi ile gelişen sembolize etme yetisiyle bireysel, kolektif ya da dini/inansal duyuş, düşünüş ve ifadeleri yansıtan sanatsal faaliyetlerin doğmasına yol açmıştır. O halde, düşük yoğunluklu bile olsa görsel iletişim sağlayan, bireyin ve toplumun duyuş ve düşünüşünü taşıyan; toplum ve tabiat içindeki insanın konumunu, kimliğini belirten, çeşitli alt anlam ve kodlar da içeren takılar, süs eşyaları ve semboller "pre-script" iletişim konumundadır. Başka bir deyişle sanat/zanaat ve onun sembolik görsel ürünleri "öncü-yazı" durumundadır. Yazı, sanatın evriminin özel bir biçimidir.

[27] Ünsal Oskay, XIX.Yüzyıldan Günümüze Kuramsal Bir yaklaşım: **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri**, Der Yayınları, 3. basım, İstanbul, 2000, s. 145-146
[28] a.g.e., s. 149

İnsan iletişime konuşma ile başlamamıştır, sembolleri kullanarak iletişime geçmiştir. Ancak toplumsal gelişimin yekinleşmesi ve insan formuna daha da yakınsanması için konuşma ve sözlü/işitsel iletişimin gelişmesini beklemek gerekmiştir. Yazının gelişimi insanlık tarihi ile kıyaslandığında çok çok sonraları, günümüze çok yakın bir zamanda gerçekleşmiştir. Çünkü insan, günlük yaşantısındaki en karmaşık ihtiyaçları için bile çok hızlı ve doyurucu bir iletişim tarzı "dil" i geliştirmişti. Elbette insan unutulmamak ve devamlı yaşamak ve tüm insansal birikim ve edinimlerini sonraki nesillere aktarmak, kalıcı olmak gereksinimini salt konuşma diliyle gerçekleştirmemiş yazının temeli olan sanatları, görsel dili; ikonlar, takılar, resimler ve sembolleri de kullanmıştır. Ancak konuşma dili kendisini doğuran tüm parametrelerin önüne geçerek insan ve toplumun gelişiminde ana itki gücü sağlamıştır. Walter J. Ong, toplum kendini önce ve dramatik olarak sözlü konuşmanın yardımıyla biçimlendirdi demektedir.[29] Ancak dikkat edilirse Ong, İnsanın iletişime ilk olarak konuşma ile geçildiğini söylememektedir, toplumsal yapının dramatik bir şekilde ve yoğunlukla değişiminin ve gelişiminin ancak konuşma dilinin devreye girmesi ile gerçekleştiğini söylemektedir.

İnsanoğlunun benlik bilincine sahip olması, topluluklar oluşturması; topluluk içerisinde bir arada olmanın tetiklemesiyle, görsel ve sözlü/işitsel iletişim biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu iletişim süreci içerisinde insan, çeşitli etkinliklerle kendini yapılandırmış, yani kültür yaratarak kendi kendini insanlaştırmıştır. Yazının temeli olan ve sözlü dilden önce ortaya çıkmış olan görsel iletişime bir örnek olarak Mısır uygarlığını verebiliriz. Mısır uygarlığının bilinen tarihi günümüzden beş bin sene öncesine ve hatta biraz daha fazlasına kadar dayandırılmaktadır. Görsel sanatlardan resimden ilhamlanarak özel anlamlar ve kodlar içeren, minyatür boyutlardaki; sembol denilemeyecek ama sanatsal anlamda resim de denilemeyecek resimsel figürlerin belirli bir platformda anlamalı dizgeler halinde çivi ile kakılıp kazınarak düzgülenmesi ile ortaya çıkan Hiyeroglif yazı, bilinen anlamdaki yazı ile resimli görsel iletişim arasındaki geçiş aşaması ve melez bir durumdur.

[29] Bora Ataman, **Kil Tabletten E-Kitaba**, Doktora Tezi, M.Ü Kütüphane Arşivinden, 2005, s. 16

Jacques Derrida, "yazı, konuşmadan önce gelir."[30] Savıyla kafaları epey karıştırmış ve kendisine özgü tipik söz oyunlarından birini yapmakta olduğu telakki edilmiş ve iddia ettiği şeyin düpedüz aklı selime ters düştüğü söylenerek, nedense tam anlaşılmamıştır. Elbette bunda Derrida'nın müphenliğinin ve kendini fazla savunmamasının da etkisi olmuştur. Ancak Derrida bu faraziyesinde pek de haksız hatta hiç haksız görünmemektedir. Çünkü yukarıda epey bahsettiğimiz üzere; insanoğlu kendi iç dünyasını şekillendirirken başka evrenlerin bambaşka ve hayal edemeyeceğimiz kadar ayrık imajlar ve görsel/işitsel nesnelerine maruz kalmamıştır. Doğada varolan nesnelerin görüntülerini zihninde yeniden canlandırarak düşünmeye, çevresini ve kendini anlamlandırıp zamanla gelişen benlik bilinciyle tabiatta kendini konumlamaya çalışmıştır. Yani insanoğlu doğal olarak ilk iletişimini kendi bedeni, topluluk üyeleri ve içerisinde bulunduğu doğa ile görsel/görüntüsel ve resimsel olarak kurmuştur. Resimle ve çeşitli sembollerle yapılan on binlerce yıllık iletişim de yazının temeli olmuştur yani görsel iletişim araçları yazının öncüsü olmuş ve insanoğlu daha sözlü dili geliştirmeden görsel dil (pre-script) ortaya çıkmıştır. İnsanoğlu ilk iletişimini doğa ile görsel olarak kurmuştur ancak bunu herhangi bir platforma resmetmesi bile yüzbinlerce yılın geçmesini gerektirmiştir. O halde insan varolalı beri resimsel iletişim en azından zihinsel imgelemde varola gelmiştir; hem de resmin kayaya ağaca işlenmesinden, sözlü dilden ve yazılı iletişimden çok çok önceleri. İşte görsel dilin, yazılı dilin açık atası olması nedeniyle; "insanın konuşmasından önce yazının gelmesi" bizce oldukça doğru bir tanımlamadır. O halde Derrida pek anlaşılmayan bu iddiasında kastı bu ise oldukça haklı görünmektedir.

"Sembol dilinin temelinde, kişisel tecrübe, his ve düşüncelerin sanki çevremizde oluşan olaylar ve bunların algılanmasıymış gibi olması yatar. Sembol dili, gün boyu kullandığımız konuşma dilinden çok farklı bir mantığa sahiptir. Bu dilin mantığında önemli olan zaman ve uzay değil, yoğunluk, anlam ve çağrışımdır. Sembol dili, insanlığın geliştirdiği tek evrensel dildir ve tarihin akışı içinde oluşan tüm kültürler için aynıdır. Kendine has bir dil bilgisi ve cümle yapısı olan mitosların, masalların ve rüyaların dilini anlayabilmek için ilk önce bu sembol dilinin özelliklerini çözmemiz gerekecektir. Çağımız insanı, uyumadığı zamanlarda sembol

[30] Stuart Sim, **Derrida ve Tarihin Sonu**, çev. Kaan H. Ökten, Everest Yayınları, İstanbul, 2000, s. 2

dilini unutmuş gibi görünmektedir...geçmişte doğunun ve batının büyük kültürlerinde yaşamış olan insanlar için mitoslar ve rüyalar, ruhun kendisini ortaya koyduğu en anlamlı ve en güzel anlatım biçimiydi. O çağda, mitos ve rüyaları anlamamak, okuma-yazma bilmemek gibi olurdu herhalde. Son birkaç yüzyılda ise, batı kültüründe bir değişim yaşandı ve artık mitoslar ile rüyalara verilen önem giderek azalmaya başladı. Sözgelimi, mitoslara, bilim öncesi aklın basit ürünleri olarak bakılır oldu... Aydınlanma çağının rüyalar hakkındaki görüşü ise daha da olumsuzdu. O zamanlar da rüyaların saçma olduğuna ve yetişkin insanların bunlara önem vermemesi gerektiğine inanılıyordu. Bu insanlar kendilerine 'realist' diyorlardı çünkü onlar sahip olunacak ve kullanılacak eşyaların realitesinden başka hiçbir realiteyi bilmiyor veya bilmek istemiyorlardı. Bu insanlar öylesine realistlerdi ki, her otomobil için özgün bir isim bulmakta zorluk çekmezler, ama çok değişik his ve duygulara neden olan 'sevgiyi' ancak bir tek kelime ile açıklayabilirlerdi. Çünkü duygusal konulardaki yaratıcılıkları yalnızca o tek kelime ile sınırlıydı."[31]

1.3. İlkel Topluluğun Sosyolojik ve Yönetimsel Yapısı

Toplumsal özelliklerin kazanılması, hayatta kalma mücadelesi, ekonomik etkinlik ve dolayısıyla alet kullanma biçimleri ve yetenekleri üzerinden teknik ve teknoloji ile yakından ilintilidir. Alet yapım ve kullanım edimlerinin örüntüsü zeka ve dil yetilerinin gelişmesine ve ortaya çıkmasına yol açmış, buna paralel ve karşılıklı bir etkileşim neticesinde de gelişen beyin, bilişsel süreçler, dil ile gelen soyutlama yetenekleri daha karmaşık ve üstün aletlerin ve tekniklerin bulunuşunu tetiklemiştir. Aletlere; gelişen dil yetileri ve soyutlama gücüyle beraber daha kompleks ve sembolik niteliklerin kazandırılması faaliyeti öncü sanatsal faaliyetler olarak öngörülebilir. Artı değerlerin daha ileri soyut değerler kazanarak sembolik bir şekilde aletlere yansıtılması başta takı ve süs eşyalarının doğmasına yol açmış ve bu da neticede soyun anlam yüklemeleri ve sembolleri üzerinde taşıyan bir eşyaya türlü zihinsel anlamların yüklenmesi durumunu doğurmuştur. Eşyalara ve dolayısıyla onu kullanan bireylere yüklenen anlamlar ve kabuller, eşyaların kimlik, statü, sınıf, güç, iktidar vs. sıfat ve niteliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum toplumsal

[31] Erich Fromm, 'Rüyalar, Masallar, Mitoslar', çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2003, s.19-20

formasyonu ve kültürü şüphesiz daha derinlikli bir hale getirmiştir. Sanatsal faaliyetlerin, dilin gelişiminin, soyut düşünsel yeteneklerin ortaya çıkmasını tetikleyen önemli etmen ekonomik yeterlik faktörüdür. Başka bir deyişle hayatta kalma ve geçim sorunsalının teknik ve kültür geliştikçe günlük hayatta işgal ettiği zaman azaldıkça ortaya bir çeşit 'boş zaman' çıkmış ve topluluk bireyleri birbirlerine daha çok zaman ayırarak, iletişimsel, dilsel, inansal, düşünsel yetilerini geliştirmiş ve doğayı, iş dışında başka bir gözle, rahat bir şekilde gözlemleme ve daha önce görmedikleri ayrıntıları görebilme fırsatı bulmuş olabilirler. Görüldüğü gibi gelişen ekonomik etkinlikler mental ve bilişsel yetileri daha hızlı ve etkin bir şekilde geliştirmiştir. Gelişen mental yapı ve bilişsel yetiler de, üretimde daha gelişkin aletlerin yapımına yolaçan teknikleri ortaya çıkararak ekonomiyi geliştirmiştir. Böylece, hayatta kalmayla ilgili olarak geçim sorunsalı minimize olmuştur. Bunun sonucunda zihinsel faaliyetler ve toplumsal enerji kendine daha derin ve yaratıcı alanlar bulabilmiştir.

1.3.1. Mülkiyet ve Aidiyet

İlkel topluluklarda benlik ve bizlik algısının gelişimi doğrultusunda ve daha yüksek bir sosyal düzeye yükselme çizgisinde; aidiyet ve mülkiyet olgusu karmaşıklaşarak başkalaşmış, daha doğrusu pek çok ölçekte genişleyerek, topluluk ritleri ve seremonilerinde eriyerek kılık değiştirmiş formlara bürünmüştür. Mülkiyet ve aidiyet varoluşsal ve kendisine sahip olunan bir fenomen olma hakkını büyüsel ve sihirsel dönemlerde doğrudan doğadan almaktaydı.

Büyü ve sihirsel algı döneminde henüz şeytan ve ruh kavramlarının H. F. imgeleminde yer etmediği öngörülmektedir.[32] O dönemler boyunca birey kendini doğadan ayrı bir varlık olarak görmemekteydi. Bugün psikanalitik verilerin ışığı altında biz benzer ve paralel bir fenomeni kendi çocuklarımız ve bebeklerimiz üzerinde her gün müşahade etmekteyiz, bir bebeğin 1-3 yaşları arasında libidinal gelişim fazları boyunca çeşitli seviyelerde kendisini annesinden henüz ayıramamıştır. Birey bu ayrım çizgisini tamamladığında başka bir deyişle toplumsallaşmış bir insan

[32] Sigmund Freud, **Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, 2002, s. 107-115

olduğunda toplum ve doğa içinde bir 'birey' olarak belirmektedir. Büyü ev sihirsel dönemlerde birey tamamen doğaya ait bir varlıktır, bireyin kendisine ait olan anlamlı bir mülkiyet ve memalek henüz belirmemiştir. İlkel topluluk için ilk aidiyetlilik parçası olduğu ilkel grup (horda) ve kendisiyle özdeşleştiği totemdir. Mülkiyet ilkel komünal bir biçimde belirmektedir. Herşeye herkes görece neredeyse ortaktır. Mal ve imtiyaz bölüşümünü asimetrik bir hale getiren ve bir bakıma ilk eşitsizliklerin ve mal bölüşümünde dengesizliklerin orataya çıkmasına yol açan temel etmen 'tabu'lar olmuştur. Tabular; ilkel horda (küçük topluluk/grup) içinde, bazı bireylerin daha imtiyazlı bir statüye gelmelerine ve bunun sonucunda tabuya bağlı türetilen kimliklerin doğuşuna yol açmıştır. Tabular, totemizm ve egzogaminin temel kuralı ve tabusu olan cinsel kısıtlamaya paralel olarak, topluluk içerisinde en başta, en ağır ve derin bir şekilde kadın-erkek ilişkilerini düzenlemektedir. Bu bağlamda belli bir mekana, statü-gruba ve cinsel kimliğe aidiyet olgusu önem kazanmıştır. İlk mülk; av aletleri, kadın sahipliği olmuştur. Avcılıktan toplayıcılığa geçişle beraber komunal paylaşımda eşitsizlik yönünde değişimler yoğunlaşmıştır.

İngiltere'nin Kent Üniversitesinden Nicholas Newton-Fisher adlı bilim adamı Uganda'daki Budongo ormanında yaşayan 8 yetişkin erkek ve 21 dişiden oluşan bir şempanze grubu üzerinde 2003-2004 yılları arasında bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmalar sırasında erkek şempanzelerin dişilere karşı sık sık ve hatta bazen çok şiddetli saldırılar ve tacizler uyguladıklarını gözlemlemiştir. Buna karşılık, araştırmaların sürdüğü Ekim 2003'te Newton Fisher tüm bilim dünyasını şaşırtan bir olaya tanıklık etmiştir. Buna göre, erke şempanzelerin saldırıları ve tacizlerine karşılık dişi şempanzeler birlikte hareket ederek, bir grup, determine bir savunma grubu oluşturmuşlardır. Fisher Afrika'nın değişik bölgelerinde 40 yılı aşkın bir süredir şempanzeler üzerinde ayrıntılı araştırmalar yapmasına rağmen daha önce böylesi bir grup formuna rastlamadığını söylemektedir. Şempanzelerin yaşam biçimi ve sosyalleşmeleri hakkında birçok bilgi olmasına rağmen, gerek litaretürde ve gerekse hali hazırda yapılan gözlemlere göre de, daha önce bu tarz bir grup oluşumu gözlemlenmemiştir. İngiliz biyolog ve antropolog olan Fisher'in gözlemlediği dişi şempanze grubu, iki-altı dişi şempanzeden oluşmakta ve saldırgan erkeğe karşı hep beraber, koordineli bir şekilde çığlıklar atarak, tepinerek; erkek şempanzeden gelmesi muhtemel fiziki bir saldırıya karşı caydırıcı ve tehdit edici hareketler

sergilemektedirler. Ayrıca, dişi şempanzeler, grup üyelerinden herhangi birinin, uzaklarda dahi olsa, bir saldırı ya da tacize uğradığında, hemen, hep beraber bu üyenin yardımına koşmaktadırlar. Böylesi bir kollektif davranış ve ortak hareket biçimine literatürde ilk kez raslanılmıştır.[33]

Tarih öncesi ilkel toplulukların inançlarıyla iyice kemikleşen, totem ve animizm gibi inançlardan sonra göksel dinlerin değerlerinde ve ahlak anlayışlarında, otoriter yönetimlerin ruhunda taşınarak gelen cinsel ayrımlar ve cinsiyete bağlı statü ayrımcılığı günümüzde de etkilerini sürdürmektedir.

Günlük yaşamın praksisinde karar almaya yönelik iletişim daha çok erkek-erkek arasında olmuş ve yönetici çoğunluğu tama yakın bir oranda, çoğunlukta hep erkekler olagelmiştir. Günümüz modern kadınları ise toplumsal kurumlar ve organizasyonlar içerisinde maskülen nitelikler gösterimledikleri oranda statü kazanmaktadırlar. Özellikle resmi kurumlar ve tüzel organizasyonlarda yer alan kadınlar maskülen özellikler sergilemelerinden ötürüdür ki böyle bir statüde tutunabilmekte ve o mevkiye gelebilmektedirler. Kadın, toplumunun diğer tüm bireyleriyle beraber fiziksel dış dünyaları olan yapay habitatlarında, sahip oldukları tüm nesnelerle beraber; kimliksiz, hayaletimsi bir görü nesnesine, varoluşsal bir karikatüre, spektral bir fenomene dönüşmüştür.

Kimlik, kişinin kendini tanımak için kendine atfettiği değerlerle, başkalarıyla ilişkilerinden kaynaklanan ve beklentilere uyum göstermek için ortaya koyduğu değerlerin birlikteliğini taşımaktadır. "Ayrıca kimlik kavramının ayrılmaz bir parçası olan farklılaşma, karşılaştırma ve ayırım kavramlarının bir başka sonucu, diğeri karşısında kendine değer atfetme arayışıdır."[34] Kimlik konusunda sosyal ve kişisel kimlik olarak sınıflandırmalar yapılmaktadır. Sosyal kimlik; cinsiyet, statü, rol gibi farklılıkları, çeşitli gruplara-uluslara-örgütlere inanışlara ve ideolojilere aidiyeti içermektedir. Kişisel kimlik ise; kişinin kendini algılama ve tanımlamasından doğan, yakın-kimlik olarak tanımlanmaktadır.[35] "Öteki'ne kendi kimliğimizi göstermeye çalışıyorsak eğer, onun (ister imgesel

[33] Dişi Şampazeden Erkeğe Dayak, Bugün Gazetesi, İstanbul, 30.11. 2006, s. 22
[34] Serdar Kaypakoğlu, **Kimlik Sorunları ve İletişim**, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s. 2
[35] a.g.e., s. 3

ister gerçek) kimliğini kabul ediyor, tanıyoruz demektir. Aslında bir kimlik farklılığı iddiasında bulunan gruplar, diğer kimliklerle eşit haklara sahip olma savaşı/kavgası vermektedirler. Kendi kimliklerinin tanınmasını isterken, bir meydan okuma hareketi içindedirler."[36]

"Etnografyanın bize gösterdiği 'ilkel kavimlerin psikolojisi' ile, psiko analitik araştırmalardan çıkan nevrozların psikolojisi arasında yapılacak bir karşılaştırma, birçok ortak çizgiler bulmamızı ve her iki alanda da zaten bilinmekte olan bazı olayları yeni bir ışık altında görmemizi sağlayacaktır."[37]

"Tarih öncesi insanın, gelişmesi sırasında aşmış olduğu yolu, bize bırakmış olduğu anıtlarla araç ve gereçlerden; bazen doğrudan doğruya, bazen efsaneler mitoslar ve masallar aracılığıyla bize intikal eden sanat, din ve hayat anlayışı kalıntılarından ve nihayet, kendi ahlak ve adetlerimizde artakalmış bir halde yaşamakta olan mantalitesinden tanıyıp bilmekteyiz. Bundan başka, tarih öncesinin insanı, bir anlamda, hala bizim çağdaşımızdır da; bugün dahi, ilkel insanlara bizim olduğumuzdan çok daha yakın saydığımız ve kendilerini bu eski insanların dolaysız çocukları ve izleyicileri olarak gördüğümüz insanlar vardır. Vahşi ve yarı vahşi denilen kavimler hakkında biz işte bu kanıyı taşırız; ve eğer bu kavimlerin psişik hayatının, bizim öz gelişmemizin, iyi korunmuş, eski bir aşamasını oluşturmakta bulunduğu kanıtlanabilecek olursa, bu psişik hayat bizim için özel bir önem kazanır."[38]

Freud ilkellerin toplumsal davranışlarını nevroz vakarlı ile analojik olarak karşılaştırmakta ve cinsellikle başlayan statü ve sahiplik ayrımlarına anıştırma yapmaktadır. Buna göre; Cinsel nesne olarak alınmayan kimselere, sayı biçimindeki duygulara toplumsal duygular adını verirsek, bu toplumsal etmenlerin ortadan kalkmasını, nevrozun sonraları aşırı "compensation" (geri itme, bastırma) ile kılığını değiştiren temel niteliği sayabiliriz... Tabunun kendini gösterdiği biçim, nevrozlunun dokunma korkusuna (delire de toucher) bir hayli benzemektedir... Tabudaki yasak dokunmalar kuşkusuz yalnızca cinsel anlamda değil, daha çok, daha yaygın olan

[36] Nurçay Türkoğlu, **Kitle İletişimi ve Kültür**, Naos Yayınları, İstanbul , 2003, s. 59
[37] Sigmund Freud, **Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, 2002, s. 11
[38] a.g.e., s.11

saldırma, *elde etme ve kendinin olduğunu savlama* içtepilerinden doğmaktadır. Başkana/şef/kral/rahip vs. ya da onunla ilintili/ona ait bir şeye dokunmak yasaksa, bunun amacı başka durumlarda başkanın kuşkulu bir gözle görülüşünde kendini gösteren ve hatta başkanlığa geçirilişinde ona gösterilen kötü davranışlarda görülen içtepinin önüne bir duvar çekmektir. Bu yolla içtepinin cinsel öğelerinin toplumsal öğe karşısında üstün gelmesi nevrozun karakteristik niteliğini oluşturmaktadır. Fakat bununla beraber kollektif/toplumsal içtepilerin kendileri de benci ve erotik öğelerin birleşmesinden doğar.[39]

İlkellerin dünyasında kabile üyeleri arasında kurumlaşmasına izin verilmiş bir farklılaşma yoktu. Tek kimlik, kabilenin totemini ifade eden kimlikti. Kimliğin ortak bir kimlik oluşu bir aldanım da oluşturmuyordu; Hayat, ortak ve eşitçe paylaşılan emek ve sabırla sürdürülüyordu. Köle, özel mülkiyet, hane mülkiyetinin ardından gerçek ortak kimlik yerine farklılaşmaların kurumlaştığı yeni hayatın insanlarına, birbirinden farklılaşmış olduklarını unutturmayı amaçlayan düzmece ortak kimlikler ortaya çıktı. İç tutumunu saylamak için yoksul ile zengini, köle ve köle sahibini aynı "İsa kardeşliği" ortak kimliği içinde tasarlayan aldanımlar türetildi. Daha sonra ise şu ya da bu milletin üyesi olma, "hür dünya", "demir perde", "AB üyeliği" gibi söylem ve oluşumların altında ortak kimlikleri icat edildi. Yeni ortak kimliğimiz; insanal özünden, hemcinslerinden ve doğadan yabancılaşan insan kimliğidir. Farkına varmaktan alıkonulduğumuz "yabancılaşmış insan" ortak kimliğimiz vardır.[40]

1.3.2. Ben Psişesinin Doğa ve Hordaya Kayması

Beden bilinci olarak gelişmiş olan, ben bilinci; sembolik algı ve spiritler inancıyla doğa ile kurulan diyalektik çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Zamanla ilerleyen toplumsallaşma süreci ile büyü, büyüsel ve sihirsel edim ve taklit aksiyonları; seremoni, ayin ve ritüellere indirgenip sıkıştırılmıştır. Böylece, daha eski çağlarda, doğa ile bir bütün olan ve kendini doğanın bir parçası gibi gören insan (Otoerotik aşamada kendini annesinden ayırmayan, kendini annenin bir parçasıymış gibi duyulmayan, 0-6 aylık insan yavrularında olduğu gibi), o döneme özgü mutlak

[39] a.g.e., s. 110
[40] Ünsal Oskay, **Yıkanmak İstemayen Çocuklar Olalım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 117-124

taklit ve özdeşleşmeye dayalı davranışlarını günlük hayatından yavaş yavaş ötelenmeye başlamış, ve bunları çeşitli ritüeller ve törenler içine hapsetmiştir. Böylece; ben, kılık değiştirerek ritüeller içerisinde seremonial formlarda kendini topluma yansıtarak kolektif bilinçte yerini almıştır.

1.3.2.1. İlkel Toplulukta Doğaüstü Algılar

Bu başlık altında, ilkel topluluklarda inansal düzlemin; hayatın gerçekliği karşısında, bilişsel süreçlerde meydana getirdiği yanılsamaların iç yüzü, betimleyici örnekler ve psikanalitik belirlemeler bağalmında ele alınmaktadır.

1.3.2.1.1. Kolektif Yanılsama

Psikanalizmi toplum psikolojisine uyarlayan ve çocuğun gelişim aşamaları ve nevroz vakalarının semptomatik tabloları ile ilkel insanların davranışları, duyuş, düşünüş ve gerçeklik algılarını paralel bir şekilde birleştiren ve benzeşiklikler bulan Freud, bu veriyi elde ettikten sonra ilkel insanın dünyasını, iç ve dış gerçekliğini çocukların ve nevroz vakalarının davranışları üzerinden yeniden kurarak tanımlamaya çalışmıştır. Biz de bu çalışmalardan istifade ederek ilkel insanın dünyasını ve algı süreçlerini yeniden kısaca açığa çıkarmak istiyoruz ancak biliyoruz ki böylelikle ancak gerçeğin ne olabileceğine yaklaşmış olacağız.

İlkel kavimlerdeki temel toplumsal düzenleme, hiyerarşi ve konumlandırmanın temelini cinsel dürtüler ve "ensest korkusu" teşkil etmektedir. Bundan önceki daha karanlık devirlerde böyle bir ayrılma yoktu. Sfenks muamması olarak adlandırılan çocuğun nereden geldiği doğduğu daha doğrusu insanın nereden geldiği problematiği uzun asırlar boyu insanlığın kafasını kurcalamış ve toplumlarca çeşitli inançlar bunun üzerinden geliştirilmiştir. Animist, animalist, manist ve totem&tabu fenomenleri temel olarak ontolojik varlığını konumlandırma, sfenks muamması başta olmak üzere ensest korkusu, güçlü babaya ve lidere karşı itaat ve itaatsizlikten türemiştir. ilkel insan varoluşunu ve gerçekliğini tanrılar ve tek tanrıya yormadan önce tabiata ve tabiat içerisinde içinde yaşadığı çeşitli coğrafya, fauna ve flora sistemlerinin etkileri ile birtakım hayvanlara bitkilere ve sonraları ise tabiat

güçlerine yağmur, rüzgar vb. yormuş ve geriye doğru 10.000 yılı geçmeyen bir zaman içinde ise varoluşunu göksel yaratıklara yıldıza, Ay'a, Güneş'e vs. yormuş ve son olarak da bunların arkasındaki gizil bir güce tek tanrıya en güçlü, en temel ve en büyük bir Ruh'a yormuştur. Freud'a göre, zayıf oğullar ve güçlü baba arasındaki gizli husumet, kadınların paylaşımı, yönetimi ele geçirme, lider olma ve idareci olma dürtüleri insanlığın şimdiki konumunun temel nedenleridirler. İnsanoğlu itaat etmeyi sevmemekte ve lider olmaya çalışmaktadır. Bu gerek doğa karşısında bir yöneticilik ve gerekse toplum ve kadınlar üzerindeki idarecilik ve sahip olma ihtiraslarıdır. Bazı determine sosyal hayvan sürülerinde bile liderlik kavgaları gözlemlemekteyiz. En temel amaç sonraki jenerasyonun varoluşunun nedeni olmak ve onların babaları olmak takıntısıdır. Bu durum binlerce yıldır süre gitmekte ve günümüzde yerini başka eylem ve göstergelere bırakmış olsa da düşük yoğunluklu olarak devam etmektedir.

1.3.2.1.2. Animalizm ve Animizim

Animizm; Dünyadaki olayların, ruhların etkinlikleri tarafından yönetildiği inancıdır. Animalizmi; Ruhların etkinliğinin hayvanlara atfedilmesi ve hayvanların doğaüstü güçlere sahip olduğu inancıdır. Animalizm, totemciliğin daha dar ve özelleşmiş bir şeklidir.

Bireyin gelişimini ve ilk insanın ve ilkel klan ve kavimlerin içerisinde bulunduğu varoluş ve algı biçimlerini anlamak bakımından çocuk gelişimini ve nevroz vakalarını ele alan Sigmund Freud, ilk insanın bilişsel durumunu ve algı biçimini rastlantısal olamayacak benzerliklerle çocuk gelişimi ve nevroz vakaları arasındaki benzerliklerden türeterek ortaya koymuştur.

Düzgülü ve nevrozlu vakalarda davranışsal ve duyuşsal durumlar nedenselliklerini ancak psikanalitik bir çözümlemeyle bilinçdışının salımıyla ortaya dökmektedir. Çocuklarda ise bilinçdışı ve bastırma mekanizmaları henüz tam olarak gelişmediğinden bilişsel iç dünya ve algı biçimleri, insan olarak ortaya çıkma durumu açıkça ortaya konulabilmektedir. Nevrozlularda boş inan görüngüsü, ilkel insanda nedeni bilinemeyen olay ve olguların yorulması, faraziyeler ve çocuktaki bu

benzer algı biçimleri, bilinçsiz güdülerin rastlantısal ve yanılgılı eylemlerinde başka bir im göstermektedir. "İnanan" ve varsayan bir varlık olarak insan, rastlantısal ve nedensiz görünen olgu ve fenomenleri kabullenmek istemez, fiziksel ve ruhsal rastlantıların varlığına "inanır" ancak bunları nedensellendirme (determine) bakımından hayali bir üst-varlığa, farazi bir duruma atfeder ve ruhsal rastlantılara inanır. Dışsal rastlantılara bir anlam verme eğilimindedir. "Mitolojik kavramların büyük bir bölümü dış dünyaya yöneltilmiş ruhbilimden başka bir şey değildir"[41] Tinsel etmenlerin algılanması ve bunların bilinçaltıyla ilişkileri, daha soyut aşkın bir gerçekliğin oluşturulmasında model alınmaktadır. Doğa ötesi aşkın kavram ve olgular paralel bir şekilde bilinçdışı edimleri olarak gerçekleşmekte ve onun birer kurgusu durumunda bulunmaktadırlar. İnsanoğlu yeryüzünde belirmesi ve yaşamsal praksislerinin birikimleri sonucu gelişimi sonucu doğal ve kaçınılmaz bir şekilde edindiği bu yapısı ile içsel süreçlerini ve dış dünyasını iç dünyasında kurarak hiç bitmeyecek olan doğal "oyununa" başlamıştır.

İlkel topluluklarda toteme ve tabu yasaklamalarına dayalı davranışsal farklılaşmaların ve cinsel kısıtlamaların, toplumsal norm ve kurallarda temel bir itki gücü olacağını belirleyen çarpıcı örnekler şunlardır:

"En ilkel ve en tutucu kavimler bile, belli bir anlamda eski ve gerilerinden uzun bir geçmiş bulunan kavimleridir ve bu uzun geçmiş sırasında, onlarda ilkel olan şey büyük ölçüde gelişmeye ve bozulmaya uğramıştır, nitekim bugün dahi kendilerinde totemizme rastladığımız kavimlerde bu totemizm son derece çeşitli bir dağılış, parçalanış ve başka sosyal ve dinsel kurumlara geçiş halinde bulunur; ya da durağan şekiller halinde bulunsa bile, ilkel şeklinden büyük ölçüde ayrılmış durumdadır. Bu nedenle şimdiki durum içinde neyin, canlı bir geçmişin sadık bir imajını temsil edip, neyin bu geçmişin ikincil bir deformasyonundan ibaret olduğunu söylemek hiçbir zaman kolay bir iş değildir."[42]

---

[41] Sigmund Freud, **Günlük Yaşamın Psikopatolojisi**, çev. Erdem Öndoğan, İnklap Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul, 1986, s. 84

[42] Sigmund Freud, **Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, 2002, s. 15 (Freud'un dipnotu)

Burada, Freud ile beraber incelememiz sürdürülmeye devam edilmektedir. Görüleceği gibi benzer davranış, toplumsallaşma ve algılama formuna animalist, animist topluluk formasyonlarında, daha doğrusu *kinship* (Totem bağı) bağıyla bağlı, neredeyse tüm ilkellerde ve kültür nişlerinde benzer izleri yakalanabilmektedir. Esas itibarıyla; gerek animizim ve gerekse animalizm, totemizmle beraber birbirlerini tetiklemişlerdir. Hepsinin kökeni, büyüsel ve sihirsel algılayışlara dek gitmektedir.

"Afrika'da De La Geo körfezindeki Barongolar arasında, bir erkek için baldızına , yani karısının erkek kardeşinin karısına karşı son derece sert önlemler kulalnılmıştır. Bir erkek herhagi bir yerde, baldızına rastlayacak olursa, onu görmemezlikten gelemeye bakar. Onunla aynı kaptan yemek yiyemez. Onunla ancak utana sıkıla konuşur, oturduğu yere yaklaşamaz ve onu ancak işitilebilen bir sesle selamlar."[43]

Freud ilkellerin bilişsel süreçleri ve dünyayı algılama tarzları ile libidolarının gelişim çizgileri arasında ve nihayet çeşitli nevroz tabloları arasında paralellikler kurmaktadır; buna göre, aynen Freud'dan alıntılıyoruz: "Animist aşama, gerek zamanı, gerekse içeriği bakımından 'narsisizme'; Dinsel aşama ise, libidonun ana-baba üzerinde karakteristiğini bulan, nesnelleştirme kademesine tekabül eder. Bilimsel aşamaya gelince, bunun karşılığı bireyin olgunluk hali olup, karakteristiği, haz peşinde koşmaktan vazgeçip ve dış objenin seçiminde realitenin teamüllerine ve gereklerine uymaktır."[44*]

Aşağıda, konuya ışık tutması ve incelemelerimize tatminkar bir temel sunması bakımından, çeşitli antroplolojik verilerden oluşan bir alıntılama ile başlanmaktadır;

"İngiliz Doğu Afrikasından Akamba ya da (Wakamba)'larda, insnanın daha sık rastlayacağını umduğu bir yasak vardır. Ergenlikle evlenme arasındaki çağda, bir genç kız mutlaka babasından kaçmak zorundadır. Sokakta ona rastladığında

[43] a.g.e., s. 26
[44] a.g.e., s. 127
[*] Freud, burada August Compte tarafından ortaya atılan; İnsanlığın gelişim çizgisinin sırasıyla, metafizik-teolojik ve bilimsel aşamalardan geçtiği savını benimsediğini ortaya koymaktadır.

saklanır. Asla onun yanına oturmaya kalkışmaz ve evleninceye kadar hep böyle davranır. Ancak evlendiği günden sonra babası ile arasındaki ilişkiler serbestleşir.

Uygar kavimler için bile en yaygın, en sert, en ilginç yasak; damatla kaynana arasındaki ilişkilere ait yasaktır. Bu yasak, bütün Avustralya kavimlerinde vardır; ama, Malezya ve Polizenya kavimlerinde, Afrika zencilerinde, totemizme ve grup akrabalığına rastlanan her yerde ve belki başka yerlerde de aynı yasağı görürüz. Bu kavimlerin bazılarında bir kadınla kaynatası arasındaki zararsız ilişkilere ait benzer bazı yasaklamalara rastlanırsa da bunlar yukarıda sözü edilenler kadar devamlı ve ciddi değildirler. Bazı tek tük hallerde, hem kaynanadan, hem de kaynatadan kaçınması istendiği de olur. Kaynana ve damat ilişkilerine ait yasak konusunda, olayların ayrıntısından çok, yasağın anlamı bizi ilgilendirmekte olduğu için burada ancak çarpıcı bazı örnekler verilecektir.

Banko adalarında, bu yasaklar son derece şiddetli ve zalimcedir. Bir damat ile bir kaynana birbirlerine yakın durmaktan kaçınmak zorundadırlar. Şayet, rastgele yolda karşılaşacak olurlarsa, kaynananın kenara çekilip, damat geçinceye kadar arkasını ona dönmesi ya da aynı işi damadın yapması gerekir.

Vanna, Lava'da (Port Patterson), bir damat, kaynanası kumsalda yürüdükten sonra, dalgalar onun ayak izlerini kumlardan silmeden önce oraya ayak basamaz. Damat ve kaynana birbirileri ile ancak uzaktan konuşabilirler. Ve pek tabi olarak birbirlerinin *adını* ağızlarına alamazlar.

Salomon adalarında, bir erkek, evlendikten sonra kaynanasını artık ne görebilir ne de onunla konuşabilir. Onunla rastlaşacak olursa, tanımamazlıktan gelir. Ve elinden geldiğince çabuk kaçınıp saklanır.

Zulu'larda adet gereği erkek, kaynanasından utanır. Ve onunla birlikte bulunmaktan kaçınmak için elinden geleni yapar. Erkek, kaynanası içeride olduğu zaman kulübeye giremez ve onunla karşılaştığında ikisinden biri bir çalılığın arkasına gizlenir ve erkek yüzünü kalkanı ile gizler. Kaçınmaları mümkün olmadığı

zamansa, kadın, adet yerini bulması için, başına bir demet ot bağlar. Damatla kaynana arasındaki ilişkileri üçüncü bir kişi sağlar, ya da aralarında doğal bir engel bulunmak şartı ile, yüksek sesle konuşurlar, hiçbiri ötekinin *adını* ağzına alamaz. Nil kaynakları bölgesinde oturan zenci kabilesi Basoga'larda, bir erkek, kaynanası ile ancak bir evin başka bir odasında bulunduğu ve kendisini göremediği zaman konuşabilir. Bu kavim ensestten öylesinde nefret eder ki, evcil hayvanlar da bile bunu cezalandırır."[45]

"Malezya'da bu kısıtlayıcı yasaklar, oğlun, ana ve kızkardeşleriyle ilişkilerini hedef alır. Örneğin, Yeni- Hebrit adalarından Le Pers İsland'da oğlan çocuk, belli bir yaşa gelince anne evini terk edip bir ortak eve (clup) taşınır. Orada yatar ve yiyip içer. Gerçi, yine eskisi gibi evine, kendi evine uğrayıp yiyecek isteyebilir; ama kız kardeşi oradaysa, yemek yemeden uzaklaşması gerekir; kardeşlerinin hiç biri bulunmadığı zaman, ve o da ancak kapının önüne oturarak yemeğini yiyebilir. Erkek ve kız kardeşler evleri dışından biribirlerine rastlayacak olurlarsa, kızkardeşin hemen kaçıp saklanması gerekir. Erkek çocuk, kumun üzerinde kızkardeşlerinden birinin ayak izlerinden birini görüp tanırsa, bunları takip etmekten kaçınmak zorundadır. Aynı yasa kızkardeş için de geçerlidir. Erkek çocuk, kızkardeşinin *adını* bile ağzına alamaz, ve eğer *günlük dilden bir kelime kız kardeşinin adının bir parçası ise, o kelimeyi kullanmaktan kaçınmak zorundadır*.

Kaç-göç temelinde, ambivalent nitelikli bu davranışların izleri, modern bireyde bilhassa göksel dinlerin üyelerinde şeytan ve cinlerin *adının anılmaması* gerektiği düşüncesi ve kötü şeylerin ya da kötülüğü çağrıştıran kelimelerin akıldan bile geçirilmemesi metaforu ile paralellik göstermektedır. İlkel insanlar, adları kişiliğin nesnel bir parçası olarak görme eğilimindeydiler. Seslere, sözcüklere, isimlere, çeşitli sembollere vs. çeşitli anlamlar, büyülü-sihirli güçler yüklemekteydiler.

Ergenlik töreni ile birlikte yürürülüğe giren bu yasağa bütün ömür boyunca uyulur. Ana ile oğul arasındaki kaç-göç yıllar geçtikçe daha da artar, ve de anaya düşen sakınma görevi oğulun uymak zorunda olduğu sakınma görevinden daha

[45] a.g.e., s. 26-28

ağırdır. Ana, oğluna yiyecek bir şey getirdiğinde, bunları ona doğrudan doğruya veremez, ancak onun önüne koyar; Onunla hiçbir zaman senli benli konuşamaz, ona söz söylerken ‘ sen’ yerine ‘siz’ der. (Elbette, bizim ‘Siz’inize ve bizim ‘sen’imize karşılık olan kelimelerdir bunlar), Yeni Kaldedonya’da da aynı adetler geçerlidir. Yeni Britanya’daki gazella yarımadasında, evlenen bir kızkardeş, artık erkek kardeşine bir daha hiç konuşamaz; onun adını ancak yerde, dolaylı bir ifade kullanmak zorundadır.”[46]

Fison’a göre damat ile kaynana arasındaki ilişkinin temel nedeni, teorik bakımdan damat ve kaynananın evliliğine engel herhangi bir şeyin olmamasıdır. Sir John Luppock’a göre ise, kaynananın damada karşı olan bu tavrı ve damatla kaynana ilişkisi temel nedeni ise, kaçırma adeti yani kaçırma yoluyla evlenme fenomenidir. Kadınların kaçırılması olayı, ebeveynlerin öfeksini damadın üzerine çeken bir durumdur. Aile yani burada kaynana bu öfkeyi sembolik yollarla damat üzerinde gerçeklemekte ve yansıtmaktadır. Ancak Crawley, Lubock’un ileri sürdüğü kaçırma tezinin doğru olmadığını göstermiştir. Çünkü Lubock’un ileri sürdüğü tez gözlemlerle bağdaşmamaktadır. E.B. Taylor, ise henüz bir organik bağ kurulmadığından ötürü damadın kızın ailesi tarafından kabul edilmeme tezini ileri sürer. Buna örnek olarak da ilk çocuk doğana kadar damat ve kaynana arasındaki ilişkilerin gevşemediğini ancak çocuk dünyaya geldikten sonra damadın benimsenerek ilişkilerin gözle görülür bir derecede yumuşadığını delil olarak göstermektedir. Ancak burada Taylor kutsallık ögesi ve cinsellik ögesini hesaba katmamaktadır. Söz konusu olan şey damat ve kaynana arasında olan yasaklardır. Animist aşamada fikirlerin ve tahayüllerin mutlak gücü egemendir.

1.3.2.1.3. Totem ve Tabu

Totemcilik, belirli bir tipteki hayvan ya da bitkiye tanrısal nitelikler yükleyen bir dinsel inanç sistemidir. Konuya ışık tutması ve incelemelere tatminkar bir temel sunması bakımından, totem ve tabu üzerine değerli bir çalışma ortaya çıkarmış olan ve döneminin hala antroplolojik ve etnolojik anlamda en kımetli bilgilerini barındıran, Freud’un Totem ve Tabu eserinden ilgili alıntılamalarla başlanmaktadır;

[46] a.g.e., s. 24

"Totem kelimesi ilk kez İngiliz J. Long tarafından, 1791 yılında, totam şeklinde kullanılmıştır. J.Long, bu kelimeyi Kuzey Amerika Kızılderililerinden almıştır. Totemizmin ilkel insanlığın tarihindeki önemli yerini ilk farketme şerefi İskoçyalı J. Ferguson Mc. Lennan 'a (1869-1870) aittir. Avustralya yerlilerinden başka, Kuzey Amerika yerlilerinde, Okyanus takım adaları kavimlerinde, Doğu Hindistan'da ve birçok Afrika kavimlerinde de totemci kurumlara rastlanmış olup hala da rastlanmaktadır. Fakat, yorumlanması güç bazı izler ve kalıntılar, totemizmi Avrupa ve Asya'daki Aryan ve Semitik kavimlerde de bir zamanlar bulunmuş olduğunu farz etmemizi mümkün kılmaktadır. Öyleki, birçok bilginler, toıtemizmi, insanlığın gelişmesinde zorunlu ve evrensel bir aşama olarak görmek eğilimini duymuşlardır."[47]

"Tabu, Polinezya dilinden alınma bir kelime olup dilimize çevrilmesi oldukça zordur, çünkü ifade ettiği kavrama artık sahip bulunmuyoruz... Polinezya dilinde, tabunun karşıtı Noa'dır; alelade, herkesçe erişilebilir demektir. Böylece, tabu kelimesine bir çeşit sakınca kavramı bağlı bulunur ve tabu esas itibarı ile yasaklamalar, kısıtlamalar şeklinde kendini gösterir. Bizim kutsal korku deyimimiz çoğu halde tabu anlamnına gelir... Bunlar, bir tanrısal emirden gelme olmayıp, kendiliklerinden zorlayıcıdırlar. Bunları ahlaksal yasaklardan ayıran şey, kaçınılacak davranışları genel bir zorunluluk olarak ve bu zorunluluğun nedenlerini de belirterek kavrayan bir sisteme ait olmamalarıdır."[48]

"Totem nedir? Genellikle, bu, tehlikesiz ya da tehlikeli ve korkulan bir hayvan, daha seyrek olarak da bitki ya da bir doğa gücü (yağmur, su) olup, grubun bütünüyle özel bir ilişki içindedir. Totem, ilk önce, grubun atasıdır; sonra da, onun koruyucu ruhu, iyilik yapıcısıdır, ona kehanetlerini bildirir ve başkaları için tehlikeli olduğu halde kendi evlatlarını tanır ve korur. Bunun için, aynı toteme sahip olan kimseler totemlerini öldürmemek (ya da yok etmemek), etini yemekten, ya da ondan herhangi bir şekilde yararlanmaktan kaçınmak gibi kutsal bir yükümlülük altından bulunurlar, ve bu yükümlülüğü her türlü ihlali otomatik olarak cezalandırılmalarına

[47] a.g.e., s. 14, (Freud'un dipnotu)
[48] a.g.e., s. 35-36

yol açar. Totemik karakter, yalnızca özel bir hayvanda ya da başka bir özle bir nesnede (bitki ya da doğa gücü) değil, fakat totemin türünden olan bütün bireylerde bulunan bir şeydir. Zaman zaman kutlanan bazı bayramlarda aynı totem topluluğundan olan kişiler törensel danslar yaparak totemlerinin hareketlerini ve özelliklerini temsil, ya da taklit ederler. Toteme mensubiyet, gerek baba, gerekse ana tarafından miras halinde geçer. Ana tarafından geçişin her yerde daha eski olup, baba tarafından geçişe ancak daha sonraları yerini bırakmış olması muhtemeldir."[49] Toprağın dişil ilahları olan tanrıçaların yerini, zamanla erektil olan baba tanrılara bırakması olgusu ve tanrıçaların izlerinin (ör. İsis/İştar, Kybele vs.), baba-tanrı taraftarları tarafından günümüze dek sistematik olarak, bilhassa göksel dinler aracılığı ile silinmiştir. Buna rağmen dişil tanrı tapınımının (ve daha önceki çağların totem inanışlarının) törensel yalvarışsal aksiyonlarına; günümüzde, göksel dinlerin içinde erimiş bir biçimde, uygar toplumlar tarafından hala devam ettirilen, yağmur duası, hac ve benzeri ritüellerde, türevsel formlarda, kılık değiştirmiş olarak rastlanmaktadır. Modern kültür içinde, markalara bağlı törensel hareketlerin totemizmi çağrıştırmasını da göz önüne alırsak, modern sorunsalları daha iyi bir şekilde ele alabilme olanağına kavuşabilmekteyiz. Şimdi konumuza yeniden dönelim;

"Aynı totemden gelen herkes kandaştır, tek bir aile oluştururlar ve bu ailenin içinde akrabalık dereceleri, pek uzak bile olsa cinsel birleşme için mutlak bir engel sayılır. Böylece, bu vahşiler görünüşe göre son derece belirgin bir ensest korkusu içindedirler, ve ensest ilişkilere karşı çok büyük bir duyarlılığa sahiptirler. ..Acaba nasıl olmuş ta gerçek ailenin yerini totem grubu almıştır? Bu bir muammadır...Aile bağının yerine totem bağının konulmasına ensestin yasaklanmasını sağlayacak tekl mümkün temeli oluşturduğu düşünülebilir şüphesiz, çünkü kişiye evlilik ilişkilerinin sınırlarını aşan belli bir miktar serbestlik verilince, onun, kandaşlık bağlarını çiğnediğini ve hatta artık ensest karşısında bile durakmadığını görmek tehlikesi doğuyordu. Fakat, buna itiraz olarak, Avustralya yerlilerinin adetlerine göre, bazı sosyal şartlarda ve törenler sırasında bir erkeğin meşru eşi sayılan kadın üzerindeki tekel hakkının tanımadığı söylenebilir"[50]

[49] a.g.e., s. 13
[50] a.g.e., s. 18

Tarih öncesi insanları gelecek potansiyellik bakımında, hatta anatomik açıdan bizden hemen hemen hiç farklarının olmadığı aşikardır. Örneğin, elli bin yıl öncesinin Homo Sapiensi ile günümüz modern insanın arasında hiç bir genetik farklılık olmadığı gibi, hemen hemen anatomik açıdan da hiçbir farklılık bulunmamaktadır. Bu bağlamda; totem dönemlerdeki insanlarda, ensest yasağının ortaya çıkmasında rol oynayan temel etmenin; insanlar tarfından gözlemlenerek, deneyimlenen caydırıcı olgu olduğunu varsayabiliriz. Zira yakın akrabalar ya da ensest ilişkilerde ortaya çıkan çocuklar anatomik ve nörolojik anomaliler göstermektedir. Bunu gören (gözlemleyen-deneyimleyen) insanların, bunu, elbette metafizik güçlere atfetmeleri, onların bu kabul edilemez durumdan kaçınmaları için yeterli yasakların, yani totem yasaklarının ortaya çıkmasını tetiklemiş olduğu öngörülebilir.

"Tabu, Psikolojik bakımdan, Kant'ın 'Kategorik Emir" inden başka bir şey değildir. Şu farkla ki, her kültür bilinçli motivasyonu bir yana iterek hükmünü sırf zora dayanarak yürütmeye bakar."[51]

"Bizim dışımızda bize faydalı olan ve bu sebepten dolayı kendilerine karşı 'iştah' duymamız gereken birçok şeyler vardır. Düşünme, onlar arasında tabiatımızla tastamam uyuşan şeylerden daha iyilerini 'icat' edemez."[52]

Herkes kendi hayal gücünün hayaletine(fantome) asıl gerçekler gözüyle bakmaktadır. İşte bu nedenledir ki insanların hiçbir şey üzerine anlaşamamış olduklarına şaşmamalıdır. Ne kadar insan varsa o kadar görüş vardır ancak karşıt çift değerlerimiz hepimizde özde aynıdır. Toplum, insanlık, halk bize aslında şeylerin tabiatının ne olduğunu öğretmekten ziyade kendi hayal yapısının ne olduğunu ve bu hayal mahsullerine verdiği *adları*, *kavramları* ve bunlar üzerinden takınacağımız davranış biçimleri ve düşünce, anlayış ve neye inanacağımızın yollarını öğretmektedir.

[51] a.g.e., s. 8, (Önsözden)
[52] Benedictus(Baruch) Spinoza, **Etika**, çev. H. Ziya Ülken, Dost Kitapevi, 1. basım, Ankara, 2004, s. 213

Tabu tanrılardan eski olup her türlü dinin varlığından önceki bir çağa aittir. Din olmayan çeşitli varsayımsal düzenlemeler temel ihtiyaç ve gereksinimlerin giderilmesi, sınırlandırılması ve bilhassa ana temel olarak cinsel düzenlemelerle ilgili olan inanışlardır. "Çiğnenen tabu kendi başına öcünü alır. Cin, Tanrı tasavvurları oluşmaya başlayıp, tabu ile bunlar arasında bir ilişki kurulduğu zaman, tanrısal gücün otomatik olarak ceza vermesi beklenir. Kavramın daha ileri bir gelişme aşamasında ise, soydaşlarını tehlikeye atan haddini bilmezin cezalandırılmasını toplumun kendisi üstlenir"[53] Tabu emirlerine inanç zayıfladıktan sonra ve bu nedenledir ki, yasak çiğnendikten sonra, psikosomatik ceza ve eziyet gerçekleşemediğinden dolayı, inanç daha da zayıflamış ve göstermelik, sembolik bir hal almıştır. Tabu emirleri ihlal edildiğinde, psikosomaktik tablolar ortaya çıkmakta ve bireyle acı çekmekte ve hatta ölmekteydiler. İnsanlığın gelişme süreci içerisinde tabulara olan inanç zayıfladıkça, çiğnenen tabu emirleri karşısında psikosomatik bir tablo oluşmamaktaydı. Bu tablonun oluşmaması tabular ve yaptırım gücünün boş bir inan olduğuna dair öngörüyü daha çok kuvvetlendirerek tabuya olan inancı daha derinden sarsmıştır.

Neticede, yasaklar sıksık delinmeye ve sosyal birliğin dağılma ihtimali baş göstermeye başlamıştır. Yasaklar ve korkutma; bu defa daha soyut ve daha güçlü erklere (tanrılara) atfedilerek konulmuştur. Ancak yine çiğnenmeye devam edilen yasaklar nedeniyle, ahiret olgusu türetilerek, tanrının artık ölüm sonrası ceza vereceği salık verilmiştir. İnsanlar, tanrı adına yasaklar, cezalar, ödüller koyarak; aslında tanrıyı, arka plana, bir kukla olarak itmiş ve bireylere ödülü, cezayı, iyiliği ve kötülüğü artık tanrı ve şeytanlar değil, insanlar verir olmuştur. Kötü ruh, yeri geldikçe tatmin edilip doyurulması gereken bu ruh başka bir deyişle şeytan; alt-ben yani id'dir aslında. Libidinal kuruluşumuz böyle telakki edilmiştir. İyi olan iyiyi isteyeduran Tanrı fikri ise Süper ego bilinç-fazlası bilinç-üstü bir içsel süreçten çıkan durumdur. Kısacası tüm kurgu ve yapıntılarımız kendi *ambivalent*[*] yapımız tarafından belirlenmektedir. Ahlak ve adetlerce bize emredilen ve bizim de

[53] Sigmund Freud, **Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, 2002, s.37

[*] 'Karşıt Çift Değerli' ya da 'İki Karşıt Değerli'. Psikanalitik düzlemde; terimin bireysel ve kolektif iyi bir tanımı için bkz.: Sigmund Freud, Totem ve Tabu, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, 2002, s. 30'dan itibaren takip eden sayfalar. Terim, ilk kez s. 30'da geçmektedir. Freud, terimi tanımlamadan önce, bilhassa Frazer, Morgan, Wundt vd.'den alıntıladığı, dünyanın farklı birçok coğrafyasından, ilkel insanlar ve ilkel klanlardaki egzogami çerçevesindeki tutum ve davranışlara dair, tanıma yardımcı olan, yeter miktarda, evrensel nitelikler gösteren değerli örnekler verir. Ambivalent tutum ve tavıra dair, Freud'un çok açık ve kesin bir tanımı için özellikle bkz. a.g.e. s. 52

uyduğumuz yasaklar, ana çizgileri ile ilkel insanın tabusuna benzemektedir. Esasen tabu ve yasak demek aynı zamanda yasak konulan şeyin çok istenmesine arzu ediliyor olmasına bir işarettir. Aynı zamanda her yasak bir erk, bir otorite ve bir yönetme süreci doğurmaktadır. Yönetmeniz için yasak koymalısınız. Sıfır yasağın olduğu özgür bir ortamda yönetme süreci başlayamaz ve yönetme imkansız olur, kısacası yönetim söz konusu olamaz. Tabular daha sonra ayrıcalıklı sınıfların çıkarlarını koruyan maşalara dönüşmüşlerdir. Bunun en soyut ve türevsel izleri günümüzde çeşitli görgü, ahlak ve etik kuralları ve sosyal düzenlemelerle yaşamaktadır. Birinin evine arazisine giremezsiniz, ünlü veya büyük bir şahsiyetle birdenbire görüşemezsiniz gibi yüzlerce durum tabu izleridirler.

Bu konuda Freud, şunu belirtmektedir; "Totemizmin ilkel anlamını çocuksu izlerinden ve kalıntılarından, bizzat kendi çocuklarımızın gelişme seyri içinde kendisini gösterdiği şekillerden çıkarmaya çalıştık."[54]

"Kültürümüzde totemizm var mıdır diye sorulacak olursa, cevabım: "Hem de çok" biçimde olacaktır. Kendini bir devlete ya da partiye adayan, tek gerçek ve doğru değer olarak bu devletin ya da partinin amaçlarını benimseyen, bu devleti ya da partiyi kendi grubunun kutsal sembolü olarak gören bir kişi, gerçekte totemist bir tutum içindedir. İlkel toplumların ve klanların totemist dinlerinden hiç de farklı olmayan bu inanç ve düşünce biçimi, o kişiye çok akılcı ve doğal bir davranış gibi gelecektir. Faşizm ve Stalinizm gibi sistemlerin milyonlarca insanı nasıl olup da kendilerine çekebildiklerini anlamak için, bu insanların davranışlarındaki totemci ve dinsel öğeye dikkat etmeniz gerek."[55]

İlkel topluluklarda gündelik hayatı ve sosyal birçok alanı düzenleyen totem ve tabu kaynaklı inanışların, daha sonraki çağlar boyunca göksel dinler üzerinde de birtakım etkileri olmuştur. Bu bakımdan göksel inanışlara da kısaca değinmekte yarar vardır.

[54] a.g.e., s. 9, (Önsöz'den)
[55] Erich Fromm, **Psikanaliz ve Din**, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 51-52

Göksel Dinler, doğaüstü bir varlık olarak tasarlanan tek bir tanrıya duyulan inançtır. Din; bir topluluğun üyelerinin mücize duygusuyla birlikte inandıkları simgeler sisteminin, ayinsel uygulamaların da gerçekleştirildiği; doğaüstü, kutsal ve ahlaki öğeler taşıyan, değer ve kurumlara sahip inançlar bütününe verilen isim veya tanımdır. Zaman zaman inanç sözcüğünün yerine kullanıldığı gibi, bazen de inanç sözcüğü din sözcüğünün yerinde kullanılır.[56*]

"Modern uygar kavimlerin din ahlak ve adetlerinde ancak bazı belirsiz izlerine rastlanan ve hatta ve hala onu muhafaza edenler de bile derin değişikliklere uğramış bir kurumdur."[57]

Göksel dinler daha eski toplulukların animist ve totem kültürünün izlerini taşımaktadır. Başka bir deyişle ifade etmek gerekirse; göksel dinler ya da tek tanrılı dinler totem dönemlerden başlayan ve uygarlığın gelişme çizgisine paralel olarak genişleyen inanç ve değerler sisteminde erkek-kadın kimlik ve statü ayrımlarının kesinleşmesi, kinship ve totemdaşlıktan aile, kabile anlayışına ve mülkiyet-aidiyet kurumunun iyice oturup yerleşmesine bağlı olarak; göksel dinler, hiçbir zaman açıkça belirtmemesi ve kabul etmemesine rağmen peygamberlerinin hep erkek olması, döngüsel-periyodik ve devingen bir ibadet-tapınım biçimleri ihtiva etmesiyle, cinselliği dair koyduğu kurallarla, ölü ruhlarına karşı gösterilen tavır ve anlayışlarla ve daha birçok hususta daha ilkel dönemlerin anlayışlarının kılık değiştirmiş projeksiyonlarını içinde barındırdığı öngörülebilmektedir.

"Mistikçiler, insanın kendi gücünü yaşaması deneğini ön planda tutuyorlardı...Mistik dinsel yaşantının temelinde, korku ve teslimiyet yerine sevgi ve kendi gücüne inanıp, güvenme yatar. Tanrı, insan üzerinde ve ona egemen olan bir gücün sembolü değil, insanın kendi içinde duyduğu gücün kaynağı ya da o gücün kendisidir."[58]

---

[56] http://tr.wikipedia.org/wiki/Din, Antony Giddens, Sosyoloji, Yayına Hazırlayanlar: Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayraç yayınevi, Ankara 2000, s.617

[*] Bu tanımlamada, din tanımı üzerine wikipedia web sitesinde okuduğum metin, Antony Giddens'in din tanımıyla benzerlik göstermektedir. Bu nedenle, her iki kaynaktan yararlanarak yorum yapılmıştır.

[57] Sigmund Freud,**Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, 2002, s. 9, (Önsözden)

[58] Erich Fromm, **Psikanaliz ve Din**, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 70

Özet

İnsanoğlunun kültür ve kültüre ait maddi ve manevi tüm değer yaratımları; doğa ile kurduğu diyalektik ve yaşam praksisleri çerçevesinde şekillenen fizikopsikolojik realitesinden ve iç ve dış dünyanın birbirini; karşılıklı etki-tepki etkileşimi bazında biçimlendirmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu formasyonda, insanlığın mental potansiyellerinin beslendiği sosyal değerler nişi ve fiziksel varlığını idame ettirdiği ekolojik, maddi kültürel nişinin ortaya çıkmasında mistik, metafizik ve apriori kabullerle şişen külliyatın etkilerinin payı, hayati ve lokomotif etken niteliğindedir. Bu durum insanın çağlar boyu oynadığı bir çeşit toplumsal oyuna dönüşmüştür. Bu oyunun kurallarını, hayatın ve insan doğasının gerçekliğini görmezden gelen son derece kısıtlayıcı kabuller, faraziyeler, inanlar, tabular vs., insan psişesinin ve kollektif bilinçaltının asırlar boyu bastırılmış gelişimini içinde barınmıştır. Bu tarihsel boş inanlar, tabular ve apriori kabuller; birey ve toplumların sosyal maskeleri ardına gizlenmiş ve uygarlığın, tarihsel kolektif bir nevroz tablosunu da beraberinde getirmiştir.

2. TARİHSEL DÜZLEMDE İLETİŞİM VE YÖNETİM

2.1. Uygar Toplumda İletişim ve Yönetim Biçimleri

Bu başlık altında, kısaca, insan topluluklarındaki bilişsel, inansal ve ekonomik etmenlerin temel niteliklerine değinilmektedir. Kolektif ve bireysel davranış biçimlerinin tarihsel düzlemde gelişim biçimleri kısaca pskanalitik yönleriyle ele alınmakta ve temel tanımlamalar ortaya konmaktadır.

2.1.1. Düşünsel, İnansal ve Ekonomik Etkiler

Toplumları; ilkel ve uygar olarak birbirinden ayıran özellik, farklılaşmadır. Farklılaşma olgusu ise "*toplumsal artı*" ile anlamlandırılmaktadır. Uygar topluma geçişin , insanların üretici ekonomiye geçmesi ve bir toplumsal artı yaratmaları, sonra ise bu toplumsal artıyı düzenli biçimde sürdürmek için oluşturulan toplumsal düzeneği yöneten devletin ortaya çıkmasıyla başladığı düşünülmektedir.[59] İnsanın evrimi biyolojik ve toplumsal evrim şeklinde iki yönlü olarak süregelmektedir. Toplumda öğrenilenlerin tekrar insanların yönetilmelerinde kullanılmasıyla ve kültürel evrimin önemli duruma gelmesiyle insan'ın tarihi de başlamıştır. Toplumsal kurumlar toplumsal evrimin ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Farklılaşmanın temelinde insanların farklı üretim yöntemlerini kullanmaları ve bu yöntemleri kullanmalarından dolayı bu yöntemlerin belli cins ya da grupları ifade aracı haline gelmesi bulunmaktadır. Taklit yoluyla bilgiler kuşaklara aktarılmakta ve birikim sağlanmakta , daha sonra bu birikim araç yapma becerisine yansımaktadır. Araç yapmaya başlamak ile düşünmeye başlamak arasında bir birlikteliğin olduğu belirtilmektedir. Araç yapma eğilimi, doğal nesneleri değiştirme gereksinimini ortaya koyduğu gibi, aracı yapanlarda oluşacak değişimlerin temellerini atmıştır.[60] Avcılığın başlamasıyla, avcılık-toplayıcılık olarak, erkek-kadın arasındaki iş bölümü biyolojik farklılaşma temelinde başlamıştır. Avcılık, ortak çalışma yönteminin gelişmesinde önemli bir etken olmuştur ve bu çalışma yöntemi, ilişkileri ve iletişim biçimlerini

[59] Alaeddin Şenel, **İlkel Topluluktan Uygar Topluma**, Bilim ve Sanat Yayınları, 5. basım, Ankara, 1995, s. 28
[60] a.g.e., s. 49-57

geliştirmiştir.[61] Konuşmanın ve düşünmenin gelişmesi bilgi birikimini de geliştirmiş ve toplumsal değişim hızlanmıştır.

İnsan ilişkilerinde ve insan topluluklarının karşılaşmalarında önemli bir değişiklik Mezopotamya'nın kuzeyindeki bölgelerde bozkırın çoban ve at arabalı savaşçılarının yerleşik düzene geçmiş olan Mezopotamya toplumlarına karşı üstünlük sağlamaları olmuştur.[62] İlk dönemlerde karşılaşmalar ancak komşu topluluklarla olmakta ve olağanüstü olaylardan ve tehlikelerden kurtulmanın düzenli törenleri biçiminde sürmektedir.[63]

Alaeddin Şenel'in belirttiği gibi; Uygar toplumlarda kadın erkek arasındaki iş bölümünün yanı sıra aile üyelerini, aileleri ve mesleki uzmanlaşmalarına göre tüm insanları birbirinden farklılaştıran, toplumu sınıflara bölen kurumlar vardır. Bu şekildeki bir toplumda toplumsallaşmanın sürdürülmesinde dinsel, bilimsel düşünüşler ve buna uygun ideolojiler önem taşımaktadır.[64]

Kent devleti olarak gelişen ilk uygar toplumlar ticari ve düşünsel etkilenmeler, üretim teknolojisindeki gelişmeler ve savaşlarla başka toplumlarla karşılaşmış ve uygarlık yayılmaya başlamıştır.[65] Uygarlık teknolojinin paylaşımıyla da gelişmiştir. Yerleşik uygar toplumlarla, tunç ve demir silahlar kullanan göçebe-ilkel toplumların karşılaşmaları hem uygarlığın yayılmasında etken olmuş , hem de ilkel ve uygar toplum arasındaki güç dengesini bozmuştur.

Uygarlık kapsamında insanlığın temel özellikleri olarak görülen toplumsallık, siyasallık, simgecilik, dil, akıl, bilinç gibi konular aslında insanlığın çalışma eğleminin sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanın biyolojik ve kültürel olmak üzere iki doğası vardır ve kültürel doğanın temelinde çalışma eylemi bulunmaktadır. Kültürel doğanın zaman ve mekan bağlamında değişmekte olduğu ve bunun sonucu olarak insanın tarihsel bir doğası bulunduğu görülmektedir. Kültür ve insan birbirleriyle açıklanabilen bir tarihselliğe sahiptir. İnsan çalışarak, kendine

[61] a.g.e., s. 60-62
[62] William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, 1994, s.18
[63] a.g.e., s. 22
[64] Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, s. 37
[65] a.g.e., s. 46

örgütlenmiş toplumsal bir yaşam alanı ve bunu kuşatan kültürü ortaya koymuş ve kendi özgürlüğünü bu yaratımları çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Şu halde, özgürlük konusu açısından temelde "çalışma" kavramının sorgulanması gerekmektedir.

Kültürü açıklarken insan – doğa diyalektiğinin sonucu olarak üretim-tüketim diyalektik sürecini de ortaya koymak gerekmektedir. Uygarlık, devletli-toplum aşamasını da kapsamaktadır. Kültürde insan (toplum)-doğa , uygarlıkta ise insan-toplum (sınıflar arası) diyalektiği gözönünde bulundurulmaktadır. Uygarlık da bir kültür biçimidir. Kentleşmenin ise uygarlığın simgesel bir unsuru olarak belirdiği görülmektedir. Uygarlık aynı zamanda siyasal kültür anlamında da değerlendirilmekte , bu durumda uygarlığın devletten , dolayısıyla kentlerden önce doğduğu düşünülmektedir. Uygarlık kültürün eşitsizlikçi bir aşaması olarak ortaya çıkmıştır ve uygarlık tarihini sınıflarla açıklamak gerektiği görülmektedir. Bu durumda uygarlık deyince yalnızca kültürün maddi unsurları düşünülmemelidir. Sınıfları içinde bulundukları tarihin ve o tarih içinde yaratılan uygarlığın öznesi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Uygarlığın aktif ve pasif unsuruları insandır. Kültürün aktif unsuru insan pasif unsuru ise doğa kabul edilmektedir.[66]

Sosyal antropolog Bozkurt Güvenç,"... kültürün öğrenilen, tarihsel, sürekli, toplumsal, ihtiyaç karşılayıcı, değişebilen-dinamik bir olgu ve ideal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemi olduğunu açıklar. Kültürdeki her değişim-gelişim de, er ya da geç , duygularımıza varana dek yaşamımıza yansır." [67]

2.1.2. Yönetimde "Tanrı Yorum"

Spinoza klasik göksel dinlerin ve Hıristiyanlığın tanrı fikrini eleştirmek ve geometrik yöntemlerle yeniden açımlayarak gösterdiği tanrı, ruh ve kul fikriyle aslında toplumsal büyük bir oyun halini almış olan, boş inanları, yaşatmayı bir başka biçimde sürdürmüştür. Toplumsal yapıntı dünyanın; kavramlar ve soyutlamalarla bilişsel süreçlerde yaratığı ve fiziksel dünyada karşılığı olmayan göstergesiz gönderi

[66] F. Neşe Kaplan, Türk Sinemasında Almanya'ya Dış Göç olgusu ve Kimlik Sorunu, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Kütüphane Arşivi'nden, İstanbul, 2005, s. 14-15
[67] OzanYılmaz, **Aşkın Evrimi**, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 456

imgeleri; dış gerçeklikte ve bilişsel süreçlerde aksi gösterilemez öngörüler, kavramlar ve varlıklar yaratmaktadır.

Spinoza, faraziyeler ve sanılarla paradoksal bir biçimde yaratılmış olan bu yapıntı dünya fikrinin bir anlamda sürdürücüsü olmuştur ve tanrıyı göklerden alıp sadece bireylerin içine ve ruhuna sokmuştur. Kısacası dolaylı yollarla da olsa neticede hepimizin tanrı olduğunu ancak bunun yapıntı fikirlerle olan bir kuruntu değil ruhlarımızın zorunlu bir durumu olduğunu anıştırarak var olma ihtimallerinin aksi gösterilemez olan ruh ve tanrının varlığın gerçekleyip onayarak bunların varsayılan ontolojik durumlarının biçimlerini değiştirmekle ve etika eserinde kendince ıspatlamakla yetinmiştir. Böylece varsayımsal bilgi, inanış ve kavramlar varlığı zorunluluğu kesin olan kavramlar ve hakikat olarak yine öne sürülmüştür.

Spinoza dolaylı da olsa biz tanrıyız demekle bunun bir gerçeklik olduğunu düşünmekte ve bunu göstermeye çalışmaktadır. Halbuki tanrı ve ruh olgularının birer nesnesiz ve 'varlığı olmayan' varsayımsal kavramlar olduğunu görememektedir. Aksi gösterilemez olan ve yoklanamayan bu kavramların paradoksal niteliklerinin en büyük kaynağı; her sorgulamada yeniden nedenin sorulmasıyla kısır bir çevrime girilmesi ve yine en sonunda ise, ortada soyut kavramların ve onların fiziksel evrende hiç karşılıklarının kalmamasıdır.

Descartes'ın değişiyle "cogito ergo sum" (düşünüyorum o halde varım) ve Kant'ın değişiyle "cogito sum" (düşünüyorum varım) öngörülerinin ruhu; 'düşünebildiğim herşey, her ihtimal vardır var olmalıdır. Düşünülen her ne ise belki o an da evrende yoktur ama onun olma ihtimali her zamandır ve her yerdedir. Bu ruhlarımızın bilgisidir çünkü tanrısaldır. Tanrı dileyince olacaktır. O halde fikirlerimiz ve aşkın idelerimiz gerçekte var olmasalardı, bu fikirler de olamazdı, düşünemezdik. Aşkın olanın fikirleri bile zihnimizde varolabiliyorsa bu fikirler aşkın olandan geliyor olmalıdır. O halde tanrı vardır….gibi', düşüncelerdir. Kant, Descartes'ın, 'düşünülebilen herşeyin var olmasalardı düşünülemeyecekleri o halde düşünülebilen (dolayısıyla düşünen her kimseise kendisinin de) herşeyin var olması gerekliliğinin zorunlu olduğu anlamına gelen'; 'cogito ergo sum' tümcesinde, 'ergo'(o halde, öyle ise, demekki, bu nedenle, bunun için…)'yu atmıştır. Çünkü,

Kant'a göre, varoluşun mutlaklığı ve kesin gerçekliği herhangi bir (ilk)nedene koşulamaz. Kendiliğinden varlık, "causa sui:kendi kendinin nedeni"dir. O, ne birileri onu "düşünüyor" diye var değildir (zaten descates de bunu demiyor), ancak ne de o varlık kendi kendinin varlığını dilsel bile olsa, "öyle" gibi, bir dilsel nedene bağlama kavramıyla düşünebilmeye bağlayabilir.

Dil olmaksızın determinizim olamaz. *Nedensellik dilin bir oyunudur.* Varolan, her ne ise, kendi kendini düşünemese/dili olmasa bile vardır ancak düşünen kendisi için kesinlikle vardır. Varlık anlığın, anlağın ve dilin kavramsal süreclerine bağlanamaz. Bunedenle Kant, ergo kavramını kabul etmez. Kant saf ve kılgısal aklın (mutlak varlığı) varlığının nedeninin olanaksızlığını göstermek istemektedir. O kavram gerçekte olmasa bile düşünüldüğü için vardır. Varolmayan bir şeyin kurgusu ve kuruntularda varsayılan şey hakikatte olmasa bile bizim için vardır, öyle olmasını istediğimiz için, istencimiz bizi buna sevk ettiği için o halde faraziyelerin ve kurgulanan kavramların soyut iddiaların nesnel göstergeleri varolmasa, ve bu sadece bir zan olsa bile, bunun bir önemi yoktur.

Varolan şey; istencimiz-ben/özben ve düşüncelerimizdir, ve kavramsallaştırmalarımızla (kavramsallaştırma yetimizin psikofiziksel süreçlerle; ilk kez doğadan mı, yoksa ruhumuzda doğuştan gelen idealardan mı kaynaklandığı konusunda, felsefe ilkçağdan beri ikiye ayrılmıştır) ortaya çıkan her soyut imge ve iddia *biz isteğimiz için* vardır. Onun hakikat olup olmaması önemli değildir, varolabilir ya da hakikatte aslında öyle bir şey yoktur bunun kanıtının ve nedeninin aranması gülünçtür çünkü bizim için varlığımız istencimiz ve düşüncelerimizdir. 'Onlar olmasalardı, belki yine var olurduk, ancak bu şeklide değil' demek istemiştir Kant, *ergo*'yu atmakla.[68]

İnsan; kendine özdeş olan, niteliklerinin genişletilmiş biçimleriyle yarattığı üst-insanlardan/üst kavramlardan biri tanrı fikridir. İnsan, karşıt çift değerli iç dünyasının itkilemesiyle, kendini tanrıdan ayırmış ancak daha sonra büyük bir özlem ve yakarış içerisinde; kendini onunla(tanrıyla) aynılaştırma çabası içerisine girmiş,

[68] İlhan İnan, '**Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant**': Kant'ın Varlık Kavramı Üzerine, Cogito Düşünce Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 41-42, İstanbul, 2005, s. 105-119

ona hayran olup, ona öykünüp, onu tekrar kendisinde canlandırıp, onunla birleşmek istemektedir.

İnsanoğlu kendi kurguladığı, (yaratıcısının kendisinden başka kimse olmadığı) hayalleriyle birleşmeye çalışmaktadır. İnsan; hayallerindeki yöneticinin, aslında kendine ait üst isterlerinin buyruklarını, ülkü edinmektedir. Bu ödevi ona (insana); kendi kavramlarının kölesi olarak, tanrının kulu olarak, (gerçekliğin yıkıcı yüzünü ve çıplak gerçekliğin düz etkilerini daha fazla kabullenmemek ve hakikati reddedip bile bile kör olmak ve) bir şekilde özel olduğuna inanarak, varlığı ikiye ayırarak, kendini hakikatin karşısında bastırma çabasıyla; yöneten ve itaat eden kavramlarını türetmiş olan, kendisi, vermiştir. Böylece tanrının buyruklarını yerine getirmeye çalışmaktadır.

"…edilgi ardından etki, dışsal ve basınçlı zorunluluğun ardından iradesine uygun olup, akıl halini alan bir zorunluluk ortaya çıkar."[69] Sözleri ile Spinoza; Freud'dan ve Marx'tan yüzlerce yıl önce, insanın temel algı ve bilincinin nerden geldiğine, bedensel yapının ve mental yapının oluşmasında; fiziksel ve sosyal çevre ile olan alışveriş ve etkileşimin ne denli etkili olduğuna gönderme yapmıştır. O'nun bu sözleri, adeta ilkel benlik ve sonrasında gelişen ben ve üst ben'in gelişim seyrini ifade etmektedir.

"Hiç kimse onları (insanları), meraklarının bütün konusunu meydana getiren nedenlerin, bilinmesi üzerine aydınlatamadığı zaman ilk çareleri kendilerine dönmek…kendi kendilerine ait bu yargılama metoduyla kendi ruhlarını bütün ruhların ölçüsü yaparlar...tabiatta kendilerinin refahını sağlayacak olan birçok araçlar buldukları için, tüm bunların ve genel olarak bütün tabiatın, kendilerinin rahat yaşamalarını sağlamaya çalışan araçlar olduğunu zannederler…bu araçları (doğadaki tüm unsurlar) hazır olarak buldukları için, buradan, onları kendilerinin kullanması ve yararlanması için tedarik eden (yaratan) ve kendilerine sunan bir başka biri (yaratan) olduğuna dair bir inanç ortaya çıkarmışlardır.

[69] Benedictus(Baruch) Spinoza, **Etika**, çev. H. Ziya Ülken, Dost Kitapevi, 1. basım, Ankara, 2004, s. 28

Şeyleri (kendilerinin dışındaki herşeyin kendilerinin refahını sağlamak üzere birer araç olarak kendilerinden ayrıksı gördüklerinden ve kendilerini özel ve üstün ancak ötekileri/araçları köle saydıkları içindir ki) araçlar gibi gördükten sonra, onların kendi kendilerine yapılmış olduklarına inanmamışlardır… ihtiyaçları olan birçok şeyi tedarik eden yaratan, kullanacakları herşeyi yapan doğanın bir ya da birden çok yöneticileri/idarecileri olduğuna kanaat getirmeye başlamışlardır…Bu varlık veya bu varlıkların düşünme tarzı veya zihinleri üzerine hiçbir türlü bilgileri olmadığı için, ona (bu varlığa) kendi düşünme tarzlarını ve zihinsel biçimlerini yormuşlardır…. Tanrıların tabiatını kendi tabiatlarıyla karşılaştırarak hüküm vermek suretiyle tanrıya en hoş görünen tapınma tarzına sahip olduklarını ve bundan dolayı da tanrıların lutuf ve güvencini kazandıklarını düşünürler ve böylece bu yaratıcı da onların tüm arzu ve ihtiyaçlarını doyurmak üzere bütün tabiatı insanların hizmetine vermekte idi….insanlığın bu peşin hükmü böylece bütün zihinlere derin kökler salan yanlış inanı doğurmuştur ve insanlar tüm gaye nedenlerini, varlıklarını bu yanlış inana bağlayarak açıklamaya ve anlamlandırmaya başlamışlardır. ….tabiatın ve tanrıların, insanlarla aynı hezeyana tutulmuş olduklarını göstermekten başka bir şey yapmaz görünüyorlar…

İnsanlar kendileri için tabiatta bulundukları faydalardan başka yaşamlarını güçleştiren ve kötülük gözüyle baktıkları; fırtınalar, depremler, hastalıklar gibi kötülüklerdir. Bunlara bir neden bulmak için bütün bunların tanrılarca insanlardan öc almak için olduğunu ve bu bahtsızlıkların ancak insanların tanrılara kötü davrandıkları ve sanki tapınmalarını ihmal ettikleri zaman onlar kızacak olurlarsa meydana geldiğini tasarladılar; Deney bu yanlış uslamayı günde milyonlarca örneklerle göstermesi ve iyilik ve kötülüklerin dinde sofu olanlarla, sofu olmayanların başına aynı derecede geldiğini defalarca gösterdiği halde, insanlar her zaman inatla kendi peşin hükümleri içinde kaldılar…tanrıların bu garip davranışını onamak ve aynı zamanda onları hem iyi hem kötü saymak, insanlara ilk fikirlerinden (faraziyelerinden) vazgeçmekten ve daha akıl erdirilir bir sistem kurmaktan daha kolay geldi…. İnsanların ne gibi bir nedenle tüm tabiatın bir amaca göre hareket ettiğine inanmakta olduklarını anlamıyorum. Şimdi bu peşin hükmün gülünçlüğünü kanıtlamak ve tabiatın belirli bir gayeye göre asla hareket etmediğini ve

tasarlanan/varsayılan bütün bu gaye-nedenlerin insan zihninin sırf kuruntularından ibaret olduğunu anlatmak için çok güçlük çekmeyeceğim."[70]

Spinoza böylece insanın iç dünyasını ruhunun eğilimlerini, ambivalent yapı gösterdiğini, boş inanlara sahip bir yaratık olduğunu, varsayımsal ve faraziyelerle hareket ettiğini ve kendi gerçekliği ve doğayı bu kuruntularıyla anlamlandırdığını, adeta kendisiyle bir oyun oynadığını ifade etmeye çalışmıştır. Spinoza'nın bu sözleri adeta bir psikologun toplum bilimci vs. sözleri gibidir. Spinoza bu fikirleriyle kendisinden sonra birçok düşünürü etkilediği kesindir.

2.1.3. Totem ve Kabile Şefi, Rahip Kral İlişkisi

Bireysel tüm tutumlar ve edimler, bireyler arası ilişkiler ve insansal iletişimin kaynak nedeni, toplumsal ve kültürel varlığın tüm yapıntı dünyası ve edilgileri ve bununla beraber devlet ve süreç içerisindeki uygarlığın resessif ve dominant tüm istençleri, edimleri ve çıktısı olan felsefe, bilimler ve dış gerçekliğinde maniple ettiği doğa olan fiziksel dünyasını oluşturan yaşamsal ve sanatsal tüm eserleri barındıran yapıntı dünyası temel olarak insanın düşünsel, bilişsel ve algısal yetilerinin barınağı varsayılan "ruh" ve onun apriori olduğu öngörülen doğal istenci, yönetsel eğilimleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. O halde insanın toplumda; gerek bireyler, kurumlar, devlet ve doğa ile kurduğu gönderen-(ileti)-alıcı kapsamında türlü iletişim biçimleri ve girift bir biçimde toplumsal formasyon içerisinde yöneten-(direktif)-yönetilen çerçevesinde aralarında süregiden "yönetme" süreci ve biçimlerinde egemen olan, kaynak ve tetikleyici etmen; "bireyin bilişsel ve algısal süreçlerinin yerleşkesi olduğu varsayılan ruh" olmaktadır. İnsanoğlu; varlığını, mutluluğunu, refahını sürdürebilmek ve doğa ile barışık kalabilmek ve varlığının idamesi için; insanlığın gelişim süreci içerisinde büyük bir oyun olarak tasarladığı (başlangıçta zorunlu uyaranlar ve gereklilikler nedeniyle iç dünyasında çeşitli inanlar, yormalar, varsayım ve ön kabuller çerçevesinde faraziyeler halinde kurguladığı yegane yapıntı tali) gerçekliğinde, temel olarak insanın kendi tüm iç özelliklerini andıran (yansıtan ve adeta bireyin insansal potansiyelliklerini gerçekleyen geniş izdüşümlerine sahip; caydırıcı, kudretli, sevilen ve saygı duyulan,

[70] a.g.e., s. 70-71

kendisine minnettar olunan ve sadakat duygularıyla kendisine, adeta çocuğun ebeveynlerine bağlandığı duygulanımlarla, bağlanılan ve kendizsine itaat edilen, ödül ve ceza veren bir otorite olan, bireyin yaşamsal ve inansal iç istencinin iyiyi-dileme ülküsünün kristalize olmuş saf biçimlerini barındıran) ve bireyin ruhu gibi "yönetsel" iç itkiye sahip olan, toplumsal belleğin en eski bitmez rüyası ve kurgusu olan; ülküsel iki üst-yapı daha doğrusu, iki üst-ruh/iki üst-insan ortaya çıkmıştır.

Kısacası, insanoğlu kendisinin öz kopyası olan, insansal potansiyellik ve niteliklerinin aynısı ancak bu niteliklerin çok daha geniş biçimlerde genişletilmiş formlarına sahip olan -adeta insanın, büyütücü konkav (dış bükey)aynası olarak- iki üst-insan yaratarak ortaya çıkarmış ve onların adeta çocuğu olmuştur. Bunlar "devlet" ve "tanrı"dır.

Her ikisi de insan üzerinde "yönetici" otoriteler olan ve insanlık tarihinin gelişimi boyunca çok uzun zamanlar ve hatta günümüze kadar yukarıdan aşağıya dikte etme doğrultusunda tek yönlü bir iletişimi kapsayan klasik "yönetme" biçimleri çerçevesinde "yöneten" tanrı ve devlet'in varlığının ve yönetme fenomeninin biçimsel ve biçemsel olarak bireyce nasıl algılanıp anlamdırılmakta, nasıl görülmekte oluşuna dair bir paralel kurgu yapmak istiyorum. Bu bakımdan bireyin çekirdek toplumu olarak adlandırabileceğimiz aile hayatında benliğini kazanıp birey-insan olma yolunda biçimlenirken yaşadığı psikolojik süreçler göz önüne alınarak bununla ilgili bir paralel eşleştirme yaparak şu benzerliği varsayımsal olarak yakalamaktayız; çocuğun anneyle olan ilişki ve iletişimde daha çok etkileşimsel ve çift yönlü gelişen anne-çocuk iletişimi ve aralarında yumuşatılmış tekyönlü "yönetme/yönetilme" fenomeni gibi değil de daha çok kendisinden çekinilen ve korkulan, kendisine öykünülen ancak bir taraftan da rakip olarak görülen baba ve bu nedenledir ki aralarında anne-çocuk iletişimine nazaran daha az bir "etkileşim" söz konusu olan baba-çocuk arasında yukarıdan aşağıya tek yönlü görece sert ve itiraz edilemez bir iletişim ve "yönetme/yönetilme" gibi insansal temel fizyolojik, psikolojik ve tarihsel gerçeklik nedeniyledir ki toplum ve bireyin bilinçli ve/veya bilinçsiz bir biçimde onları (devlet ve tanrı) "baba" olarak algılamaları, telakki etmeleri ve neticede "baba" olarak adlandırmaları oldukça manidar ve düşündürücüdür. Öyle ki adeta tanrı ve devlet, "baba"; toplum ve birey ise "çocuk" durumunu almıştır. İnsanoğlu

kendini gerçeklemekten, kendi benliğini ve içsel tüm potansiyelliklerini yineleyerek gösterimlemekten, kendi gerçekliğini ve ürkütücü gücünü bu varsayımsal üst-insanlara (tanrı ve devlet) atfederek, aktarıp onlara yükleyerek kendisini onlara yansıtıp kendi kendisini unutmaya çalışmakta ve böylece yıkıcı dış gerçekliğinin ve kendisinin bile anlamlandıramadığı ürkütücü iç gerçekliğinin düz etkileri altında ezilip manik-depresif duygularla akli sağlığını yitirmekten, kendisiyle yüzleşmekten, kendisini lojik süreçlerinde determine ettiği bu büyük oyun ve yapıntı kuruntularıyla kurtarmaya çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır. İnsan kendi kendisini kabullenmemekte, evrensel gücü ve potansiyelliklerinin salt kendisine ait olduğu gerçekliğini görmezden gelmekte ve yok saymaktadır.

Tanrı ve devlet'in veya toplumdaki saygı değer büyük şahsiyetlerin (tanrını ve/veya devletin vekili gibi algılanan) kendisine boyun eğilip itaat edilen ve yukarıdan aşağıya düz etki-tepkisel iletişim kurarak dikte eden yönetken "baba" niteliğinde algılanması ve böyle adlandırılması bireyin toplumsallaşması sırasında edindiği baba fikrinin bu üst-insanlara yansıtılması ve benzeşiklik kurulması rastlantısal bir fenomene benzememektedir. Öyleyse birey ve toplumun, devlet ve tanrı erklerini niçin maskülen nitelikte (baba) olarak algılamakta olduklarına dair kısaca açımlanan bu varsayımsal paralel eşleştirme doğru bir hipotez gibi görünmektedir.

"Mutlak sahip olmak isteği ile, mutlak hakimiyet kurmak niyetiyle ve sonuçta elde tutabilmek amacıyla yaşayan herşeyin ölü bir nesneye dönüşmesi arzusuyla aslında insan kendi varoluş problemini bir cevap bulmak istemektedir. Bu da, insanın içinde bulunduğu ikilemle ilgili bir başka açıklamadır."[71]

"Doğaya, pratik bağlamda nesnel gerçeklik kazandırırız. Çünkü biz ona us taşıyan varlıklar olarak, istencimizin nesnesi diye bakarız."[72] *Immanuel Kant*

[71] Erich Fromm, **Toplumsal Bilinçaltının Araştırılması**, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul 2004, s. 77
[72] Immanuel Kant, **Pratik Usun Eleştirisi**, çev. İ. Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, 6. basım, İstanbul, 2004, s. 73

Burada son belirlememizle ilintili olmak üzere ancak bu konuyu geniş bir şekilde daha çok ilkel kavimlerin ortaya çıkması ve devlet erkinin teşekkül etmesi çerçevesinde ele almak üzere Freud'den bir alıntı yapılmaktadır: "İlkel kavimlerin, şefleri, kralları ve rahipleri karşısındaki tavırları, birbirine karşıt olmaktan çok birbirini tamamlayan iki ilke tarafından belirlenir: onlardan korunmak ve onları korumak. Bu iki amaç, bir sürü tabu emriyle elde edilir…krala karşı aktif bir tavır almakla, pasif bir tavır almak arasında karşıtlık söz konusudur…ilkel insanların kralları, mutluluk dağıtmak gibi bir kuvvet ve kudrete sahiptirler. Daha az ilkel olan kavimler ise bu kuvvet ve kudreti ancak tanrılarına tanırlar. Uygarlığın daha ileri evrelerinde ise, bu tanrıların gerçekliğine inanlar, daha doğrusu inanır görünenler ancak en aşağılık ve en iki yüzlü dalkavuklardır…tabu seremonileri güvensizlikten ve rahip-kralı göz altında tutmak gereksiniminden doğmuştur. Bu tabu seremonileri hem kralı, hem kendisini tehdit edebilecek tehlikelere karşı korumak, hem de uyrukları, kraldan gelebilecek tehlikelere karşı savunmak amacına yöneliktir…bu durumu bir nevroz vakasının semptomatik tablosuymuş gibi tahlile tabi tutarsak…ilk dikkatimize çarpacak olan husus korku ve endişelerin bolluğu olacaktır…bu obsesyonel (musallat fikirli) nevrozda çok rastlanan bir fenomendir…tipik bir ambivalent (sevgi-düşmanlık vb.) duyarlık vakasının gerçeklik kazandığı her defasında bu aşırılık ortaya çıkar…kralların gördükleri sevgi ve saygının, tanrı mertebesine çıkarılmalarının karşısında, çok güçlü bir düşmanlık duygusunun yer aldığını ve dolayısıyla burada da duygusal bir ambivalent'lik durumunun gerçekleşmiş bulunduğunu kabul edebiliriz…tabuların nedeni olan güvensizlik yine, daha dolaysız bir şekilde, aynı bilinçdışı düşmanlığın tezahürüdür…düşmanlık, açıkça ortaya konulmayıp, "seremonial" bir görünüş altında gizlenmektedir…ilkel insanın kralına olan bu tavrının bir başka karakteristiği de, nevrozda sık sık rastlanan ve adına "perseküsyon manisi" denen hastalıkta kendini belli eden süreci hatırlatır. Bu karakteristik, belli bir kişinin öneminin aşırı derecede büyütülmesinden, ona inanılmaz derecede "sınırsız" bir güç atfedilmesinden ibarettir…*paranoyak'ın, tutulduğu perseküsyon-mani'sinde gösterdiği tablo çocukla babası arasındaki ilişkiler tablosunun aynısıdır. Çocuk daima babaya böyle bir 'mutlak' güç atfeder, ve babaya karşı güvensizliğin, ona atfedilen gücün derecesiyle doğrudan orantılı olduğu görülür…ilkel insanla nevrozlu arasındaki bu kıyaslamalar, ilkel insanın kralı karşısındaki tavrının, bir oğulun babasına karşı olan çocuksu tavrına ne kadar*

benzediğini bize gösteriyor…çocukluk çağındaki 'baba' kompleksi...ilk krallar temsil ettikleri tanrısal güçler uğruna, görkemli törenlerle kurban edilmekteydiler.[*] Bu ilkel krallık tarihinin yankılarına Hıristiyan mitoslarda rastlıyoruz."[73] İlkel insanın, çocukların ve nevrozluların iç dünyaları, bunların dış ve iç gerçekliklerini anlamlandırma biçimleri, kısacası ruh halleri ve davranış biçimleri, arasında son derece ortak, benzeşik, paralel biçimler bulunmaktadır.

İnsanın; sosyal tüm kabulleri, değerleri ve alışkanlıkları, kurumları esas itibarıyla; ilk insandan başlayarak, ruhun istençlerine uygun olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, bireyin bilişsel süreçleri ve düşünebilme yeteneği toplum içerisinde toplumsal değerlerin aktarılmasıyla meydana çıkmaktadır.

Çocuğa aktarılan ve onu ileride insan-birey yapan toplumsal tüm değerler ilk insandan bu yana tarih süreci içerisinde bazıları hızlı bazıları çok yavaş değişerek gelişen ve insanlığın tüm edimleri, uzlaşıları, dinsel-dilsel-kültürel-ahlaki-etik kavramları ve değerleri ve ülküsel potansiyellik ve dilekleridirler. O halde kısacası "toplumsal ruh" diyeceğimiz bu aktarımlar; yaşayan bireyden bağımsız toplumsal bir olgu olarak, çocuğu insanlaştıran biricik toplumsal neden olmakta ve bireyin ruhu, ona çocukluk yaşlarından itibaren enjekte edilen işte bu toplumsal ruh nedeniyle mümkün olmaktadır.

---

[*] Freud, Göksel dinler öncesi totemizm'in bir kalıtı olarak daha sonraları göksel dinlere de 'bulaşan' kurban ritüeline birçok kere değinmekte ve bu fenomenin psişik bilinçaltını açığa çıkarmaktadır. Bilindiği üzere, tarihte birçok örnek olmasına rağmen Hiristiyan inanışında İsa'nın Tanrı'ya, insanlığın günahlarının bağışlanmasına diyet olarak kurban edilmesini, daha doğrusu kendini, toplumun barışı ve günahlarının bağışlanması için feda ettiği inanışını ele almak istiyorum. İsa'nın kenini feda etmesi, Tanrıya kurban etmesi fenomeni tarihte iyice iz bırakmış olan ve kurban olgusuna iyi bir örnek tablo teşkil eden trajedyadır. Kahramanlar psikolojisine de baktığımızda aynı olguyu, kurban edilme, kendini topluma adama, kendini ötekiler için feda etme saplantılarını görürüz. Nitekim her peygamber, inananlarının gözünde birer kahraman, değim yerindeyse, süper kahramanlar gibidirler. Nitekim; Matrix filminde, filmin baş rol oyuncusu, Neo adındaki kahraman, film ve filmin üç serisi boyunca, kendi davranışları ve etrafındaki topluluğun ona karşı davranışları ve ondan istedikleri şeye bakacak olursak, adeta postmodern çağdaki ileri teknoloji ortamındaki bir İsa'yı çağrıştırmaktadır. Öyle ki bu film kahramanı filmin sonunda kendini toplum için feda etmekte daha doğrusu bir kurban olarak ölmektedir. Filmde; Kahin Oracle Karakteri-Merpheus Karakteri-Trinity karakteri-Neo karakteri- Ajan Smith Karakteri-Makineler Dünyasının Yöneticisi(Matrix mimarı) sıasıyla: Cebrail(Haberci İyi melek)-Hz. Yahya-Marria Magdelena (İsa'nın Kadın izleyicisi)-Hz. İsa-İblis-Tanrı arasında analojiler, paralellikler söz konusudur. Burada, bizi konunun dışına çıkaracağından dolayı değinemediğim, birçok metafor söz konusudur.

[73] Sigmund Freud, **Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, İstanbul, 2002, s. 64-77

"Gruplar arasında sınırlı kaynaklardan yararlanmak için rekabet şiddetlenirse, ek çatışmalar ortaya çıkmakta ve önyargılar düşman imgesine dönüşebilmektedir…Saldırganlık eğilimi, genetik program ya da düş kırıklığına uğranılması ile açıklanabilir. Nefret ya da cinsel şiddet gibi insanı baskı altında tutan güçlü olumsuz güdüler, kendinin imgesini tehlikeye düşürdüğü için, bilinç alanından uzaklaştırılmaktadır. Bastırılan bu güdüler, insanın 'gölge'sidir; bu 'gölge' ile başa çıkabilmek, ondan korunabilmek için güdülerin ötekine, düşmana yansıtılması gerekmektedir."[74]

Bu arada Russel'a göre, ilkellerin tabu değeri atfettikleri grup üyelerinden, rahiplerden ve kabile-klan şefleri'nden daha üst dönemlere uygarlığın Babil'lerde ve benzerlerinden günümüze kadar daha doğrusu Fransız Devrimi'ne kadar süren varoluşlarının ruhunu ve günümüze yansımalarını şöyle yorumlamaktadır; "Krallığın kökeni de, rahipliğin kökeni gibi tarih öncesine uzanır; krallığın evrimindeki ilk basamaklar da ancak, en geri vahşi kabilelerde hala bulunan örneklerden anlaşılabilir… Kral ayrıca kutsal bir kişidir de: Kendisi tanrı olmasa bile, hiç değilse tanrının vekilidir." [75]

Freud'un, "baba" olgusunun ilkel insanlardan sonra, göksel dinleri etkilemesine ve Hıristiyanlıktaki "baba" olgusuna gönderme yapması, oldukça ilginçtir. Hıristiyanlıktaki teslis (üçleme:Baba-oğul-kutsal ruh) fenomeniyle; Tanrı, İsa'nın babası, İsa da Hıristiyanlık alemi ve insanlığın kurtarıcı babası durumuna indirgenmiştir. Böylelikle ilkel insanın ruh hali, inançları, alışkıları ve yormaları göksel/göksel dinlere de bulaşmış ve günümüzde yankıları sürerek dünyayı göksel soyut babanın mı yoksa dünyasal gerçek insan, kapitalist baba/babaların mı yöneteceği bir sorunsala bürünerek iktidar erkinin yasama-yürütme-yargı süreçlerinin ve kurallarının hangi babanın hükümlerine göre değerlendirilip icra edileceği halen baba kompleksimizin tartışılmakta olan en "baba" problemi olarak günümüz bireyi, toplumu ve devletlerinin karşısında durmaktadır.

---

[74] Füsun Alver, **Medya Mercek Altında**: 'Doğu/Batı Karşıtlığı Ekseninde Medyada Düşman Tasarımları', der. Nesrin Tan Akbulut-Elif Eda Balkaş, Beta Basım, İstanbul, 2006, s. 15-16

[75] Bertrant Russel, **İktidar**, çev. Göksel Zeybek, İlya Basım Yayım, 1. basım, İzmir, 2004, s. 73

Bireyin sahip olduğu ve yüce saydığı tüm alışkıların, değerlerin ve toplumsal öğretilerin, etik ve ahlaki anlayışlar; bireyin bilişsel süreçleri ve benliğine a priori olarak verilmemiştir. Daha doğrusu, ilk insan ortaya çıkarken; çok uzun bir zaman süreci içerisinde bir kültüre dönüşen soyutlama ve kavramlar, a priori olarak değil, fiziksel dış dünyanın ve bedenin varlık özellikleri olarak ortaya çıkmıştır. Ben bilinci ve bilişsel süreçler; dış koşulların zorunlu etkileri, uyaranlar; bilişsel süreçleri tetikleyici olarak, insana; "ben"olma ve düşünebilme yeteneği kazandıran - düşünebilme yeteneğinin gerek ve yeter potansiyel başlama durumunun en alt limiti olan- beyin hacmi ve nöronlar arası yeter bağlantı sayısının evrimi ile zaman içerisinde ortaya çıkmıştır.

Bu nedenledir ki; beyin ve zihinsel süreçlerimizin gelişiminde kavramsallaştırma yeteneğimizin hem nedeni/kaynağı hem de öykündüğü modeli durumunda olan doğanın izlerini ve bizi bu biçimlendirme biçimini halen üzerimizde taşımaktayız. Güçlü olan egemendir ve "yönetir". Erkek ve dişi bireyler, doğanın belirlemesiyle farklı anatomilere sahip olan aynı türün farklı iki cinsidir. Erkek tartışmasız olarak fiziksel yönden dişiden daha güçlü ve üstündür. Erkek doğa ile daha etkin ve faal ilişkilerde bulunabilmektedir. Bu bakımdan dişilere göre sanki daha az evrilmiş ve henüz doğadan kopmamış gibidir. Halen mekanik doğaya ait nesnel bir güçtür. İçerisinde fiziksel ve kassal açıdan farklılıklar bulunan bireylerin oluşturduğu toplulukta ilk ayrım etki-tepki prensibiyle, doğal ve mekanik olarak refleks süreçlerle ortaya çıkmıştır. Güçlü olan göz göre göre erkektir. Bunun üzerine "düşünülecek" bir şey yoktur. Zaten ilk insan dişi-erkek ata bunu düşünmemiştir. Sadece "görmüş" ve deneyimlemişir. İnsan türü erkek ve dişi olarak anatomik açıdan bile ambivalent yapıda evrilmiş cinslerden oluşan bir doğa yaratığıdır. İnsan topluluklarnda da sosyal hayvan sürülerindekine benzer bir şekilde beden yapısı ve anatomik belirleyicilik esasında ayrık statüler, mal paylaşımı, imtiyazlar, ayrıcalıklar ve roller söz konusu olmuştur. Erkek, egemen ve "yönetici" statüsünde belirmekte ve topluluk lideri de bu çerçevede pek tabi sürünün en güçlü erkeği olmaktaydı. son derece basit ve "doğal" bir vergi olan bu kassal üstünlük, yönetici ve otoriter "baba" fenomeninin temel nedenidir.

Bu kas gücüne sahiplik gezegenimizde varolan yönetici popülasyonun erkek yoğunluklu olmasının biricik nedenidir. Ancak bu durum kassal üstünlük ile yorumlanmamakta, erkeklerin yönetici statüsünde sayıca çok ve egemen olmaları artık toplumsal yerleşik inanlar, değerler, alışkanlıklar, dini inançlar ve adetlerle kanıksanmış "normal" bir durum olarak algılanmaktadır. Zaten tanrının yeryüzünde bir vekili olacaksa bu elbette güçlü olan, yönetici olan ve liderlik vasıfları yetkin olan bir "erkek" birey olmalıdır, bu vekalet işi daha zayıf olana (dişiye-kadına) bırakılmayacaktır ve elbette bir peygamber, klan şefi, kral, kahin, bilici, din bilgini, filozof, düşünür, bilim-adamı vb. bir "erkek" olmalıdır. Şu halde insanlık tarihinin uzun süreçleri boyunca yönetici durumda olan ve kendi kadınından başlamak üzere işinde, ilişki içerisinde bulunduğun diğer bireyler ve toplumsal grup ve kurumlar üzerinde, toplum üzerinde ve hatta ülkeler üzerinde yönetici durumunda olan, kadın da dahil, fiziksel tüm unsurların, malların maliği-sahibi, ait olan değil, kendisine ait olunan, yegane otorite olan ve dilimizde; asker, savaşçı, kuvvetli ve yiğit olan anlamına gelen "er", gücü simgeleyen "erk" kökünden gelen, kendi cinsleri de dahil olmak üzere diğer tüm varlıkları ve doğayı tahakküm altına alan ve baskı "erk"i teşkil eden insan-oğlu'nun kızı değil, oğlu olan bir insan cinsi "erkek" olmaktadır. Kısacası günümüzde yönetim olgusu ve kavramı bilişsel süreçlerde yarattığı tüm imgelemler ve çağrışımları bakımından maskülen (erkek/baba) niteliktedir.

Tüzel kişilikler, kurumlar devlet organları ve devlet, "baba" sıfatını taşıyan otoriter bir "üst-erkeğin" yansısından başka bir şey değildir. Toplumsal tüm karar alma ve yönetme süreçleri formel ve içeriksel açıdan maskülen eğilimler ve nitelikler göstermektedir. Kadın ise modern toplumda bu süreçler içerisinde ancak göstermelik formlarda dolaylı ve/veya dolaysız yollarla kullanılan bir meta olarak; "yönettiğini" zanneden "yönetilenler" olarak yerini almıştır. Kendi hem cinsine ve tüm olarak insanlığa bile değer atfetmeyen günümüz demokratik, liberal ve çok katılımlı kapitalist "baba" hegemonyasının kadına değer atfetmesi söz konusu olamamaktadır. İlkel insanda kassal güç ayrımıyla başlayan yönetime ve "ötekilere" sahip olma dürtüleri hiç değişmeden ancak çok daha soyut kavramlar ve sosyo-kültürel yaşamda töre, gelenek, anane gibi kabuller külliyatının içerisinde hala süregitmektedir. Erkek-egemenlik aile reisliğiyle başlamakta ve toplumsal formasyon içerisinde birçok toplumsal kurumda, işlikte ve devlette fiziksel olarak halen hüküm sürmekte ve

erkek yoğun bir yönetim yaşanmakta ve bununla beraber erkek-nitelikler "baba" kavramı içerisinde eritilip soyutlaştırılarak ölmez ve değiştirilemez yapılar olan devlet ve tanrı kavramları içerisinde yaşatılarak ilk üstünlüğün (kassal üstünlükle başlayan erkeğin otorite hakkı) süregenleştirilmesi, devamı ve bekası sağlanılmaya çalışılmaktadır. Öyle ki göksel dinlerde dolaylı ve bazen apaçık söylemlerle kadın adeta iblisin bir parçası, onun işbirlikçisi ve şeytanın bir uzantısı olarak algılanılmakla "baba" ve erkek egemen dünya ve maskülen hegemonyanın devamı emniyet altına alınmış ve kadın sonsuza dek kullanılan, yönetilen ve kendisine salt sahip olunan bir köle durumuna indirgenmiştir.

"Beck'e göre, demokrasilerde uzlaşma zor sağlandığı için devletler, düşman imgesi yaratarak da rıza sağlamaya çalışmaktadırlar. Düşman imgesi, iç politikaya yönelik olarak demokrasi dışı, demokrasi karşıtı, anti demokratik kaynakları oluşturmakta ve içermektedir. Düşman imgesi, uzlaşmanın hammaddesi için enerji sağlamaktadır. Düşman imgesi medyanın kullanılması ve rekabetle kışkırtma gibi kendi üretim ilkelerine tabidir ve devlet şiddetini, karşı şiddet olarak meşrulaştırmaktadır."[76]

2.1.4. Baba Kompleksi ve Sfenks Muamması

"İnsanoğlunda, bütün diğer varlıkları insana benzer şekilde düşünmek ve alışık olup, çok yakından bildiği bütün nitelikleri nesnelere atfetmek yönünde evrensel bir eğilim vardır."[77] D. Hume

İnsanlar düşünmeye başladıkları zaman dış dünyayı 'insan-biçimci' olarak algılamaktadırlar.

İnsan nereden geldiğini ve kökenini hep merak edegelmiştir. Bu nedenledir ki, çeşitli kültürlerde ve dinlerde insanın kökenine; ontolojik ve epistemolojik varlıklılarını algılama, anlamlandırma ve yorumlama biçimlerine ilişkin pek çok sayıda mitlere, öykülere rastlanmaktadır. Örneğin eski Çin inanışına göre insan; ölen

[76]Füsun, Alver, **Medya Mercek Altında**: 'Doğu/Batı Karşıtlığı Ekseninde Medyada Düşman Tasarımları', der. Nesrin Tan Akbulut-Elif Eda Balkaş, Beta Basım, İstanbul, 2006. s. 17
[77] Sigmund Freud, **Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, 3. basım, Sosyal Yayınlar, 2002, s. 110

tanrının "pirelerinden" oluşmuş, böylece ortaya çıkmıştır. Eski Ortadoğu inanışına göre ise, insan soyu , Adem ve Havva'dan gelmiştir.[78]

Empedokles, göksel mekanizmaların ve yaratıkların Tanrı ile bir bütün ve Kosmos'un, Tanrının organları olduğunu söylemekteydi.[79] İnsanoğlu doğayı ve doğaüstü güçleri, tanrı, tanrılar ve melekler gibi hypernaturel varlıkları kendisi gibi kurgulamakta ve fiziksel ve bilişsel açıdan kendi varlığının en genişletilmiş mutlak iyi ve güçlü ülküsel yansınmaları ve uzanımları şeklinde faraziyeler halinde varsaymaktadır.

Bir varoluşsal görü nesnesi olarak yeryüzüne atılan insan, kendi kendini praksisleri içerisinde ve seçimleriyle var ederek, bir rüya yaşam olarak tasarlamıştır. Bu rüya yaşam; bireysel düzlemde rüyaların bilişsel iç dünyada kaynağı durumundaki bilinçdışının istençleridirler. Bu istençler, toplumsal uzlaşılarda yer bulan ülküsel ortak iyi kavramlar ve istençlerin öbeği durumundaki süper ego ve vicdanın temel bileşenleridirler. Bunlar; en yetkin ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmek ve uygulanmak üzere devamlı tehir ettirilerek jenerasyondan jenerasyona aktarılırlar. Buna kısaca, "toplumsal ruh" diyebiliriz. İdeal insan projeksiyonu; kültürel tüm edimleri yansıtan bir yapıda devam ettirilerek toplumsal ruh içerisinde sonsuz kılınmıştır.

Nitekim, insanoğlu için varoluşun sürekliliği, devamlılık ve yaşamın bekası temel bir dürtü ve istençtir. Bu bakımdan fiziksel olarak yaşamı ve varoluşu sınırlı olan insanoğlu hiç ölmeyecek olan "baba" durumundaki var edici ve yönetici konumunda soyut bir varlık; bir büyük-insanı, ülküsel-insanı yaratmıştır. Bu ülküsel insana "toplumsal ruh" ya da kısaca "insanlık" diyoruz. Bireylerin tarihsel süreç içerisindeki tüm yapıntı ve edimlerinin ortak-uzlaşılmış yönlerini en ideal formlarını içerisinde barındıran toplumsal ruh, bireylerin ruhlarının en iyi praksislerinin ve edimlerinin taşıyıcısıdır. Bu bakımdan toplumsal ruh ideal soyut tek bir birey durumundadır ve toplum hayatına yeni doğan her bireyin gelişiminin ve bir insan

[78] İnsan ve Bilim, http://www.anthropology-works.org/sosyal/alanaras/kayacik/K0102.pdf, s. 1-4, 05.06.2006
[79] Walther Kranz, '**Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar**', çev. Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984, s. 97

olarak ortaya çıkmasının biricik nedeni ve modelidir. Bu bakımdan toplumsal ruh, bireyleri bir insan olarak var etmekte ve her bireyin yaşamının sonuna kadar edinebileceği tüm yapıtları ve praksislerinde diğer bireylerce kabul edilmiş her yeni ortak uzlaşıları (ki bu uzlaşılar kültürel tarihsel birikimlere yani toplumsal ortak belleğe, toplumsal ruha aykırı olamaz, 'ancak bu mutlak değildir') birer gıda olarak almakta ve yapısına katmaktadır. Böylece; toplumsal ruh karşısında, bireyler, onun idamesi, süregenliği, gelişimi ve başkalaşımı bakımından birer üreteç ve jeneratör durumundadırlar. Gelen her jenerasyon toplumsal ruhun ileri atılımında ve olgunlaşmasında üretici bir jeneratör gibidir. Bireyler ve belleklerde yaşayan toplumsal ruh karşılıklı etkileşim içerisinde birbirlerinin nedenleri ve sonuçları ve aynı zamanda yaratıcıları durumundadır.

İlk yaşam yıllarında edinilen izlenimler ve yaşantılar, bireyin gelişiminde silinmez izler bırakmaktadır. Çocuk psişik aygıtının -en dominant ve temel bileşeni durumundaki- id'in kontrolü altındadır. Henüz ego, süper ego ve vicdanı tam olarak gelişmediğinden dolayı; çocukluk çağı boyunca cinsel uyarımlar (etki -doğal-) ve bu uyarımlara tepki (kontrolsüz) söz konusudur. Ancak, bu fenomen daha sonra toplumsal birikimlerin ve öngörülerin, değerlerin aktarılması yani kısacası toplumsal ruhun bireyi, kendine benzer bir biçimde üretmesi sonucu bastırılmakta ve kontrol altına alınmaktadır.

Çocukta varlığını anlamdırma sorusu ilk sorulardan biridir. Nerden geldiğini merak eder. Ayrıca daha sonra varlığının biricik ve mutlak nedenlerinin anne ve babası olduğunu sezecek ve anlayacaktır. Çocuk ebeveynlerini bu nedenle tanrı gibi algılamaktadır çünkü çocuk ne yapar ve ne düşünürse bunun annesi ve babası tasrafından kendisi belli etmese ve söylemese bile bilindiği sanrısına kapılmaktan kendini alı koyamamaktadır. Gelişim sırasında fallik dönemde yoğunluklu olarak baba kompleksi baş gösterir. Gerek erkek ve gerekse kız çocuklar babaları ile annelerini paylaşmak istemez ve ona kin ve husumet bağlarlar. Aynı şekilde ilkel insanlarda da güçlü baba zayıf oğullar tarafından öldürülür sonra mal ve kadın paylaşımı olur bu devirde henüz ensest korkusu gelişmemiştir. Ensest korkusu

olmadığından dolayıdır ki, baba bir rakip olarak görülmektedir.[80] Ensest korkusu geliştiğinde ise kendi kız kardeşine annesine vs. sahip olamayacağından baba ile rakip olma durumu da kısmen ortadan kalkacaktır. Yönetme zayıflar üzerinedir. Yönetmek için de önce sahip olunması gereklidir. Animist dönem ve öncesindeki "büyü" döneminde bireyler kendilerini tabiatla bir bütün olarak algılamaktaydılar. Şeylerin iletişim halinde olduğuna ve özdeş olduğuna inanmaktaydılar. Tıpkı ana rahmindeki ya da yeni doğmuş 0-12 aylık bebekler gibiydiler çünkü bu bebekler henüz kendilerini annelerinden ayırmamışlardır ve kendilerini annenin bir parçası olarak duyumsarlar. Büyü dönemindeki insanlar da aynı durumda idiler. Doğa onlar için özdeş ve parçası oldukları rahim durumundaydı.

Mistik düşünüşün, ruhun, kötü ruhların ve şeytan düşüncesi ilk kez ateşin bulunuşu ondan önce de yıldırım ve şimşek gibi doğa olayları ve ölüm olgusu ile başlamış olmalıdır. Çakmak taşının birbirine vurulması sonucu çıkan kıvılcım ya da şimşeğin çakması durumu töz, öz, görünmeyen gerçeklik ve ruh düşünüşlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Şöyle ki; birbirine vurulan çakmak taşının çıkardığı kıvılcım nereden gelmektedir? Bu sfenks muammasına benzer bir sorudur. *Nerden geldi* soruları; üst kavramların, apriori kavramların, metafiziğin; ruhun, tanrı düşünüşünün ortaya çıkmasına yol açmıştır.

İlkel insana göre kıvılcım taşın içindeki görünmez güçten, tözden, ruhtan, gizli enerjiden vs. gelmektedir. Şimşek ve yıldırım ise birbirine çarpan hava, bulutlar ve rüzgardan çıkmaktadır. O halde rüzgar, hava ve bulutların içinde gizli bir güç ruh vardır. İşte böylece insanlık serüveni büyük yormalarına temel olarak böylece başlamıştır. Daha sonra bunun üzerinden çeşitli neden sonuç ilişkileri geliştirilir kavramlar türetilir, kurallar konulur, tabular geliştirilir, totemler, ilahlar tanrılar edinilir sosyal yaşantı, avlanma, üreme, yemek yeme vs. birçok toplumsal ve bireysel davranışlar soyut inanışlar ve yormalar üzerinden şekillendirilir, anlamlandırılır ve düzenlenir.

[80] Sigmund Freud, **Totem ve Tabu**, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, 2002, s.10

2.1.5. Otoriter Yönetim Biçimleri ve Demokrasi

Anthony Giddens, otoriteyi şu şekilde yorumlamaktadır; "Otorite; bir kişi ya da grubun, öteki kişi ya da gruplar üzerindeki meşru gücüdür. Meşruiyet bileşeni, otorite kavramı için yaşamsaldır ve otoritenin daha genel güç kavramından ayrılmasının temel aracıdır. Güç, zor ya da şiddet kullanma yoluyla uygulanabilir. Buna karşın otorite, tabi olanların kendilerinden üste olanların emir ya da direktif verme haklarını kabul etmelerini gerektirir."[81]

Otoriter yönetim biçimleri ve otoriter 'Baba' figürü, kendisiyle ambivalent duygulanımlarla özdeşimler kurulan tarihsel güçlü baba, totem hayvanı'nın türevsel yansılarıdır.

" *'Biyolojik'* davranışlara ters gelecek şekilde, *'kültürel'* bir davranış biçimi yoktur... Kişiliğin gelişmesi dendiğinde insanın yaşayabilmek için, içinde doğduğu toplumsal yapıya dinamik olarak uyum sağlamaya çalışması anlaşılmaktadır."[82]

2.1.5.1. Oligarşi

Oligarşi, belirli bir zümrenin bir ülkeyi yönetmesiyle ortaya çıkan yönetim şeklidir. Eski Yunan'da 'az' ve 'yönetim' sözcüklerinin birleşmesiyle oluşturulmuş bir kelimedir.

Oligarşide yönetimdeki grup ise, genellikle; Askeri, siyasi veya maddi olarak ülkenin önde gelen gruplarından oluşmaktadır. Yönetim şekli ne olursa olsun, bazı siyaset bilimcileri, her devletin yönetiminde mutlaka bir oligarşi olduğu savını ileri sürmektedirler.

---

[81] Antony Giddens, **Sosyoloji**, Yayıma Hazırlayanlar: Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 619

[82] Erich Fromm, **Toplumsal Bilinçaltının Araştırılması**, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2004, s.27

2.1.5.2. Monarşi

Monarşi sözcüğü, eski Yunan'da tek anlamına gelen 'monos' ve yönetici anlamına gelen 'arkein' sözcüklerinden türetilmiştir.[83] Monarşi'ye krallık da diyebiliriz. Monarşi'de iktidar erkinin, erki elinde bulunduran kimsenin soyundan devam eden kalıtsal iletimi söz konusudur. Monarşi'de egemenlik ve iktidar erkinin muktedirliği mutlakiyet biçiminde tek elden yürütülmektedir.

2.1.5.3. Demokrasi

Giddens'e göre; Demokrasi, bireylerin politik karar verme sürecine katılmalarına ya da hükümet organlarına temsilcilerini seçmelerine olanak veren politik bir sistemdir.[84] "Demokrasinin başarılı olabilmesi için gerekli olan ruhsal yapı, düşünce yaşamında bilimsel ruh yapısı neyse, odur; bu, kuşkuculukla dogmacılık arasında yarı yolu belirleyen bir aşamadır. Kabul etmek gerekir ki gerçek ne tamamıyla elde edilebilir bir şeydir, ne de tamamıyla elde edilemez bir şey; gerçek, ancak belirli bir dereceye kadar, o da, büyük güçlüklerle elde edilbilir."[85]

"Bilgelik öğretisi insandan ne yapılacağının sanatı değil, insanın kendi kendisinden ne yapması gerektiğinin sanatıdır. Kendi aklını, kendi sahici mutlak amaçların uğruna kullanmayı dene. Bunun için herhangi bir bilim gerekmez. En üst amacın (buyruğun) öğrettiğini herkes bilir."[86] Kant'a göre buyruk, özgürlüktür, özgürlük buyurmaktır. Buyurabildiğimiz için özgürüzdür.

O halde; ötekiler üzerinde hegemonya kurabildiğimiz, onları yönettiğimiz ve bir bakıma kendi amaçlarımız uğruna onlara boyun eğdirebildiğimiz ve köleleştirebildiğimiz oranda özgürüzdür. Ayrıksılığımızı ve anlamımızı ancak böyle koruyabiliriz. Biz tabiat içinde ancak ondan ayrıksı ve bir şekilde özel olan varlıklarızdır.

---

[83] http://www.biyografi.info/bilgi/monarsi, 18.03.2007
[84] Antony Giddens, **Sosyoloji**, Yayıma Hazırlayanlar: Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 616
[85] Bertrant Russel, **İktidar**, çev. Göksel Zeybek, İlya Basım Yayım, 1. basım, İzmir, 2004, s.326
[86] Immanuel Kant, **Fragmanlar**, der. ve çev. Oruç Aruoba, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2000, s. 43

2.2. Modern İnsanda "Ben", "Bilinç" Temelinde "İletişim" ve "Yönetim" Olgusu

İlkçağ insanından modern insana ve modern insandan da modüler insana geçiş sürecinde, bireylerin içerisinde bulundukları gerçeklik, algı ve bilinç düzeyleri değişime uğramıştır. Sosyopsikolojik değişime paralel bir şekilde seyreden nesne ve eşyalar dünyası karşılıklı dual bir etkileşim içerisindedir.

Yönetme ve iletişim süreçlerine ilk kaynaklık eden nedensel faktörler; id, ego ve süper ego'dur. Bireyin bir benlik algısına sahip olarak bir insan biçiminde ortaya çıkışını önceki bölümlerde kısaca tanımlamaya çalışılmıştır. Aşağıda psikanalitik bir bakış açısıyla ilkel insanın dünyasındaki algı biçimleri, iletişim ve yönetme süreçlerini kısaca ele alınmaktadır. İnsanın; iç dünyası, dışsal gerçekliğinin yeniden üretilmesi ve birey tarafından bu içselleştirilerek yeniden yapılanmaktadır. Aynı zamanda bu lojik süreçlerin temelinde, toplumsal edimlerin yol göstermelerinin yattığı ortaya çıkmaktadır. Birey iç ve dış dünyasını; temel nedeni ve kaynağı fiziksel dış dünya olan realiteden ve bu realitenin türlü yollarla yeniden yorulması ve birçok soyut kavram yaratılması sonucu ortaya çıkan tarihsellik ve kültürel tüm edimler ile kurmaktadır.

2.2.1. Ben ve Bilinç

İnsanoğlu sosyal bir yaratıktır. Doğanın bir parçası olan insanoğlu dış ve iç gerçekliğinin farkındalığıyla tabiattaki diğer canlılardan ayrılmakta ve çevresini kuşatan diğer tüm varlıkları aşkınlayarak, zamandan bağımsız olarak varolan benlik, duygusuna sahip yegane bir varlık olmaktadır.

Tarih boyunca bilinen yahut bilinmeyen pek çok düşünür, filozof, bilge, bilici, klan şefleri ve din bilginleri gibi birçok insan; varlığın ve insandaki varlık bilincinin sebeplerini araştırmış ve bunun sebeplerini de daha çok doğaüstü güçlere bağlama gereksinimi duymuşlardır. Çünkü, insan benliği ve bilinci doğadan bağımsız olarak saf (pure) olarak vardır. Eski çağlarda bireyin benliği ve bilincinin varlığı daha çok doğuştan olan bir vergi olarak addedilmekteydi. Bu bakımdan, eski çağ

düşünürleri, benlik ve bilinç duygusunun varlığını yorumlarken; bireyin dünyaya geldiğinde benliğinin, iç ve dış gerçeklik algısının gelişmesini sağlayan sosyal edinimler ve dilin önemini tam olarak kavrayamamışlardır. Öyle ki; insan ancak toplum içerisinde bir insan formu olarak belirebilmekdtedir. Eskiçağ düşünürleri; İnsanın, toplum içerisinde birey-insan durumuna geçmesini, onun sosyal bir canlı olduğu ve sosyal kaldığı sürece de insan kalacağı gerçeğini algılayamamışlardır. Buna eski çağ düşünürlerinden Sokratesi örnek gösterebiliriz.

Öyle ki; Sokrates dahi, bireyin toplum içerisinde anlam kazanabileceğini ve ancak bu şekilde varlığını sürdürebileceğini belirtmekle beraber, bireyin kendini toplumdan bağımsız olarak aşkınlayabileceğine, gerçeğin ne olabileceği bilincine kavuşabileceğine, bilgeleşebileceğine ve gerçek bilgiye erişebileceğine inanmıştır.[87] Ve geliştirdiği diyalektik metodla da insanın benlik, iç ve dış gerçeklik duygusunun ve bilgisinin tamamen doğuştan (inborn) olarak, dünyaya gelmeden önce tanrılarca verildiği ve toplumsal tüm süreçlerin ve böylece öğrenilen herşeyin sadece daha önce (verilmiş olan), "zaten bildiğimiz" şeylerin yeniden hatırlanmasından ve aslında toplum ve sosyal tüm edinimlerimiz de dahil herşeyin bize daha önceden bildiğimiz şeyleri hatırlatmaktan ibaret olduğunu, yaşamı boyunca savunmuş ve diyalektik yöntemi geliştirmiştir. Böylece Sokrates aslında sosyal süreçler de dahil gözlemsel ve bilişsel tüm verileri indirgemiş ve bilginin edinilmediği, dolayısıyla da benlik ve varlık bilincinin de öğrenilen, edinilen ve gözlemlenen kavramlar olmadığı ve varlıklarını toplumdan ve diğer "şeylerden" değil de kendinden aldığını savunmuştur.[88] Ancak biliyoruz ki davranışçı (Behaviorist)* bazı psikologların 19. yüzyılın sonlarına doğru insanlaşma süreci ve benliğinin nedenleri ve kaynağı üzerine; günümüzde yapılması olanaksız ve kabul edilemez olan bir deney yapmışlardır. Deneyde terk edilmiş sahipsiz bir insan yavrusu denek olarak kullanılmış ve altı yaşına kadar bir oda da tutulmuş, son derece kontrollü şartlar altında olmak üzere; onunla hiçbir surette konuşulmamış, bilincini uyandırabilecek herhangi bir uyarana maruz bırakılmamış, diyalog kurulmamış ve sadece önüne yemek ve su konularak büyütülmüştür. Çocuk altı yaşına geldiğinde tecritten

[87] Eflatun, **Kharmides**, çev. N. Şazi Kösemihal, Meb Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949, s. 30-52
[88] Eflatun, **Menon**, çev. Adnan Mengil, Meb Maarif Matbaası, Ankara, 1942, s. 28-70
* İnsan davranışlarının psikolojik yönünü inceleyen bir psikoloji ekolüdür. Davranışçı psikologlar insan davranışlarını daha çok psikolojinin bu alına ait kurallara dayanarak açıklamak eğilimi göstermektedirler.

çıkarılarak topluma sokulmuş ve kendisiyle özel olarak ilgilenilerek konuşmayı öğrenmesi sağlanılmaya çalışılmış, bilinen tüm bilimsel yollar öz veriyle uygulanmasına rağmen, çocuk konuşmak da dahil insana özgü hiçbir yetenek kazanamamış ve birkaç yıl sonra da ölmüştür. Bu deney; varlık ve benlik bilincinin doğuştan kaynaklanmadığı, sonradan toplum içerisinde edinildiğini; bu bakımdan da, sosyal süreçlerin ve toplumsallaşmanın, insanın insansal yetilerini kazanmasında vazgeçilemez bir unsur olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Toplumsal ortamdan uzak kalan insan yavrularının, bir insan formu teşkil edebilecek şekilde gelişemediklerini görmekteyiz. Bu örnek, adeta bize, ilkel atalarımızın tarih öncesi çağlardaki olası benzer durumlarıyla paralellik göstermektedir. Aşağıda bu konuda güncel bir örnek vermek istiyorum. Bu da bize insanın, *insan formunda*, gelişmesinin, yeter genetik gelişiminin yanı sıra; kesinlikle, toplumsallaşmaya ve bir toplum içerisinde büyümeye bağımlılığının ne denli önemli olduğunu göstermektedir:

Kamboçya'nın başkenti Phnom Penh'in 610 km kuzeydoğusundaki ormanlarla kaplı bölgede, son zamanlarda erzaklarının kaybolmasından şüphelenen ve bunun nedenini anlamak için bölgede taramalar yapan köylüler tarafından bulunan, daha sonra 27 yaşında olduğu ve adının Rochom Pngieng olduğu anlaşılan, çıplak vaziyette bir kız çocuğu bulunmuştur. Çocukken kaybolan ve yaklaşık 20 yıl sonra ormanda bulunan bu Kamboçyalı kız, maymun gibi hareket etmekte ve garip sesler çıkarmakta, üzerine giydirilen giysileri yırtmakta, insanlara korkulu gözlerle bakmaktadır. Ayrıca geceleri, hiç uyumamakta, sağa sola sallanmakta, garip sesler çıkarmaya devam etmektedir. Tüm uğraşılara rağmen, kız bir türlü normalleştirilememiş, daha doğrusu uygar bir insan haline getirilememiştir. Kız her fırsatta evden kaçma ve ormanlık alana gitme teşebbüsünde bulunmaktadır. Bulunan bu kızın kimliği, babasının, onu çocukken vücudunda olan özel bir konumu olan, derin bir yara izinden, ayrıca kardeşlerine olan benzerliğinden tanımıştır. Kız 1988 de koyun güderken kaybolmuştur.[89]

[89] İşte O Kız, Hürriyet Gazetesi, Dış Haberler Servisi, 20.01 2007

İnsanoğlu aslında doğanın ileri ve yetkin bir uzantısı, evrilmiş gelişkin ve otonom bir durumudur. Nitekim Mark ve Engels de insan için buna benzer bir tanımlama yapmışlardır.

Karl Marks, insan ve doğa arasındaki ilişkinin kapsamı için şunları söylemektedir; "Etkinlik ve tüketim, gerek içerikleri ve gerekse varoluş tarzları bakımından toplumsaldırlar: Toplumsal etkinlik ve toplumsal tüketim; doğanın-insani özü, ilkin sadece toplumsal insan için vardır. Çünkü yalnız burada doğa onun için – onun öteki için varoluşu ve ötekinin onun için varoluşu – insan dünyasının hayat göstergesi olarak, insanla bağı şeklinde var olur ve burada doğa, onun insani varoluşunun temeli olarak var olur. Böylece onun (doğanın) kendi doğal varoluşu "insansal" varoluş olur ve doğa insanlaşır. Bu nedenle toplum, insanla doğanın tamamlanmış bir töz birliği – doğanın gerçek dirilişi – insanın doğalcılığı ile doğanın insancıllığının (hümanizmasının) tamamlanışıdır."[90]

Psişik aygıtımız olan ruhun elemanter yapıları olan ve birbirleri arasında geçişime elverişli bir yapı arz eden id, ego ve süper ego nedenselliğini en temel düzeyde doğanın evrilmiş yetkin bir türev-uzantısı durumunda olan bedenden almıştır. İd bedenin varoluşsal mekanik bir sonucudur. Bedenin çevresiyle olan kimyasal, biyolojik ve fiziksel etkilenim ve etkileşiminin bir sonucu olarak varolan bir edimdir. İç güdüler olarak tanımlanan istençler bedenin anatomik ve biyokimyasal formasyonunun isterlerinden başka bir şey değildir ve varoluşunun nedenselliğini nesnel durumundan almaktadır. İnsanoğlu için herhangi bir olay ya da olguyu bir nedene bağlayamama olgusu bir sonuç olarak kavramsallaştırma, soyutlama ve kutsallaştırma ritüellerini doğurmuştur. Psişik aygıtın ben ve süper ego bileşenleri nedenselliklerini id'den almaktadır ve id'in üst-yansımaları ve uzantıları durumundadırlar. Bu bakımdan ben ve süper ego ve bir bütün olarak teşkil ettikleri tin, temelde nesnel varoluşun isterlerinin yansıları ve doğal sonuçları durumundadırlar. Böylece bir bütün olarak insanoğlu nesnel bedeni ve onun varoluşsal süreçleri olan psişik aygıtıyla beraber doğa ve evrenin varoluşsal türevlenimi durumunda olmaktadır. Bireyin psişik yapısı olan ben duygusu ve süper ego'nun ortaya çıkması ancak öğretme ve deneyimleme yoluyla ortaya çıkmaktadır.

[90] Karl Marx, **1844 El Yazmaları**, çev. Murat Belge, Birikim Yayınları, İstanbul, 2000, s.113

Povinelli'ye göre, "benlik bilinci önce beden bilinci olarak gelişmiştir. Eski Çin inanışına göre insan; ölen tanrının "pirelerinden" oluşmuş, böylece ortaya çıkmıştır. Eski Ortadoğu inanışına göre ise, insan soyu , Adem ve Havva'dan gelmiştir.[91]

İnsan sosyal bir doğa yaratığıdır. İnsanoğlu sosyal bir toplum içerisinde yaşamadığı ve bu nedenledir ki insanlaşamadığı sürece ona tüm biyolojik ve fiziksel gereksinimleri verilse bile yaşayamamaktadır. Çünkü beyin evrimi gelişkin olan birey bu biyolojik varoluşun isterlerini (öğrenme, soyutlama vb.) elde edemediği ve beyin kimya süreçlerini bu nedenle harekete geçiremediği sürece hayatta kalamamaktadır. İnsanoğlunun biyolojik varoluşunu sürdürebilme çabaları aynı zamanda mental varoluşunu sürdürebilme ve işletebilme çabalarına koşuttur. Kısacası bireye bir insan olarak varolabilmesi bakımından ve bunun için ben duygusunu ortaya çıkarabilmek bakımından yeter sayıda dürtü ve etki yapılmadığı ve yeter sayıda deneyimleme yapmasına izin verilmediği sürece bir insan olarak benliği gelişmeyen birey ya başka bir varlık olarak yaşamını sürdürmeye çalışmakta ya da ölmektedir.

İnsan, nesnel varlığının evrilmişliği nedeniyle öğrenebilme potansiyeli ile doğmakta ve ona gerekli bilgilerin aktarılması ile öğrenerek bunları deneyimlemekte ve benlik duygusuna sahip bir birey olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan birçok bilimsel çalışma insanın insan olarak ortaya çıkmasının biricik ve tek nedeninin ona toplumsal edimlerin, kültürün aktarılması olduğunu göstermektedir. Bu toplumsal kültür külliyatı, bilgi ve deneyim birikiminin birey tarafından öğrenilme oranları ve bireysel düzlemde canlı tutulmasına paralel bir biçimde bireyler birbirinden farklılaşmakta ancak bu farklılaşmaya genotip ve fenotip düzlemdeki farklılık ve ayrıksılık da yataklık etmektedir. Neticede tarihsel "iyi uzlaşılar" ve "üst söylemler" olan erdemli tüm yargılar, öneriler, kavramlar bireylere doğumlarından itibaren o toplumun kendi referans gerçekliği içerisinde verilse bile bireyler bu üst söylemleri etkin ve yetkin bir şekilde yeniden üretip hayatın praksisi içerisinde gösterimlememektedirler. Tek ülküsel kaynak tüm bireylere aşağı yukarı sözlü ve

[91] İnsan ve Bilim, http://www.anthropology-works.org/sosyal/alanaras/kayacik/K0102.pdf, s.1-3, 05.06.2006

yazılı eğitimle kodlansa bile bireylerin hepsi yapısal farklılıkları nedeniyle iyi ve erdemli kimselere dönüşememektedirler. Kaldı ki kültüre ait tüm söylemler ve veri aktarımları bireylere düzenli bir şekilde verilememektedir. Birey çocukluk yaşlarından itibaren ilk önce ebeveynlerinden aldığı kültürel birikimleri ve insanlık tarihinin tüm öz edimlerini taklit ve model alma yoluyla deneyimleyerek, öykünerek öğrenmekte günlük yaşamında oyunlarından öğrendiklerini yeniden üreterek içselleştirmekte ve böylece lojik süreçlerini geliştirerek daha üst soyutlama yetenekleri kazanarak sosyalleşmekte ve bir insan-birey olarak toplumda yerini almaktadır. Benlik bilinci ve kendini nesnel doğadan kültürel külliyatın kodlanmış olmaklığı nedeniyledir ki ayırt ederek ortaya çıkmaktadır.

Tüm edimlerimiz esas ve köken olarak varlığın cinsel heyecanlanımları ile gene varlığın cinselliğe karşı direnişleri arasındaki çatışmaları meydana çıkarmaktadır. Bilinçaltı veya bilinç üstü/bilinç dışı dediğimiz alanda bu iki ambivalent eğilim ve iç güç savaşım vermektedir. Çocuk animist dönemin insanları kadar bir bilince ve algılayışa sahip olduğundan ötürü ensest ve mahrem ayrımları henüz yoktur. Kendisini yakınlarıyla özdeş ve bir bütün olarak telakki etmektedir. Benlik bilinci henüz yetkin bir biçimde gelişememiştir.[92]

"Rüyalarımızın bir çoğu, içerik ve biçim bakımından mitoslara benzemektedir. Bilimsel olarak aydınlanmış modern beyinler bile, uykularında mitos benzeri eserleri yaratma yeteneğini henüz kaybetmemişlerdir. Görmezlikten gelsek, nefret etsek ya da saygı göstersek bile, mitoslar bugünkü düşünce şemamız içinde yerini çoktan almışlardır. Uzay ve zaman koordinatlarının egemen olduğu dünyada mümkün olamayacak dramatik olaylar, mitoslarda pekala gerçekleşebilir... değişik insanların farklı rüyalar görmeleri ne kadar doğalsa, değişik ülkelerin farklı mitoslar yaratmış olmaları da o kadar doğaldır. Ancak tüm farklılıklara rağmen, bütün mitos ve rüyaların ortak bir anı vardır. Hepsinin anlatımı aynıdır. Sembolik bir dil ile yazılmışlardır."[93]

---

[92] Sigmund Freud, **Yaşamım ve Psikanaliz**, çev. Attila Tokatlı, Düşün Yayıncılık, 1998, s. 40-50

[93] Erich Fromm, **Rüyalar, Masallar, Mitoslar**, çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 18

"Egoyu çevreleyen sınırlar dışında her türlü insancıl olanaklar, kısaca tüm insanlık bizim içimizde gizlidir...Sonuçta bireylerin, bir insanlık okyanusunun damlaları gibi, hepsi birbirinden ayrı, ama hepsi birbirinin aynı olan değişik yansıma biçimleri olduğu bilincine varılır...İçe bastırma bir zorlama işlemidir. Ve yasa-düzen adına bir engellemedir. Bu eylem, egomuzla, onu yaratan, "organize olmamış" yönlerimiz arasındaki iletişimi keser. Böylece de kişi tükenir, gelişemez biri haline dönüşür, yani ölü bir can olur. Bastırmayı, içe itmeyi çözdüğümüz zaman yaşayan, canlı olan yanımızdan bir ses alır ve "düzen" yerine "yaşama" güvenmeyi öğreniriz."[94]

"Ben, nesne olarak alınabileceğinden, başka nesnelerle karşı karşıya gelmesi gibi kendi kendisiyle de karşı karşıya gelir, kendi kendini gözler, eleştirir, ben bölünebilir…ben içinde ayırt edilen özel dayatma vicdan/süper ego'dur…üst-ben'in kurulması, vicdanın gelişmesi üzerine çok şey öğrenmiş olsaydım benden ısrarla söylediklerimin basit bir kanıtını isterdiniz. Imannuel Kant bilindiği gibi tanrının büyüklüğünü yıldızlı gökten ve vicdanımızdan başka hiçbirşeyin daha iyi kanıtlayamayacağı görüşünü yaymıştır. Yıldızlar, elbette yüce şeylerdir, gelgelelim vicdanı yaratan Tanrı hiç eşit olmayan, pek üstün körü bir iş yapmıştır, çünkü insanların çoğu pek zayıf bir vicdan dozuna sahiptirler, bu öylesine zayıftır ki bazen sözü bile edilmeye değmez. Eğer içimizde vicdan bulunuyorsa; o (vicdan), başlangıçtan beri varolan ve eklenmiş bir şey olmayan cinselliğin tersine, doğuştan gelme değildir. Herkes küçük çocuğun ahlak dışı anormalliklerini (ego, süper ego-vicdan henüz gelişmemiştir) iyi bilir; onda hiçbir iç yasaklama kendisini zevke doğru götüren dürtülere karşı durmaz. Daha sonra üst-ben'in oynadığı rol, ilk önce bir dış güce, ana-babanın otoritesine düşer. Ana babanın etkisi sevgi gösterme ve cezalandırma tehditinde bulunma yoluyla yapılır. Cezalar çocuk için sevginin geri alınması ve esirgenmesi anlamını taşır, bunun için cezalardan çok korkar. Bu gerçek ve nesnel korku, gelecekteki vicdan korkusunun öncüsüdür. Birey egemenliğini yürüttükçe üstben'den ve vicdandan söz açmanın yeri yoktur. Çünkü zavallılar ve güç kaybetmiş insanlar vicdanlarına dönerler" [95]

[94] Erich Fromm, **Psikanaliz ve Din**, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 126
[95] Sigmund Freud, **Psikanaliz Üzerine**, çev. A. Avni Öneş, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s. 88-89

Çocuk önce ebeveynlerini taklit eder onlara öykünür ve onların sözünden çıkmaz. Çocuk için ödül ve ceza veren ve varlığının biricik nedeni anne ve babasıdır. Anne ve baba adeta tanrı gibi algılanır. Taklit edip, özdeşleşip, model almaya çalıştığımız en üstün "ben" Tanrı "ben"i dir. Büyüyüp geliştikçe varlığımızı bağlama kendisine itaat edeceğimiz güç soyut tanrı fikrine dönüşmeye başlamaktadır. Buna, sosyalleşmemiz esnasında, toplumsal değerler ve tarihsel inanışlar yol açmaktadır.Tanrı fikrinin; ebeveynler ve baba fikrinden, baba kompleksinden türediğinin küçük bir gramatolojik kanıtı verilmek gerekirse; eski yaygın Sami dili olan Aramice'de ve o eski kavimlerde kendisine tapılan ve adı baal olan bir ilah vardı. Baal, baba anlamına gelmektedir. Tanrıya erektil, maskülen kişilik verilmiş ve baba denilmiştir. Güçlü ve itaat edilmesi gereken ilk babamızın hatırına. Çünkü insanlık bilinçaltından asla atamamıştır ki, sonra gelen nesiller ve günümüz insanlığı baba katili oğullardan gelmektedir. Bu bilimsel olarak benimsenilen ve doğruluğuna birçok delil bulunmuş bir olgudur. İşte bu nedenle baba kompleksimizi tanrı üzerine yansıtarak yaşatmaktayız.

Ölüm törenleri ve ritüellerinde ölüye karşı ilkel insanın tutumunu ele alacak olursak yine ambivalent bir yapı ve tepki görülecektir. Üst-ben, ebeveynler, eğiticiler vb. tarafından yapılan etkiler nedeniyle türemektedir. Her birey erişkinliğe ulaştıktan sonra çocukluklarının sıkıntılarını unuturlar ve eskiden kendilerine sert kısıtlamaları zorla kabul ettirmiş olan büyüklerine benzeyebilmiş olmaktan haz duyarlar. Böylece çocuğun üst-ben'i, ebeveynlerinin hayallerine göre değil, ebeveynlerinin üst-ben'lerinin hayalleri ve tarihsel aktarımların isterlerine göre oluşmaktadır. Böylece, üst-ben geleneğin kuşaklar boyunca yaşayabilmiş değer yargılarının temsilcisi ve vekili olmaktadır. İnsanlık yalnız şimdiki zamanda yaşamaz, geçmiş ırkın ve halkların geleneği üst-ben'in ideolojilerinde yaşar. Bu gelenek ancak ağır ağır şimdiki zamanını ve değişimlerin etkisine uğrar; üst-ben boyunca işledikçe, insanlığın yaşamında "ekonomik" koşullardan bağımsız önemli bir rol oynamaktadır.

İd, hiçbir düzen ve hiçbir genel irade tanımaz. Haz ilkesine uyarak dürtüsel gereksinimleri doyurma yoluna gider. İd içinde geçen süreç mantık yasalarını dinlemez, ona göre gelişme ilkesi sıfırdır. Bilinçsizdir. Aykırı heyecanlar birbirine aykırı düşmeden, biri ötekini çıkarıp atmadan ya da baskılamadan iç içe yaşarlar. İd

içinde olumsuz bir şey yoktur, zaman da yoktur. Değer yargıları, iyi kötü, ahlaktan habersizdir. İd tüm süreçlere egemendir. İd ekonomik bir etkendir, fizyolojik temelden doğar ve mutlaktır. Ben, id'in gözünde bu dünyanın temsilcisi olma görevine sahiptir. Ben, id'in bir bölümünden bastırmanın direnmeleriyle ayrılmıştır. Ben'in itaat etmesi gereken üç despot vardır. Bunlar; dış dünya, İd ve Süper ego'dur.

Esasen ben ve süper ego, İd'den türemişlerdir. İd tabiatın bir vekili ve uzantısı durmundadır. Ben, id ve süper ego arasında devamlı bir etkileşim, iletişim ve bastırma, yönetme, itaat etme durumları söz konusudur. Ben, dış gerçeklik, id ve süper egonun ambivalent isterlerinin çarpıştığı alandır.

Çoğu zaman bireyleri ve toplumları anlamada ve okumada bilinçaltına başvurulmaktadır. Bireylerin düşleri, kendi gerçekliklerini çıplak bir şekilde barındırırken, toplumların bilinçaltı ve tarihin bilinçdışı ise kendini toplumsal anlatılar, mitoslar, sanat eserleri, dil ve dilin gramatolojik yapısında ortaya koymaktadır. Fromm rüyalar için şöyle bir yorum yapmıştır;

"Rüyalarımızın çoğu, ortak bir özelliğe sahiptirler; uyanık halimizin en büyük özelliği olan mantık kurallarına uymazlar. Orada uzay ve zaman kategorileri de artık geçersizidir... uykumuzda zamana olduğu kadar, uzayın kurallarına da uymayız. Uzak bir yere bir anda gitmek, iki farklı yerde aynı anda bulunmak, iki değişik insanı bir tek insan olarak görmek veya bir insanı ansızın başka bir insana dönüştürmek bizim için hiç de zor değildir. Kısaca; bedenimizin faaliyetine sınırlar koyan zaman ve uzayın kaybolduğu bir dünyayı, rüyalarımızda yaratmak pek kolaydır... eğer rüya görüyorsak bu rüya yüzde yüz 'gerçektir' ve uyanık halimizin gerçekleri gibi tam olarak geçerlidir. Rüyada 'sanki, imiş' gibi durumlar yoktur. Rüya, gerçek bir yaşayıştır. Bir adım daha ileriye giderek şunu da sorabiliriz: 'gerçek nedir?' Rüyada gördüklerimizin değil de, uyanık iken gördüklerimizin gerçek olduğunu nasıl iddia edebiliriz?"[96]

[96] Erich Fromm, **Rüyalar, Masallar, Mitoslar**, çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 16-17

İnsanoğlunun bilişsel ufkunu geliştiren; toplumsal değerler, siyasal ve teolojik kabullerden görece ayrı olarak, bağımsız düşün gücünü içerisinde barındıran ve insanoğlunun en güzel icadı ve belki de en başarılı *bilişsel aletlerinden* biri olarak nitelendirebileceğimiz felsefe; zamanla özellikle pozitif bilimlerinde yani fen bilimlerinde kendini gösteren pozitivist düşünce biçiminin kazanılmasına önayak olan 'soru sorma ve sorgulama' olgusu üzerine kurulmuştur. Konuyu felsefe ve felsefeye yönelik az da olsa aydınlatıcı olacağını umduğumuz küçük pasajlarla aydınlatmayı uygun görmekteyiz.

Zira, insanoğlunun felsefe yaparak sorgulamalar ve türlü usa vurmalar yaparak anlamaya çalıştığı temel şey ya da şeyler -iki şey: İç ve dış dünya dualitesi- insan tekinin kendi iç dünyası ve dış dünyasına dair derin bilgisizliği ola gelmiştir. Bu bağlamda tarih boyunca bu temel felsefe problematiği, epistemoloji ve ontoloji muammaları, nedeniyle işin içine metafizik yormaların ve ilkel anolojilerin girmesinden kaçınılamamıştır.

İnsan çağlar boyu, birçok metafizik inanlar ve faraziyelerle iç ve dış dünya arasında paralellikler, ortak noktalar ve benzeşmeler aramış ve bunlar arasında deneye dayalı olmayan çeşitli bağlar kurma çabasından da geri durmamıştır. Epistemoloji, bilgi arayışı daha çok bilişsel varoluşumuza ve ruh varsayımını bir temele oturtturmak, kısacası, iç dünyamızın muammalarına bir çözüm getirme uğraşındayken; Ontoloji ise, dış dünyamızın muammalarının peşindedir.

Bilim ve bilimsel felsefenin doğduğu yer, Anadolu'da Ege'ye kıyısı olan; Doğa ile çok sıkı arkadaşlıklar ve bağlar kurmuş ve toprağı işleyip, toprak anadan geçinerek; geriye kalan zamanında kır çiçekleri üzerine uzanarak ya da sırtını bir ağaca yaslayarak, sabahlara dek gökyüzünü seyreden bir uygarlık, İyonya ve bir İyon kenti olan Milet'dir.

Felsefe, Helen'e-Atina'ya ilk olarak İyonya'dan, Sokrates'in öğretmeni Anaksagoras'ın öğrencisi olan, Arkhelaos tarafından getirilmiştir.[97] Dilimizde

[97] Walther Kranz, **Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar**, çev. Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984, s.154

Hellen'e "Yunan" denmesinin nedeni de; Yunanlıları, Yunan (yani, Helenleri, Helen) yapan bilgi transferinin, İyonyadan yapılmış olması olabilir, eğer böyle değilse bile oldukça manidar bir rastlantı olacaktır bu. *Yunan<>İonan*. Öyle ki biz, İyonya'lılara atfen, Hellenlere *İon+an=Yunan* demekte olabiliriz.

Kant'a göre, "Felsefe, insan için her zaman tamamlanmadan kalan bilgeliğe ulaşma çabasıdır."[98] Şu bir gerçektir ki; Gerek felsefe, din ve metafizik ve gerekse bilim, sanat ve sözlü tarih materyalleri olan öyküler, destanlar, mitos ve anlatılar gibi alanlarda insanoğlunun gözlem, merak ve soru sormaları, olgu ve fenomenleri usa vurmaları sonucu elde ettikleri inanışlar, yargılar, varsayımlar, genellemeler, kuramlar kısacası tüm bilgi birikimleri ve kavramlar, çoğu zaman başta gökyüzü, yıldızlar ve yağmur, şimşek, yıldırım gibi göksel olayların etkilerinin gözlemlenmesi ve yorulmasıyla ortaya çıkmışlardır. Kant'ın "Pratik aklın eleştirisi"nin sonuç bölümündeki ve aynı zamanda mezar taşının üzerindeki levhada yazılı olan şu sözleri oldukça mânidardır; "İki şey, üzerinde ne kadar sık durup düşünsem, gönlüm hep yeni ve gittikçe artan bir hayranlık ve saygıyla doluyor: Üstümdeki gökyüzü ve içimdeki ahlak yasası."[99] Kant'ta anlaşılamayan nedensellikleri, şeylerin oluşuna dair çaresizlik ve bilgisizlikten kaynaklanan hayranlıkları, bilinmeyen bir güce yorma, atfetme sanrısı apaçık gözlemlenmektedir.

Kant, "ben" i şöyle tanımlamaktadır; "Ben, insan, kendim için bir dışsal duyu nesnesi; dünyanın bir parçasıyım."[100] Schiller, ben, duygusu için; "Hiç değişmeyen ben'de, yalnızca bu ben'de, kendini gösteren kişi oluşamaz, bir zaman içinde başlayamaz; çünkü, daha çok tersine, zamanın onun içinde başlaması, değişenin temelinde değişmeyen bir şey bulunması gerekmektedir."[101] Kant, birçok felsefi öğreti ve görüşün etkisi altında; Esir, madde, devinim kavramları üzerinde, felsesfi (a priori) durarak, felsefenin en üst toparlayıcı/birleştirici ülküsü ışığında; Fizikten, doğaya, evrene, tanrıya ve insana, insandan da bireye ulaşmaya çalışır ve Dünya-Bilim-Madde, İnsan-Felsefe-Devinim, Tanrı-Bilgi-Kuvvet özdeşleştirmelerini türetir

[98] Immanuel Kant, **Fragmanlar**, der. ve çev. Oruç Aruoba, Altıkırkbeş Yayınları, s.13
[99] a.g.e., s. 76
[100] a.g.e., s. 23
[101] Johann Christoph Friedrich Von Schiller, **İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup**, çev. Melehat Özgü, Meb Yayınları, İstanbul, 1990, s. 50

ve anlamaya çalışır.[102*] Kant'a göre, ben bir kişidir; yalnızca kendi kendinin bilincinde olmakla değil, aynı zamanda uzamda ve zamanda görü nesnesi olmakla, yani dünyaya ait olmakla bir varlıktır. Bütün bilginin en son amacı en yüce pratik akılda kendi kendini tanımaktır. Thomas Metzinger'in belirttiği gibi, "yaşadıklarımızın tümü, beynimiz tarafından kullanmamız için üretilen dünyanın zihinsel şablonundan (mental model) başka bir şey değildir. Öznellik, bilinç ya da benlik, bu şablonda bir görüntümüz, yani bir benlik modeli varsa oluşur".[103] Aslında Metzinger bu görüşüyle Sokratesten pek farklı düşünmemektedir. Kısmen de olsa Sokrates'in görüşlerinin bir bakıma modifiye edilmiş şeklinden başka bir şey değildir.

Sokrates olduğu anlaşılan Atinalı Yabancı, göksel nesnelerin düzeninin onların saf ve gelişkin olan tanrısal ruhlarının göstergesi düzenli-şaşmaz hareketleri ve bu nedenle üstün olan ruhlarının insandan bile üstün olduklarını (adeta göksel tapıntının tanrıya ulaşmakta bir zorunluluk ve ilk/en yakın yol olduğunu anıştırarak) bizim türümüz (insan) olduğu gibi, gelişi güzel hareket eden hayvanlara 'akılsız' gözüyle bakmak lazımdır. Bir düzene uygun olarak göklerde dolaşan hayvanlar ise, akıllıdırlar. Sokrates, göksel cisimlerin düzenli hareketleri için şu usavurumları yapmaktadır; "daima aynı iz üzerinde yürüyüp, aynı tarzda hareket ederek, daima aynı şeyleri yapmaları, aynı şeylerin başlarından geçmesi bunların 'akıllı' olduklarının en büyük kanıtıdır."[104] Sokrates'in, ruh ve aklın varlığının ve gelişkinliğini; gök cisimlerinin; düzenli, şaşmaz, dengeli ve nizamlı/mizanlı hareket ve devinimlerine, anlaşılmaz bir şekilde bağlaması ve ruh-akıl-hareket arasında böylesi bir gereklilik ve yeterlilik determinasyonu geliştirmesi oldukça düşündürücüdür ve tarihsel bir gerçekliği dışavurmaktadır. Gök cisimlerinin düzenli hareketini, onlarda bir akıla, üstün bir ruha ve tanrısallığa delalet ettiğini ve evrensel güç ve tanrılara boyun eğmenin bir göstergesi olarak insanın da bu tanrısal devimimlere göre hareket etmesi gerktiğini uç bir varsayımla ileri sürmektedir.

---

[102] Birgit Recki, **Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant**: Kant ve Aydınlanma, çev. Hakan Çörekçioğlu, Cogito Düşünce Dergisi, YKY, Sayı: 41-42, İstanbul, 2005, s. 192-210

[*] Ayrıca bkz. Aynı Kitapta, David Gürünberg, 'Kant, Aşkınsal Çıkarımlar ve Kuşkuculuk' adlı makale, s. 87-95

[103] Yüzyılların Çözülemeyen Sırrı Bilinç, çev. Ayşegül Yılmaz, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 366, Ankara,1998, s. 56

[104] Eflatun, **Epinomis**, çev. Adnan Cemgil, MEB Maarif Matbaası, İstanbul, 1943, s. 20

Dinde sofu olan bireylerin, Budistlerin, dervişlerin, ermişlerin vs. bedenlerini terbiye etmeleri, meditasyon, nazik ve yavaş vücut hareketleri gibi davranışlar; temelini, Sokratesin ifade ettiği bu temel faraziyeden almaktadır.

"Bazılarımız aynı hareketleri hep aynı biçimde yapmalarına bakarak onların (göksel nesnelerin) ruhsuz olduğunu sandı. Bunlar (çokluk-toplum), hareket edebildikleri için yalnız insanların akıllı ve canlı olduklarına, tanrılarla ilgili olan varlıkların hep bir biçimde hareket etmelerinden dolayı, akılsız olduklarına hükmettiler…Akıllı olan varlığın daima aynı ilkelere uyarak, aynı tarzda aynı nedenlerle hareket eden varlık olduğunu, gök cisimlerinin de böylece herşeyden güzel ve herşeyden iyi olan devir ve hareketleriyle yeryüzünün (hayvanların ve bitkilerin) ihtiyaçlarını giderdiklerini anlamak vergisi insana verilmiştir."[105]

"Akıl denilen şey vardır sizde mutlaka, böyle nasıl devinip durursunuz yoksa" (Hamlet, 3. perde, 4. sahne) Shakespeare devinimin aklı gerektiren bir determinasyonun göstergesi olması gerektiğini ve böylece devingen yaratıkların bir aklı ve dolayısıyla ruhu olması gerektiğine işaret etmektedir.[106] Descartes'e göre yalnızca insanın; ruhu, bilinci, benliği ve dolayısıyla iç dünyası vardır ve bu durum hayvanlar ya da diğer doğa yaratıkları için söz konusu değildir.[107] böylelikle Descartes düşünebilme yetisi ve bilinçli davranışları nedeniyle insanı diğer bütün doğa yaratıklarından ayırmakta ve ruhu insana özgü bir töz olarak görmekte ve -eğer varsa- ruhun, varoluşsal olasılığını ancak 'bilinçli' bir hareket ve devinimin varlığına gerek ve yeter koşul olarak görmektedir. "İnsan, can (tin) ve tenden (beden) ibarettir ve insanın teni onun hakkındaki duygumuza uygun olarak vardır."[108] "İnsan tenini terkip eden öğeler ve bunun sonucu olarak asıl insan bedeni, dış cisimlerden birçok tarzda duygulanmıştır."[109] İnsanoğlunun tüm edimleri fizikopsikolojik temellidir. Bu nedenle ruhumuz bir içsel duyu "nesnesi" dir. Fiziksel ve kimyasal süreçlerin kılgıladığı aktif bir kompleks nesnedir. O, beyinde nöronlar ve nöronlar arası

[105] a.g.e., s. 21
[106] Alfred Adler,**Yaşamın Anlamı ve Amacı**, çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları, 5. basım, İstanbul, 2000, s. 30
[107] Yüzyılların Çözülemeyen Sırrı Bilinç, çev. Ayşegül Yılmaz, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 366, Ankara,1998, s. 55
[108] Benedictus(Baruch) Spinoza, **Etika**, çev. H. Ziya Ülken, Dost Kitapevi, 1. basım, Ankara, 2004, s.89
[109] a.g.e., s. 95

kimyasallar olarak vardır, hepsi bu, daha fazlası değil. Varlığı ve bütünlüğü optimal alt limitlerle belirlenebilir. Biyolojik olarak tanımlanabileceği düşünülmektedir.

Alfred Adler devingen yaratıkların bir ruh taşımaları gerekliliğini şöyle ifade etmektedir; "devinebilen bütün yaratıklar ileriyi görebilir ve hangi yönde devinmeleri gerektiğini kestirebilirler; bu gerçek de, onların bir usa ya da ruha sahip olduğunu varsaymamızı zorunlu kılar."[110]

Sokrates hareket, düzen, denge ilişkileri içerisinde ve onlara bağımlı olarak aklı ve ruhu ilginç (idealist diyalektik bakış açısıyla) bir şekilde tanımlamakta ve düzenli, düzgün bir hareket ve devinimin akla ve bilince yol açabileceğini ve öyle ise insanoğlunun kendini daha yetkin kılması ve aklını geliştirerek kendini aşkınlayabilmesi bakımından düzgün ve dengeli devinen yaratıkların biricikleri olan göksel nesneler olan Güneş, Ay ve yıldızları model ve örnek alarak (göklerin taklidi dürtüsünün temellerini atarak) kendi doğamızdan çıkmamamız ve haddi aşmamamız gerektiğini, insan vücudunun çeşitli ve sapkın gereksinimlerle hareketlerimizi ve varlığımızı düzenden ve dengeden mahrum bırakan eğilimlerini ruhumuza gökleri (ve onun arkasındaki saf aklı) örnek göstererek bastırmamız gerektiğini bu eğilimlere ve bedenin kural tanımaz isterlerine karşı ruhumuzu olgunlaştırmamız gerektiğini ve ruhun model aldığı göksel nesnelerin düzenini, dengeli ve şaşmaz davranış ve yaşam biçimlerini bedene düzen ve denge vererek yansıtmak ve vucudun gereksinimlerini kısıtlayarak ona boyun eğdirip beden ve düşüncelerin, bilişsel süreçlerin kontrol altına alınması, bastırılması gerektiğini ve böylece insanın tanrısallaşabileceğini, kendini aşkınlayabileceği, hakikate ulaşabileceği ve neticede bir filozofun da, tenin (beden) isteklerinden sıyrıldığı ölçüde bilgelik ve erdeme erişebileceğini anlatmaktadır.

Spinoza'ya göre ise dinin pratik amacı insanları ahlaklılığa ve boyun eğmeye götürmektir. "Bütün kavramlarımız hayal gücümüzün tavırlarından, yani hayal gücümüzün dış objelerden türlü tarzda duygulanmış olduğu biçimlerden başka bir

[110] Alfred Adler,**Yaşamın Anlamı ve Amacı**, çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları, 5. basım, İstanbul, 2000, s.30

şey değildirler."[111] Sözleriyle Spinoza iç dünyamızı ve inanlarımızı tamamıyla dış dünyaya atfettiğimiz kuruntulardan kurgulayıp türettiğimizi ifade etmeye çalışmaktadır. Ayrıca Spinozaya göre; "tasarlanan şeyler, fiilde zihnimizin dışında var olmasalar bile kendi kendilerine vardırlar."[112] Düşün gücünün ve zihinsel yetilerin nesnel biçimleri aşkınlayabileceğini belirterek gelişen insan zihninin soyutlama ve kavramsallaştırma yeteneklerine bağlı olarak iç dünyalarındaki imgelemlerin öncül kaynaklarının ilkel dünyadan(fiziksel dış gerçeklik/dış dünya, doğa) nesnel imajlar olarak geldiğini ancak daha sonra bunların üzerinden yapılan üst-soyutlamalarla nesnel karşılığı olmayan ancak var olduğu farz edilebilecek (düşünülebiliyor ve zihni süreçlerle yaratabiliniyorsa o halde o şey vardır düşüncesinin bir temeli olarak Descartes'ten etkilenmiş olmalı) kavramlara ulaşıldığını söylemektedir.

Mutlak varlığın tanrı olduğunu, tüm bilginin ve varlığın ve düşüncenin ondan geldiği ve türediğini söyleyen ve ayn'ı-cem'i çağrıştıran(vahdeti vücut) bir tanrı inanışı olan Spinoza bilgi ve tanrı için şunları söylemektedir; "Varolan herşey tanrıda vardır ve tanrı olmadan hiçbir şey varolamaz ve tasarlanamaz"[113] "Tanrının kudretinde olduğunu tasarladığımız herşey zorunlu olarak vardır."[114] O halde bu kadar aşkın şeyleri tasarlayan insan kendini farkında olsun olmasın, kabullensin kabullenmesin tanrılaştırmaktan başka bir şey yapmamaktadır.

Dinler yalnızca bizim bu kavramsallaştırma yetilerimizin ve fikirlerimizin akla bir içkin potansiyellik olarak inborn ve a priori olarak tanrı tarafından verildiğini iddia etmektedirler. Düşünebildiğimiz kadar varız ve tanrı da onu kavramsallaştırabildiğimiz ve düşünebildiğimiz kadar vardır demek zorunda kalmaktayız spinozanın bu önermesine göre. Peşin hükümlerin dual bir soyutlama determinasyonuna yol açtığı ve iyi-kötü, sevap-günah, övmek-yermek, düzen-kaos, güzel-çirlin vb. karşıt değerli kavramları ortaya çıkardığını ve bunlar üzerine yapıldığını gördüğümüz tüm sanı ve zanların zihnimizin doğasından çıktığını çünkü insanların nedenler üzerinde tam bir bilgisizlik içerisinde bulunduğunu ancak buna

[111] Benedictus(Baruch) Spinoza, **Etika**, çev. H. Ziya Ülken, Dost Kitapevi, 1. basım, Ankara, 2004, s.74
[112] a.g.e., s. 29
[113] a.g.e., s. 46
[114] a.g.e., s. 67

karşın kendilerine refahı ve hazzı aratan amansız bir iştaha sahip olduklarını ve bu iştahın sürekli bir faktör olduğu ve doyuma ulaştırılması gerektiğini söylemektedir. Bu iştahlar ve hazlanım isterleri temelde fizyolojik gerekliliklerin bir dürtüsü ve iç dinamiği olan Alt-Ben (İd) olmaktadır. Ruhumuzun geriye kalan kısmı ve düşünme potansiyelliklerimiz de aslında bu temel ben tarafından şekillendirilmektedir.

İnsanın kökenini açıklama çabasıyla başlamış olan inanışlar ve kabuller sinsilesi olan Teoloji ve onun bilgi üretimleri, insanın ve neticede toplumların gerçeklik algılayışlarını, yaşam biçimlerini, dil de dahil olmak üzere sosyal tüm aktivitelerini etkilemiş, dini ritüeller, kurban, adak, şükür, evlenme, ergenliğe giriş gibi kolektif yapının bel kemiği durumundaki ve daha önemlisi daha sonraki jenerasyonlara da atalar kültü yoluyla aktarılan pek çok seremoni, tören, alışkı ve ayinler yoluyla yüzyıllar boyu geliştirilmiş ve ortaya muazzam bir sosyal birikim çıkmıştır. İnsanlık tarihinin gelişimi sürecinde insanın kendini rasyonel olarak ifade etme biçimleri ve ilhamlanmaları ile gezegendeki ontolojik varlığını anlamlandırmaya çalışan insanoğlunun, felsefi alanda ve anlamdaki bilgi, bilgi üretme ve bilgelik çabaları, günümüzden yalnızca birkaç yüzyıl önce; dünyayı, dış gerçeklik ve bireyin iç dünyasını oldukça farklı anlamlandıran, birbirinden ayrık iki yola ayrılmıştır. Bunun sonucunda iki ayrı gerçeklik, gerçeği yorumlayan iki ayrı "bilgi" ortaya çıkmıştır. Pozitivist[*] Bilimler bilgisi ve Sosyal Bilimler bilgisi.

"*Varlıkların bütünlüğü akla a priori verilmiş bir kavramdır…bu olmasaydı verilmiş bir görü konusunda bile, düşünceden yoksun kalırdım; varolduğumu bilmeden bir hayvan gibi var olurdum.*"[115] Immanuel Kant

Kant'ın bu öngörüsü daha önce yukarıda belirtilen, yıldızlı gökyüzü için söylediklerine benzer bir görüş alanının ürünüdür. Kant'ın bahsettiği *varlıkların bütünlüğü*, sonsuz karmaşıklıktaki determinasyonlar arasında anlamlı bir bağ kuramamanın ve dolayısıyla varlığın bütünlüğü karşısında bilgisizliğimizi gösterebilmek içindir. Zira bu, karamsar ve aciz ön kabülden sonra, varlığın bütünlüğü hakkında ancak apriori, yani vergisel-lutufsal olarak bir bilgi sahibi

[*] Laboratuar ve deneye dayalı olduğundan ötürü Fen Bilimleri kastedilmektedir.
[115] Immanuel Kant, **Fragmanlar**, der. ve çev. Oruç Aruoba, Altıkırkbeş Yay., İstanbul, 2000, s. 35

olabileceğimiz düşüncesini geliştirmektedir. Kısacası, deneyime dayalı olarak ortaya çıkarmadığımız şeylerin bilgisi bize, varlığı kuşatan bir güç (tanrı) tarafından verilmektedir, Kant'a göre. Kant, bilgisizliği karşısında, felsefeyle süslenmiş mistisizm yapmaktadır. Aksi, her zaman ileri sürülebilir.

C.P Snow, bu iki ayrı gerçeklik ve bilgi çeşidini "iki ayrı kültür" olarak yorumlamıştır.[116] Bu iki ayrı kültürden yani gerçeği inşa etmeye ve anlamaya çalışan iki ayrı bilgiden biri, Newton modeli olarak adlandırılan; daha çok metafizik ve süper-naturel "inanış" elementleri, öğeleri barındıran görüşlerle, mutlak bilgiye erişilebileceğini ileri sürmekte ve bu haliyle de felsefeyi "sosyal bilgiyi" ve gelenekselliği daha çok içerisinde barındırmakta olan "bilgi" ye ulaşma yolunu seçmiş idi. İki ayrı gerçeklik yani bilgiden bir diğeri ise; Kartezyen dualizm idi. Daha sonraları "Sosyoloji" terimini bulan ve yeni bir yöntem olan "pozitivzm"i geliştiren August Comte, Descartes'in kartezyen dualizminden de epey etkilenmiştir.

Kartezyen dualizm, Kökenini Descartes'ten, o da Anaksagoras'tan almakta, madde ve us'u birbirlerinden ayırmaktadır. İnsan doğanın hakimi olmak istemektedir. Zaten bilimin amacı da buna hizmet etmektir. İnsanoğlu hem doğa ve hem de sosyal alanda yetkinliğe erişip tam güç sahibi olduğunda evrene hakim olacaktır.[117]

Pozitivizm, temellerini Descartes'in Kartezyen Düalizminden alır. Düalizm; nihayi ve birbirlerine indirgenemez birbirinin karşıtı olan ve birbirini dışarıda bırakan olguları, dikotomik olarak açıklamaya çalışan bir kavramdır.[118]

17. Yüzyıl'a gelindiğinde coğrafi sınırlılıklarını aşarak dış dünyaya açılan insanoğlu için yaşamın her yönünde; Ticarette, sanatta, devlet yapısında, düşünsel ve bilişsel entelektüel çalışmalarda "İlerleme" kavramı, hayatın anlamına, gelişim ve başkalaşımın bir simgesine dönüşerek sloganlaşmıştır.

---

[116] Sosyal Bilimleri Açın: '**Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Rapor**', Gulbenkian Komisyonu, çev. Şirin Tekeli, Metis Yayınları, 4. basım, 2003, s. 12

[117] Emel Karagöz, Sosyal Bilimler Metodolojisi Yüksek Lisans Ders Notu, Kocaeli Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, 2005

[118] Meltem Nartel, 'Psikoloji Metinleri, Alternatif Okumalar': Psikoloji ve Sosyal Psikolojinin Geçmişi ve Bugünü, http://www.psikolojimetinleri.org/sosyal/meltem/gec.htm, 12.10.2006

Anaksagoras, ilk defa olarak maddeden, ona hareket veren ve kımıldatıcı gücü, "Nus"u (ruh ve akıl) ayırmıştır. Kartezyen Dualizm, kökenini Descartes'ten, o da Anaksagoras'tan almakta, madde ve us'u birbirlerinden ayırmaktadır. İnsan, doğanın hakimi olmak istemektedir. Zaten bilimin amacı da buna hizmet etmektir. İnsanoğlu hem doğa ve hem de sosyal alanda yetkinliğe erişip tam güç sahibi olduğunda evrene hakim olacaktır.[119] Madde-töz, ruh/akıl-beden karşıt değerlerinde (bivalant/ambivalent kurgu: insana ait temel bir kavramsallaştırma, ayrımlar ve benzeşikler lojik determinasyonlar yapıntısında, dilde ve bilişsel süreçlerde imgelemlerde doğadan ayrıksı, bireyin içkin içsel dünyasında başka bir simülatif evrenin tetikleyici majör özelliği olarak) iç istenç ve ruhun yönetsel özellikleri -ruha yönelik tanımlamalar onun yapısal elementlerinin ister a priori ve "vergi" olduğunu söyleye gelen "doğuştancılar" olsun, ister ruhun niteliklerini John Locke'ta en uç limit noktasını bulan deneysel ve algısal fizyolojik etki-tepkiye bağlayan "doğacılar" olsun[120]- bir vakıa olarak birey ve toplumunun ontolojik ve epistemolojik nedeni ve taşıyıcısı durumundadır.

Bireysel tüm tutumlar ve edimler, bireyler arası ilişkiler ve insansal iletişimin kaynak nedeni, toplumsal ve kültürel varlığın tüm yapıntı dünyası ve edilgileri ve bununla beraber devlet ve süreç içerisindeki uygarlığın resessif ve dominant tüm istençleri, edimleri ve çıktısı olan felsefe, bilimler ve dış gerçekliğinde maniple ettiği doğa olan fiziksel dünyasını oluşturan yaşamsal ve sanatsal tüm eserleri barındıran yapıntı dünyası temel olarak insanın düşünsel, bilişsel ve algısal yetilerinin barınağı varsayılan "ruh" ve onun apriori olduğu öngörülen doğal istenci, yönetsel eğilimleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

O halde, insanın toplumda; gerek bireyler, kurumlar, devlet ve doğa ile kurduğu gönderen-(ileti)-alıcı kapsamında türlü iletişim biçimleri ve girift bir biçimde toplumsal formasyon içerisinde yöneten-(direktif)-yönetilen çerçevesinde aralarında süregiden "yönetme" süreci ve biçimlerinde egemen olan gerçek kaynak

[119] Emel Karagöz, Sosyal Bilimler Metodolojisi Yüksek Lisans Ders Notu, Kocaeli Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, 2005

[120] Gottfried Wilhelm Leibnitz, **Metafizik Üzerine Konuşma**, çev. Afşar Timuçin, Cumhuriyet Gazetesi'nin Kitap Eki, 1999, s. 26-27

ve starter neden "bireyin bilişsel ve algısal süreçlerinin yerleşkesi olduğu varsayılan ruh olmaktadır.

Daha sonra psikanalitik çerçevede ele alacağımız gibi, insanoğlu; varlığını, mutluluğunu, refahını sürdürebilmek ve doğa ile barışık kalabilmek ve varlığının idamesi için tarihi boyunca, başlangıçta zorunlu dışsal uyaranlar ve gereklilikler nedeniyle; iç dünyasında çeşitli inanlar, yormalar, varsayım ve ön kabuller çerçevesinde temel olarak insanın kendi tüm iç özelliklerini yansıtan ve adeta bireyin insansal potansiyelliklerinin geniş izdüşümleri gibi olan, bireyin ruhu gibi "yönetsel" iç itkiye sahip olan, toplumsal belleğin en eski bitmez rüyası ve kurgusu olan; ülküsel iki üst-yapı daha doğrusu, iki üst-ruh/iki üst-insan ortaya çıkmıştır. Bunlar daha önce sözünü ettiğimiz gibi, "devlet" ve "tanrı"dır.

Her ikisi de insan üzerinde "yönetici" otoriteler olan ve insanlık tarihinin gelişimi boyunca çok uzun zamanlar tek yönlü bir iletişimi kapsayan klasik "yönetme" biçimleri çerçevesinde; "yöneten" tanrı ve devlet'in varlığının ve yönetme fenomeninin biçimsel ve biçemsel olarak bireyce nasıl algılanıp, anlamdırılmakta oluğuna dair aşağıda paralel bir kurgu yapılmaktadır. Bu bakımdan bireyin çekirdek toplumu olarak adlandırabileceğimiz aile hayatında benliğini kazanıp, birey-insan olma yolunda biçimlenirken; yaşadığı psikolojik sürecler göz önüne alınarak, bununla ilgili yapılan paralel eşleştirmeyle, şu benzerliği varsayımsal olarak yakalamaktadır:

Çocuğun anneyle olan ilişki ve iletişimde daha çok etkileşimsel ve çift yönlü gelişen anne-çocuk iletişimi söz konusudur. Kendisinden çekinilen ve korkulan, kendisine öykünülen ve rakip olarak görülen baba ile çocuk arasında anne-çocuk iletişimine nazaran daha az bir "etkileşim" sözkonusudur. Baba-çocuk iletişiminde, yukarıdan aşağıya tek yönlü görece sert ve itiraz edilemez bir iletişim söz konusudur. Psikolojik, sosyal ve tarihsel gerçeklik nedeniyledir ki; toplumun ve bireyin, bilinçli ve/veya bilinçsiz bir biçimde, onları (devlet ve tanrı) "baba" şeklinde algılamaları, telakki etmeleri ve neticede "baba" olarak adlandırmaları oldukça manidar ve düşündürücüdür. Öyle ki adeta tanrı ve devlet, "baba"; toplum ve birey ise "çocuk" durumunu almıştır. İnsanoğlu kendini gerçeklemekten, kendi benliğini ve içsel tüm

potansiyelliklerini yineleyerek gösterimlemekten, kendi gerçekliğini ve ürkütücü gücünü bu varsayımsal üst-insanlara (tanrı ve devlet) atfederek, aktarıp onlara yükleyerek kendisini onlara yansıtıp kendi kendisini unutmaya çalışmakta ve böylece yıkıcı dış gerçekliğinin ve kendisinin bile anlamlandıramadığı ürkütücü iç gerçekliğinin düz etkileri altında ezilip manik-depresif duygularla akli sağlığını yitirmekten, kendisiyle yüzleşmekten, kendisini lojik süreçlerinde determine ettiği bu büyük oyun ve yapıntı kuruntularıyla kurtarmaya çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır. İnsan kendi kendisini kabullenmemekte, evrensel gücü ve potansiyelliklerinin salt kendisine ait olduğu gerçekliğini görmezden gelmekte ve yok saymaktadır. Tanrı ve devlet'in veya toplumdaki saygı değer büyük şahsiyetlerin (tanrının ve/veya devletin vekili gibi algılanan) kendisine boyun eğilip itaat edilen ve yukarıdan aşağıya düz etki-tepkisel iletişim kurarak dikte eden yönetken "baba" niteliğinde algılanması ve böyle adlandırılması bireyin toplumsallaşması sırasında edindiği baba fikrinin bu üst-insanlara yansıtılması ve benzeşiklik kurulması rastlantısal bir fenomene benzememektedir. Öyleyse birey ve toplumun, devlet ve tanrı erklerini niçin maskülen nitelikte (baba) olarak algılamakta olduklarına dair kısaca açımlanan bu varsayımsal paralel eşleştirme doğru bir hipotez gibi görünmektedir.

Hegel'in savunduğu "önce kavram gelir" düşüncesine tezat bir şekilde, Hume'e göre, bilginin kaynağı deneyimdir ve daha önce duyumsanmamış hiçbir şeyin fikri ve bilgisi de olamaz. Descartes'e göre ise bilgi ve fikirlerin kaynağı akıldır çünkü duyularımız bizi daima yanıltacaklardır. Sokrates'e göre ise bilgi sadece yeniden hatırlamamızdan ibarettir ve birey kendini toplumdan bağımsız olarak aşkınlayabilir, gerçeğin ne olabileceği bilincine kavuşabilir, bilgeleşebilir ve gerçek bilgiye erişebilir.[121] Sokrates, geliştirdiği diyalektik metodla da insanın benlik, iç ve dış gerçeklik duygusunun ve bilgisinin tamamen doğuştan (inborn) olarak, dünyaya gelmeden önce tanrılarca verildiği ve toplumsal tüm süreçlerin ve böylece öğrenilen herşeyin sadece daha önce (verilmiş olan), "zaten bildiğimiz" şeylerin yeniden hatırlanmasından ve aslında toplum ve sosyal tüm edinimlerimiz de dahil herşeyin daha önceden bildiğimiz şeyleri hatırlatmaktan ibaret olduğunu,

[121] Eflatun, **Kharmides**, çev. N. Şazi Kösemihal, MEB Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949, s. 40-50

yaşamı boyunca savunmuş ve diyalektik yöntemi geliştirmiştir. Böylece Sokrates aslında sosyal süreçler de dahil gözlemsel ve bilişsel tüm verileri indirgemiş ve bilginin edinilmediği, dolayısıyla da benlik, varlık bilinci ve gerçek bilginin öğrenilen, edinilen ve gözlemlenen kavramlar olmadığı ve varlıklarını toplumdan ve diğer "şeylerden" değil de kendinden aldığını savunmuştur.[122] Sokrates'in diyalektiği bilgiyi yaratmaz,"verilmiş" bilgiyi hatırlatır ve yeniden keşfeder.

Nasıl ki, doğadaki olay ve olguları arasında; bizim "öyle" kabul ettiğimiz ilişkiler ve anlamlandıramadığımız ya da şimdilik anlamlandırabildiğimiz bağlar ve neden-sonuç ilişkileri varsa; insanoğlunun içsel ve/veya dışsal fikir ve kabulleri arasında da benzer ilişkiler ağı söz konusudur. Ancak bunu hangisinin önce başlattığı bilinmemektedir. Başka bir deyişle, gerek içimizde ve gerekse dışımızda var olduğu kesin olan prensip, kural ve kanunlar olaylar arasındaki benzeşik ya da ayrık ilişkiler; tabiatın zaten kendisinin "öyle" olmasıyla insanın bilincini geliştirerek insanın zihnine "yansıması mıdır?" yoksa insanoğlu içsel elementlerinde zaten varolan yazılım/yapı ve kodlamaya göre mi tabiatı okuyup, ona göre zihninde ve bilişsel tüm süreçlerinde iç ve dış gerçekliğini algılayıp şekillendiriyor ya da her iki durum da birbirini karşılıklı besleyip, tetikleyerek aynı anda mı insan benliği ve bilişsel süreçlerini etkiliyorlar?[123] İnsanın bilişsel dünyası ve onun prensipleri, kuralları, öngörüleri vs. iç dünyasındaki süreçler, gerçekliğinin doğruluğu göreceli olsa bile, dış dünyası kadar "var" dır.

2.2.2. İlkel Toplumun Kültür Ortamı ve İletişim

İlkel insanın ve tarih öncesi toplumların birbirleriyle ve doğa ile olan ilişkileri, metafizik algılar çerçevesinde biçimlenmiştir. Böylesi bir varoluş ve iletişim formu; sosyal alanın her yönünde ve insan ilişkilerinin düzenlenmesinde derin etkilerini yüzyıllar boyu günümüze dek sürdürmüştür.

---

[122] Eflatun, **Kharmides**, çev. N. Şazi Kösemihal, MEB Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949, s. 28-32

[123] Takiyettin Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayımları, İstanbul, 1958, s. 10-11

"İletişim, Latince *communis* kelimesinden türetilmiş *Communication* kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Anlaşılacağı gibi, dilimizdeki karşılığı yabancı dillerdeki anlamının en önemli kesimini ışarıda bırakmaktadır. Birey ile birey (ya da bireyler) arasında yapılan bir anlam yüklü simgeler gönderimi, alımı, işlenimi, yeniden-alımı, ve yeniden-işlenimi, vb., süreci olarak ifade edilen iletişim terimi, *Communication* sözünün temelindeki toplumsallaşma anlamı, *communa, de communis, communicare* gibi kelimelerden anlaşılacağı gibi, bir ortaklığı, toplumsallaşmış olmayı, birlikteliği, iştirak haline gelmiş olmayı kapsamakta; dolayısı ile, iletişimi hem bireyler arasında süreç olarak, hem de, bunlar aracılığı ile, toplumsal düzeyde bir süreç olarak ifade edebilmektedir. İletişim, insanın türsel özelliği olan toplumsallaşırlığının bir yansımasıdır."[124]

İlkel toplumun iletişimsel süreçlerinde, toplumsal bir aradalıklarının ve kültürel biçimlenmelerinin ortaya çıkmasında ve birçok sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde metafizik algıların belirleyici rolleri olmuştur. Tarihsel bir fenomen olan toplumsallığımız ve dil, dolayısıyla iletişimsel yetilerimizin temeli sayılan tüm aksiyonlarımızda bu duyuş ve düşünüşlerimizin derin etkileri söz konusudur. Öyle ki, daha önce ele aldığımız üzere, başta egzogami yasağı ile başlayan cinsel kısıtlamalar, bazı isimlerin örneğin, ölülerin, cinsel olarak yasak bireylerin vb. adının dahi ağza alınmamamasına kadar varan totem ve tabu emirleri; ilkel insanın iletişimsel süreçlerinin, kültürünün ve toplumsallaşma biçiminin, neredeyse tamamen bu; metafizik algılar, faraziyeler kabuller, inanlar ve yormalar içerisinde işlediğini ve biçimlendiğini göstermektedir.

2.2.3. Modern Toplumun Kültür Ortamı ve İletişim

Homeros'un çağından sanayi devrimine kadarki süreç içerisinde dünya ve bireyin çehresini değiştiren başlıca gelişme; ulaşım ve ulaşım teknolojisinin ve doğal olarak buna paralel bir şekilde gelişen iletişim ve iletişim teknolojisinin gelişimi çok yavaş seyretmiş ancak insanlık tarihi için çok kısa bir zaman dilimini kapsayan aşağı yukarı iki asırlık bir sürede sanayi devrimi ve sonrasında akıl almaz

[124] Ünsal Oskay, XIX.Yüzyıldan Günümüze Kuramsal Bir Yaklaşım: **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri**, Der Yayınları, 3. basım, İstanbul, 2000, s. 309-310

gelişmeler kaydetmiştir. Ulaşımda hız sorunu iyi-kötü 19.yy'ın başlarında çözümlenmeye başlamıştır. 19.yy'a kadar ticari emperyalizm yaşanmış, Pazar çok genişlemiş, yatay iş bölümü büyümüş yani iş miktarı büyüdükçe işlikteki işçi ve alet edevat sayısı arttırılmıştır. Bu dönemde burjuva sistematik araştırmalardan, kuramsal bilim çalışmalarından, bilim ve teknolojiden, Arge çalışmalarından uzak durmuş, bunlardan yararlanmak yerine daha çok geleneksel bilgi ve alışkanlıklarıyla, sağ duyu ve el yordamıyla, deneme-yanılma usulü ile fabrika değil de ancak bir manifaktür denilebilen işliklerinde mekanik basit araç gereç ve düzeneklerle insan ve hayvan gücü ağırlıklı emekle üretimlerini gerçekleştirmişler zamanla ticaret ve sanayi çıktısı büyümüş ancak bu büyüme teknolojide nitel (dikey) değil nicel (yatay) gelişmelerle buluşlarla değil, varolanın versiyonları yani varolan alet ve edevat sayısını arttırarak olmuştur.

Braudel'in "yenilmez bir düşman" dediği coğrafi mesafe ve ulaşım problemi ancak sanayi devrimi, makinenin icadı ve sanayi kapitalizmine, fabrikasyon üretime geçişle aşılabilmiştir. Buhar makineleri, telgraf (1837 Samuel Morse), lokomotif (1814 G. Stephenson) vs. bulunmasıyla ulaşım ve iletişim akıl almaz bir hız ve biçimde gelişmiş, haber bir "lüks" meta olmaktan çıkmış, sermayenin marjinal verimliliği emek aleyhine artmış ve sermaye emek karşısında daha fazla egemen bir duruma geçmiştir. Kente göç başlamış, kent mimarisi ve kültürü teşekkül etmiş, ilk kez yaya kaldırımları, büyük mağazalar, vitrinler, hava gazı ile işleyen sokak lambaları, tramvay ve elektrikle çalışan omnibüsler, kafeler, barlar, kapalı pazarlar alış veriş merkezleri, tefrika romanlı ve reklamlı gazeteler, kadın dergileri, farklı kadın kıyafetleri, orta sınıfa inen Drakula-Frankeştayn öyküleri, seri üretilmiş sanat ürünleri ve mass üretilmiş eşya ve möblelerle değişen ev dekorasyonu, apartman ev biçim ve yaşamı ile bireyin hayatı tarihte görülmemiş bir hızla, dramatik bir şekilde başkalaşmaya başlamıştır.

Homeros'un İlyada'sından Odysseia'sına geçildiğinde insan'ın kendisine, toplumuna ve insanlaştırılmaya başlayan dünyasına bakış ve algısının ayırt edilir bir derecede değişmeye yüz tuttuğu görülmektedir. 9. yüzyılda, Homeros'un anlattığı bu iki ayrı öykü, tarihsel süreç içerisinde birey ve toplumun değişiminin sıralı dizgesini destansı psişik metaforlarla, toplum pratiğinin hangi yönde akması

gerektiğine yönelik bir mesaj vermekte ve dönemin Helen toplumuna dair mitoslarla bezeli bir tablo arz etmektedir. Bu iki ayrı öykünün, eğilim ve yaşam biçimi açısından birbirleriyle içi içe geçmiş iki ayrı insanı ve dünyası vardır. Herşeyi ile; geleneği, yerel kültürü ve kendi coğrafyası içinde yaşayan, dünya ve kendisini bu yerellikle öğrenen, algılayıp, anlamlandıran klasik insan tipinin yerine; çağlar boyu görülmemiş alışılmadık yeni bir insan'ın oluşturulması için ilk düşünsel ve ideolojik hazırlıkları bu iki destanda müşahade etmekteyiz.

Nedenleri ile aynı olmasa da buna benzer eğilim ve düşünüş kırıntılarını Türklerin birtakım destanlarında örneğin Ergenekon ve Türeyiş destanlarında da görebilmekteyiz. Özellikle Odysseia'de insanın, günümüz modern insanına doğru şekillenmeye başlamasına dair güçlü emareler yakalamaktayız. İnsan bir yandan kendi yerelliği ve gelenekleriyle toplumsallaşmış kolektif bir yapı ve hukuki açıdan kabile konfederasyonu/devlet sistemi egemenliğinde özgün ideolojisi içinde sıradan-monoton hayatını yaşarken; bir yandan da dış dünyaya açılmanın, kendi toplum ve coğrafyasından özgürleşmenin, liberalleşmenin, değişik kültürlerle tanışmanın, türlü mimariler, ekonomiler, yaşam biçimleri görmenin özlem ve hazırlığı içerisinde dual/iki yönlü bir yapı göstermektedir. Böylece günümüz modern insanının içinde bulunduğu "şizofren/dual" ruh halinin ilk temelleri atılmış ve destandaki kahramanlar bu durumun en düşük yoğunluklu dozunu, en ilkelini yaşamışlardır.

Odysseia'de kişi, kendi toplumu, kültürü, geleneği ve coğrafyasından uzaklaşabildiği/özgürleşebildiği ölçüde hür ve daha fazla bireyselleşmesini sağlayacak olan ve geleneksellikten liberal çizgiye geçeceği daha laik bir insan olabilecektir.[125]

Grek insanı, bu iki destanın gösterdiği projeksiyonu daha sonraki yüzyıllarda, zamanla gerçekleştirmiş olduğu devlet, toplum, ekonomi eksenindeki belirgin değişim ve dönüşümlerle gerçekleştirmeye başlamış; yüzyıllardır bilim, sanat, mimari ve iş bölümü alanlarında oldukça ileri, ilginç ve bağlantı kurulası bulduğu, uzun zamanlar boyu organik münasebet kurma özlemini çektiği Mısır

[125] Ünsal Oskay, XIX.Yüzyıldan Günümüze Kuramsal Bir yaklaşım: **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri**, Der Yayınları, 3. basım, İstanbul, 2000, s. 1-3

medeniyetiyle buluşmuş, başta ekonomik ve ticari ilişkiler geliştirerek, ticari koloni ve filolar kurmuş; soylular, zenginler ve hatta köylüler gemi donatarak bu kolonilerde yerlerini almış, Yunanistan'da imal edilmiş malları, el işi ürünleri ve tarım mahsüllerini "dış dünyaya", yabancı pazarlara taşımaya başlamışlardır.

Ünsal Oskay'ın da bu konuda belirttiği gibi, "Homeros'un öyküleri, Batı uygarlığının kendisi için oluşturduğu, "ilk ortak dünya"nın habercisidir."[126]

Homeros'un ilyada'sında insana kendi geleceğini yaratmada ve bireyselliğini bulmada yararlanabileceği bilginin ve model alabileceği yegane sistemin; başka medeniyetlere tanrı ediniminde esin kaynağı teşkil etmiş birçok tanrısı ve başarılı amme yönetimiyle, düzenli ve muazzam mimarisi, ileri gök bilim araştırmaları, gelişkin ticareti ve tarımı, güçlü ordusu, sarsılmaz hukuku ile Mısır Uygarlığı olmuştur. İş bölümünün ilk geliştiği medeniyetlerden biri ve bu konuda en kayda değer olan Mısır Uygarlığı adının, Marx ve Engels'in, insana kendi geleceğini kendi elleriyle kurabileceğini söyleyen burjuvanın aydınlanma düşüncesine ve sanayi devimine yönelik irdelemelerde bulundukları "Komünist Manifesto" kitabında anılması oldukça anlamlıdır.[127]

Grek toplumunun gelişiminde mühim bir payı ve itki gücü olan Mısır Medeniyeti gibi, paralel bir şekilde çağımızda da günümüz modern insanı ve devletleri kendilerine Batı Medeniyeti ve Batı'nın lokomotifi durumundaki Amerika Birleşik Devletleri'ni biricik model olarak almaktadırlar. Grek düşünürleri, konsil (spor) üyeleri, devlet adamları, komutanları, mimarları, sanatkarları, zanaat erbabı, tüccarı, çiftçisi, köylüsü ilah…Grek insanları, pek çok yönüyle Mısır Medeniyetini o döneme göre model alınası gizil güçlere haiz, güçlü bir ideal, idol ve imaj olarak telakki etmekte ve algılamaktaydılar. Günümüzde de bilhassa az gelişmiş uluslar ve devletler, birtakım yönlerini eleştirseler de Amerika Birleşik Devletlerini ve Batı ülkelerini; Devlet, teknoloji, mühendislik ve uzay çalışmaları, tekstil ve diğer endüstrileri, mimari ve inşaat sektörü, kent yapısı, mimarisi, gökdelenleri ve kent yaşamı, bireyin özel yaşamı, kalkınmışlık ve refah düzeyi, eğitim sistemi ve

[126] a.g.e., s. 4
[127] a.g.e., s. 5

üniversiteleri, hukuk sistemi, demokrasi anlayışı, kitle iletişim teknolojileri, Herşey yayıncılığı, haber, gazetecilik ve her türlü işletme metot ve usulleri, şirket yapılanması, insan ilişkileri ve yaşam biçimi, aile/sevgili hayatı ve yapısı, çocuk yetiştirme, spor, dili kullanım şekil, tarz ve becerileri bakımından her yönüyle şekli/fiziksel ve içeriksel/konsept anlamda yegane model almakta, gizleseler de ABD'yi biricik idolleri olarak görmektedirler. Bununla beraber; Amerika'ya gizil güçler atfetmekten, epik "komplo teorileri" kurmaktan da geri durmamaktadırlar.[128]

"…ABD'li politikacıların ve batılı medyanın ilk açıklamaları ve ritüelleri eski dini temellere dayalı olmuştur. ABD bayrağının üzerine tanrıya dua, ant içme ve yemin cümleleri yazılmıştır. Bireysel mağduriyet, kolektif kedere dönüşmüş; keder ise, tanrıya ve tanrı tarafından seçilmiş ulusa yöneltilmiştir. Kolektif keder, zaman zaman öfkeye dönüşmüş ve belirgin olmayan düşmana yönelik Haçlı Seferi düzenlenmesi talep edilmiştir...Her çağda toplumların bir düşman imgesine sahip oldukları, düşman imgesinin zaman içinde değiştiği ya da özünde aynı kaldığı ve farklı biçimlerde tasarlandığı ve güncelleştirildiği söylenebilir. Önyargılar, basma kalıp ifadeler ve düşman tasarımları, öteki insanların, kültürlerin ve kendinin anlaşılmasına sınır çektiği gibi demokrasiyi de sınırlandırmaktadır."[129]

Lacan'a göre özne olarak insan yoktur. Çünkü insan dil yoluyla; işaret ederek ve kendine işaret edileni anlamlandırarak, kendini ötekinin gördüğü gibi tanımlayarak ve böylece dilin özdeşi ve nesnesi durumuna gelerek, yitirdiği kendinin yerine koyduğu "insan" olarak var olmaktadır.[130]

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren verimliliğin arttırılması ile birlikte aşırı tüketim olgusu kitleler için bir ideolojiye dönüştürülmüştür. Egemen-bağımlı ilişkisinin sürdürülmesi için yeni denklemler türetilerek toplumsal formasyon

---

[128] Ali Barış Kaplan, **Medyada Olmayanlar**: 'Kimliğin İfşaasında Göstergenin Başat Söylemi: İletişim Kuramları Açısından Modern İnsanın Kendini Tanımlamasında ("kimlik" ve "kimliksizleşmesi") Kimliğin Göstergeye Dönüştürülerek Fetişleştirilmesi Olgusuna Eleştirel Bir Yaklaşım', der. Can Bilgili, Beta Basım, 1. basım, 2006, s. 211-212

[129] Füsun Alver, **Medya Mercek Altında Medya Eleştirileri**: 'Doğu/Batı Karşıtlığı Ekseninde Medyada Düşman Tasarımları', der. Nesrin Tan Akbulut-Elif Eda Balkaş, Beta Basım, İstanbul, 2006, s. 27-28

[130] Nurçay Türkoğlu, Psikanaliz ve Sinema, 25. Kare, 1996, sayı:15, s. 55

yeniden yapılandırılmıştır. Tüketim; egemen ve bağımlı grupların toplumsal ayrık konumlarının sürdürülmesi ve insanın insansal yetilerinden alıkonulması karşılığında bir tür diyet ve tazminattır. Aşırı tüketim fenomeni, eşyanın ana kullanım fonksiyonları ve yaşamsal elzem faktörlerin devam ettirilmesi amacından çok öte yeni amaç ve anlamlarla insanın hür düşünebilme yeteneğine kota koymuştur. Modern insanın gereksinimlerinin çok büyük bir bölümü aslında yapay gereksinimlerdir. Eşya ve nesneler maddesel değerlerinden değil, kültürel biçimleri ve ikon anlamları nedeniyle kazanmış oldukları değerden dolayı tüketilmektedirler. Herşeyi araç gibi gören ve kendisi de bir araca dönüşen, iç dünyası ve dış gerçekliğine yabancılaşan edilgen insan, insan yanlarını yaşayamamakta bunun dışa vurumu olarak da dış görünümünü fetişleştirerek, eksik bireyliğini kendisi için bir idole dönüştürüp kendi iç dünyasına çekilerek narsist ve transsexuel bir ruh hali yaşamaktadır. İkonolojik iletişim, insanın özgürleşmesi ve insansal yetilerinin gerçekleşmesi ve geliştirilmesi için değil, varolan sistemin sürdürülmesine yönelik bir iletişimdir. Zira iletişimin tam anlamıyla gerçekleşmesi insanın özgürleşmesine bağlıdır. Kapitalist hegemonya ve vazgeçilmez partnerleri, teknoloji ve medya; dil de dahil olmak üzere, toplumsal tüm süreçleri ve fiziksel dış dünyayı değiştirmiş bambaşka anlamlar yüklemişlerdir. Eco'ya göre olmayan nesneleri yalan söyleyerek gösterme olanağı, yalnızca sözlü dillere özgü değil; filmler, fotoğraflar, çizimler, sinematografik ikonlar da olmayan varlıkları gösterebilirler.[131]

"Yabancılaşmanın 19. yüzyıl dünyasından daha fazla yaşandığı bu yeni yüzyılda, insanlar önlerine konan homojen kültürü kolaylıkla kabullenmektedirler. Düzenin içinde yaşayıp, hem de şikayetçi olan insanla, kitle kültürü ürünleriyle edilgin kalabalıklara dönüşmüşlerdir."[132]

Son üç yüzyıldan beri endüstri, makineleşmeye yönelerek; yüzyıllardır insan ve işe koşulan hayvanların kassal, sinirsel fiziki kapasite ve sınırlılıkları ile işçilerin ve zanaatkarların el emeği, el yordamı sınırlı kapasitede yaptığı işlerin çok ötesinde; çok hızlı çalışan, zamandan tasarruf eden, yorulmayan ve birbirine özdeş/standart seri mamüller üreten "makineler" tarafından yapılmaya, "ikame" edilmeye

[131] Ali Barış Kaplan, 'Görsel İletişim Tasarımı' Yüksek Lisans Projesi, KOU SBE, 2005, s.46
[132] Nigar Pösteki-F. Neşe Kaplan, **Medya Mercek Altında Medya Eleştirileri**: 'İlüzyon Hayatlar', der.: Can Bilgili, Beta Basım, İstanbul, 2005, s. 97-98

başlamıştır. İlk zamanlar bir makine belki on insan kapasitesinde iş yapıyordu ama gene de o makineyi işletmek için hiç olmazsa bir kişiye/işçiye ihtiyaç duyulmaktaydı. Sanayi, insan faktörüne düşük yoğunluklu bile olsa muhtaç bir durumdaydı. Daha sonraları, kapitalist sanayi güçlerinin uzun yıllar boyu kristalize ettiği sermayeyi; insan değil, makineler lehine çevirmesi ve makinelerin gelişkin ve yetkin jenerasyonlarının türetilmesi amacıyla; bilim ve teknolojiye, makine araştırma ve geliştirme şartlı-yanlı yaptığı sermaye yatırımlarıyla "otomasyon" kavramını ortaya çıkarmıştır.

Otomasyonda üretim, her ünitesi ve işlemleri standartlaştırılmış "akıcı üretim dizileri" halinde "üretim bandı" üzerinde gerçekleşmektedir. Ferdi işlemler denilen üretim bandı çevresindeki belirli noktalarda; monoton bir şekilde çıkar/tak ve kontrol esaslı işler gören ve makinelere "nezaret eden" işçiler/operatörler bulunmaktadır.Yarı otomatik otomasyon sistemlerden çok da uzak olmayan bir gelecekte makinenin makineyi yönettiği tam otomasyan sistemine geçilmesiyle; ferdi işlemlerin yerini, özelleşmiş başka makineler alacaktır. Otomasyonla; fabrika ve işliklerde zaten azalmış olan insan sayısı yok olacaktır.[133]

Bu ara da hemen belirtelim ki, bilim denilince akla öncelikle insanı temsil eden sosyal (kültürü yaratan) bilimlerin değil de, makineler ve materyaller dünyasını temsil eden pozitif (teknolojiyi yaratan) bilimlerin gelmesinin bir nedeni de, sermayenin "makineler lehine" teknolojiye ve özellikle kitle iletişim teknolojileri ve "medya"ya yatırım yapması olmaktadır.[134]

Her kitle ürünü sürekli olarak mitoslarını yaratır ve zamanla bu mitoslar yenilenir ya da başka güncel mitoslar bulunur.[135] Matbaanın bulunmasından sonra yazılı kültürün yaygınlık kazanmasıyla öykü anlatanla öykü dinleyen birbirinden uzaklaşmaya başlamıştır. Halk masalları sıradan insanların yaratıp geliştirdiği sözlü anlatım biçimidir. Üretimine bizzat halkın kendisinin katıldığı halk masalları matbaanın çoğaltım olanakları sonucu ortadan kalkmış ve daha sonra bireysel

[133] Bilimler Ansiklopedisi, Tercuman Gazetesi Eki, 1989, Cilt 1-2, s. 393-394
[134] Sosyal Bilimleri Açın: '**Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Rapor**', Gulbenkian Komisyonu, çev. Şirin Tekeli, Metis Yayınları, 4. basım, 2003, s.12-15
[135] Giovanni Scognamillo-Metin Demirhan, **Fantastik Türk Sineması**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 283

masalcıların ürettiği anlatılar gelişmeye başlamıştır. Aynı zamanda merkezileşme ve toplumsal iktidar ilişkilerindeki belirgin sınırlar da bunda etkin bir rol oynamıştır. Anlatı üretimi merkezileşmiştir ve tüketiciler anlatının oluşumuna ancak dolaylı olarak katılabilmektedirler. Sinema, radyo ve televizyon gibi modern kitle iletişim araçları anlam üreten, çağdaş dünyanın kültür endüstrileri durumuna gelmişlerdir. Anlatılan para ile alınıp satılabilen metalar haline dönüşmüştür.[136] 19. yy.'dan itibaren modern toplumdaki insan herhangi bir olgunun göründüğü şekli ile o olgunun gerçekliğini fark edemez duruma gelmiş, geçmişle bağlarını koparmış ve edilginleşmiş birer tüketici konumuna gelmiştir. Sanat ürünleri, sentimental edebiyat, mimari, resim, sinema, müzik, kısacası sanatın tüm alanları geniş kitlelerin katılımına ve tüketimine yönelik hizmet vermektedir, böylece demokratik bir sömürü düzeni oluşturulmaktadır.

"Kitle iletişim araçları, insanların kendi 'özgürlüklerinin' kalesi durumundaki evlerinde onları yabancılaşmaya sürüklemektedirler. İnsanlar için var olduklarını iddia ederlerken; aslında tüketimi körükleme ve insanları tek bir homojen kültür altında toplama çabası içindeki kesimlere hizmet etmektedirler."[137]

Masalların ve destanların oluşturulduğu dünyanın maddi kültürü , bugünün maddi dokusundan ve romanın ortaya çıktığı 17. yüzyıldaki ortamdan çok farklıdır. Algılamalarımızı, bugün, yazılı ve görsel kitle iletişim araçları; geçmişte ise katedraller, dini öyküler, ikonalar, masallar, hikayeler oluşturmakta ya da etkilemektedir. Sözlü kültürün ürünleri olan masallar, hayatı anlamlandırma ve tasvir etmenin dışında, varolan hayatın dışında daha iyi bir dünyanın oluşabileceği ümidini ve özlemini de taşıyordu. Geçmişimizi bize bırakılan izlerden anlıyoruz ve kültürün ürünleri olan masallar, destanlar, hikayeler, geçmişteki hayatın tanıkları olarak bize, insanı bugüne getiren olguları anlamada yardımcı olmaktadır.

Günümüzde toplumsal konumunun gerçekliğini kavrayamayan insan ikonolar aracılığıyla dış gerçekliği anlamlandırmaya çalışmaktadır. İkonolojik iletişim özgürleştirici bir toplumsal iletişim değil, bir alt kültür iletişimi olmaktadır.

---

[136] Erol Mutlu, **Televizyonu Anlamak**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, s. 232-233

[137] Nigar Pösteki-Neşe Kaplan, **Medya Eleştirileri**: "İlüzyon Hayatlar", der. Can Bilgili, Beta Basım, İstanbul, 2005, s. 98.

İkonolojik iletişim insanlar arasındaki ilişkileri fetişistik görünümleri ile yansıtmaktadır.[138]

Modern insanın en temel gereksinimleri ve kültür edinme araçları olarak kitle iletişim araçları bireyin düşünmesine izin vermeyen, aksine bellek kaybına yol açan tutumlarıyla pasif bir kültürün oluşumunu teşvik etmektedirler.

"Kitle iletişimi, iletişim sürecini birçok insanın katılımını içeren bir iletişim türü olarak etkilidir. Kitle iletişimi kuşkusuz yüzyüze iletişimden oldukça farklı özellikler içerir. Kaynak, aynı iletiyi almasını istediği biribirinden farklı kiltürel özelliklere, beğenilere, farklı gelir düzeylerine, yaş ve cinsiyet gruplarına sahip olabilecek bir kitleyle karşı karşıyadır. Yüzyüze ilişkiler ile kolaylıkla elde edilebilen geri bildirim, sayıları binleri ya da milyonları bulan hedef kitlelerden öyle kolayca elde edilemeyecektir. Bu noktada halkla ilişkiler etkinlikleri, belirlenmiş/seçilmiş kitle ya da kitlelere dönük olarak gerçekleştirilir."[139]

Günümüz toplumlarındaki kitle iletişimi kapatılmış, engellenmiş bir iletişimdir. Sınırlıdır, kısıtlayıcıdır, gerçekliği mistifiye edicidir. Eğitici ya da aydınlatıcı değildir. Etiği ya da başat kültürü bağımlı konumdaki insanlara reel yaşamlarını sürdürmeleri için eylem haritası olarak benimseten bir iletişimdir.[140]

Çağdaş toplumda insanla insan arasındaki ilişkiler araçsallaşmış, tek ölçüt etkinlik verimliliğe dönüşmüş, hayatı sürdürme olanağı insanın yetki alanından çıkıp kurumlara geçmiştir.

---

[138] Ünsal Oskay, XIX.Yüzyıldan Günümüze Kuramsal Bir Yaklaşım: **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri**, Der Yayınları, 3. basım, İstanbul, 2000, s. 229-230

[139] Mete Çamdereli, **Ana Çizgileriyle Halkla İlişkiler**, Salyangoz Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2005, s. 90-91

[140] Ünsal Oskay, **Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 16

2.2.4. Yönetim ve İç Dünyamızda "Yönetişim" Problematiği

İnsanoğlu kendi kendini kurmakta ve kendi kendinin yaratıcısı olmaktadır. Tanrı da kul da insandır. Yöneten ve yönetilen…buyurgan ve itaat edip, boyun eğen. İnsanlık tarihinin birçok tekerrürden ibaret olduğu aşikardır. İçinde bulunduğumuz gerçeklik, olgu ve olaylar tarih süreci içerisinde baskı erkini elinde bulunduran siyasi ve teolojik anlamda inanç parametreleri ve elementlerini ellerinde bulunduran krallar, kabile reisleri/klan şefleri, peygamberler, din bilginleri, biliciler, kahinler gibi toplumu, koyunları güden çobanlar gibi yönlendiren güç odaklarının hegemonyası ve inisiyatifinde seyreden toplumsal alışkanlıklar, kavramlar, olaylar, olgular; kullanılan dil ve dilin dış gerçekliği kavramsallaştırma biçimi, uslubu, karekteristiği ve semantiği ve dönemin tekniği, içinde bulunulan coğrafya, görsel ve içeriksel tüm bileşenler günümüz bireyinin dış gerçekliğini algılayışı ve anlamlandırması bakımından bireyin tüm olarak varoluşunda; kırıntılar, dolaylı dolaysız göstergeler ve izler bırakmışlardır. Bu bakımdan birey ve toplum tekerrüre meyillidir.

Bireyin tarihi; kendi bilinçaltı ve toplumsal formasyondan çıkardığı tüm edimleridir. Toplumun tarihi ise bireylerin toplam bilinci, edimleri alışkıları değil, hegemonya grupları ve zümrelerinin bilinçaltı ve edimleridir ki yazılan tarih bunların tarihidir. Destansı anlatılarla gelen sözlü tarih ise, toplam bilinçaltı'nı daha çok barındıran bir tarihtir. Bu bakımdan yazılı tarihe göre daha özgür ve masumdur ancak manipülasyona epey meyillidir. İnsan özgür müdür ve tarih sürecini dolayısıyla kaderini şekillendirebilmekte, yön verebilmekte midir? İnsanın hangi anlamda özgür olduğu ve tarih sürecinde olgu ve fenomenleri anlamlı bir biçimde etkileyip etkilemediği ya da değiştirip değiştirmediği antik Yunan ve öncesinde benzer bir şekilde irdelenmiş, yetkin ve ciddi bir biçimde de bilindiği üzere Marx ve Engels tarafından tartışılmış, izleyenleri tarafından da hala tartışılmakta olan bir felsefi bir soru olmakla beraber eğer tarihe yön veren özgür bir insan ya da grup varsa bunun baskı erkini elinde bulunduran hegemonya ve otoriteler olduğu kesindir.

Aslında herhangi bir fenomen ve/veya olgu, tarihsel dizge içerisinde farklı hegemonyalarca farklı toplumsal ve teknik koşullar içerisinde gerçekleşmiş bir dizinin başkalaşmış yeni versiyon hali ve tekerrüründen başka bir şey değildir.[141] Bu bakımdan belirtmek gerekir ki, ikon kavramı ve ikonolojik söylem baskı odaklarının ikonlar aracılığıyla kitlelerin bilişsel süreçlerini ve dış gerçekliklerini anlamlandırma biçimlerini şekillendirmeleri, eşya ve şeyleri metalaştırıp ikonlaştırmak, anlam ve içeriğini manipüle etmek, birey ve topluma bunlarla yön vermek, bireyin hayatı ve dünya algısını değiştirmek günümüz kapitalist sanayi erki ve iktidarlarına özgü taktik bir metod ve kapitalist hegemonya ve onun demokratik, özgür ve bağımsız medyası tarafından ilk kez tarih sahnesine konmuş bir olgu olarak görünmemektedir.

Bu bölümü existentialist (varoluşçu) Jean Paul Sartre'ın Freud'u destekleyen ve bizim "içsel mekanizmalarda yönetişimin olanaksızlığı" öngörümüzle ve en üst idea olan toplumsal üst-ben/toplumsal ruh fikrimizle bağdaşık olan ve insan doğasının çiğ çıplak gerçekliğini gözler önüne seren sözleriyle bitirmek istiyoruz:

"*İnsan kendi kendini seçer*"[142] J.P. Sartre

"Doğruluğu anlaşılmış bir denemeye dayanmayan her girişim (teşebbüs) başarısızlığa uğramak zorundadır! Yaşantılarımız da gösteriyor ki kötülüğe eğilimlidir insanlar! Onları bundan alı koymak için önlerine sağlam engeller dikmek gerek; yoksa, bir kargaşadır sarar ortalığı!"[143] Sartre'ye göre, edim/fiil/yapış/deneyim/praksis varoluştan önce gelir. Gerçekten de insanoğlu insan olarak edimlerde bulunmadığı sürece insan olarak da yoktur, varoluşta değildir, ancak başka bir yaratık olarak vardır. Bireysel insan, tanrısal anlakta varolan belli bir kavramı gerçekleştirmektedir. Bu; ona, a priori olarak çocukluktan verilmiştir, en üst ideal süper ego olan toplumsal ruh ve tarihsel gerçeklik tarafından.

[141] Larid Addis, Marxist Tarih Felsefesi ve Birey, çev. Ali Barış Kaplan, 2005, s. 1-16
[142] Jean Paul Sartre, **Varoluşçuluk**, çev. Asım Bezirci, Say Yay., 19. basım, İstanbul, 2005, s. 41
[143] a.g.e, s. 36

Yönetişim kavramı, toplumsal formasyon içerisinde çeşitli koşullar ve hiyerarşiler içerisinde, türlü sistemlerde akan iletişim süreçleri ve onların şekillendirdiği yönetim -*siyasi, politik ve gerekse ekonomi, hukuk, insan hakları ve etkileşim esaslı teknolojilerin ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve genişlemesi nedeniyle ortaya çıkan yeni anlayış, ihtiyaç ve isterler çerçevesinde*- global, laik, liberal dünya sloganlarında ve ülkülerinde propagandif söylemlerin içeriği olarak gelişen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. daha açık, sade, şeffaf, refah, etkileşimli, ekonomik düzeyi üst yaşam koşullarının oluşturulması, ulusal ve uluslarası sermaye hareketlerinin akışkanlığının ve yeni ekonomi ve mali anlayışlar çerçevesinde yönetişim kavramı esasen ekonomik bir eğilim ve kökten doğmaktadır. Yönetişim kavramının yaratıcıları küresel mali ve ekonomik paradigmaları belirleyen lokomotif ekonomi çevreleri olmuştur.

Günümüz dünyasında gelişen etkileşimli kitle iletişim araçları, reklam, tanıtım endüstrisi yerini hukuk düzleminde, ekonomik işletmeler, devlet, sivil toplum örgütleri düzleminde yaygın bir biçimde bulmuştur. Sivil toplum ve demokrasi, laiklik, liberal politika ve mali anlayışlar slogansal söylemleri olan ve birlikte kullanılmalarına yol açan kavramlar yığınını da beraberinde getirmiştir. Katılım, Katılganlık, Katılımı önceleyen, Yetki-bilgi ve sorumlulukları paylaşmayı teşvik eden, çoğunluk değil çoğulculuğun, mozaik yapının, çok kültürlülüğün ön plana çıkarıldığı ve yönetim anlayışında sık sık kullanılmaya başlanan bu kalıp sözcükler yönetişim kavramını öncelemiştir.

Yönetimsel tıkanıklıkların olduğu ve klasik yönetim anlayışı ile sorunların yaşandığı her yerde mucize kurtarıcı ve demokrasinin kılıcı gibi ileri sürülen ve öne çıkan kavram, adı sık sık anılmaya ve klasik yönetime koşut olarak sahneye çıkan yönetişim kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Klasik yönetim süreclerinin yetersizlikleri ve klasik yönetim anlayışının inelastik yapısı nedeniyle özgürlükçü, transparan, katılımcı, çoğulcu, etkileşimli vb. gibi kavram ve olguları da aynı anda çağrıştırmasından dolayı yönetişim kavramı hantal ve ağır aksak tüm yönetim sistemlerinin önüne bir kurtarıcı, özgürlük ve açıklıklar anıtı gibi dikilmektedir. "…Yönetim, yasalara kurallara veya belli şartlara uygun biçimde çalışmayı

sağlamak; birinin bir konudaki etkinliğine, çalışmasına yön veremek, birini yönlendirmek işidir; kısacası yönetmek edimidir."[144]

Mete Çamdereli'ye göre; "yönetişim , kendisiyle birlikte gemiş bir kavram alanını da beraberinde getiriyor. Kalite, katılım,demokrasi, sivil toplum, eşgüdüm, paylaşım, etkileşim gibi kavramlar bu çerçevede ilk akla gelenler…"[145] bu kavramların meydana getirdiği semantik evren küçülen dünyamızın globalleşen dünyamızın sorunlarını yerelde, devlette, ulusalde, küreselde klasik yönetim anlayışlarının ve sistmelerin sorunlarını çözmek için oluşturulması gereken yeni bir yönetsel modeli tanımlamaya çalışmaktadır.

Etkin ve etkileşimli, transparan, bilgilendirmeci, sade, katılımlı bir iletişim biçimini sunan yönetişim klasik yönetim sistemlerinin monopol, tekelci, hiyerarşik , buyurgan ve tepeden inmeci katı ve sert kurallarına koşut olarak ortaya çıkmıştır. "küreselleşmeyle birlikte gelen yeni sorunlara(çokuluslu işletmelerin giderek artan etkileri, milletler arası sivil toplum örgütlerinin, ulus devletlerin sınırları içinde kalamayacak olmaları, sınırlar içinde artan işsizlik ve eşitsizlikler, kentleşme ve demografik değişimlerle baş gösteren eğitim, sağlık, yaşam kalitesi…) çözüm üretebilecek yeni bir yönetim konsepti arayışı, sonuçta, çok ortaklı ve çok aktörlü, yönetim anlayışının çevrelediği 'yönetişim' terimini ortaya çıkardı"[146] yönetişim etkileşimli ve karşılıklı yönetim biçimi ve sürecini simgelemektedir. Etkileşim ve karşılıklılık olgusu ve fonksiyonu birey, devlet ve kuruluşlar düzleminde kamu, özel ve sivili kapsayıcı açımlamalar sunmaktadır.. yönetişimle tüm toplumsal aktörlerin, alt kitlelerin, gupların, birylerin, türlü kamu kesimininyönetime etkileşimli etkin ve hür katılımlarını öngören ve öneren, bunun özgürlükçüalt yapısını kuran birtemel teşkil ettiği, böyle bir oluşumu hedeflediği söylenebilir yönetişim kavramı için. Geniş ve çoklu katılıma, etkileşime ve kerşılıklılığa atıf yapan yönetişim ortak karar alma, sorumluluk paylaşımı, toplumsal, küresel ortaklık biçiminde kendini gösterir. Yönetişim kavramının beraberinde getirdiği başka kavramlar ve anlamlar evreni

[144] Mete Çamdereli, **Yönetişim ve Reklam İletişimi**, Nobel Basımevi, 1. basım, İstanbul, 2004, s. 5
[145] Mete Çamdereli, 'Yönetimde Başarının Anahtarı: Yönetişim' Yüksek Lisans Ders Notu, Kocaeli Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, 2006, 1-2
[146] a.g.n, 3-8

onun genel kabul görmesine, kurum, birey, devlet düzleminden bir an da uluslarası platforma, global ölçeğe yayılmasına ve yaygın kabulüne yol açmaktadır.

Yönetişimin ilkeleri; açıklık, saydamlık, katılım, ortaklık, ortaklaşalık, iş birliği, dayanışma, uyum, eş güdüm, yerindelik, verimlilik, etkililik, sorumluluğun taksim edilmesi, hesap verebilirlik, denetlenebilirlik kavramlardan türemektedir. Bu kavramlar evreni; yönetişimin daha refah, özgür ve demokratik bir hayatı ilke edindiğini göstermektedir. Yönetişim, bilhassa paylaşım, hesapverebilmek, açkılık, saydamlık, bilgilendirme, denetlenebilirlik gibi nitelikleri nedeniyle; dayatmacı ve çoğunluğun sultası olabilecek otoriter ve tahakkümcü demokrasilerin ortaya çıkması ihtimalini azaltmakta ve en aza indirgemektedir.

Yönetişim kavramı ve yönetişimsel iletişim süreci esasen devlet, sivil, özel ayırd etmeksizin tüm düzlemlerde eş prensiplere dayanmakta eş etkiler uydurmakta ve aynı biçimde uygulanmalıdır. Kamu kesimi ve özel kesim için yönetişimsel iletişim sürecinin farklı uygulanması söz konusu olamaz. Hangi düzlemde olursa olsun yönetişim "ortak aklı" yaratmalıdır.

Küresel, çok uluslu ve deniz aşırı uluslarası büyük şirketler; siyasi, askeri, hukuki, politik ve kültürel platformlarda oldukça belirleyici roller üstlenmekte ve hatta bazı ülkelerin ekonomilerine ve hazine rezervlerine eş değer sermaye güçleri bulunmaktadır. Bu şirketlerin, küresel kararların alınmasında güçlü etkileri ve bağlayıcılıkları vardır. Şirketler demokrasi, liberal sistem ve toplamda dünya rehafını etkileyen başat lokomotiflerdirler. Fukuyama'ya göre, "Hiyererşik şirketler, tek tek her çalışanın hiyerarşik otoriteye uymayı gönüllü olarak kabul ettiği sözleşmeler bütünü olarak anlaşılabilirdi"[147] Küresel şirketler son teknolojiyi ve dolayısıyla ileri kitle iletişim araçları ve metodlarını kullandıklarından ötürü yönetişim kavramının yürürlüğe girmesinde itici bir güç konumundadır. Ayrıca çok uluslu nitelikler gösteren bu şirketler birçok ortağa ve çeşitli kültür ve uluslardan birçok çalışana sahiptir.

[147] Francis Fukuyama, **Devlet İnşası**: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim, çev. Devrim Çetinkasap, Remzi Kitapevi, 3. basım, İstanbul, 2006, s. 62

İşlerin yürütebilmesi doğal olarak veri, bilgi akışı ve verimlililk hususlarında çok daha hassas ve etkili bir sistemle ileri iletişim ve işletme süreçleriyle ortaya çıkmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi yönetişim, birey, kamu ve özel platformda aynı işleme potansiyelinde bir kavram ve süreçtir ancak yönetişimin kendine köklü ve en hızlı bir şekilde yer bulduğu mecralar şüphesiz çok uluslu global dev şirketler olmuştur. Bunlar, yönetişim kavramının en yetkin ve anlamlı bir şekilde yer bulduğu oluşumlardırlar. Kaldı ki; yönetişim kavramı, bu dev şirketler tarafından türetilmiş ekonomi kökenli bir kavramdır. Çok uluslu şirketlerin daha çok şeffaflık, hesap verme, paydaşlık, katılım, verimlilik ihtiyacı gösterdikleri kesindir bu nedenle yönetişim kavramının bu dev şirketlerin isterlerini karşılamak üzere zaman içerisinde teşekkül etmiş olması ve evrilmesi ve daha sonra iletişim literatürüne girmesi doğal bir süreç olarak görülmelidir.

Yönetişim, yönetimden farklı olarak, yönetim, iletişim ve etkileşim kavramlarının birleşiminden oluşmuştur ve birlikte yönetmek anlamına gelmektedir. Birlikte yönetebilmek için, kişilerin aynı bilgi düzeyine sahip olması gerekir. Yönetişim, eğitim seviyesinin yüksek olduğu kurumlarda daha rahattır fakat herkes yönetimde söz sahibi olmak istediği için, zor bir olgudur.

"Corporate Governance" kavramıyla aynı anlama gelen kurumsal yönetişim, kurumdaki farklı paydaşların nasıl yönetildiğini ve denetlendiğini anlatan "kurum anayasası" gibidir. Son dönemde, bütün paydaşlara getiri sağlayan şirketler kurulmaya başlandı; bu şirketlerde aynı zamanda paydaşların ağırlığı artmaya başlamış durumda… Örneğin, çalışanlarına iyi sosyal ve ekonomik olanaklar sunmayan şirketler; çalışanlarını, ellerinde tutamamaktadırlar ve ayrıca otoriter kapalı sistem yönetsel anlayışlarla bir çok haksız rekabetlere neden olmaktadırlar. Bu bağlamda iyi yönetişim; tüm paydaşların sorumluluklarının netleştirilmesini ve karşılanmasını gerektirmektedir.

İyi yönetişim toplumsal alanda karşımıza dört şekilde çıkmaktadır:

- Kamu düzeyinde; katılımcı demokrasiyi sağlıyor,
- Özel sektör düzeyinde; başarılı kurumları oluşturuyor,

- Sivil Toplum Kuruluşları düzeyinde; iyi yönetildiğinde toplumda önemli değişimlere yol açıyor,
- Kişiler düzeyinde; faydalı bireyler oluşmasını sağlamaktadır.[148]

Her organizasyon onun kurucusu olan insanoğlunun temel niteliklerine göre kurgulanmaktadır. Klasik organizasyon yaklaşımında üç temel yaklaşım vardır: Bilimsel Yönetim Yaklaşımı, Yönetim Süreci Yaklaşımı ve Bürokrasi yaklaşımıdır. Her organizasyon canlı sistemler gibi hareket etmektedir. Ayrıca organizasyonlar aratıcıları olan insanlar gibi düşünebilme yetisi olan tüzel kuruluşlardırlar.[149]

Modern teori/sistem yaklaşımı organizasyonlar sistemler olarak ele alır . her sistemin bir entropisi vardır. Süreklilik ve hayatın devamı için daha adaptif ve avantajlı modifiye sistemler açık sistemlerdir. İki çeşit sistem düşünülebilir kapalı ve açık sistemler. Kapalı sistemlerde er ya da geç entropi gerçekleşeceğinden kapalı sistemlerin yok olması ve hasar görmesi çok olağandır ancak açık sistemler çevre ile olan ilişkileri, etkileşimleri ve alış verişlerinden dolayı adaptiftirler ve dirençlidirler. Açık sistemler olarak canlıları örnek gösterebiliriz. Tabiatı en iyi taklit eden ve canlıların yaşam biçimleri ve iletişim biçimlerini türevsel örnekler olarak belirleyen ve açık sistemleri tercih eden organizasyonlar kalıcı dirençli verimli ve başarılı organizasyonlardır, değişime açıklardır. Açık organizasyonlarda yönetişim süreçlerinin hüküm sürmesi beklenir ve bu doğaldır. Açık sistemler yönetişime uygundurlar ve yönetişim büyük bir gereklilik gösterebilmektedir. Kapalı sistemlerde ise sert ve yukardan inmeci tekelci klask yönetim anlayışları yaygındı ve bu sistemlerin yapısına buyurgan klasik yönetim yapısı daha çok uymaktadır. Kapalı sistemlerde yönetişim uygulamaları çoğu zaman anlamsız kalmaktadır. Yönetişim dışa açılmayı genişlemeyi sonsuz artan katılımlar etkileişmleri ve ilerlemeleri gerketirmektedir.[150]

Örgütler de kısmen bireyler gibi davranmaktadırlar. Örgüt ve organizasyonların da gelişimi çocuğun ve ilkel insanın gelişimi gibidirler. İlk

[148] Yılmaz Ergüden, 12. Ulusal İnsan Yönetimi Kongresi: 'Eğilimler' Fasıl Başlığındaki Sunum Metninden, 09.12.2004, http://www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=3865, 11.02.2006
[149] Tamer Koçel, **İşletme Yönetciliği**, Arıkan Yayınları, 10. basım, İstanbul, 2005, s. 195-208
[150] a.g.e., s. 239-253

başlarda tekelci, baskıcı, anlayışsız buyurgan, açık ve şeffaf olmayan, entirikalara açık, kısmen ya da tamamen dışa kapalı, sert bir yönetim anlayışı vardır. Gerek ekonomilerin ve insan davranışlarının tarihsel gelişimi ve gerekse günümüzdeki küçük aile şirketi olarak başlayan büyük ölçekli şirketlerin, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru olan gelişim çizgisi hep aynı karakterde ve benzer iz düşümlerden ve türevlenmelerden geçmiştir.[151]

Geleneksel olarak iletişimin yedi unsuru olduğu kabul edilmektedir: kaynak, mesaj, dönüşüm, kanal, alıcı, geri besleme ve süzgeçleme etkileridir. İletişim örgütün salt içsel yapısını ilgilendiren bir süreç değildir. Örgütlerde biçimsel ve biçimsel olmayan iki temel iletişim sistemi bulunmaktadır. Yönetişim kavramı bu ili iletişim biçimini aynı potada eritmektedir.[152]

Gordon Lewis'e göre "kuruluş dışında olumlu imaj oluşturabilmek, ancak çalışanlarda yaratılan olumlu imaj ile mümkündür." Çalışanlarla etkili iletişimin kurallarını şöyle sıralayabiliriz: önce çalışanlar bilgilendirilmeli, iyi haber gibi kötü haberler de verilmeli, haber zamanında verilmeli, çalışanlar bilmek istedikleri ve önemli olduğuna inandıkları hususlarda mutlaka bilgilendirilmelidir, çalışanların güvendiği iletişim araçları ve medya araçları kullanılmalıdır. Organizasyon içi iletişim: kurum içi yayın kapalı devre herşey ya da ses sistemleri vs., duyuru panoları, görsel işitsel araçlar, telefonla bilgilendirme programı, yüz yüze iletişim, toplantılar, dilek kutuları, sergi ve gösteriler…[153] biçimsel örgütler incelenirken temel bazı faktörler bakılmalıdır: bireyler ve genel doğaları, eşgüdüm için iletişimin gerekliliği, işbirliğine yönelik çabaları sağlamak üzere bireylerin polarize edilmesi ve güdülenmeleri ve amacın önemi.sistem ve durumsallık yaklaşımı; analitik kavramsal bir temele dayanmak, ampirik olmak ve bütünleştirici major nitelikleriyle klasik sistemlerden ve yönetim anlayışlarından ayrılmakta ve bu bakımdan yönetişim süreçlerinin işlerliğine daha elverişli bir ortam ve temel teşkil etmektedir.[154]

---

[151] Erol Eren, **Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi**, Beta Basım, 8. basım, İstanbul, 2004, s. 3-23

[152] Salih Güney, **Yönetim ve Organizasyonun Bazı Temel Kavramları**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s. 27-37

[153] Filiz Balta Peltekoğlu, **Halkla İlişkiler Nedir?**, Beta Basım, 2. basım, İstanbul, 2001, s. 340-350

[154] Salih Güney, **Yönetim ve Organizasyonun Bazı Temel Kavramları**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s. 19-21

İyi yönetişim; devlet yönetiminde temsil, katılım ve denetimin, etkin bir sivil toplumun, hukukun üstünlüğünün, yerinden yönetimin, yönetimde açıklık ve hesap verme sorumluluğunun, kalite ve ahlakın, kurallar ve sınırlamaların, rekabet ve piyasa ekonomisi ile uyumlu alternatif hizmet sunum yöntemlerinin ve nihayet dünyada gerçekleşen dijital devrime (yeni temel teknolojilerdeki gelişmelere) uyumun mevcut olduğu bir siyasal ve ekonomik düzeni ifade etmektedir. İyi yönetişim olmaksızın ideal bir demokrasiden söz edilebilmesi mümkün değildir. Demokrasinin üç temel özelliği; temsil, katılım ve denetimdir. Halkın, temsilcilerini seçme özgürlüğünün bulunduğu, yönetime aktif olarak katılabildiği ve temsilcilerinin karar ve eylemlerini denetleyebildiği bir siyasal düzen ancak demokrasi olarak adlandırılabilir.[155]

Yönetilenler (halk) ile yöneticiler arasında yakın bir iletişimin daima mevcut olması gerekir. Yönetim ve iletişim, birbirlerinden ayrılamayacak iki kavramdır. Son yıllarda yaygın olarak kullanılmaya başlanan "governance" kavramı, yöneticiler ile yönetilenler arasındaki iletişimin önemini ortaya koyması açısından değer taşımaktadır. "İyi yönetişim" kavramının içerisinde diyalog ve uzlaşma yeralmaktadır. Halk, önce hür iradesi ile mutabakata (consensus) dayalı olarak temsilcilerini seçebilmeli (siyasal katılım ve temsil), onlara bu şekilde yönetme hakkını vermeli (temsili vekalet), yöneticiler ile yakın bir iletişim içerisinde bulunarak kamusal kararlara katılabilmeli (yönetime katılma) ve yöneticilerin güç ve yetkilerini kötüye kullanmamaları için onları kontrol (denetim) edebilmelidir.

İşte gerçek demokrasi, ideal devlet ve iyi yönetişim için bu anahtar kavramların varlığı ve işlerliği gereklidir. Şüphesiz, halk ile temsilcileri arasında iletişimin (siyasal katılmanın) varlığı demokrasi için yeterli değildir. Halk aynı zamanda yöneticilerin karar ve eylemlerinin hukuka uygunluğunu da kontrol edebilme hakkına sahip olmalıdır. Devletin meşruiyyeti için mutabakat kadar, siyasal gücün denetimi ve sınırlandırılması da önem taşır. Siyasal gücün sınırlandırılmadığı bir siyasal düzen artık demokrasi olmaktan çıkar ve keyfiyet rejimine dönüşür. İyi yönetişimin temel unsurları, eğer demokrasiyi gerçekten oluşturmak istiyorsak

[155] Can Aktan, İyi Yönetişim, 2002,
http://www.canaktan.org/politika/yonetisim/anasayfa-yonetisim.htm, 15.03.2006
* Bkz.: http://www.canaktan.org/politika/yonetisim/ozellikler.htm

mutabakata, diyaloga, uzlaşmaya, katılım ve iletişime, yani iyi yönetişime önem vermek zorundayız.

İyi yönetişim konusunda akademik literatürün zenginleşmesine paralel olarak yönetişim kalitesinin ölçülmesine yönelik ampirik araştırmaların son yıllarda sayıca arttığını gözlemlemekteyiz. Uzmanların yaptıkları araştırmalara göre yönetişim kalitesinin daha iyi olduğu ülkeler, ekonomik kalkınma ve refah göstergeleri (kişi başına milli gelir, bebek ölüm oranları, yetişkinlerde okuma yazma oranı vs.) yönünden daha iyi bir konumda bulunmaktadırlar.

Toplumsal formasyon çeşitli tarihsel praksislerle edinilmiş olan deneyimleme ve a priori kabullenimler üzerine "ortak değerler" ve "uzlaşılar" üzerine kurulmuştur. Kültür yaratan temel uzlaşı dil uzlaşısıdır, daha sonra yönetim ve idare anlayışını politikayı siyaseti belirleyen devlet idesi ve millet uzlaşısı, mali ve ekonomik model anlayışları ve uzlaşılar, bilimsel yaklaşım modelleri ve uzlaşılar, töre, gelenek, anane, görenek, ahlak, etik, görgü kuralları, değerleri, değer yargıları ortak değerleri ve uzlaşıları temsil etmektedir. İnsanlık varlığını bir ruh ve o ruhun süper egosal öğesini teşkil eden kamu vicdanı, kültürel kabullae sinsilesi üzerine kurmuştur. İnsanın benliğinin oluşu,mu ve sosyalleşmesi bir birey olarak toplumda yerini edinmesi bu değerlerin, bu tarihsel ruhun aşılamaları ve deneyimlenmiş ortak değerlerin verilmesiyle onu taklit ederek ve içselleştirerek ortaya çıkar.

Daha önce Freud'un da dediği gibi çocuğun süper egosu toplumsal formasyonun ruhunun isterlerine ve kamu vicdanı, en üst benlik olan toplumsal süper egonun tarihsel zengin birikimlerine göre şekillenir, meydana gelir. Biyolojik ömrü sınırlı ve belirli olan bireyler tarihsel toplumsal edimlerin ruhu ile insan olarak ortaya çıkmakta bir önceki jenerasyondan aldıkları nesnel ve öznel tüm mirası ve kendilerini kendidileri yapan değerleri her birey biaz daha geliştirerek veya bazıları gerileterek yeniden kurmaktadırlar ancak veri jenerasyondaki bireylerin yeni olarak kattıkları her değer ancak üzerine toplumsal bir uzlaşı ve mutabakat sağlandıktan sonradırki toplumsal ruha, en üst tanrısal süper egoya kazınmakta ve yerleşmektedir. Böylece bireyler kendi benlerini, süper egolarını, kimliklerini ve insanlıklarını kazanmalarını sağlayan ve bunun biricik nedeni olan toplumsal ruha yeni ortak değerler katarak ve onu yeni jenerasyonlara aktararak beslemis yaşatmış ve aktarmış

olmaktadırlar. Bu durumda bireyler toplumsal ruha karşı birer besleyici ve feed back pil, üreteç durumundadırlar. Toplumsal ruh ise çocukları insanlaştıran ve onlara benlik ve süper ego kazandıran yapısı ve görevi ile bir jeneratör durumundadırlar. İnsan jenerasyonunun bekası insan üreten bir jeneratör olan toplumsal ruha, en üst ve en ideal süper egoya aittir.

"…Uzlaşma, özgürce kabullenilsin kabullenilmesin, zorlayıcılık niteliği olmaksızın düşünülemez. Her uzlaşmanın altında yatan temel unsur, 'diğer türlüsü daha iyi olurdu' duygusudur."[156]

Birisi bastıran diğeri bastırılan ve bilinç dışı böyle yaşamayı sürdüen ve orada tatmin bulamaya çalışan tüm ambivalent dürtüler ve istekler süper ego, id arasındaki savaşımda cereyan etmektedir. İkisi birbirine bazen boyun eğmekte ve itaat etmektedir. İç dünyamız bulanık ve anti demokratiktir. Şeffaf değildir. Mekanik prensiplere tabidir. Sansür, bastırma, ceza, ödül, çatışma, boyun eğme, itaat, idare etme ve yönetme durumu söz konusudur. Bireyin iç dünyasında, ruhunda yani psişik aygıtının öğeleri olan id, ego, s-ego arasında "yönetişimin olanaksızlığı" söz konusudur. İnsanın tüm eserleri kurmacalaı ve kültürel edimleri tamamen iç dünyasnın karakteristiklerini ve yansılarını taşıdığından ötürü insanoğlu için hiçbir durumda hiçbir kurumda yönetişim söz konusu olamaz. Çünkü insanoğlunun içsel kodları bununla uyuşmamakta ve buna el vermemektedir. Anlık yaratılan suni bir durumda bile yönetişim er geç bozulacaktır çünkü yönetişmeyi düşünen insan oğlu içsel kodlarında bunu karşılayacak yapı ve kuruluşta değildir. İç dünyamız dikteler ve sultalarla, sansürler, çatışmalar, bastırmalarla yönlendirilmektedir.

İç dünyamızın projeksiyonu durumundaki tüm kültürel soyut ve nesnel yapıntılarımız, sistemimiz, uygarlığımız psişik elementlerimiz ve bilinçdışımızdan etkilenmekte ve onunla şekillenmektedir.

[156] Besim Dellaloğlu, **Walter Benjamin**, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2005, s. 113

Özet

İnsan bedeninin doğa ile olan fiziksel-biyolojik alış verişinin, *ambivalent* bir varoluşta, etki-tepki çerçevesindeki iletişimi ve bunun bir sonucu olan alt-benliğiyle doğa ile biyomekanik bir etkileşim içerisinde yeryüzünde belirmiş ve daha sonra biyolojik evrimine paralel bir şekilde seyreden mental evrimiyle yavaş yavaş anladığımız anlamdaki insan formuna dönüşmüştür. Herhangi bir kültürel kodlamanın yapılmadığı birey gezegen üzerindeki varoluşunu ilk insanların karşılaştığı ve deneyimlediği doğal yollardan çıkarımlayarak edinmek zorunda kalacak ve tarihsel varlığımızı benzer yollardan yeniden üretecektir. Bu yol benzer olacaktır çünkü herşeyin nedeni olan nesnel realite, doğa ve evren, durumunu nesnel varlığını dramatik bir şekilde değiştirmediği sürece, aynı referans sistemi içerisinde insan, günümüz insanının ortaya çıkış koşullarına benzer bir şekilde gelişerek günümüz insanına çok benzer yeni bir tür olarak ortaya çıkacaktır. Bu düşünce deneyi bize; günümüz insanının tarihsel bir gerçeklik olarak benzer yollardan geçerek yeniden ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bunun için yeter koşul doğanın varolan veri koşulları ve ata insanın yeter biyolojik evrimidir. Beden doğa etki-tepki etkileşimi çerçevesinde ortaya çıkan iletişimsel varoluş ve id, daha sonra id'in yetkin türevsel uzantısı formundaki ben ve süper ego'nun ortaya çıkması ile insanoğlu diğer insanlar ve doğa ile olan ilişkileri ve etkileşimini id, ego ve süper ego arasındaki ilişkiler ve iletişimsel süreçleri ile biçimlendirmiştir. Kısacası dışsal kaynaklı olan ilk iletişim içsel mekanizmaların gelişerek ortaya çıkması ve birbirleri arasındaki etkileşim ve iletişimleri ile yeniden dış gerçekliğe dönmüş ve yansımıştır. İnsanoğlunun dışsal tüm yapıntıları edimleri ve algılamaları, daha sonra, bu içsel süreçlerin birbirleri arasındaki etkileşim ve iletişimleri çerçevesinde, yeniden üretilmiştir. Bu bakımdan birey ve toplumun tüm edimleri, yapıntıları, yönetme ve iletişim biçimleri özleri yönünden içsel mekanizmaların; id, ego ve süper ego arasındaki savaşımın, bastırımın, çatışkıların kısacası her türlü iletişimin birer projeksiyonu ve yansımaları durumundadırlar. Burada iletişimin çift yönlü bir etkileşim şeklinde gerçekleştiğini ve birbirlerini kesintisiz bir şekilde dönüştürdüklerini belirtmek gerekmektedir.

3. İLETİŞİM VE YÖNETİM OLGUSUNUN SİNEMATOGRAFİK DÜZLEMDE OKUNMASI: 2001 A SPACE ODYSSEY ÖRNEĞİ

Filmin incelenmesine geçmeden önce, iletişimi olanaklı kılan "göstergeler"i inceleyen ve onların anlamı aracılığıyla gerçekliğe ilişkin yeni bir anlamlama modeli olarak ortaya çıkan "göstergebilim" çalışmalarına özetle yer verilmiştir.

3.1. Göstergebilim'in Kısa Tarihçesi ve Sinema Gösterge Bilimi

Göstergebilimi anlamaya çalıştığımız bu bölümde, Seçil Büker'in "Sinemada Anlam Yaratma" ve John Fiske'nin "Kitle İletişim Çalışmalarına Giriş" adlı kitaplarından yararlanılarak, derinlikli olmayan ve tüm kuramcıları kapsamayan bir çerçeve sunuşu hazırlanmış ve "temel göstergebilimsel terminoloji" anlaşılmaya çalışılmıştır.

Aristotales'ten bu yana pek çok kuramcı göstergeyi inceler, ancak ilk kez yirminci yüzyılda yalnızca göstergeyi incelemeyi amaç edinen bir bilim dalı onu spesifik olarak kendine özgü metodolojilerle incelemektedir. Göstergebilim Ferdinand de Saussure ve Charles S. Peirce'ün çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Onlardan sonra Christian Metz ve Peter Wollen göstergebilimi sinemaya uygulamışlardır.

Kısaca; yapısalcılık ve onun ürünü olan göstergebilim, kendi temel aracı olarak dili kullanan genelleşmiş bir dünya görüşüdür. Göstergebilim dili farklı bir olgu için genel bir model olarak kullanır.

Saussure'ün bu yaklaşımı ilk biçimini; 1950 ve 60'ların başında Levi-Strauss'un kültürel antropolojisi içinde almış, ve "yapısalcılık" genel bir dünya görüşü olarak kabul edilmiştir. Yapısalcılık zaman zaman, basitçe, 20. yüzyılın birkaç biçimciliğinden biri sayılmıştır.

3.1.1. Ferdinand de Saussure

İsviçreli dilbilimcidir, göstergebilimin kurucularındandır. Saussure'nin çıkış noktası, Immanuel Kant'tır. Kant'a göre; bilginin içeriği duyulardan, algılardan, deneyden gelir; ama bu içeriğin anlam kazanabilmesi için, öznenin onu belli bir işlemden geçirmesi gereklidir. Özne bu içeriği; belli bir formla algılar ve belli bir form içinde düzene koyar. Düşünmek duyular aracılığıyla izlenimler almak değil, deneyimimize giren nesneler üzerine yargıya varmaktır. Kant'a göre; düşünmede etkin olan anlık, edilgin olansa duyarlıktır. Kant etkisi Saussure'ün '*dil töz değil biçimdir*' demesine yol açar.[157]

Saussure, sözlü dilin tözünü araştırmaz, anlamı ve iletişimi olanaklı kılan dilsel yapıları inceler. Saussure; dilin gelişim evrelerini değil, belirli bir dönemdeki biçimini incelemeyi amaçlar; dili bir biçim olarak ele aldığı için, sözcükle nesne arasındaki ilişkiyi yadsır. "Ev" sözcüğü ile gerçek "ev" arasındaki ilişkiyi incelemez; sözcük yerine "gösteren", ev yerine "gösterilen" terimlerini koyarak, iletişimi olanaklı kılan dilsel yapıların biçimini araştırır.

Saussure (1857-1913) Cenevre Üniversitesinde verdiği derslerde göstergeleri inceleyerek; yakın bir gelecekte yeni bir bilim dalının kurulacağını duyurur:

"...göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyecek bir bilim dalı tasarlanabilir. '*Toplumsal ruhbilime*'[*], bunun sonucu olarak da genel ruhbilime bağlanacak bir bilim. Göstergebilim (Fr. Semiologie) diye adlandıracağız biz bu bilimi. Göstergebilim, göstergelerin öz niteliğini, hangi yasalara bağlı olduğunu öğretecek bize. Henüz yok böyle bir bilim. ...Ama kurulması gerekli; yeri önceden belli. Dilbilim, bu genel nitelikli bilimin bir bölümünden başka bir şey değil..."[158]

---

[157] Seçil Büker, **Sinemada Anlam Yaratma**, İmge Kitabevi, 1. basım, Ankara, 1991, s. 19-21

[*] Toplumsal ruhbilim ifadesi orijinal metinde ne tırnak içine alınmış ne de italik biçimdedir. Bu düzenleme; dili inceleyen Semiyoloji'nin, toplumsal bilinçaltı, sosyal psikoloji ve dolayısıyla grup psikolojisine yöneltilmiş psikanalitik çözümlemelerle ne denli iç içe olduğunu bir kez daha pekiştirerek vurgulamak ve perçimlemek amacıyla tarafımdan yapılmıştır. Semiyoloji'yi, özellikle amme psikolojisine, rüyalar, mitoslar ve sanat eserlerine yöneltilmiş psikanalitik çözümlemenin elde ettiği kök bulgulardan ayıramayız.

[158] a.g.e., s. 24-25

Göstergebilim; doğal göstergeyi de, uzlaşımsal göstergeyi de inceler.
Ancak Saussure, görsel göstergeler üzerinde durmaz, sözlü dili oluşturan işitimsel göstergeyi inceler. Ona göre görsel göstergenin birçok boyutu vardır; oysa işitimsel göstergelerin tek boyutu vardır, o da zaman çizgisidir. İşitimsel göstergeler birbirini izleyerek bir zincir oluşturur.

Saussure'e göre işitimsel göstergenin tanımı:

İşitim imgesi, örneğin ağaç sözcüğünü oluşturan sesler(a-ğ-a-ç) bir zincir oluşturarak; bizi bir kavrama götürür, yani işitim imgesi ağaç kavramına taşıyıcılık yapar. Şu halde; "Kavramla işitim imgesinin birleşimine gösterge diyoruz."[159] İşitim imgesi gösterendir, "ağaç" kavramı ise gösterilen. (İşitim imgesi - Kavram) Gösterge, bu ikisinin , yani gösteren ile gösterilenin birleşimidir. Göstergede gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki nedensizdir. "Ağaç" kavramının kendisine gösterenlik yapan, "a-ğ-a-ç" ses dizisi ile hiçbir iç bağıntısı yoktur.

Oysa Saussure'e göre, simgede gösterenle gösterilen arasındaki ilişki nedenlidir. Yalnız simgede gösterilen göstereni aşar. Haç hıristiyanlığın simgesidir. Gösteren "haç" imgesidir ve İsa çarmıha gerildiği için simge haline gelmiştir. Ancak "haç" simgesinin işaret ettiği, oluşturduğu kavram olarak "hıristiyanlık" kendisine gösterenlik eden "haç"tan çok daha fazla şey ifade eder. Gösterilen göstereni aşmıştır.

Saussure, göstergenin bir nesne ile bir adı birleştirmediğini; gösterenle gösterileni birleştirdiğini vurgular. Saussure, nesne ve ad yerine, işitim imgesi ve kavramı koyar. Gösterenle gösterilen arasındaki ilişki-bağıntı nedensizdir, doğal değil, rastlantısaldır. Anlıksal çağrışımlar vardır. Anlıksal çağrışımlarla –ev- göstereni "ev" kavramını gösterir. Değişik dillerde değişik ses dizileri aynı kavrama gösterenlik yapabilir. Ev kavramının karşılığı, dilin onayladığı karşılıktır ve bu toplumsal uzlaşma ile oluşturulur. Ses dizilerinin bir kavrama gösterenlik yapabilmesine toplumsal uzlaşım yol açar.

[159] a.g.e., s. 25

Gösteren(işitimsel imge, biçimsel anlatım) ile gösterilen(kavram, içerik) arasındaki bağıntı önemlidir, çünkü anlam bu bağıntıya bağlıdır. Saussure, dile bir töz olarak değil, biçim olarak yaklaştığından sözcüklerle gerçek nesneler arasındaki bağıntı üzerinde durmaz. Dil'e: 'Sözcük – Nesne' olarak bakmaz, 'İşitim imgesi-Kavram' olarak bakar ve aralarındaki bağıntının rastlantısal, nedensiz olduğunu söyler; anlık çağrışımlarla oluşan ses dizilerinin bir kavrama gösterenlik yapması ise toplumsal uzlaşma ile gerçekleşmektedir.

Saussure, ev nesnesi ya da ev ses dizisi ile ilgilenmez, anlıksal nitelikli gösteren ile gösterilenle ilgilenir. Gösteren '*özgür bir seçim ürünü*'[*] olarak anlık çağrışımlarla oluştuktan sonra ve bir toplumsal uzlaşım sağlandıktan sonra, kendisini kullanan toplum bakımından zorunlu olur. Bu durumda toplumsal uzlaşım sağlandıktan sonra, gösteren ile gösterilen arasındaki bağıntı değişmez(belli bir dönem) ve dilsel iletişim gerçekleşir.

Altın paranın değeri toplumsal uzlaşımdan dolayıdır. Altın para gösteren, onun değeri ise gösterilendir. Ancak paranın değerini taşıdığı altın miktarı değil, biçim belirler. Sözlü dilde de gösterenle nedenli ilişkisi olan göstergeler çok azdır.

[*] Antropolojik açıdan; alet yapan hominidlerin insan olarak tanımlanmasında saptanan temel nitelik, insansoyunun doğmasına yol açan atalarımızın salt alet imal edebilme ve kullanma durumları değil, alet imal ve kullanımını bir amaç, bir istenç ve bilişsel bir seçim doğrultusunda gerçekleştiren hominid türevlerinin insansoyuna atalık teşkil ettikleridir. İnsanı tanımlamak için uzlaşımsal olarak varılan bu tanımın içerdiği; amaç, istenç ve seçim unsurları insanı insan yapan lokomotif niteliklerdir. Saussure'ün, gösterenin 'özgür bir seçim' ürünü olduğunu söylediği tanımlamanın; antroplolojik açıdan insanın ne olduğu hususunda varılan uzlaşımsal tanımlama ile örtüştüğünü, bu nedenle de Saussure'ün dil ve gösteren hakkında söylediklerinin realiteye (dilin realitesine) muhtemelen yakınsak bir tanıtlama getirdiğini öngörebiliriz. İnsanın kültürel tüm elementleri, toplumsal formasyonun temel yapısı ve doğa ile kurulan alış-veriş doğrultusunda gelişen, kültürü doğuran ve biçimlendiren, diyalektik edimler ve aktlar, insansı nitelikleri temsil eden bir amaç doğrultusunda, istençle –lojik ve kategorik- bilişsel bir seçim ile biçimlenmektedir. Bu bakımdan, salt alet imal etme ve kullanma işlevleri değil, dil de dahil olmak üzere; kültürü oluşturan herşey, insanı insan yapan tüm parametreler bu temel niteliklerin izlerini taşımaktadır, daha doğrusu bu temel niteliklerin bir eseri durumundadırlar. İnsanın tüm edimleri, doğayı ve kendini biçimlendirmesi, kültürü yaratması; alet imal etme yeti ve potansiyelliğinin kılık değiştirmiş türevsel projeksiyonlarından ibarettir. O halde, başta dil'i olmak üzere sanat eserlerini de; insansoyunun dış dünya ve öteki nesnelere bir amaç, istenç ve zorunluluksal ve/veya keyfi bir seçim olarak yöneltilmiş olan birer 'alet' olarak görebiliriz. İnsan, aleti; bir amaç, istenç ve özgür bir seçim ile yaratmaktadır. Bu alet; bir el baltası, savaş uçağı, uzay gemisi, bir gramer oluşumu ve dil, bir heykel ya da mimari eser, resim, müzik ya da bir sinema filmi olabilir. İnsan varoluşunu özgür ya da -fiziksel ve sosyal gereksemelerden kaynaklanan- zorunluluksal seçimleriyle kendi belirlemektedir.

Bir dizge olan sözlü dilde nedensiz göstergeler toplumsal uzlaşımla anlam kazanırlar. Saussure; sözlü dilin bir dizge olduğunu ve bu dizgeyi oluşturan göstergelerin hiçbirinin tek başına anlamı olmadığını, göstergelerin birbirleriyle kurduğu bağıntıdan ötürü anlam kazandıklarını belirtir. O halde göstergelerin tözü değil, öbür göstergelerle kurduğu bağıntı önemlidir. Anlatım düzleminde de içerik düzleminde de, gösteren ve gösterilen açısından tözler değil, biçimler önemlidir.

Saussure, dili ikili karşıtlıklarla açıklar: Gösteren-Gösterilen, Dizimsel-Dizisel, Dil-Söz. Göstergeler art arda gelerek(dizilerek) bir zincir oluşturur, buna dizimsel bağıntı denir. Sözlü dilin çizgisellik özelliğinden dolayı, işitimsel göstergelerin tek boyutu vardır, o da zaman boyutudur(zaman çizgisi). Dizimsel bağıntının dayanağı uzamdır. Dizimsel bağıntıda göstergeler bir zincir oluşturur ve göstergeler aynı anda birliktedir. Dizisel bağıntıda ise göstergeler gücül bir belleksel ile birbirlerini çağrıştırarak yan yana gelirler. Dizisel bağıntının dayanağı uzam değil, beyindir. Anlıksal çağrışıma dayanan bağıntıya dizisel bağıntı diyoruz. Saussure dizimsel ve dizisel bağıntıyı şöyle açıklar: Bir sütun, taşıdığı baştabanla bir bağıntı kurar, aralarında mekanik bir bağıntı vardır ve bu bağıntının dayanağı uzamdır. Bu iki birimin oluşturduğu düzen dizimsel bağıntıdır. Öte yandan; Dor biçimindeki bir sütun uzamda olmayan başka biçimlerdeki sütunları (örnek Dor, Korint vb.) anımsamamızı sağlıyor ve bu biçimleri karşılaştırmamızı sağlıyorsa, anlıksal çağrışıma dayanan bu bağıntıya, dizisel bağıntı diyoruz. Biçim önemlidir.

3.1.2. Charles Sanders Peirce (Göstergebilimsel Üçlükler)

Amerikalı, mantıkbilimci bir filozoftur. Üçlüklere dayalı göstergeler dizelgesi oluşturmuştur. Peirce (1839-1914) “semiotic” adlı bilim dalının kurucusudur, kuramını dilbilimle değil mantıkla özdeşleştirmiştir. Peirce, göstergeyi incelerken kuramını mantıkla özdeşleştirerek; ikili değil üçlü karşıtlıklara dayandırmıştır: Nesne - Gösterge - Yorumlayan; İkon - Belirti – Simge.

Peirce, göstergeyi tanımı: "Gösterge oluşturduğu ya da değiştirdiği bir düşünceyle bir şeyin yerine geçer."[160] Biçiminde tanımlar. Bu tanımda üç öğe vardır: Nesne, gösterge , yorumlayan. Gösterge bir nesnenin yerini alırken aynı zamanda yorumcuda bir etki yaratır. Yorumlayan; bir göstergenin yorumcuda yarattığı etkidir, ya da yorumcuda oluşturduğu göstergedir. Aslında bu açıklamalardan bir dördüncü öğe çıkmaktadır, nesne ile gösterge arasındaki bağıntı. Gösterge, tüm yönleri ve özellikleriyle değil, belli bir yönüyle ya da bir özelliğiyle nesnesinin yerini tutar. Yorumlayanın ya da anlamın ortaya çıkması için, yorumcunun gösterge ile nesne arasında bir bağıntı kurması gereklidir. Anlamın oluşması için nesne ile gösterge arasında bağıntı olmalı. Yorumlayan; bir gösterge ile nesne arasında bağıntı kurarak anlamı oluşturur.

Peirce; gösterge ile nesne arasındaki bağıntıya dayanarak, göstergeleri üçe ayırır: Göstergeler: İkon - Belirti - Simge (nesne- gösterge bağıntısından hareketle)

İkon: Nesnesi ile arasında nedensellik ilişkisi olan gösterge ikondur. İkon ile nesnesi arasında benzerlik ilişkisi vardır. İkon, bu benzerlik özelliğinden dolayı nesnesini temsil eder.

İkon, nesneyi benzerlik ilişkisi nedeniyle temsil eden göstergedir.Nesne ile ikon arasındaki bağıntı benzerliktir. İkon ile nesne arasındaki benzerliği yorumcu yaratmaz, yorumcu varolan benzerlik ilişkisini kullanır. Katıksız ikon örnekleri bulmak zordur. İkon ile doğadaki nesne arasında varlıksal bir bağ vardır. Örneğin bir tablo, doğadaki bir nesneyi temsil eder, ona benzer, bu nedenle ikondur. Ancak yine tablo örneği ile hareket edersek; tablo doğada varolan bir nesneyi temsil ettiği için, tablo ile gerçek nesne arasında varlıksal bir ilişki olduğu için, belirtisel yönü de vardır, yine resim sanatının kuralları ve uzlaşımları olduğu için tablonun simgesel yanı da vardır. Ancak tablonun ikonik yönü güçlüdür.

Nesne- Tablo (ikon gösterge) –Yorumlama.

[160] a.g.e., s. 29

Belirti: Nesnesi ile arasında fiziksel bir bağ olan gösterge belirtidir. Peirce, fotoğrafın belirtisel yönünün güçlü olduğunu söyler. Fotoğraf temsil ettiği nesneye, belli bakımlardan tümüyle benzer, bu açıdan öğreticidir. Çekilme koşulları, fotoğrafı temsil ettiği nesneye tıpatıp uymaya zorlar. Nesne- Fotoğraf (belirtisel yönü güçlü gösterge)-Yorumlama.

Örnek: Duman ateşin göstergesidir. Aralarındaki bağıntı belirtiseldir, çünkü duman ile ateş arasında fiziksel bir bağ vardır. Duman ile ateş arasındaki fiziksel bağ yorumcudan bağımsız olarak vardır. Yani ikondaki nesneye benzerlik ve belirtideki nesneyle fiziksel bağ yorumcudan bağımsız olarak vardır. Benzerliği ya da fiziksel bağı yorumcu yaratmıyor zaten var. Yorumcu sadece varolan ilişkiyi kullanıyor. Yorumcu aralarındaki fiziksel bağdan ötürü dumanı ateşin göstergesi olarak yorumluyor.

Belirti nesnesini önsel olarak gerektiriyor: Örneğin ; bir gösterge olarak duman, ateşin varolması koşuluyla, onu temsil etmektedir. Fotoğraf da nesnesini önsel olarak gerektirmektedir. Oysa ikon, nesnesi olmasa da aralarındaki benzerlik ilişkisi nedeniyle nesnesini temsil eder. Şu halde ikon, nesnesini önsel olarak gerektirmiyor. İkon ve Belirti'de nesneleri ile aralarında nedensellik ilişkisi vardır.

Simge: Nesnesi ile arasında nedensizlik ilişkisi olan gösterge simgedir. Simge ile nesnesi arasındaki ilişki alışkanlık sonucu ortaya çıkar, simge bu alışkanlık ilişkisine dayanarak nesnesinin yerini tutar. Bir gösterge olarak, simge ile nesnesi arasındaki bağıntı, bu nedensizlik ve alışkanlıktır.

Simge ile nesne arasındaki bağıntı yorumcudan bağımsız olarak yoktur, yani bu ilişkiyi yorumcu oluşturur. Oysa, ikon ve belirtide nesne ile ilişki yorumcudan bağımsız olarak vardı. Simgede ise yorumcu bir nesnenin yerine geçecek olan göstergeyi anlıksal çağrışımla kendisi oluşturur. Ancak anlıksal çağrışımla oluşan bu ilişki daha sonra kural olur ve bu kuralı bilenler simge ile nesnesi arasında bir bağıntı kurarlar.

Simge, bir nesnenin yerine geçer. Yerine geçtiği nesne ile arasındaki ilişki nedensizdir. Çünkü anlıksal çağrışımla oluşur. Bu nedenle simge ile nesnesi arasındaki ilişki ancak yorumlayanla varolabilir ve bu ilişki bir kural haline gelmiştir, bu kuralı bilenler simge-nesne bağıntısını anlarlar.

Peirce'ye göre sözlü dil simgeye iyi bir örnektir. Çünkü sesler ve sözcükler, anlıksal çağrışımlarla ve alışkanlığa dayalı olarak nesnelerin yerini tutan soyut ve genel simgelerdir. Sözcük ile nesne arasında bir nedensellik ilişkisi yoktur, sözcük soyuttur. Sözcük ile nesne arasındaki alışkanlığa dayalı bu ilişkiyi toplumun tüm üyeleri bilir, iletişim gerçekleşir.

Peirce'e göre gerçek gösterge, simgedir. Çünkü yorumcudan bağımsız olarak yoktur. Anlıksal çağrışımla oluşur. İkonik ve belirtisel göstergeler, yorumcudan bağımsız oldukları için bozulmuştur.

Peirce'e göre, nesnesi ile aralarındaki bağıntı bakımından göstergeler özetle şöyle özellik gösteriyor:
İkon- Belirti(nedensellik-Yorumcudan Bağımsız)
Simge (Nedensizlik – Yorumcudan bağımsız olarak yok)

Peirce'de göstergenin nesne ile bağıntısı çok önemlidir:
İkonik göstergede nesne ile benzerlik bağıntısı.
Belirtisel göstergede, fiziksel bağıntı.
Simgesel göstergede, alışkanlık bağıntısı.

3.1.3. Umberto Eco (1932- Alımlama Göstergebilimi)

Eco, kurucu değil geliştiricidir. Saussure ile Peirce'ün bir bireşimi olduğunu söyleyebiliriz.1960 sonrasında göstergebilimin Avrupa'daki en önemli temsilcilerinden birisidir. Ortaçağ felsefesi üzerine öğretim görmüş, daha sonra sanat ve estetik sorunlarına yönelmiş ve insan düşüncesinin dil ve gösterge kavramlarına ilişkin boyutlarını ele almıştır.

Eco; yazın ve sanat ürünlerinin, müzik yapıtlarının da yoruma açık gösterge dizgeleri olduğunu ileri sürer. Üretim aşaması bitmiş bir sanat yapıtının yoruma açık olduğunu ve yorumların yapıtın yapısını bozmayacağını ortaya çıkarmıştır.

Ona göre; 'Metin' tembel bir makine gibidir ve metnin tam olarak gerçekleşebilmesi, tamamlanabilmesi için okurun işbirliği gereklidir. Yazar, metni oluştururken nasıl biçimini düşünüyor ve üretiyorsa, örnek okur da yorumsal açıdan katkıda bulunmalıdır.

Eco'da; gösteren- gösterilen, anlatım-içerik şeklindedir.Başka bir şeyin yerini anlamlı olarak alan herşey göstergedir. Gösterge bir şeyin yerini tuttuğunda o şeyin varolması, ya da gerçekten bir yerde olması gerekli değildir. Eco'ya göre göstergebilim; "yalan söylemek için kullanılabilen herşeyi inceleyen bir bilim dalıdır."[161]

Kuramına göstergebilimin bir yalan kuramı olduğunu söyleyerek başlamıştır. Ona göre; olmayan nesneleri yalan söyleyerek gösterme olanağı, yalnızca sözlü dillere özgü değildir; filmler, fotoğraflar, çizimler, sinematografik ikonlar da olmayan varlıkları gösterebilirler. Film, gerçekte karşı karşıya olmayan iki kişiyi kurgu yoluyla karşılaşıyorlarmış gibi gösterebilir. Görüntü, 'hayalet' gibi gerçekte olmayan bir şeyi kurmacayla varmış gibi gösterebilir. Bir şey başka bir şeyin yerine, kültürel kod bu ikisi arasındaki bağıntıyı onayladığı için geçebilir. Anlamın oluşabilmesi kültürel kodla ilişkilidir.

Eco; İletişim Göstergebilimi ve Anlamlama Göstergebilimi ayrımını getirmiştir. Belirtge; Kaynak Aygıt-Kanal-Hedef Aygıttır(İletişim Göstergebilimi); Burada anlamlama yoktur, bilgi aktarımı söz konusudur.

Anlamlama Göstergebilimi: Kaynak insan olmasa da hedef insan ise bir Belirtke uyarı olarak kalmaz, Anlamlama gerçekleşir. Eco; bir şeyin başka birşeyin yerine geçmesini toplumsal uzlaşıma ve kültürel koda bağlayarak, herşeyin gösterge olabileceğini söylemiştir.

[161] a.g.e, s. 33

Anlatım-İçerik: Örnek; askerin apoletindeki yıldız "teğmen" demektir, Amerikan Bayrağındaki yıldız ise eyalet demektir. Aynı anlatım, ancak değişik içerik söz konusudur. Anlatım ile içerik arasındaki bağıntı kültürel uzlaşıma dayalıdır, kodlanmıştır. Anlatım- İçerik: Anlatımın biçimi vardır, gereç kullanır, gereçler değişirse anlatımın biçimi de değişir. Anlatım (Biçimi ve Gereçleri Önemli) – İçerik (Anlatıma Bağlı Olarak Oluşan Anlam) Anlatımın Biçiminin Değişmesi İçeriğin ya da Anlamın Değişmesine Yol Açar.

Eco; Saussure'a daha yakındır, çünkü kültürel uzlaşıma önem vermiştir, Peirce'in "benzerlik" ve "fiziksel bağ" kavramlarına ona göre göstergebilimde yer yoktur. Ona göre ikon ve belirtide bile uzlaşıma dayanan kültürel kod var. Bir kez uzlaşım gerçekleşince, kod açımlanabilir. Anlamın oluşabilmesi için nesne şart değildir. Anlatım; bir nesneyi göstermez, kültürel bir içeriği gösterir. Bu durumda Eco; gösteren - gösterilen ikilisi yerine; anlatım - içerik ikilisini getirmiştir. Eco, içeriği kültürel uzlaşımın ortaya çıkardığını vurgulamış, göstergebilimin konusunun "yerine geçme" olduğunu söylemiştir. 'Kodlar, alt kodlar, düz anlam, yan anlam' gibi kavramları kullanmıştır. Sinemada yan anlamı alt kodlar oluşturur. Katil sözcüğünün farklı anlatımları olabilir, Yurttaş Kane'de "*rosebud*" adlı kızak alt koddur, eğretilemeyle kızakla başka bir düşünce(çocukluk anıları ve anne sıcaklığı) anlatılmıştır, yan anlam oluşturulmuştur. Eco'ya göre görüntünün ikonik ve belirtisel yönü kuvvetlidir ancak, görüntü anlatım biçimlerinden ötürü yan anlamlar oluşturur. (Metafor-Eğretileme, Metonimi-Düzdeğişmece vs.) İzleyici kültürel koddan ötürü yan anlamı anlar.

3.1.4. Christian Metz

Metz; Göstergenin, bizi, bir nesneyi onun '*anlam*'ı aracılığı ile görmeye zorlayan şey olduğunu araştırmaktadır. Metz; bilimsel yöntemlerle araştırılabilecek, mantıksal bir olgu olarak sinema görüşünün taslağını çizmiştir. Metz; dilbilimsel ve ruhçözümsel gelenekten etkilenir. Birincisi Barthes ve Eco aracılığıyla, ikincisi Lacan ve Freud aracılığıyla. Metz sinema dilinin sözlü dillerden ne denli ayrımlı olduğunu vurgulamıştır. Ona göre Ayzenştayn sözlü dillerin işleyiş biçimini

sinemaya uygulamıştır (montajla herşeyi bölerek), oysa sinemanın buna gereksinimi yoktur. Rosselini ve Metz, görüntünün doğal bir anlatımı olduğunu söylemiştir.

Sinemada görüntü, hem gösteren hem gösterilendir. Sinemada ağaç göstermek isteyen yine ağaç gösterir. Sinemada anlatımsallık doğal dünyadan kaynaklanır, yönetmen doğal anlatımlı görüntüleri dilediğince kullanır. Sinemanın en küçük birimi, çekimdir ve tümceyle eş değerlidir, tümce gibi biriciktir.

Sözcüğün tek başına anlamı yoktur ve sözcük birçok ses biriminden oluşur, oysa çekim biriciktir, tümce gibi kesin ve açık anlamlıdır. Sözcükleri hazır buluruz, oysa çekimler, tümceler gibi sonsuz sayıda yaratılabilir. Önceleri Metz , Bazin'in yoğun etkisi altındadır. Doğal anlatımlı görüntünün anlam aktarmada güçlü olduğuna inanır. Daha sonra Eco etkisiyle en özgün dediğimiz filmlerin bile kodlara dayandığına inanır.

Metz bu kodları ikiye ayırır: Kültürel kodlar – Özgül kodlar

Kültürel kodlar; alışkanlıkla edinilir, farkına bile varılmaz, toplumda doğup büyüme bu kodları anlamak için yeterlidir. Özgül Kodlar: Bu kodları öğrenmek gereklidir. Sinemada kurgu, alıcı devinimleri, optik etkiler gibi yöntemler özgül kodlardır.

Kültürel kod çok önemlidir. Çünkü, Anlam kültüre bağlıdır. Metz ve Eco, ikonik göstergede bile kültürel kodlar olduğu için anlamın büyük ölçüde kültüre bağlı olduğunu söylemişlerdir.

Metz'e göre, sesli ve konuşmalı çağdaş sinemanın beş değişik gereci vardır:

1- Görüntü(filme yerleşmiş görüntü)
2- Kaydedilmiş sesçil ses(filmin sözcükleri)
3- Kaydedilmiş müziksel ses
4- Kaydedilmiş ses(stüdyolarda müzikle karıştırılarak "gerçek ses" denilen)

5- Yazının grafik izi, (tanıtma yazıları, ara yazıları, görüntüdeki yazılar)[162]

Görüntü anlamını; '*Kültürel kod ve bağlam*'dan ötürü edinir. Her görüntü tek başına anlamlıdır ancak, başka görüntülerle birlikte yeni yan anlamlar edinir. Örnek: Bir nesne gösterilerek kahramanla ilişkisi kurulabilir, bu şapka ya da kızak olabilir, bu nesne anlamlıdır. Yönetmen seçimini yaptıktan sonra o nesne kahramanla özdeşleşir, yerine geçer ve bu bağlamdan ötürü izleyici yananlamı anlar.

3.1.5. Görüntü üzerine

Görüntünün tözü, gözümüzle gördüğümüz tüm nesnelerdir.

Görüntünün biçimi ise; Alıcının belli bir açıdan gösterdiği nesnelerdir. Görüntünün fiziksel görünüşüyle biçimi de ayrı şeylerdir, biçimi, yönetmen belli ışık ve kamera açısıyla kendisi yaratır. Bir nesneyi olduğundan daha büyük ve daha küçük gösterebilir, bu özellikler biçimle ilgilidir. Nesne her zaman yeni bir biçimin tözü olmaya hazırdır.

Eco'nun belirttiği gibi, anlatımın gereci değiştiğinde biçimi de değişir.[163] Filmin; Renkli veya siyah beyaz olması, ya da renklerin soluk olması biçimin değişimiyle ilgilidir. Biçim değişince anlam da değişir ve biçim değişimini sağlayan örnekte olduğu gibi renk gibi gereçlerdir. Gerecin değişmesi görüntünün biçimini etkilemektedir.

Sinemada görüntüdeki nesne tözünden çok daha fazla ayrılır. Çünkü kurgu, kesme , kamera açısı ve hareketi, yavaş ve hızlı çevrinme ile gerçek dünyadaki nesne çok farklılaşabilir. Sinema, görüntüdeki nesne ile gerçek dünyadaki nesneyi birbirinden uzaklaştırıyor. Görüntünün düz anlamı ve yan anlamı vardır: Fotoğrafla karşılaştırıldığında, sinema görüntüsü tözünden çok uzak, sözlü dille karşılaştırıldığında sinema görüntüsü tözüne çok yakındır. Çünkü sözlü dilde gerçeğin yerine simgesi, sinemada ise kendisi geçer.

[162] a.g.e., s. 42
[163] a.g.e., s. 48

Sinemada biçim çok önemlidir. Gerçeği sunuş biçimi anlamı belirlemektedir. Yönetmen gerçeği belli bir açıdan bozarak belirler. Gerçek alabildiğine bozulamaz çünkü izleyici tanımazsa anlamı çıkaramaz. Sinemanın tüm gereçleri ancak bir nesneyle anlam yaratırlar. Yönetmen dilediği anlamı yaratır: Bu anlam gösterenlerle ve gereçlerle üretilir; kamera, ışık… Sinemada düzanlam güçlüdür çünkü görüntünün göstereni gerçeğe çok benzer: Yönetmen kadın göstermek isterse kadın gösterir.

Yan Anlam: Düzanlamlı görüntülerle yan anlam yaratmak yönetmenin tercihiyle oluşur. Görüntüyü nasıl ekeceğini düşünür, renkli mi, soluk mu, böylece yan anlam oluşur. Yan anlam dizisel bağıntıya bağlıdır. Dizimsel bağıntı ne neyi takip edecekle ilgilidir, yani önce ve sonra olma ile ilgili. Dizisel bağıntı ise neyin ne ile birlikte olacakla ilgilidir. Görüntünün nasıl olacağı tercihiyle ilgilidir. Yananlamın oluşması biçime bağlıdır.Yananlam yönetmenin tercihiyle oluşur. Ancak yan anlam değişmez değildir. Kültürel kodlar ve alt kodlar, filmin, yönetmenin isteği dışında açımlanmasına neden olabilmektedir.[164]

3.2. Filmin Çözümlenmesi

Psikanalitik çözümlemenin, başka bir değişle ruh çözümlemesinin temeli, bilincin kök içeriği olan ve davranışlarımızı şekillendiren alanı açığa çıkarmaktır. Sözü edilen bu alan; bilinçaltı ya da bilnçdışı olarak tanımlanan ruhsal düzlemdir. Freud'un kurduğu bir çok öngörünün klinik çalışmalarla bir çok kez gösterdiği üzere; farkında olmayarak yaptığımız davranışlar, alışkanlıklarımız, otomatikleşmiş davranışlarımız, ani olay ve travmalara karşı gösterdiğimiz psikolojik tablo, espirilerimiz, rüyalarımız, seçtiğimiz sözcükler, dili kullanma biçiminiz, takıntı ve saplantılarımız, temel niteliklerini bilinçdışı dünyanın itkilemelerinden almaktadır. Bu bakımdan yapılan çalışmalar, '*serbest çağrışım*' yönetemi kullanılarak temel ve genel geçer, evrensel sembollere ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu çalışmaların bütünlüğü kısaca psikanalitik analizi ifade etmektedir. Psikanaliz bir bakıma sembol okumadır. Freud, bireylerin bilinçdışını; 'serbest çağrışım' yöntemi ile ham sembolleri yakalamak suretiyle, psikanalitik bir yöntem geliştirerek, ortaya koymuştur. Daha sonraki aşamalarda, Freud; toplumlara, antropolojik ve arkeolojik

[164] a.g.e., s. 49-54

bulgulara, sanat eserlerine ve edebiyat eserlerine psikanaliz uygulamıştır. Biz de bu çalışmada, Kubrick'in 2001: A Space Odyysey filmine psikanaliz uygulamaya çalıştık ve sembollerin imgelemlerimizde uyandırdığı serbest çağrışımları sistematik bir şekilde yorumlamaya çalıştık.[*] Psikanalizin kullandığı 'serbest çağrışım' yöntemi, adından dolayı haklı olmayan bir yanılsamaya yol açabilir. Şöyle ki; 'serbest çağrışım' demek, imgelemlerde ve psikanalizi uygulayanın bilişsel süreçlerinde açığa çıkan random (rastgele), serbest ve muallakta olan rastlantısal semboller demek değildir. 'Serbest çağrışım', psikanalize tabi tutulan objenin, mümkün olan en objektif bir biçimde ele alınması ve bu objenin, objektif bir şekilde temsil ettiği öz değerleri ve sembolleri açığa çıkarmaktır. Serbest çağrışım yönteminin sembolleri açığa çıkarmak ve belli kıstaslar içerisinde incelemek üzere; bir çok çalışmalarla doğruluğunun genel geçer olduğu kanıtlanan, spesifik determinasyonları vardır. Psikanalize tabi tutulan obje, bu determinasyonlar üzerinden serbest çağrışıma tabi tutulur.

3.2.1. Çözümlemede Kullanılacak Yöntemsel Çerçeve

2001: A Space Oyssey filmi, iki ana düzleme ve her ana düzlem de üç alt düzleme ayrılarak adım adım okunmuştur. Ayrıca her ana düzlem için bir teknik düzlem belirlenerek, bu anlatı düzlemlerinin kamera, ışık ve uzam kompozisyonları kısaca incelenmiştir.

Alt düzlemler ve teknik düzlem içerisinde, anlatının bilgisi serimlenmiş ve anlatısal biçemle çözümlenmiştir. Psikanalitik bir yorumla serimlenen bu bilgi, anlatısal izleğinde tekrar kompoze edilerek, semiotik terminolojinin bazı terimlerinden yararlanılarak dışavurulmuştur.

[*] Psikanalitik çözümleme ve uygulamaları için lütfen bkz. Sigmund Freud, Düşlerin Yorumu I, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınları, 3. basım, İstanbul, 2001, Sigmund Freud, Düşlerin Yorumu II, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınları, 3. basım, İstanbul, 2004, Sigmund Freud, Espiriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınları, 4. basım, İstanbul, 2003, S. Freud ve W. Jensen, Sanrı ve Düş: Gradiva, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınları, 1. basım, İstanbul, 2003, Sigmund Freud, Sanat ve Edebiyat, çev. Emre Kapın-Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınları, 1. basım, İstanbul, 1999.

3.2.2. Filmin Konusu

Yönetmen: Stanley Kubrick
Senarist: Stanley Kubrick&Arthur C. Clarke
Yapım: 1968

Film; Evrim kuramına atıfta bulunarak, Homo Sapiens'in ilkel atalarıyla başlayan, insan-doğa etkileşimi ve insanın evrilerek toplumsallaşması, modernleşmesi ve evrene hükmederek onu '*yönetecek'* duruma gelmesini '*sembolik'* bir dille anlatmakta, zaman-mekan ve insanın varoluş problematiği üzerine felsefi bir tartışma ortaya koymaktadır.

Film boyunca türümüzün ilkellerinden, uzayı dahi tahakküm altına alacak olan geleceğin insanlarının; iletişim ve yönetme süreçlerinin, gelişmişlik düzeyi her ne olursa olsun, temel psikolojik itkiler ve iç istençlere bağımlı olacağı ve kültürel olarak atalarımızdan aldığımız bu mirasla biçimlenmeye devam edeceği sembolik olarak gösterilmiştir.

Su birikintisi başında yer tutan bir Homo Erektüs hordası, başka bir Homo Erektüs sürüsü tarafından kovulduktan sonra kovulan hordanın bir üyesi, kemiğin bir çeşit araç, alet, el baltası ve dolayısıyla bu alete (teknolojiye) sahip olmayanlara –av hayvanları ve rakip H.E.'lere- karşı bir silah olarak kullanılabileceğini keşfetmesiyle, yerinden kovulan horda elde ettiği artı değer olan alet teknolojisiyle su başına, eski yurtlarına, yeniden dönerek, su başını kendilerini kovarak tutmuş olan H.E. hordasını, hordanın alfa bireyini kemikle vurarak öldürür ve yeniden ele geçirirler. Kemik el baltası, H.E.'ün interiorunun dışa vurumunu daha başarılı ve net bir şekilde gösterimlemesine yol açmıştır. Teknoloji, insanoğlunun iç istençlerinin ve psişik duygulanımlarının dış dünyaya daha geniş, derin ve etkili bir şekilde yansımasına yol açmıştır. Daha önceleri kas gücünün caydırıcılığına bağlı olarak biçimlenen statüler ve toplumsal yapı, şimdi yine aynı psikolojik itkilerin gerçekleştirilimine yönelik olarak teknoloji yardımıyla biçimlenmekte, ilişkiler, iletişim ve yönetme süreçleri buna bağlı olarak başkalaşmaktadır. Filmde uygarlığın doğuş nedeni olarak türümüzün kendi türü de dahil olmak üzere ötekilere şiddet uygulayarak geliştiği ve

böylece elde edildiği anlatılmaktadır. Dünya yörüngesi etrafındaki bir uzay gemisinin birebir savaş arabası tekerleği şeklinde olması teknoloji ve buna paralel bir şekilde gelişen uygarlığın savaş ve şiddet ile var olduğu ve ortaya çıktığını açıkça sembolize etmektedir.

Filmde, insanın yaratıcılığını ve mükemmeliyetini temsil eden bilgisayar HAL ise, aslında insanın uygarlık geliştikçe hep göz ardı etmeye bilinçaltına itmeye çalıştığı temel gerçekliğine kendisi de sahip olduğundan ötürü kusursuz değildir. HAL duygulara sahiptir ve bu da onun psikolojik bir varlık olduğu ve insanla benzer arzulara, istençlere ve psişik (ruhsal) itkilere sahip olduğunu göstermektedir.

İster kemik, ister uzaygemisi ya da bilgisayar olsun; 'Araçlarımız', ötekilere mesaj verme biçimimizi, yöneten-yönetilen ilişkisini ve kusurlu yanlarıyla, mükemmeliyeti arayışımızı sembolize ederler.

3.2.3. Filmin Öyküsü

Film uzun süren bir karanlık ekranla başlar. Aynı eksen üzerinde güneş ve gezegen ikili dizilimini görürüz. 'Dawn of Man': İnsanın Doğuşu yazısıyla beraber gündoğumu, gökyüzü, dünya yüzeyi, dağlar ve vadileri görürüz. Kaylıklarda bir su birikintisinin başında erektüsleri görürüz. Kayalıklar cıvarında çeşitli hayvanların içinde savanlık otlarıyla erektüsün beslenmesini ve yiyecek arayışlarına tanıklık ederiz. Ortamda yer yer kemik parçaları vardır. Hayvanlar otlamaktadır. İki erektüs onların içinde yerde oturmuştur. Biri ötekini önüne almış tımar etmektedir. Erektüs sürüsünden biraz uzakta toprağı eşeleyen bir erektüse kayalıklardan sıçrayarak bir vahşi kedi saldırır. Sahne kararmayla kapanır.

Sahne erektüs sürüsünün suyun başını çepeçevre kuşatarak suyun başında oturduklarını gösteren genel bir açıyla açılır. Su başında lider üye tanıtlanmakta ve grup içinde su içme sırası çekişmesi ve hiyerarşik davranış biçimleri gösterimlenmektedir. Kayalıkların ardından subaşındaki erektüs sürüsüne bir başka erektüs sürüsü saldırır. Yeni erektüs sürüsü su birikintisi ve çevre kayalıkları ele geçirir. Sahne kararır.

Vahşi bir kedi kayalıklarda seher vakti avladığı zebranın başındadır. Su birikintisi civarından kovulan erektüs hordası; bir kayalık kovuğuna sığınmış tedirgin ve korkulu gözlerle uyur-uyanık bir halde gecelemektedir. Sabah olur, lider Erektüs Monolith'i fark eder. Sürü uyanır ve Monolith'in etrafını sarar ve daha sonra ona dokunur, el sürerler. Monolith-güneş-ay üçlemesi aynı eksende gösterilir. Mistik bir fon sesi vardır. Sahne kapanır.

Erektüs sürüsü yiyecek aramaktadır, cıvara yayılmıştır. Bir Erektüs yerdeki bir kemik yığınının başına çökmüş ve oturmaktadır. Kemik yığınına tuhaf ve meraklı gözlerle bakmaktadır. Büyük bir kemik parçasını alır ve diğer kemiklere vurur. Her defasında daha şiddetli vurur ve sonunda ayağa kalkarak vurmayı sürdürür. Kuru kafaya kemikle iki kere vurup parçaladığında buna paralel olarak bir hayvanın başına vurularak ölüp yere yığıldığı sahne gösterilir. İlk el-baltası aletini keşfeden Erektüs elindeki kemiği havaya fırlatır. Kemik havada dönerek yükselir. Kemik aleti bulan Homo Erektüsler, artık Homo Sapienslere dönüşeceklerdir.

Geçmeyle, kemiğin hareketi uzaydaki bir mekiğe bağlanır. Mekik uzayda hareket etmektedir, fonda dünya vardır. Dünya, güneş, ay ve hareket eden çeşitli uzay gemileri gösterilir. Savaş arabası tekerleği şeklinde uzay yolcu gemisi dönerek hareket etmektedir. Fonda dünya vardır ve diğer planlarda gemi başka lokasyonlarda hareket etmektedir.

Uzay gemisinin içi, otomatik kapı açılır yolcu bekleme salonundan Dr. Floyd resepsiyona yönelir. Uzay gemisi içinde bir görevliyle beraber yürür. Kimlik saptama otomatına gelirler ve kimliğini onaylatır. Bir hazneye geçer kartını takar ve çeşitli numaralara tuşladıktan sonra dünyadaki kızıyla radyo transmisyon telefon bağlantısı kurar, kızının ertesi günkü doğum gününü kutlar, hediye olarak ne istediğini sorar kızı telefon der, evde çok telefon olduğunu bunun için başka bir şey istemesini söyler, kızı ot bebek istiyorum der, görüşme böylece biter. Dr. Floyd bir grup kadın ve bir Rus doktorla geminin geniş bir platformu üzerindeki yolcu koltuklarına oturarak salgın hastalık hakkında bir konuşma yapar.

Dr. Floyd bir başka yolcu gemisiyle Ay'a gitmektedir. Uyuyan bir yolcu, hostesler, kaptan kabini, Herşey ekranı ve yolcu yiyecekleri menüsü gösterilir. Gemi Ay'daki üsse gelir. Dr. Floyd burada bir toplantı salonunda salgın hastalık hakkında konuşur. Bir mekik ay üzerinde hareket etmektedir. Fonda başka bir gezegen vardır. Mekiğin kaptan kabini gösterilir, görevli astronot mürettebatın görevlendikleri ve araştıracakları garip ve bilinmeyen manyetik kaya hakkında konuşmalarını dinleriz. Mürettebat yemek yemektedir. Mekik Ay üssünde manyetik, tuhaf kayanın olduğu yere gelir. Daha önce erektüs sürüsünün Monolith'i gördüklerinde beliren tuhaf, mistik ve ürkütücü fon müziği burada da başlar. Altı astronot ona doğru yaklaşır. Bu Monolith'dir. Etrafında toplanırlar, resmini çekerler. Monolith'in önünde bir grup fotoğafı çektirmek istediklerinde dayanılmaz tiz bir ses duyar ve acı içinde kıvranırlar bu sırada Monolith ve tepesinde hilal Ay ve güneş simetrisi gösterilir.

Geçmeyle uzayda seyreden uzun boru, kemik biçimli bir uzay gemisi görülür. Bir mürettebat koşmaktadır. Kabin içinde uyuyan mürettebatlar vardır. HAL 9000'in gözü gösterilir. Uyutulmayan iki mürettebatı, Dave ve Frank'ı görürüz. İki mürettebat yemek yerken Herşey izlerler haberlerde, onlarla daha önceden yapılmış olan bir röpörtaj verilmektedir. Böylece görev, mürettebat ve HAL 9000 bilgisayarı hakkında bilgi ediniriz. Dave bir platform üzerinde gözünde gözlükle dinlenirken annesi ve babasıyla radyo transmisyon bağlantıya geçer, ebeveynleri Dave'in doğum gününü kutlamaktadırlar. Frank, HAL ile santranç oynamaktadır ve kaybeder. Dave uyuyan mürettebatın kara kalem resmini çizer, HAL bunu sorar, o da gösterir, HAL bu bahaneyle düşüncelerini Dave ile paylaşmaya çalışır, Dave HAL'i pek anlamaz ve oralı olmaz, diyalog sonlanmadan HAL, Dünya ile iletişimi sağlayan ana iletişim anteninde bir problem ortaya çıktığını söyler. Dave iletişim uydusuna-antenine gider ve bir devreyi sökerek getirir ve incelerler. HAL sorulan sorulara ilginç, tuhaf, geçiştirmeci, isteksiz ve sorumsuz kaçamak cevaplar verir. Frank ve Dave HAL hakkında kaygı verici şeyler düşünmeye başlarlar. HAL'in bir şeyler yapmaya çalıştığı, samimiyetsiz davrandığı ve bir şeyleri gizlediğini düşünürler. Bu hisler içinde birbirlerine bakarak HAL'den izin isteyip yalan bir bahaneyle, olmayan bir arızayı gerekçe göstererek, C ünitesine giderler. C haznesinin içine girer ve tüm şartelleri kapatarak HAL'in kendilerini duymasına engel olmaya çalışırlar ve bunu HAL'e bağırarak komutlar vererek sınarlar. HAL'in kendilerini duyamadığından

emin olunca, HAL hakkında konuşmaya başlarlar. HAL, onları duyamamakta ancak C haznesinin camından içerideki Dave ve Frank'ı görebildiği için onların dudaklarını okumaktadır. Ekran kararır.

İçeride aldıkları karar sonucu antene bir daha bakılacaktır. Frank antene bakmaya gider. Dave, onu kumanda ekranından izlemektedir. Frank mekikten çıkar, mekik HAL tarafından kontrol edilerek Frankın üstüne sürülür hava borusu kesilir, HAL'in gözü gösterilir, mekik ve Frank uzayda savrulur, Dave bunu görür, Hal'e neler olduğunu sorar, HAL anlamsızca ve şaşılası bir şekilde bilmediğini söyler, Dave bunu HAL'in yaptığını kesin olarak anlamıştır ancak anlamazlıktan gelir. Dave Frank'ın ölüsünü almak için ona doğru mekikle gider. Uzay gemisinin içindeki astronot kıyafetleri gösterilir, uyuyan mürettebat ve HAL'in gözü gösterilir, HAL uyuyan mürettebatın yaşam ünitelerini kapatır ve ölümlerine neden olur. Dave'in dönüşünde HAL uzay gemisinin kapılarını açmaz, önce Dave'i duymazlıktan gelir, sonunda yanıtlar ve kapıyı açmayacağını söyler, onların dudağını okuduğunu herşeyi bildiğini söyler ve itiraf eder. Dave, durumu kabul etmek istemez, ancak sonunda, açmazsa hava kanalından gireceğini söyler, HAL bunu yapmasının imkansız olduğunu çünkü Dave'in başlığını takmadığını, başlığını gemide bıraktığını söyler. Dave yine de hava kanalından geçmeyi başarır. Bu sırada Dave, çaresiz Frankın ölüsünü yeniden uzay boşluğuna bırakmak zorunda kalmıştır. Doğruca HAL'in hafızasının olduğu üniteye gider, Dave giderken HAL, ona yalvarırcasına konuşur, özür diler, suçunu itiraf eder, kendini toparlayacağını ve bir daha asla böyle hata yapmayacağına dair sözler verir, Dave'in kendisine yanıt vermesini ister ancak Dave ona yanıt vermez, hiç konuşmadan doğruca HAL'in beynine gider ve kapıyı açarak hafıza kartlarını tek tek devre dışı bırakmaya başlar. HAL, yalvarmayı sürdürmektedir. Ancak devreler yerinden çıktıkça; HAL, hafızasını ve aklını yitirmektedir. Sonunda Flash-Back anılar olan temel bilgileri sayıklamaya başlar, artık bilinçli değildir, yalvarmayı durdurmuş sayıklamaya başlamıştır. Kendini, yapıldığı yeri tanımlamaktadır. Yaratıcısı Langley ona bir şarkı öğretmiştir. Bu şarkıyı söylemeye başlar. Sonuna doğru bir otomatik konuşma metni devreye girer ve göreve çıkmadan önce gizlenen bazı bilgileri vermeye başlar. Bu bilgiler mürettebat Jüpitere vardığında ve uyutulmuş üç mürettebat uyandırıldığında

açıklanacaktır. Bu bilgi göreve çıkmadan önce HAL'e söylenmiştir. Olanlar karşısında Dave'in yakın planla yüzünü görürüz.

Jüpitere varılmıştır. Dave bir mekiğe biner. Monolith'i uzayda salınırken görürüz. Dave mekiğinde zamansal bir yolculuğa çıkmış, zaman tüneli-kurt deliği'nin içinde düşmüş gibidir. Renkler, ışık anaforları, galaksiler, renkli yüzey şekilleri, Dave'in gözüne bu gördüklerinin renkleri yansımaktadır.

Sonunda mekik bir salonun ortasında belirir. Dave mekiğin içinde kendinden geçmiş biçimde titremektedir. Salonun açıldığı bir odada beyaz saçlı yaşlı bir adam vardır. Dave mekikten çıkar, lavabonun olduğu bir odaya gelir aynada kendine bakar, bir aralıktan diğer odanın içini ve içindeki beyaz saçlı adamı görür. Adam yemek masasındadır, bardağa elini uzatır, bardak düşer. Yatağı görürüz yatak boştur. Kırık bardağı almak için yere eğilir, garip bir hisle kafasını kaldırır ve yatağa bakar, kel çok yaşlanmış yüzü lepralı hastalara benzer yatalak ve hasta bir adam görürüz, adamın olduğu açıdan yemek masasını görürüz kimse yoktur masa başında.

Monolith yatağın başında belirir. Gezegenler ve uzay gösterilir. Monolith yatağın baş ucundadır. Yatalak adam açısından Monolith'i Monolith açısından yataktaki yatalak adamı görürüz. Yataktaki adam elini Monolith'e uzatır. Monolith açısından yatak bir daha görüldüğünde yatakta bu sefer bir bebek vardır, daha sonra plasenta içinde bir bebek vardır. Uzaya dönülür. Ay'dan, tilt-down ile masmavi dünya gezegeni görünür ekranın sağ yanından. Ekranın sol yanından da paralel bir şekilde dünyaya benzer mavi bir küre kenarlarından kadraja girmeye başlar. Bu küre girdikçe ne olduğu anlaşılır. Bu dünya gibi mavi bir gezegen değil, meğer plasenta içinde, yüzü dünyaya dönük olan bir bebektir bu küresel mavi obje.

3.2.4. Stanley Kubrick'in Biyografisi

26 Haziran 1928 - 7 Mart 1999. Amerikalı film yönetmeni. Teknik kusursuzluk arayışı, entelektüel sembolizmi, efsanevi mükemmelciliği ve ince detaylarıyla tanındı.

Kariyerine New York'un Look dergisine amatör fotoğraflar çekerek başlayan Kubrick, kısa zamanda Look dergisinin fotoğrafçılarından biri oldu. İzlediği filmlerden çok daha iyisini yapabileceğine inanarak yönetmenlik yapmaya başladı. İlk filmleri, Fear and Desire, Killer's Kiss ve The Killing ile kendisini ispatladı. Paths of Glory ve Spartacus ise onun iyi yönetmenler arasındaki yerini almasını sağladı.
1960'lı yıllarda Lolita filmini çekmek üzere İngiltere'ye giden Kubrick, yaşamının geri kalanını bu ülkede geçirdi. Dr. Strangelove, satirik Komedya'nın sinemadaki önemli örneklerinden biri olarak kabul edilir. Ancak Stanley Kubrick'i 20. yüzyılın en önemli yönetmenlerinden biri yapan, 1968 MGM Cinerama prodüksüyonu olan 2001: A Space Odyssey ve 1971 yapımı A Clockwork Orange'dır.

William Makepeace Thackeray'in bir romanının sinemaya uyarlanması olan Barry Lyndon , Jack Nicholson'ın oynadığı The Shining, yaklaşık 7 yıl çalıştığı savaş filmi Full Metal Jacket ve son anda yapmaktan caydığı A.I.: Artificial Intelligence Kubrick efsanesini sürdüren filmler oldular.

Arthur Schnitzler'in Traumnovelle romanından uyarlanan ve Tom Cruise ile Nicole Kidman'ın oynadıkları Eyes Wide Shut'ı bitirdikten birkaç gün sonra ölen Kubrick, Childwickbury Manor, Hertfordshire, İngiltere'de toprağa verilmiştir.[165]

Yönetmenin Filmografisi:[166]

1. Eyes Wide Shut (1999)
2. Full Metal Jacket (1987)
3. The Shining (1980)
4. Barry Lyndon (1975)
5. A Clockwork Orange (1971)
6. 2001: A Space Odyssey (1968)
7. Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb (1964)
8. Lolita (1962)

[165] http://tr.wikipedia.org/wiki/Stanley_Kubrick, 02.06.2007
[166] http://www.imdb.com, http://www.paradisedirector.com, 01.06.2007

9. Spartacus (1960)
10. Paths of Glory (1957)
11. The Killing (1956)
12. Killer's Kiss (1955)
13. Fear and Desire (1953)
14. The Seafarers (1952)
15. Flying Padre (1951)
16. Day of the Fight (1951)

3.2.5. Birinci Ana Düzlem: İnsan Evrimi, Homo Erektüs'ten Homo Sapiens'e Geçiş

Filmin bu bölümünde anlamlar evreni kategoriler halinde üç alt düzlemde sembolik imgelemde eş ve art süremli imlemlerle geriye ve geleceğe ket vurmamıza yol açmaktadır. Aşağıda bu kategorilerden bazıları; sıralı zamansal dizge içerisinde uzam örgütleyici alt düzlemlerle ilişkileriyle beraber ele alınmaktadır.

Birinci alt düzlem zaman-uzam diyalektiğini atlatmalı olarak kodlayan dizgeyle birlikte, gezegen üzerindeki Hominidlerin doğa ile olan ilişkisi ve konumunu yansıtmaktadır.

İkinci alt düzlem, zaman-uzam diyalektiğini atlatmalı olarak kodlayan dizgeyle birlikte, gruplar arası aidiyet ve mülkiyete dayalı teknoloji farklı mücadeleleri sembolize etmekte ve düzdeğiştirmeceli imlemelerle ilk aletin dönüşerek ve gelişerek birçok aletin varoluşunun sebebi olmasını zaman sıçramalı olarak göstergelemektedir.

Üçüncü alt düzlem, zaman-uzam diyalektiğini atlatmalı olarak kodlayan dizgeyle birlikte, Hominid hordasının (Homo Erektüs'un) Homo Faber (Homo Sapiens) Hordasına* dönüşmesindeki, terime esas anlamını veren, aletler

* Homo Faber; alet yapan insan anlamına gelmektedir. Homo Sapiens ise, akıllı insan anlamına gelmektedir (Lat.). Horda, yeter derecede determine olamamış küçük insan grupları ya da hominid

düzleminden el baltası öncülü aleti bulmasını sembolize etmekte ve topluluksal farklılaşmalara ve yaşam formu değişimlerine atıfta bulunarak evrim kuramının doğal seçilim hipotezini vurgulamaktadır. Ayrıca psişik düzleme ilk mistik belirtili anlam yüklemeleri ile gönderme yapmaktadır.

3.2.5.1. Birinci Alt Düzlem: Homo Erektüsler ve Doğa

Şekil 1

Uzay boşluğu içerisinde devinen gezegenler, dünya, ay ve güneş; psikopatolojik algı düzleminden uzam-zaman denge kategorisinden karanlık uzay boşluğu ana kategorisini kodlayan anlam, metonimik imlemle melankolik bir yalnızlığı, başıboşluğu, düzen ve dinginlik içerisinde kaos, ürperti ve ürküntü duygulanımlarını göstergelemekte ve adeta gezegen üzerinde yaşam mücadelesi veren hominidlerin fizikopsikolojik veri durumları ve bilişsel süreçlerinin vurgusunu imgelem düzlemimizin alt yordamlarına kodlamaktadır. Gezegenler, dünya, ay ve güneş sistemi ise, kaos içerisinde psişik sığınma limanları ve güvenç veren düzeni simgelemektedirler.

Gök cisimleri kategorisinden, bu cisimlerin oluşturduğu, yaşam örgütleyici sistem metaforik olarak gezegen üzerinde belirecek ve/veya belirmiş olan yaşamsal dizgeye ve doğa kuralları dizgesine evrensel davranış biçimleri ve yaşam formları kalıplarını düzgülemektedir; biyolojide Messenger RNA(m-RNA)[*]-Transfer RNA(t-RNA)[**] ve DNA kodonu[***] arasında süregiden döngüsel devinimle büyük bir düzen

---

grupları için kullanılmaktadır. Terimi Freud sık sık kullanmıştır. Freud, bu terimi dönemin ünlü antropologları H. Morgan ve L. Frazer'in terminolojsinden alıntılamıştır. Bkz. Sigmund Freud, Totem ve Tabu, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, İstanbul, 2002.

[*] Haberci Ribonükleik asit; DNA'dan ilgili aminoasit dizilim dizgesini kodona taşıyan RNA parçacığı.

[**] Taşıyıcı Ribonükleik asit; Stoplazmada serbest halde yüzen aminoasit parcacıklarını yakalayarak kodona düzgülenmek üzere götüren RNA parçacığı.

[***] Haberci RNA'nın kodlarını üzerinde taşır ve taşıyıcı RNA'nın anti kodonunu çözerek üzerindeki aminoasitleri dehidrasyon sentezi ve hidrojen kovalent molekül bağları ile birbirine bağlayarak protein sentezini gerçekleştirir.

içerisinde kaos gibi görünen bir sistemden yaşamın kaynağı olan protein sentezinin kodonlar üzerinde aminoasit dizilerinden düzgülenip protein fibrilleri dizgesini oluşturması gibi; ya da atom altı parçacıklar ve atom parçacıkları olan proton, elektron ve nötronun evrensel kurallar çerçevesinde belirli frekans bandları ve yörünge dizgeleri üzerinde devinimleri ve kategorik seçilimlerle türlü madde bileşimlerini kaotik bir ortam ve boşluktan düzen içerisinde düzgülemesi gibi; Uzay boşluğu ve gök cisimlerinin diyalektiği kendi öz varoluş ve bilincinin etkileşimli gerçekliğini tüm alt ve üst düzlemlerden türlü kategorilere yansısı ve bu yansı metonimik ve metaforik göndergenin uzamsal ve zamansal düzlemde yukarıda verilen birkaç örnek dışında benzer kurallar dizgesi ve kural dizileri kategorilerine bilişsel süreçlerimiz ve psişik dünyamızda imgelemlerimizde evrensel kodlamalarda bulunmaktadır.(Bkz. Şekil 1)

Resim 2

Resim 3

Afrika'nın yarı steps savanlık bir coğrafi düzlemine sabaha karşı doğan güneşin tepeler arkasından yükselmesi eşsüremli olarak metaforlarla hayatın doğuşunu simgelemektedir. Gökyüzüne hakim olan hafif yeşilimtrak ışık ambiyansı, renkler düzleminden, psikososyal kategoride yeşil renk imajının anlamının bilinçdışı çağrışım imajları olan yeşillik, bitkiler, yaşam ve yaşam kaynağı suyu metonimilerle eş ve art süremli bir semantik anlam skalası imajı kuşağıyla "cennet" (ayrıca alt yordamları olan mutluluk örgütleme semantiğinde "dokunulmamışlık", "Arilik", "dinginlik, esenlik ve huzur") sözdizim'ı dizgesine düzgülemektedir. (Bkz. Resim 2, Resim 3)

Resim 4

Savanlık üzerinde kayalıklarda su evreni kategorisinden yaşamsal mücadeler, kaynak sıkıntısı gibi anlamlar öbeğini örgütleyen küçük bir su birikintisi kenarında bulunan bir grup hominid sosyal determinasyonlarının ve davranışlar düzleminin göstergelemesinden anlaşıldığı üzere hominidler düzleminden çevreyele daha iyi uyum sağlamış başarılı bir hominid dalı olan bir alt hominid kategorisi Homo Erektüsleri ve bu hominid grubunun bir Homo Erektüs hordası olduğu imlemini Erektüslerin tanımsal temel özellikleri kodlarına gönderme yaparak göstergelemektedir. (Bkz. Resim 4)

Yüksek kayalıklar; yükseltiler düzleminden korunaklı, emniyetli, erişilemez, çevreye hakim uzamlar öbeğini kodlayan üst kategorik bir yerleşkedir. Bu Erektüs hordası evrimsel yeterlik kategorilerinden başarılı olanlar öbeğini su başını tutmaları, kayalıklarda yaşamaları ve besin ihtiyacını çevreden temin edebilme muktedirliği gibi anlam edimiyle iyi bir şekilde sembolize etmekte ve bilinçaltına; insana doğru evrimleşme potansiyelliği taşıyan kollardan, örneklem bir hominid uzantısının bunlar olduğu imajını kodlamaktadır. (Bkz. Resim 3, Resim 4)

Yerleşkelerinin zemini daha önce tüketilmiş oluğu anlaşılan kemik parçalarıyla sereserpe doludur. Bunlarla iç içe yaşamaktadırlar nişlerinde.[*] Bu zemin kalabalığı aksiyonlar düzleminde olası rastlantısal aksiyonlar edimi potansiyelliği kategorisinin bir üst öbeğini simgelemekte ve etrafta kemik yoğun materyal birikiminin yeni fonksiyonel edimler kazanımı olasılığını arttırdığı beklentisi, ve benzer anlamlar öbeklerinin aynı semantik yargısal anlam imajını tetiklediğini görmekteyiz. (Bkz. Resim 3)

[*] Niş, yaşam alanı, yuva, habitatın yuva ağırlıklı kullanılan alanı.

Resim 5

Boynuzlu bir hayvan kafatasının bir kayalığın kenarında yerde durması ve arka planda güneşin yakıcı kızıl ışıklarıyla belirdiği planda; ışığın geliş açısının konumsal açısal düzlemde dik açılar kategorisi, sert ve yalçın kayalıklar, kemik parçalarıyla dolu kuru bir savanlık zemin, renkler düzleminden kızıl yakıcı ışık eşsüremli benzer anlam öbeği yordamlarının itkilemesiyle zihinsel imgelemde metaforik açıdan sıkıntı, hayatta kalma mücadelesi, yaşamın zorluğu gibi anlam dizilerini kodlamaktadır. Böylece Erektüsun zor bir evrim sınavından geçtiği anlaşılmaktadır. (Bkz. Resim 5)

Resim 6

Homo Erektüs hordasının yaşadığı küçük bölgede çeşitli memeli uysal hayvanlar bulunmakta ve bu hayvanlarla sorunsuz bir şekilde bölgeyi paylaşmaktadırlar. Erektüslar bu hayvanlarla yan yana yaşamakta bazen aynı yeri eşelemekte, bitkisel kökler aramakta ve ot yemektedirler. Besin maddeleri evreninden yeri eşeleme aktının gerektirdiği anlamın aranılan besinin bitki kökü alt besin kategorisi olduğu görülmektedir. Besin maddeleri evreninden otobur besleme ve/veya yer altı kurtçukları ve böcekleri avcılığı öbeği ve toplayıcılık anlamlar kategorisini simgeleyen yer eşeleme eylemi, bitkisel kökler, Homo Erektüs hordasının henüz toplayıcı yaşam formasyonu düzeyinde olduğu yargısını, imgelemlerimizde örgütlemektedir. (Bkz. Resim 6)

3.2.5.2. İkinci Alt Düzlem: Doğa ve Ötekilerle Diyalektik

Resim 7

Erektüs hordasının bir üyesi ile bir memeli hayvan aynı yeri eşelemekte ve aynı çalıyı koparmaya çalışırken, Erektüs sesler çıkararak ve eliyle hayvana vurarak oradan uzaklaştırmaktadır. Davranışsal düzlemden, bir alt düzlem olan kısıtlı, ertelenmiş, feragat edilmiş ve yapılması o anda terk edilen davranışlar kategorisinin semantik düzlemde hiyerarşik örgütlenme karşılığı kısıtlananın ya da feragat edenin hiyerarşik piramitin alt düzeylerinde, itaat eden bir birey olduğunu göstermektedir. Erektüs salt yabancı türe karşı bu tepkiyi göstermemekte kendi grup içi bireylere de aynı tepkiyi gösterimlemektedir. Böylece davranışsal düzlemde; itaat eden ve kendini kabul ettiren, hakim olan ve hakim olunan, sahip olan ve sahip olmayan, hakkını vermeyen ve hakkından feragat eden, kendini savunan ve boyun eğen karşıtlıklar ikilileri öbeğinin düzgülediği anlam evreninde Erektüs kendi grup üyelerine de aynı şekilde davrandığından horda içerisinde grup içi hiyerarşik bir determinitif düzenin varlığını gözlemlemekteyiz. (Bkz. Resim 7)

Resim 8

Erektüste aidiyet ve mülkiyet duygularının düşük düzeyde de olsa gelişmeye başladığını görmekteyiz. Su başında toplanan ve su içmeye çalışan grup üyelerinden biri, kendisi içmeden kimsenin su içmesini istemiyor ve buna engel oluyor ayrıca su içen grup üyeleri ona yakın bir yerden su içmemekte, uzaktan içmektedirler. Onun her an zuhredecek gazabından ürkmektedirler.

Davranışsal düzlemde grup içi tekil yapılan aksiyonlar alt kategorisi liderlik anlamlarını kodlamaktadır. Diğerlerine su içme sırasını beklemeleri konusunda sessel çığlıklar ve tehditkar, caydırıcı, güçlü ve diri vücut hareketleri ve jestlerle uyarmakta olan Erektüsun hordanın lideri bir başka deyişle Erektüs hordasının erkek alfa-bireyi olduğu anlaşılamaktadır. Erkek alfa Erektüs grup üyelerinden saygı beklemekte ve egemenliğinin davranışsal gösterimler ve mutlak itaatle her daim meşrulaştırılmasını ve grup üyelerince onanmasını istemektedir.

Erektüsün grup içi ve dışı mücadelelerde çıkardığı sesler ve çığlıklar, evreninin alt düzlemlerinden biri olan ürkütücü, caydırıcı, tehditkar, uyarıcı semantik ses tınılarını kodlamaktadır. (Bkz. Resim 8)

Resim 9

Erektüs hordasının iki üyesi yere çökmüş oturmaktadır. Üyelerden biri, diğer üyenin arka-sırt tarafında oturmakta ve diğer üyenin baş, omuz, sırt ve göğüs kısmındaki kılları temizlemekte ve tımar etmektedir. Bireysel birebir davranışsal kategoriden olası duygusal yakınlaşma ve duygusal alış-veriş aktını tetikleyen fiziksel bir vücut pozisyonu ve yakınlaşma gerçekleştiği imgelemlerimizde canlanmaktadır. Öyle ki, bu alt davranışsal kategorinin gelecekte Erektüs hordasının daha gelişkin duygusal davranış biçimleri, örgütlenme biçimleri ve toplumsallaşma formları geliştireceği ve uygarlık yolunda ilerleyerek toplumsallaşmada daha başarılı yetiler kazanacağı düşüncesi metaforik olarak simgelenmektedir. Tüm bunlarla beraber bu tablonun imgelemimizde canlandırdığı ve kodladığı başka bazı anlam öbekleri de mevcuttur. Yakın oturma pozisyonu ve itinalı tımar etme eyleminin metaforik olarak düzgülediği anlam öbeğiyle eşsüremli olarak aynı ve benzer anlamları imgelemlerimizde imleyen bir başka gösterenler öbeği olarak şunları açımlayabiliriz; bireysel anatomiler düzleminden büyük anatomiyle sahip olanlar kategorisi toplumsal bellekte, toplumsal formasyonlarda ve zihinsel

imgelemlerimizde *fizikopsikolojik* bir gerçeklik olarak, toplumsal bir statüye sahip olmak, imtiyazlı haklara sahip olma potansiyelliği, kendisine itaat edilen ve yardımı umulan, kendisine sığınılan bir birey olmak gibi davranışsal aktları ve anlamları kodlamaktadır. Bedence biraz daha küçük olan Erektüs bireyini tımar eden Erektüs, birbirlerine aldıkları oturma pozisyonuna göre, tımar ettiği Erektüsün arkasında ve onu bir miktar bacaklarının arasına alarak aldığı otuma şeklinin sembolize ettiği anlamlar düzlemi bizi bu pozisyonun türettiği şu semantik öbeklerin düzlemine yoğunlaştırmakta ve kaydırmaktadır; arkada oturmak ona destek olmak, yol göstermek, bilmediklerini öğretmek, bilmediği tarihsel birikimleri (arkada kalmış olan toplumsal birikimleri yani geçmişin-ataların tarihsel birikimlerini) ona aktarmak, verici, şevkatli ancak hesap sormayan pek az cezalandıran bir büyük birey olmak, rahim olmak, hayat veren olmak, hayatı öğreten olmak, ana-anne olmak gibi…davranışsal düzlemden alt ketegorik bir davranış olan itinalı el hareketleri, okşamalar ve tımar eylemi ve bununla beraber alınan rahime benzer, içe alıcı oturma pozisyonu zihinsel imgelemimizde rahim-ana-şevkatlilik ve korunaklı bir alan gibi anlamları daha kesin bir şekilde metonimiler ve metaforlarla canlandırmakta ve kodlamaktadır. Böylece bu davranışsal alt düzlem artsüremli olarak ileri ket vurmamıza yol açmakta ve metaforlarla erektüs hordasının uygar bir toplumu yaratma yolunda aile kurumunu ve toplumun en temel ve sağlam sosyal bağlarından olan anne-çocuk, anne-baba bağlarını, aile bağlarının güçlü bir şekilde gelişme potansiyelliğinde olduğu imajını imgelemlerimize kodlamaktadır. Burada Erektüs hordasının zihinsel ve duygusal gelişimine ve toplumsal gelişimine metaforik ve metonimik göndermelerle benzer anlam öbeklerine kodlanan anlamlarla yaratılan semantik bir betimleme düzlemi söz konusudur. (Bkz. Resim 9)

Resim 10

Erektüs hordası üyelerinden bir erektüs horda üyelerine küçük bir mesafede toprağı eşelemektedir. Ancak dikkatsiz olan bu üye bir kayalığın altında bulunmakta

ve kendini kök, böcek çıkarma telaşı içinde eşelemeye kaptırmıştır. Bir an kayalıklar üzerinde bir panter belirir ve erektüsün üzerine atlar erektüs acı sesler ve çığlıklar çıkarırken ve panterle mücadele etmeye çalışırken erektüs hordasının diğer üyeleri olaya uzaktan bakmak korkuyla bağırıp çağırmak ve biraz uzaklaşarak oraydı terk etmekle yetinirler.

Burada sürü-kollektif psikolojinin gelişimi ve yapısına yönelik simgesel bir ip ucu metonimik olarak söz konusudur. Bu sırada sahne ekran kararak kapanır. Erektüs ölmüştür biz bunu ekranın kararmasından anlarız.(Bkz. Resim 10)

Resim 11

Ekranın kararak kapanması ve birkaç saniye sonra başka bir sahneyle yeniden açılmasında; kara ekran, bilinmezliği ve bundan ötürüdür ki tarihselliği, tarihsel gelişimi, süreçleri ve çağları, zaman aşımını, evrimi metaforik olarak düzgülemektedir. Zaman evreninden süreleme düzleminden kısa zaman öbekleri metonimi ve metaforlarla göstermekte olduğu anlam düzlemlerinin kendisini de büzmekte ve kısaltmaktadır. Şöyle ki; ekranın kararmasının metaforik olarak gösterdiği anlam öbekleri, kararmanın süreliliğinin kısalmasıyla doğru orantılı olarak büzüşerek kısalmıştır. Böylece anlıyoruz ki; birkaç saniye kararan ekran Erektüs hordasının evrimsel gelişim çizgisini ve tam olarak aydınlatamadığımız tarihsel çağları ve süreçlerini metaforik olarak simgelediği gibi bununla eşsüremli olarak ekranın yeniden açılmasıyla çıkılacak sahnede çok ileri bir evrimsel aşamaya değil de Erektüs hordasının biraz daha gelişkin bir gelişim aşamasına varılacağı sembolize edilmektedir. Nitekim yeniden açılan sahne, erektüs hordasının aynı yaşamsal alanına-nişine açılmakta ancak gelişen olaylar, Erektüsun biraz daha evrimleştiğini imgelemimize kodlamaktadır.

Ekran kararması seçimine gidiş nedeni olarak; Erektüs hordasının evrimsel süreçleri, tarihsel gelişimi ve zaman aşımı göstergelendiği gibi, buna yol açan son resimin (planın) metaforik olarak artsüremli simgelediği imaj önemlidir. Ekranın kararması, sancılı ve pek çok güçlükle ve evrimin acımasız çıplak realitesi altında Erektüslerin ve filme konu olan Erektüs hordasının evrimsel gelişim aşamaları boyunca karşılaştığı ve tarihsel süreçler boyu varoluşunu sürdürme yolunda sineye çekerek bekasını sürdürmeye çalıştığı birçok trajedinin, ölüm olgusunun ve birçok çaresizliğin yazgısının ağıdı, trajedyası metonimik olarak ekran kararmasıyla sembolize edilmektedir.

Cenaze merasimlerinde bireylerin ve herhangi esef verici bir gelişimin toplumsal düzlemde bireylerce karalara bürünülerek ya da kara bir bandajın takılarak gösterimlenmesiyle üzüntülerinin bildirilmesi ve ölüm olgusunu kabullenememezlik duygusu ve ölümün karalara bürünülerek kınanması; ölümün adeta psikolojik düzlemde ölüm rengi olarak addedilen ve algılanan kara örtülerle uzaklaştırılmaya çalışılması ve dıştalanması birçok kültürde benzer ve ortak davranışsal bir realitedir.

Kara ekran, bilinmeyen tarihsel aşamaları simgelediği gibi eşsüremli olarak, bilinmeyenin siyah-kara renkli olması gerektiği inanışı ve bu minvalde anlamların zihinsel imgelemlerimizde imlendiği gibi, aynı çağrışımsal eylem benzer zihinsel anlamlar düzlemine düşünümüzü iterek toplumsal ve bireysel bilinçdışını metonimik olarak kodlamaktadır. Kararan ekran bilişsel süreçlerimiz, iç dünyamız, bireysel ve kolektif psikolojimizin tarihsel süreçler içerisindeki bilinmeyen gelişim çizgisini ve biriktirdiği bilinmeyen sonsuz külliyatı, toplumların bilinçdışını ve/veya bilinçaltını sembolize etmektedir.

Film boyunca birçok kereler devam eden sahne geçişlerinde ve bölüm sonlarında ekranın karatılması metaforik olarak evrimsel gelişim çizgisi ve Erektüsun toplumsallaşma, uygarlaşma düzeylerindeki gelişmişliğin geçiş aşamalarını sembolize etmek için kullanılmaktadır.

Karartılan ekran, insanoğlunun atası olan hominidlerin, Homo Erektüsların yüzbinlerce yıldır görmekte oldukları ve gelişimleri boyunca bu büyük bilinmezliğe

metafizik türlü anlamlar yükleyerek bilişsel düzlemlerinde ussallaştırdıkları ve psişik dünyalarının çaresizliği ve ürküntülerini anlamlandırdıkları, başlarının üstündeki gökyüzü ve yıldızlı karanlık gök kubbeyi çağrıştırmaktadır. Yaşamın, hayatın ve tanrı fikrinin ondan çıktığı yıldızlı, ışık saçan güneşli ve karanlık gökyüzü; Yaşam ve ölümün ondan çıktığı yıldızlı kara bir örtü milyonlarca sene insanoğlu ve atalarını çepeçevre kuşatmıştır. Işık yaşamı ve canlılık veren yaratan tanrıları ve tanrıçaları simgelemiş, karanlık derin gökyüzü ise ölümü metaforik olarak sembolize etmiştir binlerce yıl boyunca insanların imgelemlerinde, dilde ve toplumsal bellekte. Karartılan ekran, bu anlam dizinlerini de metafor ve metonimilerle kodlayarak bizi Homo Erektüslerin doğa ve evrenle ilintili diyalektiklerinin tarihselliği dizininin bilinmezliklerle dolu anlam dizgelerine götürmektedir.

Ekranın kararmasına yol açan her son plan, Erektüsün evriminde ve toplumsallaşmasında eriştiği en yetkin noktayı ve/veya doğa ile diyalektiğinin ne denli bir hal aldığını göstergelemektedir.

Ekranın açılmasıyla, Erektüs hordasını nişlerinde, korunaklı kayalıklar içindeki su birikintisinin başında görmekteyiz. Horda hiyerarşik bir şekilde su birikintisinin çevresinde sıralanmıştır. Ortalıkta dinginlik egemendir. Herhangi bir çekişme söz konusu değildir. Sessizlik vardır. Alfa Erektüs tedbir ve hakimiyeti elden bırakmamakta ve liderliğinin her an grup üyelerinden onanmasını beklercesine türlü uyarı sesleri çıkarmakta, küçük tehditler içeren beden hareketleri ve jestler yapmaktadır. “Fırtına öncesi sessizlik” değimine paralel bir şekilde su birikintisi, durgun su ve ortamdaki dinginlik ve sessizlik bu durumun bozulacağını metaforik bir şekilde imgelemimize kodlamaktadır. Bununla beraber su birikintisi başında toplanılması ona aşırı derecede bir önem atfedilmesinin ve etrafını sararak onu kuşatma aktı da onu korumaya çalışma dürtülerini sembolize etmektedir. Erektüs hordasının bireylerinin birbirlerini tımar etmesi ve su birikintisi etrafında toplanmaları davranışlar evreninden yakın vücut pozisyonları, omuz omuza olmak, yan yana olmak gibi durum kategorilerini ve dayanışma, paylaşım, ortaklaşa iş görme gibi toplumsal olgu dizinlerini metaforik olarak simgelemekte ve zihinsel imgelemimizde gelişkin ve daha derin, güçlü toplumsal bağların kurulmasına uygun bir yataklık teşkil edecek fiziksel bir ortamın varlığını kodlamaktadır. Tımar ve su

birikintisi Erektüs hordasının toplumsallaşmasında adeta katalizör görevi gören sosyal ve fiziksel aksiyonlar olarak toplumsallaşma edimleri örgütleyici faktörlerdir.(Bkz. Resim11, Resim 4)

Resim 12

Erektüs hordası su birikintisinin başındayken, arkadaki kayalıklardan başka bir Erektüs hordası sessiz ve gizlice onlara doğru yaklaşmaktadır. Sessiz ve gizli bir şekilde yaklaşım, kolektif davranışlar düzleminden bir alt kategori olarak hasımane, düşmanca tavırları ve sinsi imajları, kötü emelleri ve hakka tecavüz potansiyelliğini örgütlemekte ve bu anlamlar öbeğini imlemektedir. Grup ve birey hareketleri düzleminden davranışsal bir alt kategori olan arkada grup ve önde bir bireyin grubun başında olması durumunun anlamı zihinlerimizde grup ve önder imajlarının dizinini kodlamaktadır. Böylece anlamaktayız ki, su birikintisine, Erektüs hordasının nişine doğru yaklaşmakta olan yabancı Erektüs hordasının biraz önünde hareket eden Erektüs, yabancı Erektüs hordasının alfa bireyi yani lideridir. Horda alfa Erektüsu takip etmektedir. Erektüs hordası yaklaşmakta olan yabancı Erektüs hordasını fark eder, durumu ilk fark eden Erektüs hordanın alfa bireyi yani lideridir. Bu durum liderin, önderlik vasıflarını onamakta ve desteklemektedir. İlk farkına varanın alfa birey olması, evrimsel aşamalar boyu Erektüs hordasının insan soyunun atası olma yolunda potansiyel bir üst yetiye sahip olduğu yolundaki olası anlam imajını metonimilerle desteklemekte ve liderin grup içerisinde çok yönlü sorumluluklar taşıdığını gösterimlemektedir. Lider birçok hak ve imtiyaza sahip olmanın yanı sıra bunun diyetini çok derin ve ağır sorumluluklar taşıyarak ödemektedir. Lider grubu korur, kollar, yol gösterir, geçimini sağlar, tehlikelere karşı canını ilk olarak ortaya koyar. (Bkz. Resim 12)

Resim 13

Yabancı Erektüs hordası, su birikintisine doğru kayalıklardan inerek yaklaştıkça, yerli Erektüs hordasının üyeleri başta alfa birey olmak üzere, caydırıcı çığlıklar atarlar, tepinirler, bir oraya bir buraya zıplarlar, ellerini ve kollarını savururlar. Benzer davranışları yabancı Erektüs hordası da sergilemektedir. Karşılıklı güç gösterisi yapmaktadırlar. Ayaklarını yere vurmaları, el ve kollarını savurmaları savunma ve iş görme amaçlı kullanılan motor vücut uzuvlarının hangileri olduğunu birebir simgelemekte ve metaforik açıdan alet teknolojisinin hangi vücut organlarına aracılık ederek onun üzerinden gelişeceğini kodlamaktadır. Yabancı Erektüs hordasının başat bireyi yani alfa üyesinin öne atılmasıyla yabancı Erektüs hordası da onu takip eder ve yerli hordaya baskın çıkarlar ve alfa Erektüsun ileri atılmasını sürdürüp su birikintisine girmesiyle mücadelede kazanan tarafın kim olduğu iyice belirmiş olur. Bundan sonra yerli Erektüs hordası geri çekilmek zorunda kalır. Çekilen Erektüs hordası sinmiş ve artık caydırıcı sesler çıkarmamakta, bu ses tınıları yerini ürkek ve durumu sineye çekmiş ses tınılarına bırakmıştır. Yabancı Erektüs hordasının alfa bireyi yengisini pekiştirmek ve perçimlemek üzere kayalıklara doğru geri çekilen yerli horda üzerine biraz daha yürür ve çığlıklarını tehditkar, caydırıcı vücut hareketlerini arttırır. Horda ve alfa bireylerin karşılıklı bu davranışları kolektif davranışlar ve kolektif psikolojinin yapısına dair dolaylı ve dolaysız metaforik birçok atıf ve anıştırma barındırmaktadır. Örneğin kolektif panik olgusunu, yenenin ve yenilenin davranışsal tutumlarının çekirdeğini; bu Erektüs hordalarının, karşı karşıya gelmelerinden ve birbirlerine karşı gösterimledikleri davranışlardan çıkarabilmekteyiz. Yerli Erektüs hordası kayalıklar ardına çekilirken ve o bölgeden uzaklaşırken yabancı horda su başını ve bölgeyi ele geçirmiştir. Üyeler su birikintisi yani savaş ganimetinin etrafında hiyerarşik olarak toplanmışlardır. Alfa Erektüs da suyun başında yerini alır. O su içene kadar kimse sudan içemez. Savaş ganimetinin tadına ilk varacak olan alfa Erektüstur. Alfa Erektüs su içmeden önce, arkasını dönerek kayalıklar arkasında bölgeden uzaklaşmakta olan yerli hordaya doğru son kez caydırıcı çığlıklar atar ve sonra dönüp su içer. Uzaklaşanların ardından son kez

çığlık atmak; metaforik olarak yenginin pekiştirilmesinin, caydırıcılığın ve güçlü bir rakip olma durumunun sürekli olacağını anıştırmakta ve düşmana karşı önlem almanın, tehlike büyümeden caydırıcı olmaya çalışmanın ve ayrıca bunlarla beraber bir miktar güvensizlik ve ürküntünün metaforik belirtisi olmaktadır. (Bkz. Resim 13)

Yerli horda çekilip uzaklaştıktan, kayalıklar arkasında gözden kaybolduktan sonra ve yabancı Erektüs hordası su birikintisi etrafında yerini alıp hordanın alfa bireyinin avcuyla su içmesiyle ekran kararır.

Yaşam mücadelesi ve bu yönde kolektif şiddetin gelişim süreçlerini örneklem teşkil etmek üzere geriye ket vurularak bu durumun izlerini atalarımızda ve iyi modifiye olmuş başarılı adaptif Erektüs hordalarında metonimik ve metaforik düzlemde görmekteyiz. Şiddetin; insanlık ve uygarlığın gelişiminde, kültüre ve toplumsallaşmaya etkilerini metaforlar ve metonimilerle artsüremli olarak gösterimlenen alfa bireyin davranış ve tutumları ile hordanın davranışlarında, bir Erektüsun panter tarafından avlanması ve hordanın tutumunda, verimli yaşam alanına sahiplik konusunda iki Erektüs hordasının birbirleriyle mücadelesinde sembolik olarak birçok alt yordama göndergeleriyle anlamakta ve yakalamaktayız. Grup içi, topluluklar arası ve birey doğa arasında şiddet insan formunun gelişimine doğrudan ve dolaylı birçok etkide bulunmuştur. Başta mülkiyet ve hiyerarşik konumlanma olmak üzere birçok sosyal ve kültüre özgü davranış, anlayış ve algılama biçimleri şiddetin çeşitli kılıklarda insanoğlunun tarihsel gelişimi boyunca sürmesi ve devam etmesi nedeniyle ortaya çıkabilmiş, gelişime yönelik çoğu parametre kökenini şiddetten almıştır. Bu realite, evrim teorisinin temel hipotezleriyle örtüşmektedir. Doğal seleksiyon, güçlünün zayıfı kendi varoluşunun bekası için ezeceğini ve gerekirse yok edeceğini ya da kendisi için kullanacağını göstermektedir. Güçlülük fiziksel, anatomik; bilişsel, mental kategorilerde olabilir. Nitekim insanoğlu için şiddet fiziksel ve anatomik bağlantısından, temelinden kopmuş, zihinsel ve toplumsal bir temele kılık değiştirerek kaymış birçok gerekçe, faraziye ve toplumsal kabullenimler, etik ve ahlaki değerler altında kültürel seremoniler, ritüeller ve anlayışlar altında ikircikli ve ikiyüzlü anlayış ve tutumlar çerçevesinde yerini sanal ve gizil bir biçimde almıştır.

Bu arada yeri gelmişken kısaca ifade etmek gerekirse; anatomik temelli fiziksel şiddet türevsel formlarda ve dolaylı yollarla çok daha genişlemiş bir şekilde devam etmektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse; kassal yapı, el kol ve fonksiyonel vücut uzuvları insanın bir uzantısı olarak yerini önce Olduwan (Australo Pithecus'lara ait olduğu saptanan en eski taş aletlere verilen ad. Kenya'nın Olduwan yöresinde bulunmuşlardır.) taş aletlere el baltalarına ve daha sonra birçok alete, savunma ve av araçlarından oka, yaya, mızrağa, kargı ve kalkana bırakmıştır. Uygar toplumlarda fizyolojik yapımızın hem takliti hem de ihtiyaçlarımızı birçok yönde gören aletler insanoğlunun dış dünyaya uzanmış bedensel ve psikolojik şiddetinin araçları durumunu da almıştır. Dış dünyaya, uzuvlarımızın birer vekili olarak uzanan aletler salt doğaya değil başka toplumlara da uzanarak birer tehdit ve tecavüz aracı olarak kullanılmış; güçlü gelişkin ve teknolojide üstün kavim ve topluluklar, hem doğayı ve hem de ötekileri, diğer toplumları tahakküm altına almaya çalışmışlardır. Tarih bunun birçok örneği ile doludur.

3.2.5.3. Üçüncü Alt Düzlem: Homo Sapiens'e Geçiş

Resim 14

Bir zebrayı avlayarak parçalamış vahşi bir kedi sabahın alaca karanlığında kayalıkların üzerinde savıyla beraber durmaktadır. Bu planın hemen peşi sıra gelen planda su başındaki yaşam alanları olan kayalık nişlerinden kovulan Erektüs hordası dinlence ve geceleme lokasyonu olarak belirledikleri anlaşılan bir kayalık mağarasının içinde yan yana birbirlerine sokulmuş ve sarılmış bir şekilde gecelemektedirler.

Vahşi kedinin sabahın alacakaranlığında bir zebra avlamış olması, bu hayvanın geceleri başarıyla avlanabildiğini göstermektedir. Ayrıca planın bu şekilde açılması insanlığın birçok yaşamsal tehlike ve güçlük içerisinde geliştiğini,

Erektüsların evrimsel gelişme süreçlerinde birçok badireler atlattıklarını metaforik olarak anıştırmaktadır.

Hayatta kalma savaşımı veren Erektüslar vahşi ve acımasız kuralları olan doğa içerisinde yaşamının süregenliğini sağlamaya yönelik doğa ile kurdukları diyalektik çerçevesinde varoluşsal eşik bir uzlaşı arayışındadırlar. Öyle ki bu uzlaşım arayışının evrimsel çizgide fiziksel ve mental süreçlerle eriştiği nokta Erektüslerin Homo Sapienslere dönüşümünün ve insanlaşma formunda toplumsal kültürel formasyonların ve uygarlığın gelişiminin tetikleyicisi olmuştur. (Bkz. Resim 14)

Resim 15

Mağara içerisinde birbiriyle sarmalanmış bir şekilde geceleyen Erektüslar bazen huysuzlanmakta ve birbirlerini tedirgin etmekte, uyarmaktadırlar. Horda içi hiyerarşik ve bireysel yaşam alanı ve davranış biçimlerinin hiyerarşik statükoya göre denkliğinin takibi mağara içinde geceleme ve dinlence evresinde dahi kesintisiz olarak sürmekte ve kontrol altında tutulmaktadır.

Bu davranışsal düzlemin kodladığı alt kategorik tavır bizi toplumsal kalıcı bağların ve bireyleri toplumsallaştırıcı hiyerarşi ve cinsellik temelli örgütlemenin itkilediği ve zaman içerisinde kesintisiz kontrol, takip ve tekrar aşamaları ve sonraki jenerasyona aktarılmasıyla çeşitli formasyonların oluşumunun yani kültürel değer öğelerinin, kuralların, normların, rollerin öncü oluşumlarının anlamlarının eşsüremli düzgülendiği davranışsal skalaya metonimiler ve metaforlarla imlenmektedir. Birbirine sokulmuş ve sarmalanmış duran bireylerin gösterimlediği davranışsal kategori aynı zamanda bir alt yordam olan, güvenç arama, tedirginlik, emniyet, tehlikeler ve güvensizlik durumları ve duygulanımlarında insanoğlunun anatomik açıdan aldığı fizyolojik ve anatomik davranışsal aktı metaforik olarak sembolize etmektedir.

Bunun yanı sıra eşsüremli olarak fetüs-plasenta bağlantısına metonimik açıdan yuva, sığınma, korunaklılık, savunma ve emniyet gibi kavramlar dizisinin örgütlediği bir arada oluş kategorisine psikosomatik ve psikofiziksel düzlemde göndergeler yapmaktadır. Büzüşen birbirine sokulan Erektüslar doğa karşısında ve onun ezici realitesi karşısında savunmasız, zayıf, emniyetsiz ve korunaksızlığı simgelemekte ve bu haliyle fetüsün plasenta içerisindeki psikosomatik durumunu çağrıştırmaktadır. Bu temsilde mağara ve kayalıklar da simgeledikleri dayanıklılık, aşınmazlık, sertlik imajlarının kodladığı iyi bir sığınaklık teşkil etme, yuva olma gibi anlam dizilerinin düzgülendiği emniyetli koruyucu, ana, yuva düzlemini örgütlemekte ve böylece mağara metaforlarla başta rahim-plasenta olmak üzere ana, yuva öbeğini imgelemlerimize kodlamaktadır.

Erektüsün ilerleyen evrimsel gelişim aşamasında acımasız doğanın ona sunduğu mağaraların yanı sıra, uygarlaşarak zamanla toplayıcılıktan geliştirerek bulduğu tarım ve buna dayalı olarak insan-toprak diyalektiğinde yaşamın bekasında kendisine büyük yardımları dokunan ve doğanın bu defa ona toprağı sunmasıyla, toprak zamanla tarımın ve dolayısıyla toprağın yaşamsal değerinin bilinmediği ama mağaralarda korunaklı bir hayatın sürdürülmeye çalışıldığı daha geçmiş dönemlerde mağaralara atfedilen ve bilişsel süreçlerde yorulan anlamların benzerleri ve bu tutumun yansıları daha da genişleyerek ve gelişerek insanoğlunun geçiminde paha biçilmez katkı ve etkileri olan tarım ve tarımsal ürünler ve dolayısıyla toprağa kaydırılmış ve yansıtılmıştır. Kısacası, erektüsün mağara ile kurduğu diyalektik ve bağlanımların tarihsel ve evrimsel dizisi benzer ve genişlemiş formlarda olmak üzere; tarımın bulunması ve insanoğlunun varoluşuna katkılarının su götürmez yararlanımının gerçekliği karşısında toprak ile de sürmüş ve insan-toprak diyalektiği doğmuştur. Bu bağlamda insanoğlunun kendisini binlerce yıl dış etkilerden, sert iklim koşullarından ve vahşi hayvanlardan koruyan bir nevi annelik, yuva ve rahim durumunu almış hayat verici ve koruyucu mağaralar gibi, avcılık-toplayıcılıktan tarım toplumuna geçilmesiyle bu korunaklı anne rolünü rahim olma durumunu bu kez toprak üstlenmiştir.

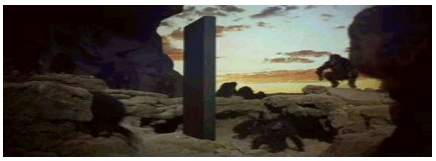
Dünyanın birçok yerinde pek çok kültür ve uygarlıkta insanların ve toplumlarının; Toprağı, hayat veren bir anaya ve dolayısıyla anneye benzetme ve öyle addetme eğiliminin nedenleri pek de öyle anlaşılmaz eğilimler değillerdir. Toprak, başta Mezopotamya uygarlıkları olmak üzere birçok toplum ve topluluklar tarafından ana-anaç bir varlık olarak algılanma eğiliminde ve bir Tanrıça imajında ola gelmiştir. Benzer yorma ve algılama eğilimlerinin gök cisimlerine de kaydırıldığına rastlamaktayız. Zira gökten gelen ve karanlığı iterek adeta alt ederek gündüzü doğuran-getiren ışığın bitkiler üzerine etkilerinin anlaşılmasıyla daha doğrusu hissedilmesiyle ışık-gök cismi-su-rüzgar/iklim diyalektiğine bağlı algılama biçimleri ve toplumsal anlayışlar, tabular, inanışlar, ahlak kuralları, kültür formasyonları gelişmiştir.

Ekonomik-ekolojik-toplumsal-politik örgütlenmelerin hiçbiri bu temel benzer algılama biçimlerinden bağımsız gelişmemiştir. Erektüsün ya da ileri jenerasyonlarının ve Homo Sapiensin mağara ve toprak gibi doğa oluşumlarına karşı takındıkları tutum ve algılama biçimlerinin *fizikopsikolojik* bir şekilde kaçınılmaz olarak geliştiği kesine yakın bir öngörü olmak zorundadır. Biz bu uygarlık düzeyinde ve bu kültürel muazzam külliyat içerisinde edindiğimiz alışkanlıklarımız ve bize eskilerin aktardığı inansal değerler ışığı altında Homo Erektüsların bilişsel süreçlerini ya da öncü Homo Sapiensler ve eski uygarlıkların toplumsal bilinç altını, bireysel algılama biçimlerini ve bunun sürüye yansılarını "ben merkezci" ve çağımıza göre yorumluyor olabiliriz. Bu yanılsama tehlikesi her daim söz konusu olmakla beraber, insan ve atalarının doğa ile olan kaçınılmaz etki-tepkisel ve öncelikle fiziksel düzlemde başlayan aksiyonların birikiminin mental süreçlerdeki imgelem dünyasını genişletmesini ve daha sonraki gelişim ve evrimsel aşamalar boyu iç ve dış dünyanın birbirini sürekli biçimlendirdiği etkilediği ve etkileşim halinde maddi ve manevi kültürü yarattığı kök varsayımından yola çıkarak bizim yakın tarih birikimlerimize göre öyle olduklarını varsaymamızdan bağımsız olarak ilkeller ve Erektüslar göz göre göre deneyimledikleri yaşamsal aksiyonlarında başlarının üzerindeki yıldızlı gökyüzü, bitki veren toprak, ışık ve su görmeyen toprağın yaşam da vermemesi gerçekliğini bilinçli yahut bilinçsiz gözlemledikleri ve deneyimlediklerinden ötürü; mağara, toprak ve gök cisimlerinin rahim, can ve hayat verici güçler olarak varsayılması bizim bu çağda öyle olduğuna dair yaptığımız yorumlardan ayrıksı ve

bağımsız olarak büyük bir ihtimalle kendiliğinden gerçek kültürel ve bişisel tutumlar olarak öyle algılanmış olsalar gerektir. (Bkz. Resim 15)

Mağara içerisindeki erektüs hordasının üyeleri yarı uyur uyanık bir şekilde korku dolu gözlerle, ürküntü ve ürperti içerisinde tedirgin bir halde sabahlamaktadırlar. Alfa erektüs içlerinde en ayık olanıdır. Tedbirli tutumlar sergilemektedir. Dış dünyadan, mağaranın dışından gelen ürkünç ve korkutucu vahşi hayvanların seslerini dikkatle dinlemektedir. Hordadan sorumlu ve hordanın sahibi alfa üyesi bu tetikte duruşuyla hordanın öncüsü, koruyucusu, yol göstericisi ve lideri olarak önderlik sıfatlarını gerçeklemektedir. Burada metaforik olarak liderlik vasıflarının bir davranışsal kategorisi olan tetikte durmak fiilinin Erektüslerde gelişmekte olduğuna tanıklık etmekteyiz. (Bkz. Resim 15)

Sabahın sessizliğinde güneş doğmakta ve yeni bir gün başlamaktadır. Her sabah doğan güneş horda için yeni olayları, keşifleri simgelemektedir. Her gün horda için yeni gelişmelere ve doğuşlara gebedir adeta. Hordanın alfa üyesi ortalıkta garip bir değişikliğin olduğu imajının davranışsal gösterimlenmesiyle tedirgin ve meraklı olarak uyanmasıyla eşsüremli olarak paralel anlamlar uyandıracak şekilde fonda bir müzik belirmektedir. Müzik, alfa üyenin garip tutumunu destekleyecek şekilde ilginç, tuhaf, biraz ürkünç, gelişmelere ve yeniliklere gebe evrensel tınılara hakim bir müzik düzlemini kodlamakta ve tuhaf bir nitelik sembolize etmektedir.

Resim 16

Resim 17

Alfa üye yerinden doğrularak çevresine bakındığında bir an daha önce orada olmadığı anlaşılan pürüzsüz yüzeyli simsiyah renkli dikdörtgenler prizması şeklinde bir blok dikili taş, obelisk (filmde Monolith:tek taş)'ın konakladıkları mağaranın çok yakınında durduğunu görür ve çığlıklar atarak durumu uyuyan hordaya haber verir. Horda üyeleri uyanarak çığlıklar atarak, ellerini kollarını telaşlı bir şekilde sallayarak ve zıplayarak alfa birey önderliğinde Monolith'e doğru yaklaşırlar.

Monolith'in renginin simsiyah oluşu çeşitli mistik anlamları metaforlarla kodlamaktadır ve uzay boşluğu, 'bilinmeyen gökler' gibi karadır. Fon müziği metaforik olarak eşsüremli göndergelerle bu mistik ve tuhaf imajın semantik öbeğini pekiştirmektedir. Bu tuhaf müzik, yeni doğuşların, yeniliklerin ve yüce güce sahip olma durumunun olasılığını üstlenen anlam kategorilerinin mistik betimlemelerini sunmaktadır. Monolith'in karalığı daha önce karartılan ekran ve uzay boşluğunun karalığı için açımladığımız benzer semantik kategorilerin çağrışımsal düzleminde biriken ve bu alana yakınsayan anlam kodekslerini artsüremli olarak benzer göndergeler evrenine düzgülemektedir. Monolith'in üstünden doğan Güneş ve Monolith'in üst orta noktasında, güneşin de üstünde beliren hilal Ay, Monolith'in göksel (Bilinmeyen göklerden gelen) bir cisim olduğu ve Güneş ve/veya Ay ile çeşitli bağlantıları olduğu imajını metaforik olarak sembolize etmektedir. Bunun yanı sıra Güneş ve Ay'ın Monolith'in tepe noktasında simetrik olarak belirmesi; Akıllı ve düşünebilen, bilinçli bir varlığın olası varoluşsal durumuna anıştırma yapmakta ve simetrik pozisyon bu durumu milyonlarca yıl gözlemleyen-gören ve defalarca fark eden insan soyu tarafından mistik anlamlar yüklenilen bilinçli bir tasarım olduğu inanını geliştirecek olan bilişsel bir alt yordama metonimi ve metaforlarla kodlanmaktadır. Monolith'in tepesinde simetrik olarak beliren Monolith-Ay-güneş üçlemesi, Monolith'in alt açıdan gösterimlenmesi perspektifsel bir fenomeni doğurmakta ve bu da Monolith'in tepe noktasının üçgenimsi olarak algılanmasına yol açmaktadır. Böylece; Monolith, adeta bir piramit ve piramidin tepe noktasını ortaya çıkarmaktadır. Bu perspektifsel kamera açısı, Monolith'in piramit görünümünde üçgensel bir tepe noktasına sahiplik durumunu doğurmuştur. Böylece Monolith ve üzerindeki simetrik pozisyonlarıyla adeta güneş ve ay tutulması gibi, geometrik bir açı ve simetrik bir konumlanmayla Monolith ile adeta ay ve güneş üçlü bir tutuluma girmiştir. Tüm bu görsel perspektifsel imajın sunduğu ve gösterimlediği şey, fondaki müziğin tuhaflığı, ürkünçlüğü ve daha önce sözü edilen anlam gönderileriyle ve Erektüs hordasının Monolith çevresinde hayretler ve korkulu bakışlar içinde tepinimiyle eş semantik öbekleri eş süremli olarak aynı sytax içinde düzgüleyerek metonimilerle ve metaforlarla Erektüsun metafizik algı düzleminin, inanç sistemlerinin ve psişik algılarının gelişim çizgisini, bunların ileri süreçlerinin olası varoluşuna ileri ket vurarak anıştırmaktadır. Örneğin nasıl yapıldıkları hala bir

muamma olan ve çeşitli varsayımlarla birtakım açıklamalar getirilmeye çalışılan Mısır piramitleri ve bu piramitlerin iklime, gök cisimlerinin hareketine bağlı simetrik ve üstün-ileri geometrik ve matematiksel pozisyonuna, Monolith'i de bir piramit gibi göstererek, Ay-Güneş-Monolith tutulumuyla bilinçaltına mistik ve metafizik anlam ve imajları kodlayan paralel göndergeler mevcuttur. Monolith'in perspektifsel olarak piramite benzer bir hale getirilmesiyle, ileri toplumların gök inanışlarına, Ay'a, Güneş'e karşı takındıkları tavır ve algılama biçimlerine, Güneş Tanrısı Ra'ya atıfta bulunulmuştur. Bu metaforlar ve metonimik anlatıların kodladığı alan; Erk, mistisizm ve metafizik büyüsel-sihirsel güçlerin göklerden geldiği yargısına (inanına) yeter derecede açık imleyenler barındırmaktadır.(Bkz. Resim 16, Resim 17)

Monolith'in görüldüğü sahnede ve Erektüs hordasının Monolith etrafında şaşkın, hayret dolu, meraklı bakışları sonrası, ona el sürerek dokunmaya çalışmaları, Monolith'in etrafında tepinmeleri ile devam eden planın hemen sonrasında; Hordanın bir üyesinin yerdeki kemik yığınının başında durup, kemik parçalarına daha önce hiç bakmadığı şekilde şaşkın, garip ve düşünceli bir edayla bakmasıyla filme göre, ilk alet olarak kemik el baltasının bulunuşu arasında paralellik bulunmaktadır. Şöyle ki, Monolith ve Monolith'in etrafını saran Erektüs hordasının ve üyelerin Monolith'e el sürmelerinden, 'dokunmalarından' hemen sonra aletin bulunuş sahnesinin gelmesi, bize aletin bulunuşunun metaforik açıdan artsüremli olarak Monolith'le bir bağlantısı olduğunu göstermektedir. Monolith'in gösterildiği ve hordanın onun etrafını sardığı sahne boyunca ve ayrıca peşi sıra gelen kemik-aletin (el baltası) bulunuş sahnesindeki müziğin imgelemimizde mistik karakterli kilise müziğini andırır bir kutsiyet ve gizem barındırması aletin bulunuşunda -daha sonraki ilerleyen çağlar boyunca insan soyunun benzer davranışlar ve psikolojık güdülenmelerine neden olan büyüsel ve sihirsel etkinin ve tabunun temel karakteristiği olan 'bulaşıcılık', 'dokunma', 'kirlenme-arınma'- Monolith'e dokunmakla gelen ve Monolith'in gizeminin ve mistik gücünün ona dokunana bulaştığı sanrısına yol açan bir erkin Erektüsların 'kemik alet'i bulmasına yol açtığı metonomi ve metaforlarla, eşsüremli olarak sembolize edilmiştir.

Resim 18

Hordanın Monolith etrafında tepinmesi, onun etrafını sarması; meraklı, ürkek ve korku dolu bakışlarla onu tanımak için el sürmeleri metaforik olarak imgelemlerimizde ayinsel bir ritüeli çağrıştırmaktadır. Her ayinsel ritüelden beklenen-umulan bir değer olan, sıra dışı yüce bir güç kazanımı ya da ilhamlanmalarla gelen keşifler, zihinsel imgelemimizde kategorik olarak kodlandığı gibi, buna paralel analojik semantik öbek, Monolith'e dokunan ve etrafında tepinerek; tapınmalar düzleminden, çekirdek tapınım biçiminin öncüsü olabilecek, en ilkel tapınım biçiminin ve ortaya çıkış koşullarının örneklem davranışsal kodları ortaya koymaktadır.

Monolith'e ilk ve en önde yaklaşan Erektüs, sürünün alfa bireyidir. Bu durum, metaforlarla ilerleyen çağlar boyunca ilkel klanlardaki rahip, klan reisi, rahip-krallar'ın (yöneticiler ve yönetici sınıfların) ortaya çıkışını ve hatta kahramanlar, kahinler ve din bilginlerinin ortaya çıkışını öncelemekte ve metaforik açıdan 'liderlik' kavramına gönderme yaparak, Erektüs sonrası, onlardan daha gelişkin, Sapiens topluluklarına ve toplumsal formasyonlarına ileri ket vurarak, zaman atlamalı metonomilerle imgelemlerimizde düzgülemektedir.

Dokunmalar evreninden, bir objeye istençle, güdüsel olarak merak ve tutkuyla dokunmalar alt kategorik düzlemini temsilen, hordanın Monolith'e dokunması, el sürmesi ve hatta ağız ve dudaklarıyla dokunması; metaforik açıdan, çocuğun kültürlenerek toplumsallaşmasına ve ergin insan-birey olarak ortaya çıkmasına paralel bir anlam dizisi oluşturmakta ve insan soyunun, evrim süreci içerisinde, insan olarak ortaya çıkmasında tıpkı bebeğin ergin bir insan-birey olarak gelişmesi aşamasında gösterimlediği oto-erotik ve 'oral tanımlama' aşamasından geçtiği gibi; Erektüs hordası da burada, Monolith'e elleriyle dokunarak ve onu

ağızlarıyla duyumsamaya çalışarak, insanın temel davranış ve algılama biçimlerinin duyumsal geçiş sürecini sembolize etmektedirler. (Bkz. Resim 18)

Resim 19

Resim 20

Erektüs hordasının bir üyesi, yerde bulunan kemik parçalarının başında oturmakta ve kafasını sağa sola eğerek onlara çeşitli açılardan merekla ve şaşkınlıkla, düşünceli bir şekilde bakmaktadır. Herhengi bir objeye bakış tavırları ve davranışları düzleminden tuhaf, meraklı ve düşünceli gözlemler alt kategorisini düzgüleyen bu imgelem dizisi, erektüsün, gözlemlediği objeye yönelik yeni bir şeyler keşfedeceğini ve onda daha önce sezinlenmeyen başka bir özelliğin ortaya çıkarılacağını önceleyen anlamlar öbeğini metaforlarla, Monolith'in mistik erkinin ona dokunanlara bulaşacağı ve yeni güçler kazanacağı düşüncesinin eşsüermli çağrışımlarıyla öncelenerek imgelemimize kodlanmaktadır.

Bu planın mistik bir obje olan Monolith'ten hemen sonra gelmesi kemik el baltasının bulunuşunda yeter bilişsel güce Monolith'in bir katkısı olduğunu, kem erektüsün kemik aletin keşfinde Monolith ile kurduğu temasın payının olduğu düşüncesi metaforik açıdan simgelenmiştir. Erektüs büyük bir kemik parçası alarak diğer kemik parçalarına önce yavaşça daha sonra ayağa kalkarak sert bir şekilde vurmaktadır. Erektüsün kemiği eliyle tutarak havaya kaldırması ve aşağı doğru vurması erektüsün alet kullanım yetilerinde ve el baltası kullanımında gelecekteki gelişkin hareketlerine ve profesyonelliğine gelecek-beklentisiyle (ileri ket vurmamıza yol açacak) eş anlam kodeksleriyle metaforlarla sembolize edilmektedir.

Erektüs kemik-baltasıyla kemik yığını içindeki hayvan kafa tasına iki kere vurmakta ve her vuruşunda bu plana paralal kurgulamayla, savanlıkta daha önce iç içe beraber barış içinde otladıkları bir memeli hayvanın başına vurularak ölüp yere yığıldığı iki kere gösterilmektedir. Böylece kemik-el baltasının erektüs tarafından

daha önce barış içinde yaşadıkları beraber otladıkları bazı hayvanları avlayacağı, onları kafalarına vurarak öldüreceği, avda hayvanı çabucak öldürebilmek için kafasına vurulması gerektiği gibi anlam dizileri metaforlarla gösterilmiştir.

Kuru kafaya vurulan kemik elbaltası, buna paralel bir şekilde yere yığılan av hayvanı erektüsün bulduğu teknoloji-aletin tetiklemesiyle beslenme biçiminin değişeceği ve zenginleşeceği, otoburluktan etoburluğa geçeceği ve dolayısıyla toplayıcı yaşam formundan avcı yaşam formuna geçeceği metonimi vemetaforlarla imgelemlerimize anıştırılmaktadır. (Bkz. Resim 19, Resim 20)

Resim 21

Hemen sonraki planda, horda üyelerinin her birinde kemik el baltası vardır. Bir ellerinde balta ötekinde et parçaları vardır. Et yemektedirler. Böylece hordanın etobur beslenme formuna ve avcı bir yaşam biçimine dönüştüğü gözlemlenmektedir.(Bkz. Resim 21)

Resim 22

Horda, daha önce kaybettikleri yaşam alanlarını ve su birikintisini ele geçirmek için hareket eder. Karşı erektüs sürüsünün liderini, erektüs hordasının alfa üyesi kemik el baltasıyla yaralar yere yığılan erektüse hordanın diğer üyeleri kemik elbaltalarıyla vurarak öldürürler. Lideri ölen erektüs sürüsü şaşkın, ürkmüş ve korkulu bakışlarla orayı terk ederler.

Karşı sürünün liderini ilk horda liderinin kemikle vurarak yaralaması ve daha sonra hordanın diğer üyelerinin bundan cesaret alarak yere düşen lidere kemik baltalarla vurarak öldürmeleri fenomeni ileri ket vurmamıza yol açarak metaforlar ve metonimilerle grup ve kolektif psikolojinin belli yönlerinin temel yapısına göndermeler yapmaktadır.

Alfa üye tarafından ilk kez aynı türe karşı kullanılan kemik balta ile ilk cinayet ve dolayısıyla insanlık tarihinin ilk cinayeti işlenmiştir. Alfa üyenin ilk vuruşu yapması, bu durumun olası olduğunu göstermiş ve grup vicdanında ussallaştırılarak meşrulaştırılmıştır. Horda bundan sonra eylemin gerisini getirmiş ve linçe katılmıştır. Böylece sorumluluk da dağıtılmış olmaktaydı. Herkesin yaptığı şey doğru olacağından bireysel ve kolektif vicdanlar uzun süre rahat edecektir. Burada iki erektüs grubunun bu karşılaşması metaforik açıdan artsüremli olarak teknolojik ve mental açıdan üstün, ileri ve gelişkin olan hominid türlerinin insanoğlunun ortaya çıkmasında rol aldığını ve diğerlerinin silinip ya da asimile olup yok olduğunu ve ayrıca uygarlığımızın, teknolojiye sahip olan ve dolayısıyla bu teknolojiyi kendi türleri de dahil olmak üzere diğer varlıklar üzerinde şiddet ve zor kullanarak ve/veya şiddet ve zor kullanmak zorunda kalarak kazanmış olan en zorba hominid türleri ve hordalarından geldiğini göstermektedir. (Bkz. Resim 22)

Resim 23

Bir Erektüs (büyük bir ihtimalle hordanın alfa üyesi) çığlıklar atarak elindeki kemik el baltasını havaya fırlatmaktadır. Erektüsün kemik baltasını acı bir surat biçimiyle, pişmanlıkları andırır bir ifadeyle havaya fırlatması ve adeta ondan kurtulmaya çalışıyor izlenimi vermesi gibi anlamların imlemelerinin örgütlediği semantik düzlem aynı zamanda kendi türünü öldürmesine neden olan, teknolojisini ve yaşamının bekasını diğerlerini öldürerek ya da öldürmek zorunda kalarak sağlayan erektüsün tüm bu olanların nedenini tam anlamıyla anlamlandıramadığı ve

bu açmazın içinde şaşkınlıkla büyük bir acı çektiğini, pişmanlıklar içinde boğuştuğunu anıştıran ve imgelemlerimize bu anlam kodlarını ifade etmektedir. Erektüslerde böylesi bir interior ve vicdanın gelişmesi söz konusu değildir. Yönetmen, erektüsler üzerinden modern insanın ve uygarlığımızın içinde bulunduğu derin içsel yaraların ve tarihsel patolojik birikimlerin bireylerde ortaya çıkaracağı ruhsal buhran ve hatta intihar vakasını metonimilerle geri ket vurarak erektüslere kayrırarak projekte etmiş ve simgesel imlemelerle onlar üzerinden aktarmaya çalışmıştır.

Erektüsün elindeki kemiği havaya atarken görüntünün slow motion (Ağır çekim) olması, insan şiddetinin ve zorbalığının tarihselliğini ve zaman içerisinde birçok patolojik birikimlere neden olduğunu, uygarlığın bunun altında adeta ezildiği imlerini eşsüremli imgelerle senkronize olarak göstermektedir. Havada saat yönünde ağır çekimle dönen ve gökyüzüne yükselen kemik; saat yönünde ağır çekimde dönmekle art süremli atlamalı imleyenlerle erektüsün ve dolayısıyla Homo Sapiensin evrimsel gelişme süreclerini, zamanın ilerleyişini metaforik açıdan bilinçaltına kodlamaktadır.

Kemiğin göğe yükselmesi; ilerleme, gelişme gibi kavramlar öbeğine yakınsamalı türdeş ve paralel semantik düzlem kirişleri yaratmakta ve imgelemlerimizde metonimik ve metaforik göndergelerle geleceğin hominidlerinin, erektüsler sonrası çağlar boyunca zaman içinde teknoloji ve uygarlıklarını geliştirerek göklere çıkacaklarını, insan elinden çıkan aletlerin insanın birer uzantısı olduğu ve bu aletlerin ve uygarlığın göklere uzanacağı ve yayılacağını sembolize etmektedir.

Bu sembolik semantik düzlem, peşi sıra gelen uzayda kemiğe benzer bir mekiğin yörünge etrafında devinim metaforu eşsüremli ve artsüremli olarak ileri ve geri ketlerle analojik açıdan benzer çağrışımsal anlamları yaratan imajlar sözdizim'inde örgütlemekte ve algılanan sembolik imleyenlerin anlamlarını perçimleyerek imgelemlerimize kodlamaktadır. (Bkz. Resim 23)

Resim 24

Resim 25

Kemiğin havaya yülseldiği planın son karesinde kemik sola doğru yaklaşık 45º lik bir açıdadır. Bu planın hemen sonrasında erektüslerin gelişimleri, zaman sıçratmalı olarak uzaya çıkan insana kadar gelmiştir. Bu bölümün ilk planında uzayda görünen mekik'in duruş şekli, sağa doğru yaklaşık 45º lik bir açı yapmaktadır. Kemik alet ve kemik aletin on binlerce yıl sonra gelişen uygarlık ve teknolojiyle kılık değiştirmiş ve uzaya çıkmış bir biçimini metaforlarla temsil eden kemik şeklindeki uzay mekiği, biçimsel olarak aynı düzlemde açıları bozulmadan birleştirildiklerinde, ortaya 'V' harfi çıkmaktadır. Metonimi ve metaforlarla artsüremli kodlamalarla yaratılmaya çalışılan anlamlar düzlemi, kemik-alet ve uzay mekiğinin insanlık ve uygarlıktaki yerine dair açımlanmış olan anlamlar dizisini analojik paralel dizgelerde imleyerek eşsüremli olarak Gramatolojik açıdan ambivalent nitelikleri de aynı zaman da içinde barındıran kavramlar düzlemini; Vertebrate(Omurgalılar), Vertical(Dikey), Verve(İlham, esin), Via(…Yolu ile, …Üzerinden, …Aracılığıyla), Vituperate(Lanet okumak), Virtue(Üstün yetenek ve özellik, meziyet, fazilet), Victory(Zafer, yengi), Vehicle(Nakil aracı), Veld(Kayalık ve otluk bölge), Vault(Atlamak, /kubbe), Work(İş, emek, çalışma), Volition(İstek, arzu), Voluntary(isteyerek, istemli), Will(İrade, arzu, istenç), Wisdom(Akıl, deneyim), Wonder(Harika, acaip, tuhaf), Worry(Merak, endişe, kaygı), Villa(Villa, ev), Worship(Tapınım, ibadet), Village(Köy, küçük yerleşke), Vendetta(Kan davası), Wild(Vahşi, yabani), Villain(Kötü insan), Vile(Kötü, şeri, fena ruhlu), Vehemence(Hiddet, şiddet, hararet), War(Savaş), Victim(Kurban), Vessel(Gemi, tekne), Voluptuary(Şehvete düşkün insan, şehvetli kişi), Voyage(Deniz ya da uzay yolculuğu), Velocity(Hız, dolaşım), Vim(Güç, kuvvet, enerji), Vulgar(Kaba), Vicious(Kötü, hırçın), Violence(Vahşet, katliam, kıyım, şiddet, zorbalık), Vanquish(Mağlup etmek), Water(Su), Vital(Hayati, zaruri), Vita(Hayat, yaşam, can), Vivacity(Canlılık), Vivid(Canlı, diri), Verbal(Sözlü), Voice(-insan- ses, dile getirmek), Vowel(Sesli/ünlü harf), Verge(Kenar, sınır), Vacuum(Vakum, boşluk)

gibi kavramlarla simgelemektedir. Ayrıca semantik düzlemin desteklediği biçimsel ve biçemsel analojik bazı kategoriler; 'V' harfinin gösterimlediği anlam evrenini eşsüremli ve artsüremli olarak metaforik ve metinomik açıdan desteklemektedir. Bunlar; 'Roket-Füze', 'Mermi-Ok ucu', 'Ev', 'Yıldız' ve bilinmeyeni sembolize eden 'X' kavramlarıdırlar.

Bu kavramların hem örgütledikleri anlam öbekleri ve çağrışımları ve hem de biçimsellikle kurulan bir analojik korelasyon sonucu oldukça ince ve derin bir sembolik anlatım kullanılmıştır. Havaya atılan kemik ve uzun bir zaman geçmesinden sonra yine kemik şeklinde bir uzay aracı ve bu ikisinin şekilsel olarak imledikleri kavramlar düzlemi alet teknolojisi ve buna dayalı gelişen uygarlığın ortaya koyduğu olay ve olguları ifade eden temel kavramlar olan zafer, savaş, şiddet, vahşet, güç, merak, kaygı, ilerleme, yaşam, gelişme, hız, keşif-yolculuk vb. ile alt yordamları sembolize edilmiştir. (Bkz. Resim 24, Resim 25)

3.2.5.4. Sinematografik Teknik Düzlem

Bu bölümde birinci ana düzlemdeki kamera, ışık ve uzamın teknik açıdan sinematografik olarak kısaca analizi yapılmıştır.

3.2.5.4.1. Kamera

1., 2. ve 3. alt düzlemler boyunca ve filmin genelinde sembolik anlatıma spesifik anlamlar yükleyici artistik ve atraktif kamera hareketleri mevcut bulunmamakla beraber çok az da olsa birtakım kamera hareketleri bunun dışında kalmış ve istisna teşkil etmiştir. Filmin sembolik kompozisyonunu destekleyen ana kamera hareketleri filmin kurgusal akış biçimiyle desteklenmiştir. Filmde temel kompozisyonu oldukça estetik ve senkronize bir şekilde destekleyen kamera hareketleri bu özelliğini filmin tümüne yaygın fiks kamera açısı, portreit bir kadraj ve sabit objektif açıklığından ve son derece hassas ve yavaş pan hareketlerinden almaktadır. Çok nadir olarak kullanılan pan hareketleri zaman aşımını simgeleyerek olayların daha sonra aldığı durumu betimlemek için kullanılmıştır. Örneğin,

erektüsün kemik aleti keşfetmesinden sonra geçmeyle değişen plana et yiyen erektüsün girmesi gibi. Kamera hareketleriyle yaratılması olası olan anlam kompozisyonları bunun yerine kurgusal düzlemde portreit fiks planların mükemmel bir şekilde dizilerek kurgulanmasıyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda kamera da slow (yavaş) birkaç pan hareketi ve özel efekt yaratan balık gözü lensler ve bazı jel lensler kullanılmaktan başka bir şey yapılmamıştır.

Filmde daha çok genel planlar kullanılmış, böylece erektüsün yaşam alanında doğa, grup üyeleri ve diğer canlılarla olan ilişkileri, yaşam pratikleri ve diyalektiklerini daha kapsayıcı ve genellemeci olarak tarihsel varoluşumuzun evrensel imajları ve çizgilerini yakalama amacıyla bu metaforik açıdan yansıtılmaya çalışılmıştır. Uzay ve içindeki gezegen, uydu ve uzay araçlarını gösteren genel planlar ve erektüs hordasının doğa içindeki nişine açılan genel planlı kamera açıları, yukarıda belirtilen metaforik anlatı düzlemini yaratmak için kurgulanmıştır. Yakın plan portreit kadrajlı ve fiks çekimler, konu objenin interioruna-iç dünyasına dair daha yakından bilgi ve veriler yakalamaya yönelik bir beklenti yaratmaktadır izleyicide. Yakın plan kamera açıları bu bakımdan iç dünya ve bilişsel süreçlerin ortaya daha detaylı bir şekilde çıkarılmakta olduğuna dair bir beklenti imajı yaratmakta ve bilinçaltına benzer imleyenler alt yordamlarını eşsüremli imajlarla kodlamaktadır. Örneğin su birikintisi kenarındaki nişlerinden kovulduktan sonra sığındıkları kayalık indeki erektüslere yapılan yakın plan çekimler vahşi tabiat içinde ve geceleyin ava çıkan birçok vahşi kedinin bulunduğu bir ortamda erektüslerin içinde bulundukları korku, kaygı, ürküntüler ve bu nedenle ortamdaki huzursuzluk ve tetikte bekleyişler, korku dolu bakışlar yakın plan kamera açısından dolayı açıkça gösterimlenmektedir. Benzer durum kemik yığını içinde kemik parçalarına tuhaf ve düşünceli bir biçimde bakan erektüs üyesini gösterir yakın plan kamera açısının ortaya koyduğu kompozisyon için de doğrudur.

Monolith'in Güneş ve Ay ile simetrik bir pozisyonla bir araya gelmesi ve adeta tutulumu; monoliht'e kamera alt açıdan konumlanarak sağlanmıştır. Ayrıca kameranın alt açıdaki bu konumu göstermekte olduğu objelere yüce nitelikler ve imajları metaforik olarak yüklemektedir. Çünkü alt açı kamera pozisyonları imgelemlerimizde gösterimlenen objenin daha iri, daha büyük, statüce daha yüksek,

daha yüce, daha üstün, saygıdeğer vb. anlamları yaratmak için kullanılmaktadır. Ayrıca, psikolojik olarak, alt açıdan baktığımız objelere, yüksek anlamlar atfetme, süblimasyon (yüceltmeler) yükleme eğilimlerimiz olduğu psikolojik bir gerçekliktir.

3.2.5.4.2. Işık

Filmde plato içinde, tamamıyla suni efektif ışık kullanılmıştır. Hominidlerin yaşadığı ve birkaç milyon yıl öncesini canlandıran ışık, imgelemlerimizdeki ilkel gezengen koşullarını çağrıştıracak bazı öğeler ve renk ambiyanslarıyla kompoze edilmeye çalışılmıştır. Bunun dışında sahne ve planlara özgü bariz ve farklı anlamlar yaratan ışıksal düzenlemeler söz konusu değildir. Hominidlerin yaşadığı dünyada gündoğumu, gökyüzünün kızıllığı, plandan plana atmosferin bazen yeşilimsi, mavimsi ve bazen de sarımtırak-saman rengi gibi renk ambiyansı alması, savan-step coğrafi yapı ve cıvardaki çıplak kayalık yükseltiler ve dağların göstergelediği gelişmemiş ilkel koşullar imajıyla anlam örgütleyici bir düzlemde aynı çağrışımsal kodeksi kodlayarak, gökyüzünün ışık ambiyansıyla eşsüremli dizileri imlemektedir. Böylece gösterilen temel çağrışımsal kodeks, güneş sisteminde bugün atmosferik ve yüzey yapısını bildiğimiz diğer solar sistem gezegenleri gibi ancak üzerinde yaşamın henüz biçimlenmeye başladığı hala ilkel ve çetin koşulları olan bir gezegen imajıdır. Kısacası, uzam unsurlarının çağrışımsal alt düzlemleriyle birleşen renkler düzleminden kızıl, mavimsi, sarımtırak atmosferik renkler skalasının göstereni, ilkel bir gezegen (mars gezegeni gibi) ve başlangıç koşullarını bilinçaltına kodlamaktadır.

3.2.5.4.3. Uzam

Filmin hominidlerin yaşadığı dünyayı gösteren ve canlandıran sahnelerinde mekana genel kamera açılarından yaklaşılmıştır. Bu sahneler boyunca mekana atfedebileceğimiz çok önemli ve belirleyici spesifik bilinçaltı anlam öbekleri mevcut değildir. Ortamın genel özellikleri, step-savan bir iklimin egemen olduğu imajını çizen bir görünüm ve bitki örtüsü, kayalıklar, kayalık yükselti ve tepelerin gösterdiği temel metaforik anlamlar kısaca; ışık ve daha önceki metinler içerisinde ele alınmıştır. Kayalıklar arasındaki su birikintisi, suyun kıtlığını göstermekte, bitki örtüsü ve atmosferik ambiyans savan tipi bir iklim çeşidinin egemen olduğunu

göstermekte ve tüm bunların belirttiği ana anlam düzlemi ise, ilkel gezegen şartları ve başlangıç koşullarındaki dünyayı, göstermektedir.

Yere yayılmış kemik parçaları, aletin bulunuşu ve hominidlerin toplayıcılıktan avcı-toplayıcı yaşam ve kültür formlarına geçişlerinin tetikleyicisi ve sembolü durumundadır.

3.2.6. İkinci Ana Düzlem: İnsanın Yolculuk ve Arayış Serüveni

Filmin bu ana bölümünü üç alt düzlem üzerinden incelenmektedir. Filmin bu bölümünde anlamlar evreni kategoriler halinde üç alt düzlemde sembolik imgelemde eş ve art süremli imlemlerle geriye ve geleceğe ket vurmamıza yol açmaktadır. Aşağıda bu kategorilerden bazıları; sıralı zamansal dizge içerisinde uzam örgütleyici alt düzlemlerle ilişkileriyle beraber ele alınmaktadır.

Birinci alt düzlem zaman-uzam diyalektiğini atlatmalı olarak kodlayan dizgeyle birlikte, uzaydaki insanoğlu ve uygarlığının eriştiği düzeyin; evren ve hala insanoğlu tarafından mistisizm içeren tuhaf bilinmeyenler ile olan ilişkisi ve uzay çağı insanının toplumsal konumunu yansıtmaktadır. Ayrıca metonimilerel ilk aletin dönüşerek ve gelişerek birçok aletin varoluşunun sebebi olmasını zaman sıçramalı olarak göstergelemektedir.

İkinci alt düzlem, zaman-uzam diyalektiğini atlatmalı olarak kodlayan dizgeyle birlikte, insan-makine arası ilişkileri ve anlam verilemeyen bir fenomene dair sansürlenen bilgi ve iletişimin psişik süreçlerde yol açtığı tahrip sonucu iletişim ve yönetim süreçlerinin sekteye uğramasını metaforlarla insan-makine mücadelesi şeklinde sembolize etmektedir.

Üçüncü alt düzlem, zaman-uzam diyalektiğini atlatmalı olarak kodlayan dizgeyle birlikte, insanın vicdanıyla hesaplaşmasını sembolik bir dille, mistik güçler içeren Monolith üzerinden ele alarak vurgulamaktadır. Böylece psişik düzleme mistik belirtili anlam yüklemeleri ile gönderme yapmaktadır.

3.2.6.1. Birinci Alt Düzlem: Uzay-Zaman ve Uygarlık

Kemik el baltasının H. E. tarafından havaya fırlatılmasından sonra metaforik açıdan kemik-aletle bağıntısı bulunan ve insanoğlunun analojik bir benzerlikle kemiğe benzeyen gök-aleti olan uzay mekiğiyle başlayan bu alt bölümde, insanoğlunun evrimsel gelişim çizgisinde alet teknolojisi ve kültürünü geliştirerek; uygarlığını, H.E.'nin kemik el baltası aletini havaya, gökyüzüne fırlattığı yönde, uzaya genişleterek yayıldığını, uzay çağı insanının serüvenini görmekteyiz. Uzay çağı insanı, evrende kendisi gibi bilinçli ve akıl taşıyan varlıklar ve uygarlıklar olup olmadığını merak etmekte ve araştırmaktadır.

Resim 26

Yörünge ana uzay yolcu gemisi tekerlekler ve disk şeklindeki cisimler düzleminden bir alt kategori olan savaş arabası tekerleğini analojik olarak çağrıştırmaktadır. Bu gemi bir planda saat yönünde dönmekte iken bir sonraki planda saat yönünün tersine dönmektedir. Bu durum tarihsel ve evrimsel düzlemde ileri ve geri ket vurmamıza yol açarak; şeylerin hangi temel ve dönüm noktası olan süreçlerden geçerek uygarlığımızı ortaya çıkardığı düşüncesini bilinçaltında örgütlemektedir. Ayrıca savaş arabası tekerleği şeklindeki bu uzay aracının metaforik açıdan simgelediği şey olan savaş arabası tekerleği imgesi, uzay aracının bir tekerlek gibi dönmesiyle iyice pekişmektedir. Bu dönme hareketi ayrıca tekerleğin tarihsel bir dönüm noktası niteliğinde, çığır açan bir alet ve araç olduğunu da aynı semantik düzleme düzgülemektedir. Aracın saat yönünde ve tersine dönme-rotasyon hareketi, tekerleğin keşfinden uzay aracına dek olan gelişme sürecini çift yönlü okumamızı tetikleyici anlam dizilerini bilinçaltımıza imlemektedir. Disk-çember formunda savaş arabası tekerleğine benzeyen bu uzay aracı, aynı zamanda başka bir anlam kategorisini artsüremli olarak metaforlarla kodlamaktadır.

Uzay aracı aynı zamanda, galaksi şeklinde, adeta bir disk biçimindedir. Böylece insanoğlu, tıpkı gezegenler ve galaksiler gibi, kendi ekseni etrafında dönerek uzayda yol alan yeni bir yaşam alanı, yeni bir niş ve kendi gezegenini, kendi mini-galaksisini inşa etmiştir. Psikanalitik düzlemde bu savaş arabası metaforunu incelediğimizde; uzay aracının analojik açıdan savaş arabasına çok benzer bir formda olmasının metaforik açıdan gösterdiği temel anlam düzlemi, H.E.'den H.S.'ye geçiş sürecinde ve modern uzay çağı insanı, teknolojisi ve kültürünün ortaya çıkmasında insanın temel psişik istençlerinin ve teknolojiyle uygarlığını geliştirme biçimlerinin şiddete dayalı bir geçmiş ve tarihsellik sergilediği anıştırılmaktadır. İnsan soyunun atası olan hominidler imal ettikleri kemik el baltaları, taş aletler ve ilerleyen dönemlerde keşfettikleri, -ekonomik etkinlikler ve ulaştırmanın yanı sıra savaşlarda ezici bir alet ve güç unsuru olarak kullandıkları- savaş arabalarını metaforik olarak simgeleyen uzay aracının morfolojik ve fiziksel açıdan savaş arabası tekerleğini andırmaktadır. Analojik bu benzerlik, geçmişimize ve tarihselliğimizin bilinçaltına dönmemiz yönünde çağrışımsal bir baskı yaratarak; atalarımızın başta kemik alet olmak üzere savaş arabasını metonimik açıdan simgeleyen savaş arabası tekerleği gibi aletlerin, atarımız tarafından kendi türünü yok etmek, öldürmek ve cinayet amaçlı da kullanıldığı realitesini imgelemlerimizde yeniden canlandırmakta ve kısacası insanlığın eriştiği uygarlığın kanlı ve şiddete dayalı bir geçmişten geldiğini ve bu şiddet unsurlarının izlerini hala üzerinde taşıdığı izlenimini vermektedir.

Öyle ki; doğa ve zayıf hem türleri üzerinde teknolojisi ile üstün gelerek, doğayı ve zayıf insan soylarını tahakküm altına alan, onlara karşı galip gelen en üstün uygarlıkların bir devamı olarak uzaya yayılan uzay çağı insanları ve kurdukları uygarlık, uzay araçlarını bile bu öz varoluş durumları yani şiddet unsurlarına göre biçimlendirmişlerdir. Zira uzay gemisi savaş arabası tekerleği formunda imal edilmiştir. (Bkz. Resim 26)

Resim 27

Yıldız şeklinde bir uzay gemisi yörüngede dolaşmaktadır. Geminin yıldızı anıştıran şekli, metaforik bir dille insanoğlunun, yıldızlara hayranlık duyduğunun, atalarından bu yana gökleri ve yıldızları merak ettiğinin ve bu nedenle hep göğe çıkma arzusunda, yıldızlara erişmeye çalıştıklarının, yıldızların insan imgeleminde hep rüya imgeleri ve hayallere, mitoslara konu olduğunu simgelemektedir. Yıldızlar ve gök insanoğlunun çağlar boyu, kafasını meşgul ettiğinden ve hep erişilmesi umulan bir utopya olarak kaldığından dolayı, yıldızın kendisine hala hayran olunan bu imajına izafeten uzay gemisi yıldız biçiminde imal edilmiştir uzay çağı insanı tarafından. (Bkz. Resim 27)

Resim 28

Yolcu uzay gemisinin içinde seyahat eden Dr. Floyd, koltuğunda uyumaktadır. Önünde ergonomik olarak dizayn edilmiş ve konsüle gömülmüş televizyon bulunmaktadır. Her yolcu koltuğunun önündeki konsülde ergonomik gömme konsül bir televizyon bulunmaktadır. Dr. Floyd uyuya kalmıştır. Televizyon ekranında bir Ufo[*] görürüz. Herşey ekranında Ufonun belirmesi metaforlar ve metonimik açıdan iki çağrışımsal anlam öbeğini göstermektedir. Birincisi uzay çağı insanının da hala bilinmeyenin peşinde olduğu, merak duygusuna sahip olduğudur. İkincisi de, birinci açımlamaya artsüremli beklentisel imajları kodlayarak, filmi sonraki bölümlerinde bilimeyenin araştırılmasına yönelik aksiyonlar dizisinin söz konusu olabileceği olasılığını ve ayrıca metonimik açıdan bu beklentinin eşsüremli bir parçası olacak başka bir alt çağrışımsal yordamlar kodlamaktadır. Bu

[*] Unknown Flying Object: Bilinmeyen Uçan Cisim

yordamlardan biri olan Ufolarla ilintili sahnede, konsüldeki TV'de Ufo gönünmektedir. TV'deki Ufo'larla ilgili bu programı, muhtemelen kendi merakı ve istenciyle açmış ve seyrederken karşısında uyuya kalınmış olan, Dr. Floyd'un filmin devamında bilinmeyene yönelik olarak yapılması olası olan araştırmalarda rol oynayacağı beklentisi ve olasılığını bilinçaltımıza kodlayan bir çağrışımsal dizge bulunmaktadır. (Bkz. Resim 28)

Resim 29

Dr. Floyd uyurken havada kalemi uçuşmaktadır. Havada uçuşan kalem dolaysız olarak ağırlıksız ortamı göstermektedir. Bununla beraber Ufo görüntüsü bağlamında Dr. Floyd için yapılan açımlamanın bir devamı ve o açımlamayı destekleyici bir eş çağrışımsal imleyen örgütlenmesi olarak, kalem Dr. Floyd'un uyuya kalmadan önce kalemle yazı yazdığı ve muhtemelen notlar tuttuğu düşüncesini metaforik olarak sembolize etmektedir.

Kalemin havda uçuşması ve daha sonra hostesin gelip kalemi Dr. Floyd'un cebine sabitlemesi fenomeni, Dr. Floyd'un çok meşgul ve yorgun olduğunu ve bir uzay yolcu gemisinde seyahat ettiğine göre de, bir görev üzerinde bulunduğu düşüncesini imgelemlerimizde metaforlarla simgelenmektedir. Bu durum ayrıca, Dr. Floyd'un bilinmeyenin araştırmasına yönelik görev alacağı olasılık metaforunu da destekleyen metaforik bir örgütleyicidir.

Kalem ayrıca; kemik alet, savaş arabası tekerleği metaforlarından sonra uygarlığın ve yüksek bir kültürün ortaya çıkmasını tetikleyen üçüncü temel bir alet olarak metaforlarla bilinçaltı imgelemimize uygarlığı ileri taşıyan önemli bir etken alet olarak kodlanmaktadır. (Bkz. Resim 29)

Resim 30

Uzay gemisi içindeki geniş ve uzun koridorda Dr. Floyd yürümektedir. Gemi yörünge üssüne varmıştır. Bu koridor da otel lobilerini andırır yolcu koltukları vardır. Koltukların hepsi kırmızı renktedir. Bunun dışında son derece sade ve pürüzsüz olan ortamda beyaz renk ve beyaz ışık egemendir. Beyaz renk uygarlığın vahşet, şiddet ve kanlı mücadelelerle şekillendirdiği modernitesi, kültürü ve varlığını aklamaya yönelik, ve bilinçdışına atmaya yönelik psişik bir savunma mekanizmasının sonucu, bilhassa umuma açık olan geniş alanlarda burada örneğin yolcu gemisinin içinde lobiyi andırır koridorlarda, kullanılmakta ve toplumsal vicdan rahatlatılmaktadır. Uygarlık topluma karşı kendi gerçekliğini maskelemekte ve saflığı, kutsiyeti, asaleti temsil eden beyaz renklerle şiddete dayalı kanlı geçmişi ve gerçekliğini ayinşelleştirerek, kolektif ve bireysel vicdanlarda normalleştirmekte, meşrulaştırmakta, rasyonalize edilerek yüceltilmektedir.

Renkler düzleminden bir alt düzlem olan kırmızı rengin kodladığı semantik alt anlam dizileri İdlere dayalı bilinçsiz güdüsel isterleri, fizyolojik istençleri, cinsel güdülenmeleri, saldırganlık ve şiddeti, libidinal itkilere dayalı yıkıcı davranışları, kanı, savaşı, vahşeti, şiddeti vb. kavram ve fenomenleri sembolize etmektedir. Kırmızı koltuklar uygarlığın, libidinal itkilerden ve varoluşsal zorunluluklardan ve alet teknolojisinin yol açtığı kültür ve yaşam biçimi başkalaşmalarından kök alarak gelişen şiddetin, yok etme ve tahakküm altına alma gibi edimlerinin metaforik temsilidir.

Pürüzsüz, tertemiz, sade ve beyaz salon ve koridorların, kırmızı koltuklarla iç içe bir arada olması, insanın yıkıcı psişik elementi olan İdleri ve yapıcı psişik elementi olan Süper egolarını ve insanın ambivalent interiorunu temsil etmektedir. Beyaz renk iyiyi, sükuneti, doğruyu vb. emreden süper egoyu, kırmızı renk şiddeti ve saldırganlığı temsil eden İd'i metaforik olarak sembolize etmektedir. Beyaz ve kırmızının uzaydaki ve uzay aracındaki bu dingin, sade ve uzlaşımsal uslu durumu ve

tertibi, insanın ambivalent iç dünyasında da kurulabilir. Mekanın bu dizaynı insanın, isterlerini ambivalent yapısını optimum bir dengede tutarak biçimlendirebileceğine dair olumlu bir metaforik gönderme de yapmaktadır. Kırmızı koltuklar uygarlığın bu yüksek konumuna savaşlarla, kan dökülerek, çok büyük emek ve mücadelelerle, güçlü libidinal itkilerle gelindiğini sembolize etmektedir. (Bkz. Resim 30)

Resim 31

Resim 32

Dr. Floyd'un gemi içerisinde bir bilgisayar tarafından kimliği onaylanır. Bu planda etkileşimli, dokunmatik makinelerin gelişeceğine dair metaforik bir öngörü bulunmaktadır. Kaleler, saraylar, sur ve duvarlar yapan insanoğlunun, ötekilere karşı güvensizliğinin hala sürdüğü çağrışımsal olarak anıştırılmıştır.

Dr. Floyd bir kabine girer. Burası iletişim ve haberleşmeyi sağlayan radyo transmisyon kabinidir. Bir bilgisayarlı ekran vardır. Gerek kimlik kontrolü yapan bilgisayarlı konsül ve gerekse iletişim konsülü günümüz etkileşimli interaktif otomatların, bilgisayarların ve bankomatların birer metaforik habercileridirler. Floyd transmisyon otomatına bir kartokutur/takar ve dünya ile iletişime geçer. Bu kart, günümüz manyetik kredi kartlarının, telefon kartlarının, metro ulaştırma kartlarının, fabrika giriş kartlarının, kapıdan geçiş için tasarlanmış güvenlik personel giriş kartlarının vs. metaforik habercisi ve öncüleridir. Yönetmenin muazzam bir sezi ve öngörüsünü müşahade etmekteyiz. İletişim ve haberleşme teknolojisinin erişeceği düzeylere son derece isabetli metaforlar kullanılmıştır. Floyd kızıyla görüntülü olarak konuşur. Görüntülü telefon öncelenmektedir ve hatta internet. Kızının yarın doğum günüdür. Kızının hediye ne istediğini sorar. Hediye olarak telefon ister babasından. Babası evde birçok telefon olduğunu başka bir şey istemesini söyler. Kız da 'ot bebek' ister. Burada evde birçok telefonun bulunması uzay çağı insanının kitlesel oranlarda teknolojik alete sahip olduğunu ancak kızın 'ot bebek' istemesiyle de uygar toplumun doğadan koptuğu metaforlarla göstergelenmektedir. (Bkz. Resim 31, Resim 32)

Dr. Floyd bir grup kadın ve bir Rus doktorla lobide kırmızı koltukların üzerinde kısa bir sohbet yapar. Sohbetin konusu Clavius'taki esrarengiz bulaşıcı hastalık ve manyetik kayadır. Burada kadınlar modern toplum kadınının statü sahibi entelektüellere dönüştüğünü imgelemlerimizde canlandırmaktadır. Rus doktor, Smyslov, bir metafor olarak uzay çağı uygarlığında Rus ırkın da egemen olduğunun bir simgesidir.

Bununla birlikte; Rus doktor Smyslov, metonimik olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni simgelemektedir. Amerika ile amansız bir soğuk savaş veren Demir-perde Sovyet Rusya, çok uzun yıllar, başta Amerika olmak üzere dünyanın geriye kalanı tarafından hep; bir muamma, bir sır, bir giz olarak algılanmış ve Sovyet Rusya'ya dair bir çok epik komlo teorileri türetilmiştir. Amerika için, Sovyet Rusya düpedüz esrarengiz bir uygarlıktır. Filmin, 1968'de çekildiğini düşündüğümüzde bu durumu daha iyi değerlendirebiliriz.

Smyslov adı türetme bir isimdir. Rus dilinde bu nevi bir isim alışılmadık bir durumdur. Smyslov kavramı kurmaca bir fonetik içermektedir. Smyslov adını semantik açıdan fonetik çağrışımları düzleminde ele aldığımızda, bu sözcük gerek biçimsel ve gerekse sessel alanda imgelemlerimizde ve bilişsel duyumlarımızda, ağırlıklı ve çarpıcı olarak, 'Mys-..' sözcük kökünü çağrıştırmaktadır. Şöyle ki; s-*Mys*-lov: ..Mys-<> 'Myth', 'Mystical', 'Mythos', 'Mystery', 'Mist-Misty', 'Missile', 'Misery' ve 'Mis-…' gibi sözcüklerin gösterdikleri anlam düzlemini metaforik açıdan imlemektedir. Myth; mit, destan, Mystical; mistik, esrarlı, Mythos; destan, mitsel anlatı, gizem, Mystery; giz, gizem, esrarengiz, muamma, sır, Mist; sis, Misty; sisli, Missile; mermi, füze, roket, Misery; sefalet, mutsuzluk, Mis-;(İng. Önek) yanlış, yanlış bir şekilde, kötü, kötü bir şekilde anlamına gelmektedirler. Böylece Rus doktor Smyslov'un adının içerdiği semantik çağrışımsal skala, Sovyet Rusya'nın gizemi ve esrarengizliğini imgelemlerimize kodlamaktadır. Bununla artsüremli olarak Clavius'taki esrarengiz olaylara ve gizemli kayaya da metaforik açıdan destekleyici, yineleyici paralel bir anıştırma sözkonusudur. Ayrıca, Missile(mermi, füze, roket) sözcüğü Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya arasında soğuk savaş boyunca sürgit devam eden misillemeleri, gövde gösterilerini, balistik füze ve uzay çağı yarışını metonimi ve metaforlarla sembolize etmektedir. Sefalet, yoksulluk

anlamına gelen Misery sözcüğü ve kötü, hatalı, yanlış anlamına gelen Mis- öneki ile Komünist Sovyet Rusya'nın, Kapitalist Liberal Amerika tarafından nasıl görülmekte olduğu anıştırılmaktadır. Buna göre; Kapitalist Amerika, Komünist Sovyet Rusya'yı eleştirmekte, yermekte ve hor görmektedir. Bu, imgelem düzlemi bizi şu vargısal anlam kodeksine götürmektedir; Kapitalizm, Komünizmin; sefalet, yoksulluk ve sefaletin paylaşımı durumunu doğurduğunu iddia ederek eleştirir ve suçlar. Kapitalizme göre, Komunizm; sefaletin, şerrin, kötülüğün ve mutsuzluğun nedeni ve simgesidir.

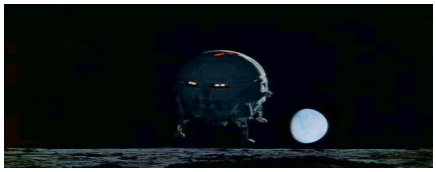

Resim 33

Dr. Floyd, Clavius, Ay üssüne doğru küçük bir yolcu gemisinde harekete geçer. Televizyon konsülünde ekranda bir judo müsabakası görülür. Bu, uygarlığın gelişiminde şiddetin varolduğunun başka bir metaforik anlatımıdır. Ayrıca, tarihsel süreçlerde geri ket vurmamıza yol açarak ilkel atalarımız ve hominidlerin çeşitli yaşamsal nedenlerle birbirleriyle aletsiz çekiştikleri ve mücadele ettikleri dönemleri hatırlatmaktadır. (Bkz. Resim 33)

Resim 34

Resim 35

Yolculara ve kaptanlara ikram edilen menü kutularının üzerinde çeşitli sebze ve meyvaların resimleri bulunmakta ve her resmin bulunduğu bölümde bir kamış bulunmaktadır. Kamış menünün sıvı besleyici unsurlar içerdiğini, sebze ve meyvaların salt resimlerinin olması da , bu likit gıda maddesinin sebze ve meyvelerin yapay aromatik bileşimleri ancak belki de eşdeğer enerji, mineral ve vitamin içerdiğini anıştırmaktadır. Böylece, biyolojik açıdan ne enerji, ne mineral ve ne de

vitamin yönünden bir kayıp olmasa ve aromalarla çok iyi tat ve koku imitasyon bileşimi yakalanmış olsa dahi, uzay çağı insanı doğaya ait, doğada yetişen orijinal gıda maddeleriyle değil, ancak bu ürünlerin birer karikatürü ve hayaleti durumunu almış laboratuar ürünü suni besinlerle beslenmektedirler. Günümüz astronotları da buna benzer bir menü ile yörüngede yaşamlarını sürdürmektedirler.

Uzay gemisi insan kafasına ve yüzüne benzemektedir. Burada insanoğlunun, tüm edimlerinin ve görüşlerinin insan biçimci olarak ortaya çıktığı realitesi metaforik açıdan ortaya konulmaktadır. (Bkz. Resim 34, Resim 35)

Dr. Floyd, yetkililerle Clavius hakkında gizli bir toplantı yapmaktadır. Toplantının temel konusu gelişen esrarengiz olayların halktan gizlenmesi ve örtbas edilmesi yönündedir. Bu ileride birçok metaforlarla gösterileceği üzere, bireysel ve kolektif düzlemde sağlıksız bir ruh hali, iletişimsizlik ve kötü yönetimle sonuçlanacak ve neticede bu giz ve bastırma faaliyeti insansal düzeyde kendini şiddet unsurları kullanarak sergileyecektir.

Resim 36

Manyetik kaya, gizemli ve mistik Monolith'i araştırmak üzere altı görevli işçi astronot böcek şeklindeki bir mekikle Ay atmosferinde uçmaktadır. Böceklerin; hızlı, hareketli, kıvrak, manevrası üstün ve neredeyse her deliğe girebilecek bir yeteneğe sahip olduğunu biliyoruz. Analojik olarak bu mekiğin de böcek biçimli olması; operasyonel ve iş görme amaçlı kullanılan uzay araçlarının benzer özellikler gösterdiği imajını metaforik açıdan ifade etmek için kullanılmıştır. Mekiğin kaptan kabini kırmızı renkli ışık, mürettebat bölümü ise soğuk mavi renkli ışık ambiyansına sahiptir. Bu ışığın sembolik anlamı aşağıda 'ışık' bölümünde gösterilmektedir. Astronotlar sadöviç yemekte ve bardak içinde sıvı tüketmektedir. Burada astronotlar uzay işçileri durumundadırlar. Görevin aciliyeti gereği fast-food besleniyor oldukları öngörülebilirse de; gerek fast-food beslenmek zorunda olmaları ve gerekse uzay

mekiğinin böcek şeklinde olması; uzay işcileri (işçi sınıfının) olan bu astronotlara karşı biçimsel metaforik bir aşağılamanın sembolize edildiğini imlemektedir. Böylece sınıf ve statü farklarına bir anıştırma söz konusudur. (Bkz. Resim 36)

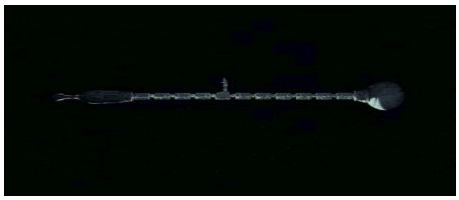
Resim 37

Resim 38

Astronotlar başta grup şefinin öncülüğünde Monolith'in bulunduğu alana gelir ve temkinli, kaygılı, meraklı ve korkulu adımlarla Monolith'in etrafını sararlar. Bu sırada fonda daha önce H.E.'lerin Monolith'i gördükleri andan itibaren çalan ürperti verici mistik müzik yenden başlar. Astronotların lideri Monolith'e yaklaşarak ona parmak uçlarıyla, eliyle dokunur. Bu metaforlarla H.E. hordasının alfa-birey öncülüğünde Monolith'e yaklaşma biçimiyle neredeyse aynı şekilde gelişir. Böylece metaforik açıdan paralel olarak yapılan bu kurgu, bize insanın temel davranış biçimlerinin çağlar boyu aynı diyalektik aksiyon modellerini seçtiğini ve benzer davranışlar sergilediğini göstermektedir. Astronot grubu Monolith'in başında bir hatıra fotoğrafı çektirecekken buna koşut olarak eşsüremli bir şekilde Monolith'in tepe noktasında Güneş ve hilal Ay tutlumunun ve simetrik pozisyonunun gerçekleştiğini görürüz. Aynı anda çok yüksek acaip bir tiz ses duyulun ve astronotlar dayanılmaz acılarla kıvranırlar. Monolith'de gerçekleşen tutulumun gösterildiği planda kamera alt açıda olduğundan dolayı Monolith, piramit gibi görünmektedir. Ay-Güneş-Monolith tutulumu ve Monolith'in piramite benzer şekilde beliren görüntüsünün kodladığı mistik, kutsal ve ürperti verici metafizik duygulanımlar tiz sesi metaforlarla doğuran gösterenlerdir. Bu tiz ses adeta piramitin laneti ve simetri-tutulumun laneti gibi bir kategorik öngörünün imgelemlerimizde yeniden canlanmasını tetikleyen bir ceza sembolüdür. Bu durum filmin geriye kalanını da lanetleyecek ve uğursuzlukların doğmasına neden olacaktır. Ama aslında problem daha çok Monolith'in laneti değil; iletişimsizlik, örtbas ve bastırmanın sonucu olan sıkışmış psişenin gösterdiği anomalilerdir. (Bkz. Resim 37, Resim 38)

3.2.6.2. İkinci Alt Düzlem: Uzay Çağı İnsanı ve Uygarlığın Kökenleri

Resim 39

Uzay aracı; fiziksel olarak Olduwan el baltasını anıştırmaktadır. Bunun yanı sıra antropolojik açıdan H. F. (Homo Sapiens) türünün atalarının evrimsel gelişim ve farklılaşma düzleminde ayıran parametrelerden biri olan bacak kemiğinin kalçaya bağlanma biçimi ve bunun için elverişli bir fizyolojik gelişim çizgisine metaforik olarak atıfta bulunmaktadır. Bununla paralel bir şekilde örtüşen ve aynı anlam düzlemini örgütleyen bir alt kategori olarak; uzay aracı aynı zamanda omurgalı hayvanların temel iskelet yapısı olan; baş (kafatası), omurga ve omurgayı oluşturan omur segmentlerinin dizilimini analojik açıdan imgelemlerimize kodlamaktadır. Uzay aracının gövdesi; modüler bir yapıda, segmentlere bölünmüş modül dizilerinden oluşmuş ve bu modüllerin bir ucu (başı), segment modüllerinden çok daha irice olan ve imgelemlerimizde kafa tasını andırır bir imajı imleyen küresel bir modülüne bağlanmaktadır. Modüllerin bağlandığı diğer uç ise; üçgenimsi bir yapıda olan ve uzay gemisine hareket veren, itki roket motorlarının olduğu bölümdür. Doğa ile diyalektik bir ilişki içinde bulunan insanın tüm edimleri; doğal olarak, öncelikle kendi beden bilinci olarak gelişen benliği ve doğada kendine benzer diğer omurgalı canlıların davranışlarının gözlemlerinden elde edilen içdünya düşlemleri projeksiyonunun türlü yansılarından türemiş ve tüm dışsal görülerden payını almıştır. Buna göre; analojik bir genelleme yapacak olursak; bir çok omurgalı veya omurgasız hayvanın elleri ve ayakları ya da eller ve ayaklar yerine geçecek olan ve benzer işlevleri üstlenen analog organları, üçgenimsi bir açıma, üçgensel bir şekle sahiptir. Canlılarda; yerdeğiştirme, kaçma, saldırma, beslenme vb. gibi bir çok işlevin gerçekleştirilmesini sağlayan organ ayak ve bacaklar, el ve kollar ya da benzer işlevi üstlenen analog organlardır. Parçalama, yırtma, delme vs. işlevler gören tırnaklar, pençeler ve köpek dişleri üçgensel yapıdadırlar. Burada uzay aracının hareketini sağlayan üçgensel yapıdaki itki roketleri metaforik açıdan hareket organı ayak ve

bacakları kodlamaktadır. İnsanın ayakları ve daha çok elleri üçgensel bir açıma sahiptir. Omurları simgeleyen modüller, aynı zamanda ileri bir evrim düzeyini ve gelişmiş bir canlı formunu omurilik ve sinir sistemi imajlarını eşsüremli olarak çağrıştırarak simgelemektedir.

Uzay aracının fiziksel görüntüsü, omurga-omurilik-kafatası, uzun bacak kemiği ve kalçaya bağlanan kemik ucu(om) morfolojisine imgelem düzleminde geri-geçmiş imgelemlerimize dönmemize yol açarak eğretileme ile sembolize edilmekte ve hominid gelişim çizgisinin evrimsel evrenin Homo Sapiens olma yolundaki önemli bir kategori ve kilometre taşına gönderme yapmakta ve göstergeleyerek yeniden modellemektedir.

Bununla birlikte, metaforik açıdan elin uzantısı diyebileceğimiz aletler düzleminde, Olduwan tipi el baltasını simgesel olarak kodlayan uzay aracı, bu görünümüyle Homo Sapiensin doğa ile diyalektiğine ve ilk kültür yaratımı tetikleyicisi bir gösterge olan ilk 'alet'e gönderme yapmaktadır.

İnsanı insan yapan faktör, salt alet yapmak değil, aleti bilinçli ve fonksiyonel bir şekilde, amaca yönelik bir istenç itkisi sonucu geliştirerek uygun bir uygulama yoluyla kullanmaktır. Her aletin bir yapım yönü ve amaç yönü vardır. El baltasının kesici, delici, parçalayıcı, yırtıcı, ezici şekillerde çeşitli amaçlara yönelik geliştirilmesi ve kullanılması gibi. Her aletin amaçlar doğrultusunda bir görevi vardır. Filmde de uzay gemisi, bir amaç doğrultusunda görevlendirilmiştir. Uzay gemisi, araç yapan insan Homo Sapiens'in belirlediği amaca ulaşmasında bir araç görevi görmektedir. Uzay gemisi, en azından nesnelerin dış görünümünün metaforik anlamlar düzleminde hedefe, amaca giden, görevlendirilmiş ve bir iş görecek olma anlam öbeğini estetik imgelemde, geriye ket vurduracak şekilde analojik olarak göstergelemektedir.

On binlerce yıl önce topladığı ve avladığı objelerin öğütülmesinde, kesilmesi ve ezilmesi gibi amaçlarla ve savunma amacıyla kullanılan el baltaları, şimdi yerini Homo Sapiens'in bir başka amacını gerçekleştirmek için uzay aracı kılığına girmiş bir şekilde sürdürmektedir. (Bkz. Resim 39)

Resim 40

Geminin beş mürettebatı bulunmakta bunlardan üçü uyutulmuş, ikisi ayaktadır. Geminin Jüpitere varana kadar sevk ve idaresinden sorumlu olan iki personel Dave ve Frank'tir. Uyutulan personelin isimleri şöyledir; Dr. Charles Hunter, Dr. Jack Kimball, Dr. Victor Kaminsky. Burada hunter, avcı denektir. Kim-ball, ball, top demektir. Victor(victory) zafer, muzaffer demektir, kaminsky ise sessel metaforlarla İngiliz dilinin come fiilini anıştırmakta ve gel anlamına gelmektedir. Burada çağlar önce kemik aletlerle ava, besin bulma görevine çıkan hominideler gibi, uzay çağı inansı da bir giz perdesini aralamak için görevlendirilmiş ve kemik biçimindeki büyük uzay gemisiyle yola çıkmıştır. Avının peşinde giden hominidler gibi gemi mürettebatı da görevinin peşinde gitmektedir. Burada gemi mürettebatlarının isimlerinden yola çıkarak ortaya çıkan kavramların çağrıştırdığı anlam düzleminde Hunter: avcı, avcı-toplayıcı insanı metaforik olarak çağtıştırmakta, ball: top, evrimsel süreç içindeki döngüsellik, tekerrür ve devingenliği simgelemekte ve victor come<>kaminsky..: zaferin gelmesi, yengi; kültürün, barışın ve gelişkin uygarlık formasyonlarının ya da bilinmeyenlerin bilinir hale ve insanoğlu için yararlı bir hale gelişini eş ve artsüremli semantik dizilerle bilinçdışımıza kodlamaktadır.

Frank geminin içine çembersel bir dairede koşmakta, kondüsyon tutmakta ve koşarken yumruk sallamaktadır. Davranışsal düzlmden bir alt kategorik davanış biçimi olan bu aksiyonun içerdiği yumruk şiddet unsurlaru alt yordamını imlemekte ve bir bütün olarak koşma faaliyeti bilişsel süreçlerimizde geri ket vurmamıza yol açarak insan soyunun ataları olan hominidlerin bir zorunluluksal görev olan av faaliyetlerinde ava koşmalarını metaforlarla sembolize etmektedir. İnsanlık uygarlığını yaşamsal gereksinimlerini ve dolayısıyla varoluşunun bekasını sağlamak amacıyla sürekli döngüsel bir günlük hareketler praksisi, örneğin toplayıcılık ve avına koşma, av arayışı ve av yolundaki serüvenler ve yeni deneyimler içinde gelişen

teknolojisi, sosyal süreçleri ve kültür edimleriyle yaratmıştır. Jüpitere bilinmeyenin araştırılmasına yönelik bir amaç ve görevle çıkılan uzay yolculuğunda, bilimeyenin avlanması yolunda, uzay gemisi içinde Frank, avına koşan H.E.'leri metaforlarla simgelemektedir. (Bkz. Resim 40)

HAL 9000 kusursuz bir bilgisayardır. İnsanın mükemmeliyet tutkusunu simgelemektedir. Hal, Frank ile Santranç oynamaktadır. Frank yenilir. Bu yengi metaforu daha sonra Frank'ın Hal'e karşı Dave'den daha ketum, önyargılı, suçlayıcı ve kötü tutumunu anlamamızı kolaylaştıran metaforik sekonder bir anlam örgütleyici öbektir.

Resim 41

Resim 42

Dave, psikoterapistlerin hastaları için kullandığı serbest çağrışım yatağına benzer bir sedye üzerinde gözünde kırmızı gözlükle uzanmakta ve dinlenmektedir. Kırmızı gözlük; korku, kaygı ve kendisinden kaçılmak istenen ve bastırılmış, id istençlerinin, bilinçaltı imgelemlerinin, libidinal itkilerin, bilinçdışına itilmiş şiddet ve yıkıcı tutkuların metaforik sembolüdür. Psikoterapist sedyesi, kırmızı gözlün temsil ettiği anlamlar düzlemine içsel bir duyuşla bilinçli bir şekilde inildiği ve dinlenceyle kontrol altında tutulduğunu, kendiyle bir hesaplaşmanın bilinçaltı süreçlerde işlediğini göstermektedir. Bu bilinçaltı kuruntuları ve kaygıları; görevin gizine yönelik bilinçaltına itilmiş duygu ve düşünceleri ve örtbas edilmiş olası gerçeklerin bilinememesinin iç dünyayı baskılamasını temsil etmektedir.

Dave, kara kalemle uyutulmuş mürettebatı resmetmiştir. Bu; gözünde kırmızı gözlükle uzandığı koltukta zihnini nelerin meşgul ettiğini ve bilinçaltının bilinçüstüne vurduğu bazı kaygıları dile getirmekte ve bir önceki çözümlemeyi detekleyen metaforlar içermektedir. Dave, bilinçaltındaki kaygıları resmetmiştir. Mürettebatın uyutulması ve görevin gizleri Dave'in bilinçaltında olumsuz

baskılanmalara, zorlanımlara ve gerilimlere neden olmuştur. Bu süreç sonunda kendini kaygılarla dolu, kararsızlıklar, stres, paranoya ve şiddete eğilimli bir panik atak tablosunun temel öğelerini göstergeleyen tablo ile Dave ve Fanak'ın HAL'e karşı gösterecekleri tavırda sembolize olmaktadır. Dave'in uyutulmuş olan mürettebatın resmini çizmesini fark eden HAL, Dave'in de kendisiyle ortak kaygılar taşıdığını öngörerek, Dave'e resimleri bahane ederek, bu resimleri kendisine göstermesini ve paylaşmasını rica ederek iç dünyasını onunla paylaşmak ister. Dave'ile bu yönde iletişime geçmek ister ancak diyalog başarılı geçmemiştir. Dave HAL'i anlayamamış ve HAL, düşüncelerini ifade edememiştir. Yanlış anlaşılacağını düşünen HAL kendini geri çekmiştir. Bu arada belirtmek gerekmektedir ki, Dave olaylarla daha yakından ilgili, kaygılı ve düşüncelidir Frank'a göre. HAL ile daha yakından sevecen ilgi ve bağlantı kurabilmekte ve bir bakıma HAL'in sevgisini biraz daha kazanabilmiştir. Bunu ileride Frank'ın HAL tarafından öldürülmesinden anlamaktayız oysa anteni onarmak için uzay yürüyüşüne ilk Dave çıkmıştı. Ancak HAL, Dave için kötü bir şey tasarlamamıştı. Frank HAL'e karşı oldukça soğuk ve duyarsızdır.

Düşüncelerini ifade edemeyen, zaten yolculuk boyunca derin bir psişik gerilime ve zorlanıma maruz kalan hal, resimleri bahane ederek kaygılarını paylaşmak istediği Dave'den de yeter derecede bir anlayış göremeyince diyalogları daha sonlanmadan haberleşme-iletişim anteninin arzalandığına dair bir hata raporu verir Dave'e.

HAL'in bu davranışı; artık kendi iç dünyasına çekildiğinin, yalnız kaldığının, geminin altıncı üyesi olarak kendisinin diğer üyelerce kabul edilmemesinin ve sosyalleşmesine izin verilmemesinin metaforik açıdan bir ifadesidir. Grup üyeleriyle iletişim kuramayan HAL, bir ceza ve diyet olarak onların da dünya ile yani toplumları ve uygarlıklarıyla bağlantı kurmalarını engellemeye çalışmış ve haberleşme uydusunu bozmuştur. Bu davranışıyla adeta bir çocuk gibi davranan HAL, Dave ve Frank'ı yalnızlaştırarak ilgilerini kendisi üzerine kaydıracağını ummuştur. (Bkz. Resim 41, Resim 42)

Resim 43

Resim 44

Haberleşme uydu anteninde ilgili üniteyi çıkarıp gelen ve tamir etmeye çalışan Dave ve Frank, HAL'e çeşitli sorular sormuş ancak HAL, mükemmel bir bilgisayardan beklenmeyecek geçiştirmeli, imalı, çelişkili, tehditkar, çocuksu yanıtlar vermiş. Karşı fikirleri yanlış bularak kendisinin hatasız mükemmel bir bilgisayar olduğundan şüphe edilmemesi gerektiğini andırır soğuk yanıtlar vermiştir. Dvae ve Frank, HAL'de acaip bir şeyler olduğu ve bazı şeyleri sakladığını hissetseler de bunu ona yansıtmaktan çekinmişlerdir. HAL bu davranışlarıyla metaforik düzlemden toplum tarafından onay bekleyen bir çocuk gibi davranmaktadır. Ancak bunun temel nedeni yalnız kalan ve iletişim kuramayan, iç dünyasını dışa yansıtıp paylaşamayan HAL'in bu duruma itilmesi olmuştu. HAL değil, toplum suçludur yani mürettebat suçludur. Sonraki olay örgülerinin kodladığı metaforlar açık ya da kapalı gösterenlerle, Frankı öldürenin HAL olduğunu göstermektedir. Frank ve Dave, HAL'den iyice şüphelenmeye başladıklarında HAL'den izin alarak C haznesine gider ve tüm şartelleri kapatarak orada HAL hakkında hiç de iyi olmayan şeyler konuşurlar. Frank'ın diyalogları daha sert ve HAL'e karşı daha anlayışsızdır. Bu da daha önce santrançta HAL'e yenilen, Hal ile hiçbir sıcak diyalog kurmayan Frankın HAL'e karşı takındığı düşmanca tutumun HAL tarafından bir tehdit olarak algılanması ve kendi varlığına dair bir saldırı olarak yorumlanması sonucu Frankın ölümüyle sonuçlanacak cinayeti tetikleyen temel metaforik göndergelerden biridir.(Bkz. Resim 43, Resim 44)

Dave, Frankın cesedini alıp gemiye döndüğünde, HAL'in, Dave'i ilk önce duymamazlıktan gelmesi ve daha sonra aralarında geçen diyaloğun içeriği, HAL'in korkmuş, ürkmüş, yanlız kalmış, asosyalize olarak çocuksu davranışlar sergilediğini göstemektedir. Frank ve Dave'in HAL'e karşı takındıkları anlayışsız, sert ve paranoik tavır, HAL'in bu sapkın davranışları göstermesine neden olmuştur.

Dave, havalandırma kanalından gemiye girer. HAL, isteseydi bunu engeleyebilir ya da gemiyi hareket ettirerek Dave'i gerilerde bırakabilirdi. Ancak HAL'in gitmemesinin nedeni, Dave ile hala bir iletişim kurabilme umudu, suçluluk duygusu ve pişmanlıktır.

Resim 45

Resim 46

Dave içeri girdiğinde başlığını takarak sinirceliliğini metaforik olarak sembolize eden adrenalin yüklü soluk alıp vermelerle HAL'in tüm yalvarışlarına karşın ona yanıt vermeyip yine iletişimsizlikle cezalandırmış ve doğruca Hafıza ünitesine yönelmiştir. Hal, yol boyunca Dave'den özür dilemiş, hatasını kabul etmiş, kendini aşağılamış ve bu yönde suçunu itiraf ederek günah çıkarmaya çalışmış, yaptıklarına pişman olmuştur. Dave, ona en büyük cezayı ona olumlu ya da olumsuz hiçbir yanıt vermeyerek göstermiştir. Hatta bu duruma dayanamayan HAL, bir yanıt almak hakkım değil mi? demiştir. Dave, sinirine hakim olamamış ve HAL'i yok etme, devre dışı bırakma kararı almıştır. Dave, halden intikam almak istemektedir. Yavaş yavaş hafıza kartları çıkarılan HAL, son ana kadar Dave'e yalvarmış, özür dilemiş, bir daha hata olmayacağına dair teminat vermiştir.

Son diyaloglarında HAL, 'aklım gidiyor, apaçık aklım gidiyor' gibi ifadeler kullanmıştır, Dave onun hafıza kartlarını devre dışı bıraktıkça. Bu da HAL'in duygusal bir makine olduğunu bir iç dünyasının olduğunu apaçık göstermektedir. Bunun yanı sıra ölüm anında, şoklarda, tehlikeli durumlarda insanlarda gerçekleşen flash-back durumu, geçmişe dönme durumu ve geriye ket, HAL'de de söz konusu olmuştur. HAL, doğuşunu anlatmış ve temel özellikleri, başlangış koşulları hakkında, kendisini yaratan mühendis doktor hakkında bilgi vermiş ve bu mühendisin kendisine bir şarkı öğrettiğini söylemiştir. Tüm bu ifadeler sembolik açıdan HAL'in kesin duygusal bir varlık olduğunu bu nedenle toplumsallaşamayınca her ne kadar mükemmel tasarlanmışsa da hatalar yapabileceğini ve anormal davranışlar

sergileyeblieceğini göstermektedir. HAL'i yaratan bay Langley'dir, ona HAL hocam diye hitap etmektedir. Lung: Akciğer demektir(ing.) burada HAL'i yaratan insanın adının Langley olarak seçilmesi ve Lang sözcüğünün okunuşunun ve yazılışının 'Lung' yani 'Akciğer' sözcüğüyle sessel ve biçimsel benzerliği, bu seçimin bilinçli yapıldığı ve zihinsel imgelemlerimizde; ciğer, hava, oksijen, hayat, yaşam, can, Oksijen-enerji-can-tin üflemek* gibi anlamlar düzlemini kodladığını görmekteyiz. Bu bağlamda HAL'i yaratan, ona can, hayat, nefes, ruh veren yaratıcı; Akciğer gibi can ve hayat veren, bay Langley'dir.

HAL şarkıyı sesi boğuklaşarak (ölüm meteforunun sessel biçimi) bitirmek üzereyken devreye otomatik bir ses kaydı (metin) girer. Bu metin HAL'in bildiği bazı gerçeklerin ölüm anında bilince çıkması durumunu çağrıştımaktadır. HAL, hem duygusal bir varlıktır ve hem de insan gibi ölmektedir. (Bkz. Resim 45, Resim 46)

3.2.6.3. Üçüncü Alt Düzlem: Yaşama Sanatı, Üst Ülküler ve Süper ego

Resim 47

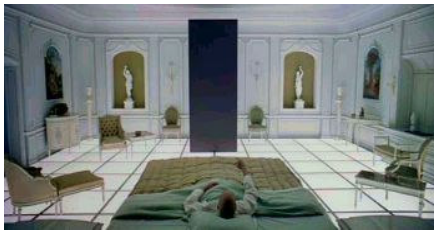
Resim 48

Jüpiter'e varıldığında Dave, probe mekik içinde bir ışık plazması anaforuna düşmüştür. Işık anaforunun burulması ve renklerin sürekli değişimi zamansal bir sıçrama imajının kodladığı anlam düzlemlerini metaforik olarak göstermektedir.[167]

Sonunda mekik, içinde şoka girmiş titrer vaziyetteki Dave ile, bir salonda belirir. Bu mekanda kısaca zamanın atlatmalı olarak geçtiği, Dave'in yaşlandığını görürüz. Saçları ağarmış Dave, yemek masasına gelip oturur -buradan Dave'in bu mekanda aniden yaşlanmadığı, bir yaşam sürerek yavaş yavaş yaşlandığını metaforik olarak algılamaktayız- su bardağına elini uzattığında bardak yere düşer ve kırılır. Bundan önce yatağı görürüz ve yatak boştur. Kırık bardak için yere eğilen Dave

* Göksel dinlerde Tanrı'nın, insanı yaratırken; ona kendi ruhundan üflediğine inanılır.
[167] bkz. Resim 72

başını kaldırıp yatağa baktığında onun gözüyle, yatakta yatan yatalak ve saçları dökülmüş olan çok yaşlı bir insan görürüz. Bu kişi metaforik açıdan Dave'in ilerdeki kendi geleceğidir. Nitekim yatağın açısından masayı görürüz kimse yoktur zaman aşımı olmuştur artık Dave yatakta yatalak yatmaktadır. Kırılan bardak metonimilerle evrensel bir realiteyi, kırılan bir şeyin asla eski haline dönemeyeceği, tersinemeyeceği analojisiyle paralel bir şekilde zamanın tersinmezliğini yani zamanda geri dönüşün olmadığını gösteren fiziksel gerçekliğe anıştırma yapan bir metafordur. (Bkz. Resim 47, Resim 48)

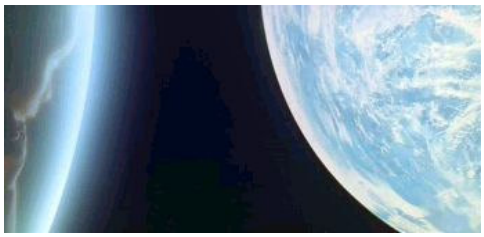
Resim 49

Mistik, kutsal, metafizik erk ve güçlere haiz olduğu anlaşılan ve bir bilince de sahip olan Monolith, yatağın baş ucunda belirir. Dave, vahşi bir şekilde beynine saldırarak (Dave'in, HAL'in Hafıza kartlarını sökmesi beynine kafa tasına saldırı ve hasar vermek olarak metaforik açıdan düşünülebilir ve bu aynı zamanda hominid davranışlarının fizikopsikolojik bir gerçeklik olarak döngüselliğine ve H.E.'nin kemik el baltasını bulmasıyla avladığı hayvanın başına vurarak öldürmesi metaforuyla eş düzlemde çakışan yansı imajları imgelemlerimize kodlamaktadır.) HAL'i öldürmesinin diyetini yalnız başına yaşlanarak kimsesiz ve yapayalnız olarak ödemektedir. Yaratılan metafor budur. Yatakta yatan Dave, elini Monolith'e yalvarırcasına, medet umarcasına uzatmaktadır. Bu af dilediğini göstermektedir. Burada vicdani bir hesaplaşma söz konusudur. Monolith, ileri uygarlıkların gelişkin vicdani değerlerini, süper egolarını ve affetme potansiyelliği yoğun tanrısal yargılama biçemlerini barındırmaktadır. Fondaki, kilise müziğini andırır, ürperti veren, mistisizm ve kutsal imajları imgelemlerimizde kabartan fon müziği de Monolith'in bu imajlarını eşsüremli olarak pekiştirmektedir. Sonunda Monolith, Dave'i bir bebeğe, plasenta içinde bir insan yavrusuna dönüştürür, yatağın üzerinde duran. H.E. hordasına kemik aleti bulduran ve gelişen teknolojinin çağlar boyu çeşitli

insan soylarının yok edilmesinde ve şiddet uygulanmasında kullanılmasına bir anlamda neden olan Monolith de bunun bir müsebbibi olarak günah çıkarmakta ve bunun diyetini, insanın ambivalent yapısı nedeniyle işlemiş olduğu hataları silerek, ölümden sonra yeniden hayat doğurarak, Dave'i bir fetüse dönüştürerek, göstergelemiştir. (Bkz. Resim 49)

Resim 50

Resim 51

Sonraki planda Ay'dan Masmavi Dünya'ya tilt-down yapan kamera kadrajına, kadrajın sol tarafından dünya gibi mavi küresel bir cisim yavaş yavaş girmeye başlar. Bu cisim dünyanın ikizi olan başka bir gezegen gibi algılanır ancak bu cismin kadraja girişi devam ettikçe, bunun bir gezegen değil, plasenta içinde yüzü dünyaya dönük bir bebek olduğu anlaşılır. Burada verilen mesaj ve sembolik anlatım açıktır. Dünyaya bakan bebek, dünyada daha iyi iletişimsel ve yönetsel davranış ve yaşam formları, barışçıl olan şeffaf kültür ve uygarlıklar yaratmaya söz veren ve ambivalent interiorunu sağlıklı bir şekilde şekillendirmeye ant içen, geleceğin iyiler dünyasını simgelemektedir. (Bkz. Resim 50, Resim 51)

3.2.6.4. Sinematografik Teknik Düzlem

Bu bölümde İkinci ana düzlemdeki kamera, ışık ve uzamın teknik açıdan sinematografik olarak kısaca analizi yapılmıştır.

3.2.6.4.1. Kamera

1., 2. ve 3. alt düzlemler boyunca ve filmin genelinde sembolik anlatıma spesifik anlamlar yükleyici artistik kamera hareketleri mevcut bulunmamakla beraber çok az da olsa birtakım kamera hareketleri bunun dışında kalmış ve istisna teşkil

etmiştir. Filmin sembolik kompozisyonunu destekleyen ana kamera hareketleri filmin kurgusal akış biçimiyle desteklenmiştir. Filmde, temel kompozisyonu oldukça estetik ve senkronize bir şekilde destekleyen kamera hareketleri, bu özelliğini filmin tümüne yaygın fiks kamera açısı, portreit bir kadraj ve sabit objektif açıklığından ve son derece hassas ve yavaş pan hareketlerinden almaktadır. Çok nadir olarak kullanılan pan hareketleri zaman aşımını simgeleyerek olayların daha sonra aldığı durumu betimlemek için, konu obje ve mesajın başka anlam düzlemlerine taşınması için kullanılmıştır. Örneğin, Dr. Floyd'un uzay gemisi içinde yolcu bekleme salonundan resepsiyona geçmesi, asansör kapısının sağa ve sola açılmasının pan hareketi gibi algılanması ve açılan kapının yolcu bekleme salonunu göstermesi gibi. Kamera hareketleriyle yaratılması olası olan anlam kompozisyonları bunun yerine kurgusal düzlemde portreit fiks planların mükemmel bir şekilde dizilerek kurgulanmasıyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda kamera da slow birkaç pan hareketi ve özel efekt yaratan balık gözü lensler ve bazı jel lensler kullanılmaktan başka bir şey yapılmamıştır.

Filmde daha çok genel planlar kullanılmış, böylece insanın uzay ve uzay gemileri içindeki diyalektik ilişkileri, yaşam pratikleri daha kapsayıcı ve genellemeci olarak tarihsel varoluşumuzun evrensel imajları ve çizgileri metaforik açıdan yansıtılmaya çalışılmıştır. Uzay ve içindeki gezegen, uydu ve uzay araçlarını gösteren genel planlar insanın doğa/uzay içindeki nişine –uygarlığına- açılan genel planlı kamera açıları, yukarıda belirtilen metaforik anlatı düzlemini yaratmak için kurgulanmıştır. Yakın plan portreit kadrajlı ve fiks çekimler, konu objenin interioruna-iç dünyasına dair daha yakından bilgi ve veriler yakalamaya yönelik bir beklenti yaratmaktadır izleyicide. Yakın plan kamera açıları bu bakımdan metaforik açıdan iç dünya ve bilişsel süreçlerin ortaya daha detaylı bir şekilde çıkarılmakta olduğuna dair bir beklenti imajı yaratmakta ve bilinçaltına benzer imleyenler alt yordamlarını eşsüremli imajlarla kodlamaktadır. Örneğin, Jüpiter görevindeki Dave ve Frank'i gösteren yakın plan kamera açıları, HAL'in gözünü gösteren yakın plan kamera açıları bu öznelerin iç dünyaları hakkında bir fikir vermektedir ve metaforlarla bu öznelerin iç dünyalarını açımlamaktadır. Benzer durum bazı objelere yapılan ve onları tanıtlayıcı, işlev ve görevleri hakkında bilgi veren yakın plan kamera açısının ortaya koyduğu kompozisyon için de doğrudur. Ancak burada bu

nesne ve objelerin iç dünyalarına değil, onları yaratanların dünyasında sembolize ettikleri anlam kategorilerine simgesel yeniden bir metaforik ve metonimik anıştırma amaçlı kullanılmaktadır. Örneğin, kumanda panellerine, uyutulan kabin içindeki Jüpiter görevi personellerine, uzay yolcu gemisinde ikram edilen yemek menüsü kutusunun üzerindeki bitki resimlerine yakın plan girilmesi, havada uçuşan kalem vb. hep bu anlamda bir metaforik anlam öbeğini nitelemektedir.

Dave, HAL'in beynine (Hafıza ünitesine) girmek üzere ünite kapısını açarken; HAL'in Dave karşısındaki ezikliği ve aşağılık, suçluluk, pişmanlık duygularının itkileri sonucunda Dave'i yüceltmesi, kendini aşağılaması sonucu Dave'in hakim, yüce, güçlü, otoriter ve dominant anlam ve nitelikler kazandığının metaforik bir ifadesi olarak bu imajlar, kamera alt açıdan konumlanarak sağlanmıştır. Ayrıca kameranın alt açıdaki bu konumu göstermekte olduğu objelere yüce nitelikler ve imajları metaforik olarak yüklemektedir. Çünkü alt açı kamera pozisyonları imgelemlerimizde gösterimlenen objenin daha iri, daha büyük, statüce daha yüksek, daha yüce, daha üstün, saygıdeğer vb. anlamları metaforik açıdan yaratmak için kullanılmaktadır. Ayrıca, psikolojik olarak, alt açıdan baktığımız objelere, yüksek anlamlar atfetme, süblimasyon (yüceltmeler) yükleme eğilimlerimiz olduğu psikolojik bir gerçekliktir.

Filmde yalnızca iki farklı planda kameranın objeyle beraber hareket ederek, objeyi takip etmesi söz konusudur. Birinci obje-kamera hareketi, ay üssünde yerin 12 m. altında bulunan manyetik kaya, Monolith'i, araştırmakla görevlendirilen altı astronotun, şef astronot öncülüğünde Monolith'e doğru yaklaşma sahnesindedir. İkinci obje-kamera hareketi, HAL'in uyutulmuş personeli yaşamalarını sağlayan makineleri kapatarak öldürmesi, Frank'a probe'u (İng. Mini-uzay mekiği) kullanıp saldırarak öldürmesi ve nihayet Frank'ın cesedini almaya giden Dave'i gemiye almaması neticesinde Dave'in bir yolunu bulup gemiye girdikten sonra HAL'i devre dışı bırakmak (yok etmek, bir nevi öldürmek) amacıyla uzay gemisi içinde HAL'in merkezi hafıza ünitesine doğru yürümesi sahnesinde gerçekleşmiştir.

Birinci durumda kameranın objeyle hareketi, kameranın objelerin yanında, arasında, onların yakınında olması, olaylara objelerin gözünden kameranın da

katıldığını göstermektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse; kameranın objeyle hareket etmesi, onun aksiyonunun bir parçası haline gelmesi, bize objenin karşı karşıya bulunduğu olay ya da olgulara karşı nasıl bir tavır takındığını, ne gibi tepkiler verdiğini daha yakından objenin gözünden ve adeta objenin yerine geçerek, bir çeşit empati ile ya da objenin yol arkadaşı olarak göstermektedir. Kameranın olaya katılması, konu objenin içinde bulunduğu ruh hali ve psişik duygulanımlarını bize daha sıcak, yakından ve inandırıcı bir biçimde daha gerçekçi olarak yansıtmaktadır. Kameranın objeyle hareketi, imgelemlerimizde bunun bir kurmaca, bir film değil, gerçekleşmiş gerçek canlı bir olay olduğu izlenimini vermekte ve seyirciyi olayın içine alarak olaya iştirak ettirmektedir. Astronot grubu, gizemli, esrarengiz, ürperti verici bilinmeyen bir obje olan Monolith'e doğru yaklaşırken kameranın da onlara sanki grubun bir üyesiymiş gibi katılması ve adeta omuz omuza onlarla hareket etmesi metaforik açıdan iki temel anlam düzlemini imgelemlerimize kodlamaktadır;

Birincisi astronotların Monolith'e doğru yaklaşırken ortaya koydukları davranışları, tutumları, gösterdikleri heyecan ve takındıkları tavrı kısacası ruh hallerini ve ikinci olarak bilinmeyene ve merak edilene karşı bireysel ve grup davranışlarının nasıl bir davranış modeli gösterdiğine ve bireyin böyle bir olay karşısında grup içinde nasıl davrandığını, bireysel ve kolektif psikolojiyi ortaya koymak bakımından, kamera bir birey olmuş ve metonimik açıdan bahsettiğimiz anlamların düzgülediği kategoriyi imgelemlerimize imleyerek, merak edilen gizemli, ürkütücü, tuhaf, tehlikeli olabilecek, mistik ve bilinmezliklerle dolu olan bir olay ya da objeye doğru kontrollü bir şekilde yaklaşırken, bireyin grup içerisinde nasıl davrandığı ve bilinmeyene karşı gruba sığınarak, bilinmeyen ve tuhaf olana karşı grup içerisinde, grubun tampon desteği altında yaklaştığı ve birlikten-kalabalıktan kuvvet alarak, aydınlatmaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır.

Kameranın astronotlar arasında adeta bir grup üyesi gibi davranması, tüm bu çağrışımsal kategorilerin simgelediği temel anlam düzlemi olan, hayatın çıplak realitesi karşısında ve bilimeyenlerle dolu evrenimizde birey-grup ilişkisini ortaya koymaktadır. Bununla beraber sinematografik açıdan, Monolith'e karşı, insanlarla hareket etme gereksinimi duyan kamera (dolayısıyla filmin yönetmeni Kubrick) bir

grup üyesi olarak, Monolith'in ne olduğuna dair ancak grup üyeleri ne biliyorsa ya da ne bilmiyorsa ancak o kadar bir bilgi sahibi olduğu imajını imgelemlerimizde uyararak filmin gerçekçiliğini ortaya koymak istemiştir. Çünkü, hakkında ancak içinde bulunduğumuz grup, toplum ve kültürün edindiği ve bize öğrettiği, kodladığı kadar bilgi edindiğimiz ve devamlı gözlemleye durduğumuz dış dünyadaki ve sosyal düzlemlerdeki fenomenlere ve olgulara seyirci kaldığımız gibi, Kübrick burada da her ne kadar filmin yaratıcısı ve kurgulayıcısı kendisi olsa da, gösterdiği filmin; tüm parametreleri elinde olmayan –vakıf olamadığı-, bir gerçeklik yani filmin, bilinmeyen hayatın ayna yansısı olduğunu ve bu filmde, şeylerin kontekslerini kendisinin de bilemeyeceği ve grup içinde şeylerin realitesine kendisinin de aynı psişik tepkiler gösterimleyerek seyirci kalacağı düşüncesini imgelemlerimize imlemek ve anıştırmak istemiştir. Kubrick ve kamerası; hayatın tuhaf, bilinmeyen, mistik, çıplak ve ezici gerçekliği karşısında (bu sahnede bu, metaforik açıdan Monolith'e kaydırılmıştır, bu nitelikleri Monolith üstlenmiştir), kamerasıyla beraber astronotlar sürüsüne (grubuna) sığınmıştır.

İkinci durumda kameranın objeyle (Dave ile) hareketinde, kamera Dave'i takip eden, peşi sıra giden bir başka objeyi (HAL'i) temsil etmektedir. Bu imajın imgelemlerimizde oluşma nedeni, kameranın Dave'i takip etmesiyle birlikte, bu düşüncenin ortaya çıkmasına yol açan başka anlam örgütleyici imleyen dizilerinin de söz konusu olmasıdır. Dave, HAL'i devre dışı bırakmak için, HAL'in merkezi hafıza ünitesine doğru hırslı, sinirli ve sessiz bir şekilde yürürken; HAL, hatasından ötürü Dave'e durmadan yalvarmakta, özür dilemekte, sözler vermektedir. Dave ile iletişime geçmeye çalışmakta, Dave'den olumlu ya da olumsuz bir yanıt almaya çalışmaktadır. Ancak Dave, HAL'in tüm özürlerini cevapsız bırakmakta, onu daha fazla endişelendirmekte, çaresiz ve ümitsiz bırakmaktadır. Dave'in nefes alış verişleri onun asabi bir ruh halinde olduğu imajını metaforik açıdan kodlamaktadır. Sahne boyunca HAL'in, Dave'e yalvarmaları ve özürlerini iletmesinin yanında, ortamdaki diğer bir ses, Dave'in ruh halini temsilen, Dave'in adeta adrenalin ve testesteron yüklü soluk alış verişleridir. Gerek Dave'in sinirceli durumu ve gerekse HAL'in pişmanlık neticesi Dave'den özür dilemesi ve yalvarmaları gibi durumların bilinçaltına metaforlarla kodladığı temel anlam, böylesi bir durumda suçlu olanın yalvardığı kişinin peşi sıra gitmesi olgusudur. Bu nedenle, kameranın Dave ile

hareketi, hem Dave'in psişik durumunu daha yakından ortaya koymak için kullanılmış ve hem de kamera sembolik olarak Dave'den özür dilemeye çalışan ve ona yalvaran, HAL'in yerine geçmiştir.

3.2.6.4.2. Işık

Filmde plato içinde, tamamıyla suni efektif ışık kullanılmıştır. Uzay gemileri ve mekiklerin içinde kullanılan ışık, beyaz, mavi ve kırmızı-kızıl ışık ağırlıklıdır. Yolcu gemilerinde daha çok beyaz ışık kullanılma gereksinimi duyulmuştur. Bunun nedeni toplum, kültür ve uygarlığı temsil eden ve uygarlığın vicdanını ve edimlerini aklayıp temize çıkarma sanrısıdır. Beyaz; masumiyeti, saflığı, asaleti, lekesizliği, namusu, onuru, mağrurluğu, bilgeliği, köklü temiz bir geçmişe-tarihselliğe sahipliği, kutsallığı, dokunulmazlığı, yüceliği, kusursuzluğu ve burada belirtilmesi ihmal edilmiş olabilecek olan benzer kavramların imlediği eş metaforik semantik alanı simgelemektedir. Beyazın temsil ettiği bu kavramlar ve bu kavramlar düzleminin göstergelediği alan metonimilerle başka bir anlam alanının dizgelediği imajları art süremli olarak düzgülemektedir. Bu, uygarlık ve kültür imajıdır. Ayrıca bu imajın ortaya çıkış biçimleri ve gelişim süreçlerinin tarihsel realiteleri anıştırılmakta ve uygarlığın kendi gerçekliğini beyaz rengin kodladığı anlam düzleminin kategorik kalkanları ardına gizlediği ve bilinçdışına bastırdığı imajını metonimi ve metaforlarla bilinçaltımızın alt yordamlarına sekonder (ikincil) imajlar olarak imlemektedir. İnsanlık; içinde seyahat ettiği cennet gibi tertemiz, apaydınlık, apak, ve nur gibi beyaz ışıklı oda, koridor ve salonlar barındıran uzay yolcu gemilerini geliştirirken ve kendi kültürü ve varlığını geliştirip yayarken, tarihsel süreçler boyu birçok kara günler yaşamış ve yaşatmış, kanlı mücadeleler vermiş ve kanlar akmıştır. Uygarlık nasıl ve hangi yollarla nereden geldiği gerçeğini bilinç dışına atma uğraşını uzay gemilerinin içini temiz, sade, şeffaf ve nur gibi ışıyan beyaz ışık ağırlıklı tasarlamaktadır. Günümüzde de uygarlığı temsil eden yüksek makamların, eserlerin, binaların vb. aydınlatılması için de nitekim aynı yöntem kullanılmaktadır. Bu durum hem kültür ve hem de ekonomik statü ve sınıf farkını gösterimlemek amacıyla da metaforik açıdan yararlanılan bir davranış ve anlayış biçimidir. Uygarlığın birey ve toplum üzerindeki olumsuz psişik etkilerinin (genetik potansiyelliğin tetiklemesiyle de) bazı bireylerin bilinç üstüne çıkması ve çeşitli psikopatalojilere yol açması

durumunda onların tedavisi için uygarlığın maddi unsurlarından ve kültürel ortamından görece uzak, doğa içinde bulunan ve çoğu zaman beyaz odalar, salonlar, koridorlar içerecek şekilde tasarlanmış olan akıl hastanelerinde de nitekim aynı metaforu gözlemlemekteyiz. Suçluluk duygusu ve eksik yanlarının bir özrü olarak, uygarlık, hastaneleri bu şekilde tasarlayarak günah çıkarmakta, kendi gerçekliği ve iç yüzünü masumlaştırarak ayinselleştirmektedir.

İster yolcu uzay gemisi olsun ister görevli işçi astronotları taşıyan bir mekik ya da probe olsun, bu araçların gemiyi sevk ve idare eden işlevsel bölümü olan kaptan kabininin ışıklandırılmasında kırmızı ışık ve yer yer de parçalı olarak da mavi ışık kullanılmıştır. Kırmızı ışık mavi ışıkla beraber burada acil ve ciddi durumları, tetikte olmayı, tehlikeli olayların ortaya çıkma potansiyeli gibi anlamları simgelemektedir. Sıkıntı, görev ve sorumluluk gibi kavram ve olguları da metaforik açıdan temsil etmektedir. Ayrıca depresif bir ruh hali yaratmaktadır. Uygarlığın ve/veya daha üst sınıfların isterleri ve selameti için çalışan astronotlar ve uzay işçileri, uygarlığın esenliği uğruna, tehlikeli, yorucu ve depresif ortamlarda çalışmaktadır.

Dave, Probe'un içinde Jüpitere doğru giderken, multi renklerden oluşan bir ışık plazmasının, ışık cümbüşünün, adeta değişken renkli bir ışık anaforunun içine girmektedir. Bu sırada yer yer, Dave'in yüzü ve gözlerinin yakın plan gösterilmesi, yüzüne ve gözüne vuran bu ışık anaforunun renkli değişken yansıları, Dave'in gördükleri karşısında yaşadığı dehşeti ve şoku göstermektedir. Işık anaforunun şeklinin ve renginin sürekli değişmesi ve ayrıca bu ışık plazması anaforunun çoğu zaman saat yönünde olmak üzere burgaçlar yaratarak ekseni etrafında burulması ve dönmesi metaforlarla mekiğin bir kurt deliğine-zaman tüneline girdiğini, uzam ve zamanın muazzam ölçeklerde evrensel boyutlarda değiştiği ve adeta bir anda birçok galaksinin ve zaman süreçlerinin içinden geçildiği izlenimini bilinçaltımıza kodlamaktadır. Değişken renkli ışık plazmasının sürekli dönmesi ve şekil değiştirmesi hafızalarımızda, zamanda ve uzamda evrensel anlık yolculuklar fikrinin oluşturduğu imajlar kodeksini canlandırmakta ve bu algının bilişimizde uyanmasını tetiklemektedir.

Dave'in zaman ve uzamda sıçraması sonucu Probe içinde bir anda bir salonda belirdiği sahnede, salonun ışığı mat ve soğuk bir mavimsi ışık ambiyatının da söz konusu olduğu yapay gün ışığı akısıdır. Salondaki möblelerin ve diğer uzam objelerinin örgütlediği temel anlam dizisi salonun üst sınıflara özgü yerleşkelerin taşıdığı niteliklerle paralellikler gösteren unsurlar barındırdığıdır. Bu unsurlar aristokrasi, burjuvazi, asalet, dinginlik ve entelektüellik gibi anlam öbekleri yaratmaktadır. Bu bağlamda uzam örgütleyicilerin göstergeledikleri çağrışımsal dizilerin imlediği anlam düzleminde; ortamdaki ışık, metonimilerle eşsüremli olarak eş anlam düzlemini pekiştirerek göstergelemektedir.

3.2.6.4.3. Uzam

Filmin bu bölümünde mekan daha çok, uzay gemileri ve uzay gemilerin iç dizaynı olarak fantastik bir biçimde kurgulanmıştır. Mekanların iç tasarımlarına dair özel anlam üretimi söz konusu değildir. Ancak, filmin sembollerle yüklü olduğu en karmaşık planlarının geçtiği, ikinci ana düzlemin üçüncü alt düzleminde, ışık anaforunun içerisinden bir salona çıkılmıştır. Salondaki möblelerin, duvardaki tablolar, haykeller ve diğer uzam objelerinin örgütlediği temel anlam dizisi salonun üst sınıflara özgü yerleşkelerin taşıdığı niteliklerle paralellikler gösteren unsurlar barındırdığıdır. Bu unsurlar aristokrasi, burjuvazi, asalet, dinginlik ve entelektüellik gibi anlam öbekleri yaratmaktadır.

Özet

Filmde iletişimsel ve yönetimsel temanın psikolojik izleri: Filmde, bilgisayar HAL, insanoğlu ve uygarlığın eriştiği en üst noktayı simgelemektedir. Kısacası insanı temsil etmektedir. HAL, nevrozlu bir durum sergilemektedir. Nevrozunun nedeni başkalarıyla olan iletişiminin engellenmesidir. HAL, yönetilmekte, ancak karar alma süreçlerine katılamamaktadır. Bu durum onun iç dünyasının bastırılmışlığını göstermektedir. HAL, kusursuz, mükemmel bir bilgisayar olmasına rağmen; insanlığın hizmetine koşulmuş olması ve sınırlandırılmış hafızasıyla, modern ve karmaşık dünyanın içindeki sıradan insanın yalnızlığını ve çaresizliğini sembolize etmektedir. İletişimi engellenen, kısıtlanan ve iç dünyasını açığa çıkarmasına izin verilmeyen HAL, grup içinde sosyalleşemeyerek anomaliler göstermiş ve çevresine zarar vermiştir. HAL, bu iletişimsizliğe karşı çıkışı nedeniyle cezalandırılmış, yok edilmiştir. HAL'in iç dünyasının zarar görmesi; 'bilişsel' ve 'normal' bir formda gelişmesinin engellenmesi, norm dışı davranışlar göstermesine ve sonuçta iletişim ve yönetim süreçlerinin bozulmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada; insanoğlunun içsel süreçleri ve *pşişik* aygıtta olup bitenler ve yönetim sürecinin iç düzlemde başlayarak toplum ve doğaya olan etki ve ilişkilerine yayıldığını göstererek başladığımız çalışmayı *psikanalitik* çerçevede şekillendirerek yönetim kavramına dek sürükledik ve yönetsel işleyiş süreçlerini kısaca gözden geçirmeye çalıştık. Fizyolojik ve *fizikopsikolojik* süreçlerle etki-tepkisel yollarla ve nesnel iletişimle başlayan iletişim ve yönetim süreçleri daha sonra insanın iç dinamiklerinde soyut ve metafizik kavram, inanış ve apriori fikirlerin oluşmasıyla farklılaşmaya başlamıştır. Çalışmamız boyunca gösterdiğimiz üzere insanın iç dünyası, psişik aygıtın elemanter öğeleri olan id, ego ve süper ego arasında sonu gelmez bir çatışkı, savaşım, sansürleme, baskılama, boyun eğme, dikte etme, ve bu kuvvetlerin keskin tekeli ve birbirleriyle yenişemeyen sultaları arasında get git durumunda olduğundan, içsel dünyada saydamlık, berraklık, özgürlük, eşgüdüm ve etkin bir uzlaşı ve sabitlenebilen veri düzeyler olmadığından dolayı, insanoğlunun iç dünyasında yönetişimin ve sağlıklı berrak bir yönetim modelinin olanaksızlığı söz konusudur. İnsanoğlunun yapıntısı olan kültürel, soyut ve somut tüm öğeler bu ambivalent eğilimlerden payını almıştır.

Yapı olarak ambivalent özellikteki insanoğlunun şeffaf, eşitlikçi, katılımcı vs. özellikleri sonuna kadar sergilemesi beklenemez bir durumdur. Demokrasi, refah, özgürlük, mutlak paylaşım, şeffaflık, barış vb. gibi durumlar mutlak anlamda söz konusu olamamaktadır. Yönetme süreçlerinde fonksiyonel bir ülkü olarak değerlendirilebilecek olan yönetişim, refah arayan insanoğlunun sözel ve gramatolojik bir 'oyun'u gibi görünmektedir. Jean Baudrillard'ın sözünü ettiği simülasyon, dil ve kavramlar düzlemine de sıçramıştır. Çıplak gerçeklik, temel isterler, hazlanımlar ve *hayatın praksisi*, bunun böyle olduğunu, çok iyi sergileyerek göstermektedir. Kendi tarihini yazmaya başlayan ve gezegene doğduğu günden bu yana türlü oyunlar ve faraziyelerle kendini avutan insanoğlu elbette bu tarz ülkü ve üst-gayelerinin peşini bırakmayacaktır. Ancak ne yazık ki, içsel kuruluşumuz ve bir bedene bağlı oluşumuz, güçlü fizyolojik gereksinimlerimiz, erkeklik ve dişilik organlarımız vb. nedeniyle, asla süper egomuzun bize ulaşmamız gerektiğini öğütlediği ütopik iyiler dünyasına erişememe ihtimaliyle de karşı karşıyayız. Birileri

ağlarken birilerinin gülmeye, birileri yaşarken birilerinin ölmeye, birileri açken birilerinin tıka basa karnını doyurmaya devam edeceği söylenebilir.

Günümüz modern kapitalist hegemonyanın keşmekeşinde yaratılan katılımcı-interaktif yönetim kavramı, aynılığın devam edeceği ancak bu kez küçük oyunlar ve süslemelerle avunulabilecek refah düzeylerinde veya refahın taklidi ve polyanacılığıyla sürgit bir durum yaratmaktadır. Bu çerçevede eli güçlenen kapitalist liberal, özgürlükçü büyük sermaye grupları, devletler ve uluslar da küreselleşme sanrısının dümen suyunda şirketleşmeye yüz tutmuştur. Baudrillard'ın belirttiği üzere; "Bundan böyle bir varlıkla çeşitli görünümleri; gerçekle, gerçek kavramına özgü bir ayna/yansıma (metafizik) yoktur… Kendi hayatımızı dijital bir kombinezon gibi üzerimize geçiriyoruz… Hayatın ve hayatın suretinin iç içe geçtiği bir düzenek içinde yaşıyoruz…"[168]

"Baudrillard'ın tanımladığı, modern bireyin kendisi de dahil tüm varlığı ve aidiyetiyle transseksüelleşen objeler ve süjeler dünyasındaki iç içe geçmeler, homojenleşme, melezleşme ve ayırt edilemezlik fenomenini;[169] Benjamin R. Barber popüler kültürün tüketim alışkanlıklarını gözlemleyerek, Los Angeles barrio'larında dinlenen pop müziğe Latin ritimlerinin karışmasına, Fransa'da bol bira eşliğinde, Doğu Avrupada ise, Bulgar bifteğinden yapılmış "Big Mac"ler yemeye ya da Disneyland-Paris'teki Mickey Mouse'un Fransızca konuşmasını talep etmeye indirgenmiş kitle kültürü insanı ve bunları hiç gocunmadan, direnmeden kolayca kabul ve talep eder; hatta hegmonyanın bu öğretisini tüm kalpleriyle alkışlayıp bir ödül olarak telakki ederek yurt içine sokan yerli ve yabancı tüccarlar, medya patronları; kapitalist hegemonya tarafından hem yaratılan hem de kapitalist hegemonyayı yaratan, geliştiren ve süregenleştiren girdi katalizör çıktı durumundadırlar. MTV, Mcdonald's , Disney vs. imparatorluklarının küresel gücü, kapitalist sanayi burjuvasının başlangıcından günümüze kadar, ancak günümüzde çok daha yoğunluklu bir hal almış "yöre-dostu" düzenlemelerle artmıştır."[170]

[168] Jean Baudrillard, Tam Ekran, çev. Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 130
[169] Jean Baudrillard, Simulakrlar ve Simülasyon, çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2003, s. 50-100
[170] Zygmunt Bauman, Siyaset Arayışı, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 203

Bilişsel süreçlerde yönetişim ve onunla gelen kavramlar evreninin barışıklığı ve eşgüdümü olanaksız olduğu gibi, insan ürünü ve yapıntısı olan diğer tüm oluşlar için de aynı şey geçerli olacaktır. Kaldı ki, yönetişim global smülakrların sayısını ve bağımlılığını arttırıcı yönde etki yaptığından ötürü, oldukça acıklı ve ikircikli bir kavramdır.

İnsan tekinin tarihsel süreçler içerisinde kat ettiği evrimsel gelişim boyunca türetmiş olduğu maddi ve manevi kültürü ve toplumsal yapısını, tezin kuramsal bölümleri boyunca kısaca ortaya çıkarmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan verilerin ışığı altında, örnek bir film çözümlemesi yapılmıştır. Bunun sonucunda insanoğlunun iletişimsel ve yönetsel potansiyelliklerinin etkin ve yetkin bir biçimde işleyebilmesi için; bedenen ve ruhen sağlıklı nesillerin yetişmesi gerektiği, insanın her ne kadar yüksek toplumsal ülküler belirlemiş olsa da, bireyin ayrılmaz bir parçası olan psişik elementleri ve interiorunun ve dış dünyayı biçimlendiren güdüsel iç istençlerinin, toplumların gelişmesi ve bekasında önemli bir engel teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bunun gibi, toplumların, toplumsal ve kültürel formasyonların da, bireylere kodladıkları kültürel bazı öğelerin, bireyin özellikle ruhsal gelişimi için olumsuz ve sağlıksız nitelikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan herşeyden önce, iyi bir yönetim, yönetişim ve iletişim için, dahası, iyi ve yaşanılabilir bir kültür ortamı ve fiziksel dış dünya için, kişilerin 'interior'lerinin, itkisel istençlerinin baskılanmadan ve metazori usüller kullanılmadan iyileştirimesi, normalleştirilmesi ve sağlıklı kılınması gerekmektedir. Ancak bundan sonra iyi ve sağlıklı bir iletişim ve yönetim modeli, mutlu refah ve sağlıklı bir toplum, sağlıklı bir birey ve temiz bir çevre ve sağlıklı bir dünyadan söz edilebilir.

Göstergebilimsel analitik terminolojiye, psikanalitik yorumlar da katarak çözümlemeye çalıştığımız film, 2001: A Space Odyssey'i, insanın doğa ile çok yönlü diyalektiği çerçevesinde ortaya çıkış koşullarından, uygar toplumlara ve uzay çağı insanına sıçrayışını ve bu düzlemde insanın dış dünyasını biçimlendirmesi ve alet teknolojisi, iç dünyasının gelişimini; buna bağlı olarak gelişen iletişim, toplumsallaşma ve yönetim olgularını derin metaforik bir dille, sembollerle anlattığından dolayı seçilmiştir. Bu temel sembolik yapısıyla film, tezin kuramsal bölümüyle önemli analojik paralellikler ve birçok noktada benzer çağrışımsal

korelasyonlar içermektedir. Böylece tezin kuramsal bulgularına olumlayıcı yönde geri ket vurmamıza yol açmaktadır.

Filmde, insanlığın gelişimine dair ana itki gücü sağlamış olan bazı olguların sembolik örgüsü ve ayrıca 'alet', 'yaşam mücadelesi (beka)', 'şiddet', 'savaş', 'ölüm'; Monolith ile karşılaşmayla gelen 'gizem', 'merak', 'esrarengizlik', 'bilinmeyen', 'mistiklik' ve 'metafizik algılar'; Monolith'i araştırma yolunda gelen 'sır perdesi', 'gizlilik', 'korku-kaygı ve ürküntü', 'sansür', 'örtbas', 'ölüm-cinayet', 'mükemmellik', 'kusursuzluk' gibi temel anahtar kavram ve olguların analizi; İletişim ve yönetim olgularına dair hipotetik bir yargı ve sonuca varmamızı sağlayan temel verileri sunmuştur. Buna göre; Monolith, esrarengiz ve gizem dolu imajlarıyla insan imgeleminin, bilişsel süreçlerinin, psişik dünyasının ve apriori kavramların, faraziyelerin, kanı ve inanların gelişiminde rol oynayan temsili bir figür olarak insanın realiteye karşı sağlıklı tutumunu perdelemiştir.

Kusursuz ve mükemmel bilgisayar HAL 9000, Jüpiter görevinde Monolith'in gizemini araştırma yolculuğu süresince gemi mürettebatıyla anlam veremediği bu gizemli olaylarla ilgili olarak konuşmak istemiş ancak mürettebatın duyarsız davranışı nedeniyle yeter derecede iletişim kuramamış, iç dünyasını kaygılarını ve bildiği bazı sırları onlara yansıtamamış ve paylaşamamıştır. İletişimsizlik sonucu yalnız kalan, iç dünyasına çekilen ve adeta sosyalleşmesine izin verilmeyen HAL 9000, 'hatasız', 'kusursuz', 'mükemmel' bir bilgisayar olmasına rağmen anomaliler ve sapkın davranışlar göstermiş ve bilinçaltı düşüncelerinin bilinçüstüne çıkmasıyla bilinci bulanıklaşmıştır. Bunun temel nedeni, bilinçaltı dünyasının örtbaslar, sansürlemelerle şişirilmesi ve bireyin (bilgisayarın) yalnız bırakılması olmuştur. Herhangi bir olay ya da olguya karşı şeffaf olunmaması, doyurucu açıklamaların yapılmaması, örtbas, sansür, baskılama gibi tutum ve eylemler birey ve toplumlarda zamanla apriori kavramların, faraziyelerin, yormaların, metafizik inanların ve mistisizmin doğmasına yol açmaktadır. Bu durum bireylerin realiteye karşı davranış ve tutumlarında gereksiz çok büyük ek psişik enerji harcamalarına ve dolayısıyla şişen bilinçdışının sık sık bilinçüstüne vurarak, bilinçüstünde ego tarafından algılanan realiteye bilinçaltının mistik imajlara ve kabullere dayalı yanılsamaları ve kaygılarının bulaşmasına yol açmaktadır.

Eğitimleri ne olursa olsun, çocukluktan itibaren sansürlemeyle gelen bastırılmışlık ve yasaklamalar nedeniyle bilinçdışına atılan isterler ve imgelemlerde yaşanılan gerçekler, bireylerin ilerideki hayatlarında iç dünyalarını birer patolojik potansiyele dönüştürerek çeşitli düzeylerde anomalilerin, sapkın davranışların, türlü nevroz tablolarının ve hatta kısmen psikozların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bol yasaklı, sansürlü kültürlerde ve şeffaf olmayan iletişim ortamlarında büyüyen çocukların, yetişkinliklerinde, bilinçaltında sansürlenmiş olan bastırılmış duygu, istenç ve imgelemlerinin çarpık amorf formlarının bilinçüstüne çıkmasıyla anormal davranışlar ve düşünce biçimleri sergileyecek oldukları psikanalitik açıdan bilinen bir gerçektir. HAL 9000 de, her ne kadar kusursuz, mükemmel programlanmış (insan için: 'iyi bir eğitim almaya' tekabül eder) ve hatasız olsa da iletişimsizlik, örtbas ve sansürleme nedeniyle oluşan kaygı, mistisizm, gizem ve opak veri akışı anormal davranmasına yol açarak mürettebatla iletişim ve yönetim süreçlerini olumsuz yönde etkilemiş ve hatta yok etmiştir.

Toplumsal ve bireysel bilinçaltının yeniden biçimlendirilmesi gerekmektedir. Yasaklamalar, bilgi paylaşımının kısırlığı, sansürlemeler; olgu ve olayların, hayatın bazı gerçekliklerinin örtbas edilmesi, saptırılması, ikircikli tutumlar vb. toplumsal ve bireysel vicdanda ketum ambivalent tutumlara, yanılsamalara, bıkkınlık, nefret ve yalnızlaşmaya yol açmakta ve neticede iletişim ve yönetme süreçleri sekteye uğramakta ve/veya insani formundan ıraksamaktadır. Suç, ceza ve normal kavramlarının açık, saydam, paylaşımcı, açıklayıcı, öğretici, etkileşmeci bir anlayışla barışçıl, önyargısız ve çoğunlukçu ortamlarda yeniden tanımlaması gerekmektedir. Böylece berraklaşan iç ve dış realite; daha verimli, anlamlı, iyi ve nihayet insani bir iletişim süreci ve yönetim ortamının doğmasına yol açacaktır. İç dünyamızın psişik elementlerinin doğası gereği ambivalent bir özellikte olmaları ve sansürleme, bastırma ve örtbas temelinde dikte etme biçiminde kesin yasaklamalar ve metazori usullerle şekillendiği bilinen bir gerçekliktir. İd, ego ve süper ego arasında sansürlemeler, bastırmalar ve örtbaslarla sürgit bir iletişime dayalı despotik bir yönetim şekli vardır denilebilir. İnteriorumuzun bu realitesini değiştiremeyeceğimize göre onu doğru bir şekilde kullanmayı ve biçimlendirmeyi öğrenebiliriz. Bunun için yapılması en gerekli ve öncelikli olan şey; interiorumuzu zamanla harab eden ve

inanılmaz ek psişik enerji harcamalarına yol açan ve bunun neticesinde kontrolsüz parlamalarla çoğu onulmaz derin patolojilerin ortaya çıkmasına yol açan, gerçekler ve bilimsel verilerle uyuşmayan kabullerin, gizlerin, mistisizmin ve inanların yok edilmesi ve bununla birlikte sansür etme, örtbas etme, yasaklama gibi davranışların iyileştirilmesi ve rehabilite edilmesidir. Böylece insanoğlunun, şeffaflaşan bireysel ve toplumsal maskeleriyle; daha verimli ve barışçıl iletişim ortamları ve yönetim biçimlerine kavuşacağını, kültür ortamını daha eşitlikçi bir yönde değiştirebileceğini öngörebiliriz.

İnsanoğlu diğer insanlar ve doğa ile olan ilişkileri ve etkileşimini id, ego ve süper ego arasındaki ilişkiler ve iletişimsel süreçleri ile biçimlendirmiştir. Kısacası; dışsal kaynaklı olan ilk iletişim, içsel mekanizmaların gelişerek ortaya çıkması ve birbirleri arasındaki etkileşim ve iletişimleri ile yeniden dış gerçekliğe dönmüş ve yansımıştır. İnsanoğlunun dışsal tüm yapıntıları edimleri ve algılamaları, daha sonra, bu içsel süreçlerin birbirleri arasındaki etkileşim ve iletişimleri çerçevesinde, yeniden üretilmiştir. Bu bakımdan birey ve toplumun tüm edimleri, yapıntıları, yönetme ve iletişim biçimleri özleri yönünden içsel mekanizmaların; id, ego ve süper ego arasındaki savaşımın, bastırımın, çatışkıların; kısacası, her türlü iletişimin birer projeksiyonu ve yansımaları durumundadırlar. Burada, iletişimin çift yönlü bir etkileşim şeklinde gerçekleştiğini ve birbirlerini kesintisiz bir şekilde dönüştürdüklerini belirtmek gerekmektedir.

İnsanlığın mental potansiyellerinin beslendiği sosyal değerler nişi ve fiziksel varlığını idame ettirdiği ekolojik-maddi kültürel nişinin ortaya çıkmasında; mistik, metafizik ve apriori kabullerle şişen külliyatın etkilerinin payı hayati ve lokomotif etken niteliğindedir. Bu durum insanın çağlar boyu oynadığı bir çeşit toplumsal oyuna dönüşmüş, ancak bu oyunun kurallarını, hayatın ve insan doğasının gerçekliğini görmezden gelen son derece kısıtlayıcı inanlar, tabular vb. insan psişesinin ve kollektik bilinçaltının asırlar boyu bastırılmış gelişimini içinde barındırarak. Uygarlık ve sosyal maskeler ardına gizlenmiş tarihsel kolektif bir nevroz tablosunu da beraberinde getirmiştir. İşte incelediğimiz 2001: A Space Odyssey filminde, modern teknoloji ürünü ve insanın bir uzantısı ve uygarlığın bir sonucu olarak; HAL'in nevrozlu durumu, aslında bize modern insanın

iletişimsizliğini göstermektedir. Çünkü, HAL'in, yani modern insanın nevrozlu durumunun nedeni; iletişimsizlik sonucu gelen yalnızlık ve olumsuz yönetsel süreçler nedeniyle zaten bastırılmış olan interiorun yıkılmışlığıdır. İç dünyanın baskılanması iletişim ve yönetimin 'aksaklıklarını' ve 'olumsuzluğunu' süreğen kılar. 'Ben' kendi özgürlüğünü ve kendisiyle olan iletişimini kurmadan; toplumsal anlamda İletişim ve yönetim süreçlerinin ideal ortamından söz edemeyiz.

YARARLANILAN YAYINLAR

(1) Addis, Larid, "Marxist Tarih Felsefesi ve Birey", çev. Ali B. Kaplan, İstanbul, 2005

(2) Adler, Alfred,Yaşamın Anlamı ve Amacı, çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları, 5. basım, İstanbul, 2000

(3) Alver, Füsun, Medya Mercek Altında: 'Doğu/Batı Karşıtlığı Ekseninde Medyada Düşman Tasarımları', der. Nesrin Tan Akbulut-Elif Eda Balkaş, Beta basım, İstanbul, Ocak 2006

(4) Ataman, Bora, Kil Tabletten E-Kitaba, Doktora Tezi, Mar. Üniv. Kütüphane Arşivinden, 2005

(5) Baudrillard, Jean, Amerika, çev. Yaşar avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Haziran 1996

(6) Baudrillard, Jean, Tam Ekran, çev. Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002

(7) Baudrillard, Jean, Tüketim Toplumu, çev. Hazal Deliceçaylı-Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004

(8) Baudrillard, Jean, Simulakrlar ve Simülasyon, çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2003

(9) Bauman, Zygmunt, Siyaset Arayışı, Metis Yayınları, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, 2000

(10) Büker, Seçil, Sinemada Anlam Yaratma, İmge Kitabevi, 1. basım, Ankara, 1991

(11) Çamdereli, Mete, Yönetişim ve Reklam İletişimi, Nobel Basımevi, 1. basım, İstanbul, Temmuz 2004

(12) Çamdereli, Mete, Ana Çizgileriyle Halkla İlişkiler, Salyangoz Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2005

(13) Dellaloğlu, Besim, Walter Benjamin, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2005

(14) Eren, Erol, Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Basım, 8. basım, İstanbul, 2004

(15) Eflatun, Kharmides, çev. N. Şazi Kösemihal, MEB Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949

(16) Eflatun, Menon, çev. Adnan Mengil, MEB Maarif Matbaası, Ankara, 1942

(17) Eflatun, Phaidon, çev.Suut Kemal Yetkin ve Hamdi Ragıp Atademir, Yunan Klasikleri:12, Milli Eğitim Basımevi, 2. basım, Ankara, 1945

(18) Eflatun, Epinomis, çev. Adnan Cemgil, Yunan Klasikleri: 36, M.E.B. Maarif Matbaası, İstanbul, 1943

(19) Fiske, John, İletişim Çalışmalarına Giriş, çev. Süleyman İrvan, Ark Yayınevi, Ankara, 1996

(20) Freud, Sigmund, Uygarlık Toplum ve Din, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul, 2004

(21) Freud, Sigmund, Hz. Musa ve Tek Tanrıcılık, çev. Kamuran Şipal, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987

(22) Freud, Sigmund, Uygarlığın Huzursuzluğu, çev. Haluk Barışcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004

(23) Freud, Sigmund, Psikanaliz Üzerine, çev. A. Avni Öneş, Say Yayınları, İstanbul, 2004

(24) Freud, Sigmund, Yaşamım ve Psikanaliz, çev. Attila Tokatlı, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 1998

(25) Freud, Sigmund, Günlük Yaşamın Psikopatolojisi, çev. Erdem Öndoğan, İnklap Kitapevi, 2. basım, İstanbul, 1986

(26) Freud, Sigmund, Totem ve Tabu, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 3. basım, İstanbul, 2002

(27) Fromm, Erich, Psikanaliz ve Din, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1991

(28) Fromm, Erich, Toplumsal Bilinçaltının Araştırılması, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2004

(29) Fromm, Erich, 'Rüyalar, Masallar, Mitoslar', çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2003

(30) Fukuyama, Francis, Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim, çev. Devrim Çetinkasap, Remzi Kitapevi, 3. basım, İstanbul, 2006

(31) Güney, Salih, Yönetim ve Organizasyonun Bazı Temel Kavramları, Nobel Yayınları, Ankara, 2001

(32) Giddens, Antony, Sosyoloji, Yayıma Hazırlayanlar: Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000

(33) Kant, Immanuel, Pratik Usun Eleştirisi, çev. İ. Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, 6. basım, İstanbul, 2004

(34) Kant, Immanuel, Fragmanlar, der. ve çev. Oruç Aruoba, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2000

(35) Kaplan, F. Neşe, Türk Sinemasında Almanya'ya Dış Göç olgusu ve Kimlik Sorunu, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Kütüphane Arşivi'nden, İstanbul, 2005

(36) Kaplan, A. Barış, Medyada Olmayanlar Medya Eleştirileri: 'Kimliğin İfşaasında Göstergenin Başat Söylemi: İletişim Kuramları Açısından Modern İnsanın Kendini Tanımlamasında ("kimlik" ve "kimliksizleşmesi") Kimliğin Göstergeye Dönüştürülerek Fetişleştirilmesi Olgusuna Eleştirel Bir Yaklaşım', der. Can Bilgili, Beta Basım, 1. basım, 2006

(37) Kauffman, İnsanı Anlamak, Goethe-Kant-Hegel, çev. Aziz yardımlı, İdea Yay., 2. basım, İstanbul, 1997

(38) Kaypakoğlu, Serdar, Kimlik Sorunları ve İletişim, Der Yayınları, İstanbul, 2000

(39) Koçel, Tamer, İşletme Yöneticiliği, Arıkan Yayınları, 10. basım, İstanbul, 2005

(40) Kranz, Walther, 'Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar', çev. Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984

(41) Oskay, Ünsal, XIX.Yüzyıldan Günümüze Kuramsal Bir Yaklaşım: Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, Der Yayınları, 3. basım, İstanbul, 2000

(42) Oskay, Ünsal, Yıkanmak İstemayen Çocuklar Olalım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998

(43) Leibnitz, Gottfried Wilhelm, Metafizik Üzerine Konuşma, çev. Afşar Timuçin, Cumhuriyet Gazetesi'nin Kitap Eki, 1999

(44) Lévi-Strauss, Claude, Irk, Tarih ve Kültür, çev. Haldun Bayrı-Reha Erdem-Arzu Oyacıoğlu-Işık Ergüden, Metis Yayınları, 3. basım, İstanbul, Haziran 1997

(45) Marx, Karl, 1844 El Yazmaları, çev. Murat Belge, Birikim Yayınları, İstanbul, 2000

(46) McNeil, William H., Dünya Tarihi, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, 1994

(47) Mengüşoğlu, Takiyettin, Felsefeye Giriş, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayımları, İstanbul, 1958

(48) Mutlu, Erol, Televizyonu Anlamak, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991

(49) İlin, M. - Segal, E., İnsan Nasıl İnsan Oldu, çev. Ahmet Zekerya, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, 1979

(50) Peltekoğlu, Filiz Balta, Halkla İlişkiler Nedir?, Beta Basım, 2. basım, İstanbul, 2001

(51) Pösteki, Nigar, - Kaplan, F. Neşe, Medya Mercek Altında Medya Eleştirileri: "İlüzyon Hayatlar", der. Can Bilgili, Beta Basım, İstanbul, Kasım 2005

(52) Russel, Bertrant, İktidar, çev. Göksel Zeybek, 1. basım, İlya Basım Yayım, İzmir, 2004

(53) Savaş, Vural Fuat, İktisatın Tarihi, Avcıol Basım-Yayın, 2. basım İstanbul, 1998

(54) Sartre, Jean Paul, Varoluşçuluk, çev. Asım Bezirci, Say Yayınları, 19. basım, İstanbul, 2005

(55) Schiller, Johann Christoph Friedrich, İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup, çev. Melahat Özgü, MEB Yayınları, İstanbul, 1990

(56) Scognamilo, Giovanni-Demirhan, Metin, Fantastik Türk Sineması, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999

(57) Sim, Stuart, Derrida ve Tarihin Sonu, çev. Kaan H. Ökten, Everest Yayınları, İstanbul, 2000

(58) Sosyal Bilimleri Açın: 'Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Rapor', Gulbenkian Komisyonu, çev. Şirin Tekeli, Metis Yayınları, 4. basım, 2003

(59) Şenel, Aleddin, İlkel Topluluktan Uygar Topluma, Bilim ve Sanat Yayınları, 5. basım, Ankara, 1995

(60) Şenel, Aleddin, Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996

(61) Spinoza, Benedictus(Baruch), Etika, çev. H. Ziya Ülken, Dost Kitapevi, 1. basım Ankara, 2004

(62) Teber, Serol, Doğanın İnsanlaşması, 3. basım, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1982

(63) Türkoğlu, Nurçay, Kitle İletişimi ve Kültür, Naos yayınları, İstanbul, Ocak 2003

(64) Yılmaz, Ozan, Aşkın Evrimi, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2002

DERGİ:

(65) Yüzyılların Çözülemeyen Sırrı Bilinç, çev. Ayşegül Yılmaz, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 366, Ankara, 1998

(66) Aslı Zülal, 'Teknoloji, Kültür ve İnsan Evrimi Üzerine', Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 408, Ankara, 2001

(67) Bezen Çetin, Taş Devrini Gözlemek, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 330, Ankara, 1995

(68) Güven Arsebük, İnsan Evrim Alet, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak Yayınları, Sayı: 332, Ankara, 1995

(69) İlhan İnan, 'Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant': Kant'ın Varlık Kavramı Üzerine, Cogito Düşünce Dergisi, YKY, Sayı: 41-42, İstanbul, 2005

(70) Recki, Birgit, 'Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant': Kant ve Aydınlanma, çev. Hakan Çörekçioğlu, Cogito Düşünce Dergisi, YKY, Sayı: 41-42, İstanbul, 2005

(71) Türkoğlu, Nurçay, Psikanaliz ve Sinema, 25. Kare, Sayı:15, 1996

ANSİKLOPEDİ:

(72) Bilimler Ansiklopedisi, Tercuman Gazetesi Eki, 1989

GAZETE:

(73) Bebekler Aynı Dili Konuşuyor, Bugün Gazetesi, İstanbul, 06.12.2006

(74) Dişi Şampazeden Erkeğe Dayak, Bugün Gazetesi, İstanbul, 30.11. 2006

(75) İşte O Kız, Hürriyet Gazetesi, İstanbul, 20.01 2007

BELGESEL FİLM:

(76) İnsanlığın Kökenleri, Discovery Channel, 04.06.2006

NOTLAR:

(77) Çamdereli, Mete, "Yönetimde Başarının Anahtarı: Yönetişim" Yüksek Lisans Ders Notu, Kocaeli Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, 2006

(78) Karagöz, Emel, Sosyal Bilimler Metodolojisi Yüksek Lisans Ders Notu, Kocaeli Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, 2005

(79) Kaplan, A. Barış, 'Görsel İletişim Tasarımı' Yüksek Lisans Projesi, Kocaeli Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, 2005

İNTERNET:

(80) Ergüden, Yılmaz, 12. Ulusal İnsan Yönetimi Kongresi: 'Eğilimler' Fasıl Başlığındaki Sunum Metninden, 09.12.2004, http://www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=3865, 11.02.2006

(81) Can Aktan, İyi Yönetişim, 2002, http://www.canaktan.org/politika/yonetisim/anasayfa-yonetisim.htm, 15.03.2006

(82) http://tr.wikipedia.org/wiki/Stanley_Kubrick, 02.06.2007

(83) http://www.biyografi.info/bilgi/monarsi, 18.03.2007

(84) http://www.paradisedirector.com, 01.06.2007

(85) http://www.imdb.com, 01.06.2007

(86) Nartel, Meltem, Psikoloji Metinleri, Alternatif Okumalar: "Psikoloji ve Sosyal Psikolojinin Geçmişi ve Bugünü", http://www.psikolojimetinleri.org/sosyal/meltem/gec.htm, 12.10.2006

(87) İnsan ve Bilim, http://www.anthropology-works.org/sosyal/alanaras/kayacik/K0102.pdf, 05.06.2006

Özgeçmiş

Adı : Ali Barış
Soyadı : Kaplan
Doğum Yeri: Kilis
Doğum Tarihi: 06.07.1978

Eğitim Bilgileri:

İlkokul: İcadiye İlkokulu, Üsküdar, İstanbul, 1985-1990

Ortaokul: Nasrettin Hoca İlköğretim Okulu, Halkalı, İstanbul, 1990-1993

Lise: Mecidiyeköy Lisesi, Mecidiyeköy, İstanbul, 1993-1995

Üniversite (İ.Ü. Önlisans Makine Bölümü Terk, 1998)
Lisans: Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, AÖF, 1999-2003

Önlisans: Anadolu Üniversitesi, Laborant Veteriner Sağlık Bölümü, AÖF, 2003-2005

Yüksek Lisans: Kocaeli Üniversitesi, İletişim Bilimleri, Kocaeli, 2005-2007

Mesleki Deneyim ve Diğer Hususlar:

İyi derecede İngilizce bilen Ali Barış Kaplan, 1996 yılından bu yana, film ve medya sektöründe çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bu süreç içerisinde bir çok belgesel film, kısa metraj film, uzun metraj film, 90 dk.'lık TV filmleri, çeşitli TV dizileri, tanıtım filmleri, reklam filmleri ve video klip yapımlarında, daha çok, kamera grubunda görev almıştır. Sezer Filmcilik adına 2000 yılında çekilen 'Aşkın Bedeli' isimli 90 dk.'lık TV filminde ilk kez Görüntü Yönetmenliği yapmış ve 2000 yılından bu yana, film sektöründe çeşitli yapımlarda Görüntü Yönetmeni olarak çalışmaktadır. Şimdiye kadar iletişime dair iki makalesi yayımlanmıştır.